

TXANA MAITI-MANÁ - JOAQUIM PAULO DE LIMA KAXINAWÁ (ORG)

HUNI KUĨ

NUKŨ MIYUI TESE XARABU

LITERATURA 2

Edufac

NUKŨ MIYUI TESE XARABU: LITERATURA 2

Organização e Revisão

Txana maiti-Maná - Joaquim Paulo de Lima Kaxinawá

Edufac

2019

Bariã-Rabe pixke itã bune

Direitos exclusivos para esta edição:
Editora da Universidade Federal do Acre (Edufac),
Campus Rio Branco, BR 364, km 4,
Distrito Industrial — Rio Branco-AC, CEP 69920-900
68. 3901 2568 — e-mail edufac.ufac@gmail.com
Editora Afiliada: Feito Depósito Legal

NUKŪ MIYUI TESE XARABU: LITERATURA 2

Organização e Revisão

Txana maiti-Maná - Joaquim Paulo de Lima Kaxinawá

Edufac

2019

Bariã-Rabe pixke itã bune

NUKŪ MIYUI TESE XARABU: LITERATURA 2

ISBN 978-85-8236-103-0

Copyright © Edufac 2019

Txana maiti-Maná - Joaquim Paulo de Lima Kaxinawá (org.)

Editora da Universidade Federal do Acre - Edufac

Rod. BR364, km 04 • Distrito Industrial

69920-900 • Rio Branco • Acre

Coordenador

Antonio de Queiroz Mesquita

CONSELHO EDITORIAL

Antonio de Queiroz Mesquita (Pres.), Carromberth Carioca Fernandes, Délcio Dias Marques, Esperidião Fecury Pinheiro de Lima, Humberto Sanches Chocair, José Porfiro da Silva (Vice-Pres.), José Sávio da Costa Maia, Leandra Bordignon, Lucas Araújo Carvalho, Manoel Limeira de Lima Júnior Almeida, Maria Aldecy Rodrigues de Lima, Rafael Marques Gonçalves, Rodrigo Medeiros de Souza, Rozilaine Redi Lago, Selmo Azevedo Apontes, Sérgio Roberto Gomes de Souza, Silvane da Cruz Chaves, Simone de Souza Lima

Coordenadora Comercial

Ormífran Pessoa Cavalcante

Editora de Publicações

Jocília Oliveira da Silva

Design Editorial

Andressa Pires dos Santos

Antonio de Queiroz Mesquita

Capa

Antonio de Queiroz Mesquita

Mâku - Jones de Araújo Kaxinawa

Revisão Técnica e de Texto

Txana maiti-Maná - Joaquim Paulo de Lima Kaxinawá

Dados Internacionais de Catalogação na Publicação (CIP)

N968n

Nukū miyui tese xarabu: lit eratura 2 / organização Txana maiti-Maná, Joaquim Paulo de Lim a Kaxinawá. – Rio Branco: Edufac, 2019.

297 p.: il. col.

ISBN: 978-85-8236-103-0

1. Índios da América do Sul – História. 2. Índios do Acre – Literatura. 3. Educação indígena. I. Título.

CDD: 981

Ministério da Educação e Cultura

Secretaria de Educação Continuada, Afabetização,
Diversidade e Inclusão - Secadi

Governo do Estado do Acre

Secretaria de Estado de Educação e Esporte - SEE
Diretoria de Ensino
Coordenação Escolar Indígena - CEI
Assessoria Pedagógica

Universidade Federal do Acre

Pró-Reitoria de Graduação
Centro de Educação, Letras e Artes - Cela
Coordenação Adjunta do Programa Saberes Indígenas – Núcleo Ufac/Rede Unir

Participação

Povo Huni kuĩ do Município de Santa Rosa do Purus

Parcerias

SEE/AC, Prefeitura Municipal de Santa Rosa do Purus

ELABORAÇÃO

Afonso Bardales Huni Kuĩ, Alexandre Oliveira Kaxinawa, Américo Sereno Feitosa Kaxinawa, André Sampaio Pinheiro Kaxinawa, Antunio Calisto Kaxinawa, Ari Nonato Nascimento Kaxinawa, Cleyci Oliveira Domingos Kaxinawa, Cristovão Alfredo Kaxinawa, Donizete Pereira Domingos Kaxinawa, Dublas Peres Paulo Kaxinawa, Edmilson Sampaio Estevão Kaxinawa, Edson Sereno Feitosa Kaxinawa, Elias Domingos Kaxinawa, Essivaldo Domingos Kaxinawa, Evaristo Gomes da Silva Kaxinawa, França Pinheiro Augusto Kaxinawa, Francildo Domingos Kaxinawa, Francisco Bardales Kaxinawa, Francisco Domingos Kaxinawa, Gonzaga Lopes Pinheiro Kaxinawa, Herico Prado Kaxinawa, Hilário Augusto Kaxinawa, Janzi Nonato Lopes Kaxinawa, João Pinheiro Sampaio Kaxinawa, João Raimundo Kalisto Kaxinawa, Jocemir Domingos Kaxinawa, José Mateus Kaxinawá, José Arlindo D. Kaxinawa, Josemir Oliveira Nonato Kaxinawa, Leonardo João Batista Estevão Kaxinawa, Lucio Camilo Mendonça Kaxinawa, Madson Domingos Kaxinawa, Marcos Sampaio Feitosa Kaxinawa, Mario Maia Nonato Kaxinawa, Mauricio Napoleão Bardales Kaxinawa, Nélio Calisto Kaxinawa, Nonato Domingos Kaxinawa, Orlando Peres Mateus Huni kuĩ, Pedro Estevão Kaxinawa, Railda Mariana Kaxinawa, Remy Domingos Pereira Kaxinawa, Roberto Lopes Mateus Kaxinawa, Romildo Batista Rubes Kaxinawa, Samuel Sampaio Pinheiro Kaxinawa, Sandra da Silva Maciel Kaxinawa, Sandro da Silva Maciel Kaxinawá, Sergio Nonato Nascimento Kaxinawa, Teófilo Lopes do Nascimento Kaxinawa, Valcir Nascimento Batista Kaxinawa, Valdemar Pinheiro Kaxinawa, Wagnon Pinheiro Lopes Kaxinawa, Walter Lopes Mateus Kaxinawa

MIYUI HASKA XARABU

Enabu Huni kuĩbũ, na miyui xaraburã, huni yusinã xarabũ, nukũ hãtxa kenea unãkĩ kene xinabu ẽ hatu unaki kene shũxinaki uĩkĩ, yuitã tapĩ kawẽ. Nukũ miyuirã akũ inũ, txixtema xarabu ipauniki, hanu nuku nawabũ betxishũ ubisitawa riamarã, ĩka meste xarabu habu miyui meniburã, miyui yuirã yame kapuke paunibuki. Haska yuikĩ ha berunã xarabu hatu nĩkamaki, hatu meniwa paunibuki, na eskatiã ana tsuã hatu haska yuis bumaki. Haskawẽ taearã, nukũ miyui akũ inũ, txaipaburã keyu kũkaini kiki.

Haskakẽ na eskatiã nukũ hãtxa kenea meni tãkĩ, hati miyui tese xarabu menibu hatu yukatã keneaki ishũ xinãimashũ, kene unãi shuku xĩshũ, bestibu yuka ishũ, tese xarabu kene xinabuki. Haska xarabu kenekinã, habia hiwe hanushũ kene unãti merãshũ, habu rama ibiranaibu hatu yuikĩ inũ, hatu tapĩma bainaki ishũ axiã buki.

Haska xarabu kenetã, habu rama ibiranaibu nũ hatu meniwarã, nukũ miyui tese xaraburã, nũ ana beiwa tirumaki. Ha tese kene xinabu yuitã, hati keyu yuiyama ixiãbu yuka itã ana retxi kubainaki uĩra shãkawẽ. Raku nawa, hushu nawa xarabunã, hanu kene menitã hatũ miyui xarabu kene niburã, habia nuku yuimaibu nũ uĩ miski. Haskakẽ nukunarã nũ habiaska riwaturuki, nukũ miyui xarabu kene keyukinã.

Haskakẽ matu yuimakinã, na unurirã, nukũ hãtxa kenearã ha meni penãkawẽ, nukũ miyui xarabu keneti inũ, hatu yusĩ pewatirã. Haskama nawã hãtxa besti nũ meniaburã, nukũ beya betsa betsapa xarabu nũ beiwa shãkanai, nawana besti akawẽ ishũ nuku yunuabu akũbirãkinã, ma nũ uĩ tanai, nukũ beya xarabu inũ, nukũ hãtxa xarabu ma hakima kani kiki. Hatiri mae betsa xarabu hiweaburã, nawana besti beyai maburã, na eskatiã nukuna hãtxa pai kasteyawai mapuabuki. Haskaibu hatu nĩkakinã

“portu kuĩ” hãtxa kani kiki ika hãtxai mabuki. Haska kenã ana “porto kuĩ” ikama ikatsirã habia hãtxa rabe hatu meniwiki; nukunarã habia nuku huni kuĩ buyas hãtxati meniaki, “portugues” menirã habia nawabuyas hatube hãtxati meniaki.

Haska xarabu hatu meniwakinã, habia una shubu merãshu hatu abainaki uĩra shãkawẽ. Nũ hatu haskawa marã, hati meniama ixiãburã habia huni yusinãki ishãkani kiki, kayairã hatũ ea hawa meni wama ixiãki ikarã. Haska kenã, na unurirã nukũ beya xarabu inũ, nukũ hãtxa kenea meni pe nãkawẽ, hatu yusĩ pewatirã.

Txana maiti-Maná

APRESENTAÇÃO

NUKÛ SHENI PABU MIYUI TESE XARABU – Literatura Huni Kuĩ 1 foi elaborado a partir das pesquisas que instrutores vinculados ao Programa Saberes Indígenas na Escola, Núcleo Ufac, realizaram durante a formação inicial e continuada, juntamente com professores Huni Kuĩ de quatro regiões do Acre.

A formação aconteceu na Terra Indígena Praia do Carapanã, aldeia Água Viva, onde esses formadores se dedicaram a pesquisar as histórias antigas que fundamentam o universo cultural próprio. Esta obra foi idealizada para o 3º ano do ensino fundamental, que se compõe pela Literatura Huni Kuĩ 1 e por uma cartilha de Hãtxa Kuĩ.

Os encontros de formação são momentos importantíssimos, em que as pesquisas realizadas pelos professores Huni Kuĩ, junto aos sábios de suas comunidades, são compartilhadas. Também são espaços de diálogo e reflexão sobre propostas de modelo de ensino dos conhecimentos próprios, que inclui a língua e a cultura do seu povo, ou a cultura do povo expressa pela língua Hãtxa Kuĩ.

Trata-se de um material didático que servirá de fortalecimento para a educação escolar Huni kuĩ, uma vez que aborda os conhecimentos tradicionais do referido povo e que poderão ser trabalhados em sala de aula, nas escolas Huni Kuĩ do estado do Acre. Também podem ser utilizados para o letramento dos alunos, assim como para a formação dos professores que irão atuar no ensino da língua Hãtxa Kuĩ.

O Programa Saberes Indígenas na Escola, financiado pela Secadi/MEC, tem como objetivo ajudar no desenvolvimento de ações formativas voltadas para alfabetização e letramento, dentre outras ações. Sendo assim, através de

um Termo de Parceria com a Secretaria Estadual de Educação, tem-se um incentivo e apoio à publicação desse importante material.

Os textos realizados pelos professores indígenas Huni Kuĩ foram feitos por eles, para eles, a partir de suas necessidades escolares e em sua língua própria. Dessa forma, desejamos que a presente obra some-se às práticas pedagógicas vivenciadas na esteira de um projeto que seja específico e diferenciado.

Prof. Dr. Selmo Azevedo Apontes

Coordenação Adjunta do Programa

Saberes Indígenas – Núcleo Ufac/Rede Unir

PRÓLOGO

A Secretaria de Estado de Educação/SEE, nos últimos anos, tem apoiado a iniciativa do povo Huni kuĩ de reunir-se e realizar as oficinas de ensino de línguas, escrita, em suas comunidades. Espaço esse, onde é pensado um modelo de ensino dos seus conhecimentos próprios, que inclui a língua e a cultura do seu povo.

Os termos de parcerias que aconteceram com a Secretaria do Estado de Educação e Esporte com a Secretaria de Educação Municipal de Santa Rosa do Purus foram de grande importância, pois foi realizada a formação inicial e continuada junto aos professores Huni kuĩ e Madja. Essa formação aconteceu na Terra Huni kuĩ, Alto Purus, na aldeia Nova Esperança, onde os professores desse povo se dedicaram a pesquisar as histórias antigas, o que resultou o livro de Literatura Huni kuĩ 2.

Esse livro foi elaborado a partir das pesquisas que os professores realizaram durante as aulas de Hãtxa kuĩ. Ressaltando que os professores com mais tempo de trabalho em sala de aula já vinham pesquisando juntos aos sábios de suas comunidades. Por isso vários professores tinham mais de uma história pesquisada.

Os materiais que estão sendo produzidos irão fortalecer a educação escolar Huni kuĩ, uma vez que abordam os conhecimentos tradicionais do referido povo, que poderão ser trabalhados em sala de aula nas escolas das comunidades Huni kuĩ do Estado do Acre. Esses materiais poderão ser utilizados para o trabalho de letramento dos alunos, assim como para a formação dos professores que irão atuar no ensino da língua Hãtxa kuĩ nas escolas do povo Huni kuĩ.

Prof. Dr. Joaquim Paulo de Lima Kaxinawá
Formador de Professores Indígenas

KUPĪ NAĪ YUXIBU TXUTANI MIYUI

Eskani kiaki Kupi aĩ bena yairã, kupi piaya kai taeirã, piaya kati bai txaxi tana baini. Unu txai kakĩ, hi ewapa shunu puyãnu, nixpurũ huyu bã bã nanu; inu Naĩ runu shenikẽ betxi tuxini kiaki. Betxitã:

- E hẽ! Hatu inu naĩmẽ! Ishũ uĩ nãwãĩ nikẽ, naĩ yuxibũ nĩkatã nasukei tinĩ tãkĩ betxini kiaki. Kupĩ pia kuĩ tsuma nikenã; habiarishũ hãtxa wakĩ taewani kiaki.

- Txaitã ẽ mia ma betxi shuki ea tsaka yamawe, ẽ mibe hãtxai kairã! Ani kiaki. Ha kupi tirumarã:

- Haba Naĩ hãtxai bikãĩ! Ini kiaki. Haskatã nishũ uĩnũ, butu kũkirani kiaki, Naĩ huirã. Ha naĩ hui bututã, hawẽ kena yukani kiaki:

- Mĩ kenarã hara kirimẽ? Aka.

- Ẽ Kupi inu bakeki! Ani kiaki. Haskawatã ha Kupĩ hawenari yukani kiaki:

- Minakāi mī kenarā harakirimē? Aka, yuini kiaki.
- Ē Baxa baxaniki! Ani kiaki. Hari atā yukani kiaki,

Naīnenā:

- Mī hani kai ikai? Aka.
- Ē piaya kai ikai! Ani kiaki. Haskaya ha Huni kuīnē,

yukani kiaki:

- Mī bene yamē? Aka. Nainē yuikī:
- Ē bene hayamaki! Ani kiaki. Haskaya:
- Menawē! Aka bira. Ha naī iki:

- Mī mia besti meniki! Ani kiaki. Haskaya hātxawa pewani kiaki, tsua hanu niama, habia rabes mapua burā.

Haskawa baikī atimas pubi teshe meni kiaki, Naī txuta kinā. Haskawa ha Naīnē pixkī baukī, hawē mētsiwē betā, betā akī; besha, besha ani kiaki. Haskawa kinā unu hawē yura ratxāwani kiaki. Haskawatā ana yubani kiaki:

- Betsa tiā ana ē hushanai! Abirāni kiaki, huni kuīnenā. Haskawakī beyawai marā, habiari kapauni kiaki, piaya kairā. Hanu inu Naī hiwearā, shunu ewapa tupāyā nu hiwea ipauni kiaki, bai txaxi betsawenā.

Mitu tani huikī, yuinaka hatu tsakashū beshū kinā, unu yura txātxā hupauni kiaki. Haska hukirā, hukirā naya, hawē rais hunī unāni kiaki; hawē kukānā. Haska humiskē, huni mestebū xināni kiaki:

- Ē raisrā, haskaira besha keshtu humiski, haskai imis mekāi, katxibabāi huneshū ū shākawē, ana piaya kayarā epā! Hatuani kiaki, hawē bakebu yunukinā. Hatu haskawa:

- Peki manawe! Inibu kiaki. Haska xinabukē, ikaini kiaki, ana piaya kairā, penama kairā. Haska kainaya bira, hawē txai mashku:

- Uītanu manawe! Ika ikaini kiaki, katxibākī huneshū ū kubaīkinā. Hatxū kakī ū kubainaya, unu hanua imisbu ma kemaya, isūtā unu huai kiri, bekani mekāi ika nasukea rakani kiaki. Haska rakashū uīyā, nixmakē shunu ewapa

tarawabāu niti itā; teskātā ani kiaki kena kinā. Haskaya ha hawē txaī hi bemanu tsaushū nīkanū:

- Baxa baxanī? Baxa baxanī? Aka, manauria:

- Txiaush! Txiaush! Ikaya. Haskaya hawē txai iki:

- Haba! Txiaush, txiaush iki bikā! Manauriarā! Itā. Uī tsaukē, nixpuruwē runu kūkirā butuni kiaki Naīnā.

Haskai hawē txaī uī nikē, ha Naī bututā txixā shenia rakakē, Kupī hawē hina reneshekea pekatā; bitani kiaki txuta kinā. Haskawaya hawē txaī uī birani huni kiaki. Nash ituxiaya, hawē ibu hunī yukani kiaki:

- Haskaramē epā mī txairā? Aka.

- Unu txashu ashū puteaya! Aka. Haskaya hawē betsā unāni kiaki:

- Hē! txashu ashū puteama, haskai uī birana iki mekāinā! Ayama kiaki. Haskaya hatu yuini kiaki:

- Epā, mī rais txamirā hamē ikamaki; Naī beya wanishū txutai ē uī birani huai! Aka. Haska hatu yuiya, rais mestebu iki:

- Hawa katsi ē bake, hawē aī txakabu ē ināima akama, yuinaka irumapa txakabu beyawai mashū txutai ibubis yura txami iki imismē?. Haska ē ki ikamaki; kama tākawē epā! Hatua. Bunibu kiaki, hawē bake burā. Hatu askawa bushū, ha hatū uī biranatū; nenua ishuki uī shākawē itā; eskawashuki manayuwe kenanunā iwanā ha akai nīka keskawani kiaki. Teskātā kenakī:

- Baxa! Baxanī?, baxa! Baxanī? Aka.

- Txiaush! Txiaush! Ikawani kiaki. Tupā merā nuarā, haska unu runu, runu ikirani kiaki.

Haska kirākī hātxaibu nīkatā, e itā hatu betxi baini ana ina kainaya, awe ikai tiās, tsakabu tī ini kiaki Naīnā. Ha tī ika rakakē uīyaburā, ma bakewa xina uī nibu kiaki. Haskaya xiwē meshteshū txixā watā hawē shebi nanushū,

ha bene huai kiri ratā shūbirā nibu kiaki. Haskaya Kupi hukī betxitā; xināni kiaki:

- Ea katxibā birā huneshū uītā, kamawa kāshuki, ini kiaki. Haskatā ratei yane huama ini kiaki, unu ma mexui ikaya, bī rekua kakeaibū nuku tuxini kiaki, isu rabe beirā. Hawē rais hunī akī:

- Mī ma huai inū? Aka.
- Ē ma huai kukā! Aka.
- Mī hawa ea beshuāi? Aka.
- Isu rabe ē beai! Ani kiaki.

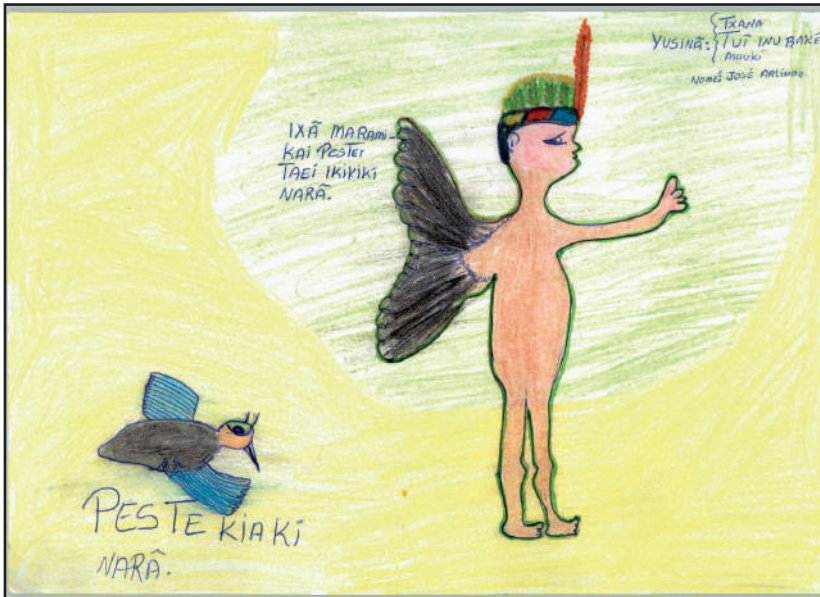
- Peki! Itā. Piaya katani huīrukū riamakē, abauni kiaki; hawē rais hunī yuikinā.

- Inū, mī ea mitu shūbia mī yura txakabu aya, ratxāi mī ikaya, mī txai mashkū mia katxibabāi mī Naī beyawa yamashū txutai uībirā, ea yuiyabu ē hatu yunua bushū kama tākāshuki! Ani kiaki. Haskawa hawa yuiyama ini kiaki, Kupinā. Haska hawē rais aību yushabū atuxini kiaki:

- Inū, mī ē rais huniki ishū, ē bake aību ē mia inā yama, akama Naī txakabu beyawaimashū, mī bakewa xina mī txuibū rete tākāshuki. Ani kiaki. Haskawa hawa yuiyama ini kiaki. Hawē henekī aīnē ani kiaki:

- Huni kamanē, mī pe rabanē ē epa inū, ē ewā mia ea inānibu, mī Naī beyawa yamashū; txutamis kama tākāshuki, sāi iriwe! Ani kiaki. Haskawa hawa yuiyama ini kiaki. Haskatā piti pima payabu piama ini kiaki, rakeirā. Haskani kiaki nuku nabū miyuirā.

Hatū miyui keneshu: Txana Tuī (José Arlindo)
Hatū miyui yuishu: Rasu (Arlindo Estevam)

PESTE KAINI MIYUI

Nuku nabu bai taeira eska nibu kiaki; matu yuinū nīka kawē. Huni hiweirā kaya ewapa kesha ika ipaunibu kiaki, hawē kenarā Ixā ini kiaki. Ixānē baka sheama katsi yaix bipapi meshteshū, bakekī yumē turuwē neshakī pewani kiaki. Haskawatā kani kiaki, hawē aīberā, nuī bitā kayā kairā. Haska kāi nuī keutā pukua, bakawā ewapa bini kiaki. Ana keūshū pukuarā, shaumawā bini kiaki, ana akarā yapawā bini kiaki. Haska xarabu bitanaya, iki tae nibu kiaki: kuxu ika shū ikirā, baka yuxibu xarabu yuba kairā.

Haska kenā ramiwa nākawē, itā yubaka nibu kiaki, kuxu ikarā. Ha pubēkī hene betxu ruākī tūkash akī, haskawashū iukatsi hene bai matawa nibu kiaki. Ha bai mata kirākī Ixā tashu abirāni kiaki.

Haskaya ha aī unu tsāu birana uī, tsaushū yuini kiaki; ha bai mata beai ishunā. Haskai uīkī, bene huu ani kiaki, ha

bai mata huai, ma mī bishuki hatis beriwe ishunā. Haska yane huama; manayuwe bishū yununā ini kiaki. Haskai nikē hawaira ha hene ewai mata kūkirani kiaki.

Ha samama mata kirākī, unu ma putxinī kesū biranaya, aīnē huu akī heneama ini kiaki. Haskawa hawa xināma, habia aīnē huu abia nīkama, ikaya hene matai keyu birani kiaki. Haska kirākī unu keyu bitxi keyuni kiaki, ha Ixā bitxi keyu kinā. Ha henē haskawaya, hawē aī bis, bis iki, bau, bau ikaya, hawenabu beshū benabu teshuāma ini kiaki. Ixānā bake itxapaya inibu kiaki, haska xina shaba betsa binu xina, betsatiā penaya, aī hushū huu ani kiaki. Ha huu! Akaya unu hanua hiki xinanua; sai iki, sai, sai itā neseaya. Haskaya aīnē akī:

- Mī hawai kaxiā mekāi huriwe, huriwe tashni kirā nukū bakebu uī riuwe! Aka.

- Bakebu xināwē! Aka. He ibesti sai ikaya, aīnē kenakī heneama ipauni kiaki, beneuma hiwe shunā.

Tashni manū ishū na rasiwa burā, ikamakē aīnē habiaskawa tātākī, ma bariā pake kiranaya. Hawē bakē baiwa xīkē hanu bene yuiya tashnini kiaki, Ixānā. Hene uke merā nuarā; aī ana kashū yuikī, na huu akī, Ixānē aka; he ikaya.

- Nukū bakē baiwa xīshū reraya, bake rabewa yuwe ika ē mia yui yua ikai! Aka. Sai, sai itā:

- Ē kai kawē, nuku nabu ē hatu iuwai, atsa mewa washū, mabesh wai kawē! Ani kiaki. Haskawa hushu bawani kiaki, ha yunua hushunā.

Haskayarā berēnā, penama bai reraika; tsā ikaya ma bari txipe sheaya huni kiaki, hawē benerā, Ixā huirā. Haska ha aīnē yukakī:

- Mī ma huai Ixanē? Aka.

- Ma ē huai! Ikaya, huriwe ishū metsūtā; risī ainiaya yuini kiaki:

- Nuku nabu bekani kiki uĩ rawe: epa burã, ewa burã, txitxi burã, hutxi burã, kuka burã! Aka. Hania ikayarã, mapeke birã birã nibu kiaki, yurã kayãñã. Rani maiti xarabu sawea burã, paka maiti xarabu sawea burã, shawã hina usũ, usũ aka burã. Haskatã benibu kiaki: baka yuxibu xarabu ramitã bekanirã, runuwãñã, kape tawãñã, baka betsa xaraburã, unu sĩti birãnibu kiaki. Unu metsani raka biranibu kiaki, kemu tapa bira nirã; sai, sai iki, yaix hina txã, txã aki, huĩ ibiranaibũ, keyu mapeke riabumakẽ ikawani kiaki.

- Ê! Itã ikawani kiaki, berẽ bai anu ka hu akirã. Nuku tsakai bekani kiki ika, ratekĩ berẽ hu akinã.

- Kukã! Nuku nabu bekãshuki uĩ yui bekawẽ! Ani kiaki. Hatu haskawa, ha berẽbu sai, sai iki:

- Neri ea namã bitã putawe! Iki. Haixta kamã shetã mateketi ruai kiki! Ikaya bira. Ha ibu hunĩ nĩkatã, hatu yuini kiaki:

- Bukawẽ nukuki sinatai hui kikirã! Hatua ibãi nibu kiaki ana henẽ pukui bukanirã. Haskaibũ ha Ixã hatube kanũ ika beni kawanaya, aĩñẽ tsumani kiaki. Ha aĩñẽ tsuma; hẽ iyamai, niniki, niniki iki niawãkẽ, hawẽ berẽ huai betxitã:

- Ea henewe ã kairã! Ika tĩ itã, sabi, sabi ikãwã naya tsumabu. Hatu mepãma baini peste kaini kiaki, unu bĩ ipasni kiaki!

Hatũ miyui keneshu: Tuĩ Atsa Biski (José Arlindo)
Hatũ miyui yuishu: Same

HĒ IKA TXASHU MIYUI

Hanu bai taei, hiwea burā eska paunibu kiaki, nuku naburā. Ushai keyu bunibu kiaki, haskaya huni baxi kuirā habia Hē ika Txashu besti baxi bainibu kiaki. Haska baxi kinā, nia txakabukē apaunibu kiaki; tsitsubi pixta kenā. Haska baxi bainima burā, habiatū betsabū aī hatu manawashū pauni kiaki, hatu mekekinā. Haska bainimaburā, ushe ketash besti itanaya bepaunibu kiaki.

Haskaya hawē betsā aī buaibu, pītsikī tamā nūkawe ishū, pei kamā siri baini, pashukuki bakawashū binibu kiaki: yaparā, shāunā, ibū bikī washū. Maikiri pasku kesha shubī bai txipi nia, hawē bimi niri ikai txashū pikī, kayāwā uī biranibu kiaki.

Hamaki kawē habu nukū txaitā; Hē ika Txashū, shubu ashū uī yununā; ibirani hushū, yui nibu kiaki. Hawē betsā aī mashku natū yuikī:

- Hē ika Txashū? Aka.

- Hē piu, piu! Hawamē! Aka.

- Na pashku maikiri, bai txipirā, shubī niarā, niri ikai txashū pi txaka yamai nū uī birāshuki! Aka.

- Hē matū matukumeti aruwe! Hatuani kiaki. Unu habiaris abirā, abirānibu kiaki. Haskawabu ha Hē ika Txashu hātxairā:

- Hari huru tetsuwē, ana txaniamarā! Hatuani kiaki. Hanua Hē ika Txashū uītanū ika kani kiaki, tsua butu riamarā. Ikaini kiaki, pia mais kairā, unā tiwa yui kairā. Haska kāi kuti txixkē texui ishū, yuinaka xarabū piai, unātiwa tanū ika karā. Haska kāi tsaushū uīni kiaki, ma bari txipesheaya ikirani kiaki: txashu huirā, unu mashū haxi kiranirā.

- Hē piu, piu, hanu bari raka tanaya, hui mekāi! Ini kiaki. Unā tiwa pakeirā; narā tubāki naneti tiumē;

- Hē narā, mashū raku tia mēkāi! Ipauni kiaki. Hasī rabe huai uī:

- Narā; kawatiki! Iki tsaukē, ana hawa huama, bari tsā itanaya huni kiaki.

Hē ika Txashu hui, butu kirani hushū, betsabū aī baibu hatū mimāti mabu hatu yuka tuxini kiaki.

- Hē matū mabu ea inā kawē! Betsā ea txīti inawē, betsā ea pixtxu inawē, betsā ea tawa inawē, betsā ea yumē bushka inawē, ē pia wairā, hatuani kiaki. Hatu haskawa, ha aībaibū txashu pixara shanū iwanā; hē iwanā hatū mabu xarabu inā nibu kiaki, habu piawa nunā. Habiatitū ha mabu xarabu yuka ishū inābu; ani kiaki: kanū wakī, kere wakī, txara wakī, paka pae wakinā.

Ma bari kakē ushairā, hamesti teke betsawē ipauni kiaki. Ha hamesti raka yane ushama yamā iki raka pauni kiaki.

- Txashu hākere txai! Ē uīma! Kasmā, kasmā! Iki. Txashu ē uīma, rexu buas txai! Iki. Kasmā, kasmā! Ixīni

kiaki. Haska xini ma penai, takara butu bau naya, penama haira ikaini kiaki. Haska kái shubu merā hikia tsaukē; ha yuinaka uĩ xina ikirani kiaki. Txashu yushā ikirāni kiaki, haska kiranaya; naya katawē ishū ninia rakashū, ti akinā. Haskawa ikawā ri ikaya, tashni kāu benimai: benimai ixtxukāi hi putsamia rakatā:

- Hā, hā, hārā! Itā butu kawā, ha txashu bitāshū, hi bemanu atximani kiaki. Haskawatā, ha hati yuinaka xarabu uĩ xina huai akĩ keyuni kiaki. Haskawatā harakiri betima, hatu yui huni kiaki. Ha hushū betsabū aĩ hatu yuiya, bitanibu kiaki.

Ha bitāshū aĩbaibū bawa panā, hawawē bawa tibuma; karu hayamakē ha Hē ika Txashū hatu karuwa shūtanū ika kapauni kiaki. Haska kaini kashū, yapa ri ikima raka rapeshi ikaya, hawē betsā aĩbaibu; bestibu tibi kashū bi bunibu kiaki. Kuki peutā betsa rukū kashū:

- Hē ika Txashū? Aka.

- Hē piu, piu! Ikaya.

- Ē karu biuwai! Aka.

- Biriwe, ě matu ashūshuki! Aka. Kukiki nanekĩ matawatā:

- Ea kuki peuma yuwe! Aka. Ia ika hene birani hushū, awe aka:

- Hē ika Txashū, ea txutawe! Ani kiaki. Haskawa:

- Hē piu, piu! Rakawe aka. Txixā kaĩ tĩ ishuwā rakakē.

Uĩtā:

- Habu matsiu nuwē! Ikaya. Aĩbū akĩ:

- Menā bekani kikirā, ha tsuā matsiai manamis kemainā, tapĩ maraka! Ani kiaki. Haskawa abauni kiaki, ha tsitsubi txai txuta menima, hamauri beraix, beraix akĩ, akaya. Ha aĩbū akĩ:

- Mĩ haskaira menima txai ikai! Ishū. Haskawama eskawawe ishū, txiwakebaũ tsitsĩkia, bis ikaya. Turi katawe

ishū, taewē tu aka; tī ikawā hawē shebi uīni kiaki. Unu isu peisa kayarā; shaniwanā, haska uīyā ma hawē Kuki peubirākes:

- Hē mī hana, mākā ruwe tia, mī hāpī rani, rania raka! Itā ana karu pesha bauni kiaki. Haskaya ana betsa huni kiaki:

- Hē ika Txashū, mī karuwa ē biuwai! Aka.

- Biriwe! Itxaya nikē.

Ha aībū hawē Kuki karu matawatā, ea peumayuwe ani kiaki. Haskawa Kuki peumanū iwanā, Kuki tsuma tanaya:

- Hē ika Txashū, ea txutawe! Aka. Haska kenā rakawe aka, hawē tāka tsiputā; txixā rakakē: beraix, beraix ani kiaki. Haskawaya ha aībū akī:

- Mī txuta menima txai ikai! Ishū, eskawa tiki ishū: txiwaketā haki tsamikāi ri ini kiaki. Haskawa ea henewe ika bis, bis itxaiyaya, tu atā hawē Kuki peui kani kiaki. Haskawa baini kai uītā:

- Hē mī hana mākā ruwe tia, mī hāpī rani umaki! Itxai yama kiaki.

Hati aībaibu hushunā, habias kaswa birā, birāwa nibu kiaki. Haskaya Hē ika Txashu naxi tani hua, risī rakani kiaki. Ha rakatā iki:

- Hē mī hāpī rani rania, hana mākā ruwe tiamē ikaya.

Hē mī hāpī rani umamē, mī hana māka ruwe tiamē! Hatu ani kiaki. Hari ikirā: hatū shebi itxai ini kiaki. Haskai raka, hawē ewā nīkatā, hawē babawābu

hatu yukani kiaki.

- Yayabū, matū benerā mā haskawa hua iki mekāi? Hatu.

- Haskai mekāi? Ikaibū.

- Hamaki, mĩ hãpĩ rani, rania mĩ hana mākã ruwe tiamẽ iki, mĩ hãpĩ rani raniuma, mĩ hana mākã ruwe tiamẽ ikai ẽ nĩkashukirã! Hatua. Hanua hawẽ babawã iki:

- Ẽ menimaki, ha huni tsitsubi txairã! Ani kiaki.

Nukũ yui betsarã; nami keyu xĩkẽ, bai kaya namaki shana shubuashũ, Keshei Kakẽ, nuku nabu ba tanũ ika beaibũ, txashu huni kiaki. Haskaya ninia rakashũ ti aka, kuxi kaini, bai namaki, hatũ berubi ri ituxiaya. Narã, tsuamaki Hẽ ika Txashũ ashuki! Ikaibũ. Huni kiaki:

- Uĩwẽ, mia akarã, ha huai! Ikaibũ:

- Neri ẽ txashu aka kuxiarã hania? Hatua.

- Na raka huriwe! Ikaibũ. Huni betsa hawẽ txaĩ:

- Nũ shatenũ ika ikai? Aka.

- Haskarawa kawẽ! Hatu aka. Besti rasiwa nibu kiaki.

Haskaya ha tsaka ibu, hawẽ txaĩ puku kawashũ inãni kiaki. Mĩ ma pimiski na butawẽ ishunã: hawẽ pui txitxuri besti kawa shunibu kiaki, itxakawa kinã.

Hatũ miyui keneshu: Tuĩ Atsa Biski (José Arlindo)
Hatũ miyui yuishu: Same

YAWA KUI RAMI BAINIBU MIYUI

Bai taeirã eska kũbiranabu kiaki; matu yuinũ nĩka kawẽ. Tari hiweabu, tsua txakabu uĩsma hiweabu ipaunibu kiaki. Benimai besti hiweaburã, hanua hiwe txakai taeirã; huni betsã hawẽ bake aĩbu, bene uma haya ini kiaki. Ha bene yawabu ranãnã taeni kiaki; hawẽ ibuwã bene yawa hẽ ikamarã. Ha ranãnãyã ha akabu, beneya katsi ikama ikaya, hawẽ ibubu bestitũ, nĩkamas hunibu xarabu hatu raiswa katsis ikayarã. Haska ha hawẽ bake aĩbũ hatu, benewa katsi ikama, hatu ranãyã.

Ibu huni raisa katsis ikĩ, hawẽ txaita xarabu inã; hatu ranãkĩ: habe ipaya hẽ ikama. Kashakĩ bene besha, besha akĩ, nitxĩkĩ amiskẽ, ha besti akama, hati huni inãbu hatu habiaska wamiskẽ. Ibubũ yusĩ bia, hatũ hãtxa nĩkama hairakẽ. Haskakĩ hatu bika tenemaya, hawẽ ibu huni haki sinatakĩ, hawe nabu buya yubakakĩ, hatu yui keyuni kiaki.

Hawẽ hãtxa nĩkamawẽ taearã, haskakĩ ha bake ibuwẽ hawẽ shanẽ ibu txani mani kiaki.

- Ẽ shanẽ ibuã, ẽ mia yuiyai, ẽ bake aĩbu ẽ beneyawa paya hẽ ikamaki, ẽ hãtxa nĩkamakẽ, ẽ mia yui ikai! Aka.

- Peki! Ishũ xinã betsawatã, tsua haska ki isma xinãnibu kiaki. Hanua hatũ shanẽ ibuwã, hawenabu itxawakĩ keyutã, hatu yuikĩ:

- Ẽ betsabu inũ, ẽ puibũ, matu yuinũ nĩka kawẽ: nukũ haibũ bake aĩburã, bene yawa paya hẽ ikama, rakewa eki txani tãshukẽ ẽ matu yui ikai, uĩra kawẽ! Hatua.

- Haska kẽkãĩ? Ikaibũ. Shanẽ ibu hãtxai:

- Haska kenã, hamesti hiwenũ ika iki kiki, habu hamesti hiweshanũ, nũ inũ bunubũ, nukũ ni merã nua sheati bimi bikawe; pama ha tsuã sheaisma rera nãkawẽ. Nũ sheatã rami nũbunã. Hatu aka. Hatishuãma inibu kiaki, hawaira pitã rami xaranũ ikarã. Ma habiari hãtxakĩ, bai tapĩ xaranibu kiaki. Eskairã itã; menã pitã nũ yawa kuĩ bai nubunã, ikũ bainibu kiaki.

Haskatã bunibu kiaki, kuki peu bãi bainarã; kuwe pama rerai bukanirã. Hanua tsua baxikuama inibu kiaki, rasibis bushũ, hunibũ reraibũ, hatũ shanẽ ibuã hatu yuikĩ:

- Matu ea akayarã, tsuã betsa inãyama shãkawẽ! Hatuani kiaki, rasibis hatu nĩkamakinã. Haskatã ha rerabu ri ikaya, anibu kiaki, tseka kinã. Haskaibuã ha aĩbu ranã nãnãmisrã, hawa yuiyama hatu txibã baini kashũ, tseka paya, ma hawaira keyu tseka keyua bukẽ. Kashũ bena ana

hawa hayama ini kiaki, ma keyu tsekaburã. Haskawa birã, beshũ piaibũ; hatu ea aki:

- Ea pimawe! Ikaya.

- Ĕ mia pima maki, mĩ rananẽ beaki! Anibu kiaki. Haskaya inãma, ha kukiki tseka biranabu sheaibũ, hanua hatu beis bestikĩ, hatu ea abiaya tsuã inãma, shea keyu nibu kiaki, hatũ Kuwe pamarã. Tsuã taska pimama inibu kiaki, bene yawa payabu beneya katsis ismakẽ aki inibu kiaki.

Haskaya hatũ shanẽ ibuã, hatu yukani kiaki, hanus itxa watanã, ma bari kayarã. Haskaya hanus hatu shukuatã:

- Betsabũ, nũ habiati hanusmẽ? Hatua. Huni betsã yuikĩ:

- Nũ hatis maki! Ani kiaki.

- Nukũ txai Isaka hawẽ aĩbe inũ, nukũ txai Rasu hawẽ aĩbe ushai buxiã buki, beria bumaki, mexu kiri bekani kiki! Aka. Haskaya hatũ shanẽ ibuã hatu yuikĩ:

- Mana yama nãkawẽ! Hatuani kiaki. Haskatã pikĩ keyutã, ma bari kaya, unu pepei arara iki ixĩ, ramatsi xini, miyuitã usãi sai, sai iki inibu kiaki. Haska xini usha nibu kiaki, yurã kãyanã. Hanua ha aĩbu beneuma ranãnanã, tsuã pimama, ika hatube ushani kiaki.

Hanua unu yame napũ, ma pena kemaya, matsi, matsi ikaya, huni betsã bake usha txakabui, yume ruakabi, peshe pixta; bis, bis ikaya. Ibu hunĩ ha akĩ, kuyã aki, ibu aĩbũ akĩ:

- Kasha txakama iki mekã! Aka. Nesea tsaiskatã, ana unu ma ru rũku ika kemaya, takara keu kakeaya, ana ikawani kiaki. Bake ixta kashairã; ibu hunĩ:

- Haskaira mĩ kashamẽ, mia kuxa kiki nesewe! Ishũ yuiya. Ana kashaya ikawani kiaki:

- Haskaira mĩ kashamẽ, menã neseriwe! Ipai:

- Uuuu! Ikawani kiaki. Benerã ana kuyã ipairã, hawẽ aĩ hawa raka ipai; iria kawani kiaki:

- ue! Ue! Ue! Ikirã. Haskai nĩkatã; hawamẽ ipai, beruku baunibu kiaki rasibisrã. Bibiski ibaunirã, teke tibi habiaskai keyu baũkanirã Yawai ikanirã; rabe inũ, besti yawa kuĩ kena katsi ikanirã.

Hati inibu kiaki, yawa shuku rasirã: pãka yawa inũ, kuxi yawa inũ, yuxĩ yawa bui inibu kiaki, rami baũkanirã. Haskaya ha aĩbu beneumarã ranã nãnãmisrã, hatũ hatu nĩkakĩ inũ, hatu uĩni kiaki. Yurã kayã ramiaiburã; hatu nĩkai rakani kiaki. Hawa yuiyama ha aĩbũ nĩkarã, ana nukũ hãtxawẽ ikabuma, unu bibiski iki, metsani nibu kiaki. Yawa kuĩ pai paima, rami kãshurã, hatũ mabu xarabu bui keyu nibu kiaki. Rasibis tepetã kaneshekei keyutã, na hawẽ tsis nũ uĩmirã; hawẽ risi kiaki.

Na itsa txakamarã, hatũ mai kēti xumu xarabu tsipestã; rei txime bãi bãitã, hawẽ retxukui inibu kiaki. Haskai keyutã, hatũ hiwe ma penaya tashesh baunibu kiaki.

Shesha, shesha abãunibu kiaki, rasibis tunã, haskawaibũ ha aĩbũ nĩkakĩ hatuki ratei, hawa hãtxama nĩka bestini kiaki, risĩ raka shunã. Haskaya ma penai ini kiaki, ha shaba kiranaya, metsani xini hawẽ shanẽ ibuã hatu yununi kiaki. Ni merã kariama, unu yunu xarabuki pēpēmē itã, pikũbainibu kiaki. Rerēki iwanã: atsa pikĩ, kari pikĩ, pua basãshũ pikĩ, yubĩ pikĩ aku baĩnibu kiaki. Yawa kuĩ bainirã, inũ bukanirã, bua txaiibu buirã; bene shenirã, yushaburã, huxĩniparã, bake mixtĩnã, inũ keyu bunibu kiaki. Haskaya ha aĩbu beneya katsis ismarã, xinãni kiaki; hawenabu pai paima inũ bukãsh ukenã. Hanua penama butu kawanaya, bari peshe kirani kiaki.

Haskaya hiwe sheshe kayã tsauwa saĩ ikaya, hawẽ nabu betsa ushai buimabu, nuku tuxi nibu kiaki, hatũ aĩ

baibuyarã. Yuinaka itxapa axĩshũ bekanirã, hawa hayama nixma raka uĩ tuxinibu kiaki. Hiwe shaka, shaka isarã, samũ besti unu rere ikai uĩ tuxinibu kiaki. Haskaya shubuwã repi aĩbu besti txai tsauwa saĩ ikaya. Nash ituxinibu kiaki:

- Inanĩ, hania kunu naburã? Atuxinibu kiaki.

- He! Nuku naburã ikawãi, nukunaburã inũ keyu bukãshuki! Aka.

- Haskai inũ keyu bukãshumẽ?, Hani buxiãbumẽ? Aka.

- Rami bãixinabuki, yawa bãixinabuki! Hatua.

- Haskatã kaya ixiãbumẽ, yawairã? Aka. Hanushũ hatu yui keyuni kiaki.

- Kuwe pama rerashũ, tsekashũ shea baini buxiãbuki! Ani kiaki.

- Haska kenã ea uĩ maikawe, ěari pitã ě kariairã! Ani kiaki.

Haskawa ha aĩbu hẽ itã; hatu iuni kiaki. Kuwe pama rera xinabu kirirã; kashũ hatu uĩmani kiaki:

- Na axiãbuki! Aka. Betxiwe ishũ bena baunibu kiaki, nukuri nũ rami nunã ishunã.

Haskatã tsukus xarabu anu rukiri ikawãkĩ, Rasũ rabe betxini kiaki. Nãta haira rakarã, haska betxitã, betsa hawẽ aĩ inãtã, betsa hatũ pini kiaki. Haskaya Isakã rabe betxi riani kiaki. Ha betxitã hewẽ aĩ betsa inãtã, hatũ betsa piriani kiaki. Ana betsa betxitã pinũ ika, rukiri ikawanaya, Rasu tau namã kaku kaunaya, tau reshka tetseke kawani tĩ ikaya, sai, sai iki ixtxu kawãpai: kuyã kuyã, iki, hush hush ikainaya, ha itxũ hawẽ aĩ tximaxatã pẽ ikaini kiaki. Haskaya ha Isaka iki:

- Hawaii haska kaini iki mekãi! Iki. Sai, sai ipai: hush hush ikaini kiaki. Haskaya hawẽ aĩ txitũkutã pẽ, pẽ ikaini kiaki. Rami bãikanirã: Yawa hunui inũ, txashu rami kanirã.

Haskaya ha aĩbu beneuma ranã nãñãmis, hamesti haira baxikuni kiaki. Tsuki ana bana tima, hamesti kaya baxikuirã; haskatã txĩtũ kirani kiaki, hawẽ hiwe xinãinã. Haska kirã hamesti hiwetã, ma bari kaya tsaushũ xinã; emesti ẽ ushai ishũ xinã tsaukẽ. Huni mestebũ hawẽ bunãti, unu shubu mashketã neshaima, haskatã bitima kaxiã. Ma bari kaya bunãti anua, shena sanu ma ramia:

- Shuru rãku, rãku! Shuru rãku, rãku! Ikaya. Teskãtãkĩ betxini kiaki:

- Hawa iki mekãi? Ishũ uĩtã. Manayuwe ẽ uĩ kairã! Itã kani kiaki. Ina kãi uĩyãñã: huni bake, sheta xuki teuwa, tawe tawe iki rakayama kiaki.

- Haba! Huni kuĩki, ẽ haki banai, ẽ yumewai! Ishũ. Risi kashkewẽ yabuni kiaki. Haska watã hawẽ risi tewetã, ha shena sanu bake pixta bitã, hubũni kiaki. Haska watã mexuaya habe ushani kiaki. Ha usha xini, butukawã, ha bake ixta uĩyãñã, ma hawaira ewai uĩni kiaki.

Haskai uĩtã; menã itã pimakĩ, mani mutsa amakĩ, atsa mutsa amakĩ yume wani kiaki. Haska xinarã, mexu tibi ewai, huni ewani kiaki. Haska unu berunãtã, ha aĩbu hatũ yumewai; ewã akaya. Ha aĩbũ yuini kiaki:

- Ea ewã ayamawe ẽ mia benewairã! Atã bene wani kiaki. Haskawa xina habe peu namekĩ bakewani kiaki. Ha bakewa xina kaĩnã, huni bake ixĩkẽ, ana samama aĩbu bake wani kiaki, askawaima kãinã aĩbu bake ini kiaki. Haska kaima ha huni inũ, aĩbu ewaibũ, hanubi hawẽ pui bene wamani kiaki. Askawaima hanua ana pa birãnibu kiaki.

Haska nibukẽ nũ iki imisbu kiski, na eskatiã; hanubi hatũ pui bene wakĩ inũ, na aĩwakĩ amisburã. Hanu beruku kirani kiaki

SHANE MARU MIYUI

Shane Maru nāta kakī iuwabu eskani kiaki; bari kaya kuma ushānū ika kai benu xinarā, neriri huai rabanē inū, hamakiris kai benuima, hamakiri kaima. Haska kainima, ui ika nesse pakeaya, peā shubua katsi hi bika; Ru Shauwā nikē, mani bitash rabanē, hawē nupewē mestenu iwanā:

- Tash! Tash! Aka. Himi bia bakai:

- Txuāsh! Txuāsh! Ikaya. Teskātā uīyā Ru shauwā nikē.

- A! Narā ē ibubū ea yui pauni, Ru Shauwānā hamē! Iwanā uītā, henebāi hi kayabi bika: tash! Tash! Aki nikē. Biwā huirā, nawa tete tiu huni kiaki, unu bā! Bā! Isheni kirā, hawē rāshabaki ti akinā, unu ikis ri aka rakani kiaki. Haska ha hawē matxatu bishū: rera, rera akī tenātā, hi bibirani peā shubu ani kiaki. Ha peā shubuwa katsi, hepe aki kashū shebū kayawā betxitā, shubuwani kiaki. Ha shubuwa xina hikika nikē; Xuri huai akarā, unu mapu ta ikaskawani kiaki. Hawē kuru aka bira; uku, uku iki bira nia:

- A! Ē ibuwā xuri kuru yarā, eawa paunirā, hamē! Ika kashū xuri kuxa ikirā; kuma kuī tiu ini kiaki.

Haskaya mari huirā; yawa testuai tiu huai abirani kiaki. Haska beshū pibaini usha xina, penaya ana hiki tanū ika karā, sē ikawā keui:

- Sē! Yama yama sē! Nai yukea sē! Yama yama sē!

Nai yukea sē! Ikai nīkanū, unu mexu kūkiranaya, karitanū ika tashni kiranaya. Ha sē ikawānē betxitā beni: tashka, tashka ipasaya, pena kaini kiaki.

- A! Ē ibubū ea yui paunirā, haki sē ikawānā, mexui ishukirā! Ika ana hikini kiaki. Haskatā ana hikekē, huni kiaki; bēkū mawānā. Ha bēkū mawā huai uīyānā:

- Hue! Hue! Iwanā, natiubu tara bitā urē birani kiaki. Haskawa birai uītā:

- A! Ē ibubū ea yui paunirā hamē; bēkū mawānā! Iwanā, banī kerewē aka pē, pē iki:

- Txiush! Txiush! Ikaya. Tashni kāi kuxani kiaki.

Harakiri ē benu nimē ika kai, pasku bena kubaini kakī, kaya kawanaki butu tuxini kiak. Ha kayā bututā uīyā, kaya manā kiria txarash shewā hui:

- Txash! Txash! Ikū kiranai uīnū; bakawā paraxī namakis tukuā unu pea, pea isheni kawanaya:

- A! Ē ibubū ea yui paunirā, hamē txarashewānā! Ishū uī birani hui. Ui sa itā māi pekeaya, heu:

- Mu! Mu! Ikaya. Heu atanū ika, tana kūbainarā, natiu panu kiniwē iki, huwe tiu pixta kerū ipasni kiaki.

- A! Narā hamē heuwā ē ibubū ea yui paunirā! Itā. Ma bari kaya, habianu uinū ika, ushani kiaki. Ha usha xini besteāyā; buī huni kiaki: buī mawā ixmī tiurā. Hatu ikirā bira, bari kumā kaku kaina katsamitā akinā:

- Tsaū, tsaū bash! Tsaū, tsaū bash! Akabira ha bari kumā teke kaini unu ri ikaya, kashū bakū sheani kiaki, bakūyā akarā. Haskaya ma bari kaya, na habianu iunū, mexukiri katāshū ika ushani kiaki. Ha mexukē, ushe baī bapa hui, ha kumā būtuwē tsau tuxini kiaki. Hui tsau tuxitā keui:

- Bari bashawa! Bari bashawa! Ikaya.

- A! Hayuikika, bapawā ē ibubū ea yui paunirā! Ika usha xini. Haska xina kakī basa beai uī tuxini kiaki. Ha basa beaya:

- Basā ē hiwerā hatishūmē? Aka.

- Bīs! Bīs iki hawē rekī natu kamē mei unu beshuninā pixtaya.

- A, ma ē ētxaimaki, rekī natu kamē tishū kiaki, ma ē kemai! Ika. Haskatā hui, unu bawā ni bimi pi tsauwa:

- Kuresh! Kuresh! Ikaya. Uīyā kurua tsaukē:

- Bawã, harakirimẽ enabu hiwearã; ma ẽ hatishuãĩ?
Aka.

- Kuresh! Ika shema mekeaya.

- A! Txaimaki, hawẽ sheta tishũ kiaki. Haskatã hui, unu matxi mape kũbirã, manãnã nitã nĩkaya, manã betsauria:

- Hari nawa kãwani! Hari nawa kawani! Ikaya:

- A, ẽ hari kawani kiaki, bai tapia kiaki! Ika. Haskatã hui, unu matxi mapei ikirani pese tuxini kiaki, bai kaya kirã. Ha pesetã unuri katanũ ika, kai uwa shaba, shaba ikai uĩ tuxini kiaki, hiwe tsauwa. Aĩbu hawẽ bakebuya hiwea, haki nuku tuxini kiaki. Haska kiranaya:

- Ê! Mĩ tsua huai? Aka.

- Ê Shane Maruki! Ikaya.

- Ê mia nĩkaniki, na mĩ benunirã! Aka

- Ê habiaki, na ẽ benunirã! Hatua. Haskaya tubã mabesh rama tueĩ nia, habiaska kuai beatã inã, kuai ranãma, netsutã inãni kiaki. Haskatã yukani kiaki:

- Inãnĩ, mĩ hawa tiã akimamẽ mabeshwa kinã? Aka.

- Habia rama ẽ ashuki, na tueĩnã, ha ẽ mia bea shũshurã! Ani kiaki.

- Haskaramẽ aka?

- Mawa matsi txakamakẽ ẽ ikai! Ini kiaki, buni txakayamakĩ mabesh kuai netsuarã.

Hatũ miyui kene xina: Txana Tuĩ
Hatũ miyui yuixina: Tene

RAXIRU MIYUI

Raxirurã eska pauni kiaki: aĩnẽ hepe shaba pe hairanu betxitã.

- Ba, nenurã mawa txutati pebĩ! Aka. Ha huni iki:

- A, haskamẽ! Aka.

- Ea txutawe! Aka.
- Txixã rakawe? Aka. Txixãkãĩ tĩ ika rakakẽ, ha uĩtã:
- Habu matsiu nuwẽ! Ini kiaki. Haskatã hamakiri besua nini kiaki, uĩ yamarã. Haskaya ha aĩbũ akĩ:
- Menã ea ariwe txutakinã! Aka.
- Habu matsiu nuwẽ! Ikaya. Hawẽ aĩnẽ yuikĩ:
- Huni unãismapa txai raka mĩ ikai! Ishũ. Ani kiaki ha aĩnẽ txixãkãĩ, taewẽ tu akinã. Haskawa ha huni tĩ ika rakani kiaki, maĩ txitũkua rakani kiaki, yane beniamarã. Haskaya ha aĩ haki sinatai, ma hawẽ hiwetã hua ini kiaki. Haskayarã, hawẽ bakeburã ma meniburãĩ, ibu huni unãismapa txairã. Ha ibu aĩbu hamesti huai unãtã, yuka nibu kiaki:
- Ewã, ẽ eparã hania? Aka.
- Unu rakakẽ ẽ huai! Aka.
- Haskai unu raka raka! Itã ibainibu kiaki. Ha huni txuxa txai aĩnẽ berã biranarã, beniamã raka txaisã. Haskaya ha hawẽ bakebũ sai akũbãĩkĩ, betxishũ beni paunibu kiaki. Ha sai akũbãĩ betxiaburã; mãĩ txitũku txaiya rakakẽ.
- Epã? Akabu.
- Hẽ! Itxayaya.
- Mĩ haskai ikai? Akabu.
- Matũ ewã ea tu abaina ẽ ibaiyai! Ipauni kiaki. Haska raka benitã:
- Epã, haskai mĩ tirumamẽ, nuku shutuaburã ma benia itibĩ! Ishũ benitã iwe paunibu kiaki. Raxiru tiruma txairã, habia hanira iushũ berãburã, yane beniamã ipauni kiaki. Haska miskenã, hawẽ bake aĩbu rabes, hawẽ nuikĩ txibãshũ iwe pauni kiaki.

Hatũ miyui keneshu: Maya (Walter Lopes M. K)
 Hatũ miyui yuishu: Bina (Naxare Lopes M. K.)

ISA TAWAKA MIYUI

Inu keneya inū, txashu inu hiweaburā, txashu inu aīyumakē, inu keneya besti aīyā hiweabu. Habetā mitui kani kiaki, haskaya ha inu keneyarā yupa sheni ini kiaki. Haskaya ha txashu inu besti rekuya ipauni kiaki. Ha txashu inu piaya kaya, ha inu keneya bai takuxi baxikuni kaiaki. Ha baxikukē txashu inu piaya kashū: txashu inū, shawe batxia betxitā, ha shawe batxia pusatā txashu rarūtā birani kiaki. Haska washū beayarā, ha inu keneya pītsi sheni kinā, ha shawe batxia txashu rarūtāshū beai, ixtxukāi nasatā, hawē shate kētxaki pukutā, hawē bītiwē tima, tima akī atā pipauni kiaki. Haskatā ha txashu mexumerā pixī katsirā, ha pixī usha xini bestētā. Ainē ūpash bikaya, manatawē ishū yunu pauni kiaki:

- Isa katakā, shanū ūpash bikai kiki mana tawē! Aka kashu mana tani hua tsaukē. Ana yunukī:

- Isa kawakā, shanū atsa aki kai kiki, mana tawē! Aka ia ikāi ha atsa akai mana tani hua tsaukē. Ana yunukī:

- Isa tawakā shanū karu tumes bikai kiki, ana pesha shūtawē! Aka kashū karua shūtani hua rakakē. Haska ha hawē txashu pikī keyutā, hātseri akatsi yui pauni kiaki.

- Isa tawakā, mia siramāi ētseri mia ashū tāshanū: txitxī shuni sheatāshanū! Ani kiaki, awa ē atā shanai ika ikirā.

- Unu itsamī maē pai, unu awa maē pai, unu hima maē pai, ha ē txiba saku tuxishanai! Aka.

- Menā ma huas ritashawē! Axiā. Haska xina usha xini, hutima kakī: tū, tū ani kiaki hi bema akinā. Haska ha betsa iki:

- A ē hutxinā awa akirā ma kashuki! Ini kiaki. Haskatā unu kama hawē aī kesheni kiaki. Ūpash biai aki mekāi ika, unu ha ūpash bitianu keshea tsauni kiaki. Ha yunua habe

ikuku xīkenā. Haska ha huni hawama hawē risī rakakē, ha aību besti kashū ūpash bikī hunea tsauwa uī tani hushū yui pauni kiaki.

- Mī hutxirā na keshea tsauwa! Aka.

- A, habu haskara nuwē! Ika tsaukē. Haskaya ha inu keneya, atsa akai aki kaimekāi ika, unu ruke bāi, atsa amis anu keshea tsauni kiaki. Haskaya hamesti kashū atsa atani huni kiaki. Haskaya txaka putaikai aki mekāi ika, ha txaka putamis anu keshea rakani kiaki. Haska hamesti kashū txaka puta tani kiaki. Haskaya ma hamakiri kashū, hi kamakishū atana nikē.

Haska ma bari kaya; mabesh wakī, atsa mewa wakī, ani kiaki, awa aki kaki ishunā. Haskaya unu ma mexua kakenū, masputū keshea rakashū, maka meshu kiranai atxitā, teteketā tsiusukua rakakē. Ana betsa hua atxishū tesketā habiaskariwa rakakē. Ha ana mexu kaya tanaya puikamā namā txatxi, txatxi ikirā tsaukē.

- Hatishūira karaka ē hutxirā! Habia uī biai, natiu beru hā aka raka kenā.

- Sai ayunū ē hutxirā! Ishu sai ani kiaki, habi beuwa mais, mais abetanānā.

- He! He! Hutxī, he! Aka, pes rakakē, a habia ea yui xinanua awa aka iki kiki. Ini kiaki.

Hatū miyui keneshu: Bina (Sebele Lopes K)

SENU MITSA RUABU MIYUI

Senu mitsa ruaburā eska pauni kiaki: Īkabū miyuirā, bai taei hari hiwe pauniburā. Nuku huni kuīburā, bake kāi yānā menima ipaunibu kiaki. Aību bake yaima, ma kaī

kema tanayarā, unu mae betsā, Īka hiweabu hatu txanima paunibu kiaki, hawē bene kashū ika yui pauni kiaki. Īka yui tanū ika kashū:

- Senu Mitsā Ruabū, unu aību ma bake kāi yāyā ē matu yui hushuki! Hatua. Hi, hi itā, sai, sai ipaunibu kiaki. Haskatā hawe nabu hatu yuikī:

- Hari misiwakī, sheki tubā kawē! Hatua pauni kiaki, aību pikī ha nai katsirā. Hawe nabu haska hatu yuiyarā; benimai sai, sai ikī misiwakī, ruruikī apaunibu kiaki.

Haska hatu yuikakē, ha aību ratei kashai, hawa tiā bekani mekāi ishū xinā, ixi, ixi iki rakakē.

Ma bei sai, sai ikū biranaibū, aībū nīkatā kasha pauni kiaki. Haska nīkatā ha aībū xināi rakakē; ibirā paunibu kiaki, pitanū ika bekanirā. Besti txaima bekanirā; habiarua yubaka kūbirā kanirā:

- Eanā hawē kixi ē aki kai! Betsa: hawē puyā ē aki kai! Ikū birānibu kiaki. Hatū misi inū, sheki ima, atsa hua bekanirā. Haska xarabu beshū hawē himi timatā pinū ika bekanirā. Ha nukutā, aību bake isiāi retetā, betēshū pibaini bupaunibu kiaki.

Hanua ipa paketā, ana aību bake betsa bikatsirā, rate paunibu kiaki. Haskaya ana aību betsa tuyaima, ma kāinū ika isī tākī, bene yuini kiaki:

- Ē bake isiāi! Aka. Hawē bene kashū Īka yui kani kiaki. Haska kaini hatu yui kakē, aību bake isī yuinakani kiaki. Ha aībū xinākinā; ĩkā ea pi bekani kiki isū xināi, ratei ini kiaki. Haska xinākī atimas isī māi ruakabiwa, ūpash bitanū ika kani kiaki. Haska kaini ka, ūpash biti kesha nia kashaya; shuya, shuā, shuā ikai nīkani kiaki, hiwe ri ini namā hiwea hushū uinā. Haskanua tashni kirā uiyā, tsauwa kashaya yukakī:

- Mī haska ikai? Aka.

- Ebī bake isī ikai! Ikaya.

- Haskai mĩ ibayai kashairã, txaniama iti xarabĩ! Aka.
- Ea ĩkã pi hui kiki ika ě iki ikai! Aka.
- Bake kãiyã mĩ meni mamẽ? Aka.
- Hẽ ě! Aka.

- Ĕ mia kãimai kasha yamawe, habia isĩ biakẽ ě nikukumiski, rama ě ixiãkirã, ma ushe besti ě binuairã! Ishũ ma hawaira tama sheniwẽ pupush, pupush akĩ, txipushkĩ: nerũ! Nerũ! Kainai, ishũ ramã, ramã aka, isĩama hawaira kãini kiaki, hawẽ bakerã.

Rau kena; anu maspu inũ, tama sheniwẽ pupushtã, yusĩni kiaki:

- Tsitsautã kamiwe! Aka. Ha yuyai keskatã kamiarã, samama kãini kiaki:

- Ĕ ishuki! Ini kiaki. Hawaira huni bake ma ikarã.

Haskaya yusĩni kiaki:

- Bake kãinã haskawatã ipakeshawẽ! Ishũ yuitã.

- Eki txani txakayama shawẽ, hatũ ea imashuki ipakeyama shawẽ! Ani kiaki. Haska kainaya, benibu kiaki, ĩka pĩtsi bekanirã. Haska birã yuka ikaibũ, ma kãishuki ishũ hatu yuiyabu, haska pe kemãi ika ibai bunibu kiaki.

Hatũ miyui keneshu: Kupi (Joel Gomes K)

PUPU TIKIRI MIYUI

Pupu tikirã eska pauni kiaki: teke tibi aĩbu hatu pashka pauni kiaki. Teke betsã; aĩbu shanias ashũ, teke betã aĩbu shaniumas apauni kiaki. Hatu haska waimarã, mexui taeayarã, ha Shania xarabu kiria, ikirã pauni kiaki. Hatuki inatã; rabeti besti txiwetã tsekata, butu kũkiranarã, unu yame hatushũ bukũs tanaya, hanua ha shaniuma xarabu hatu taewa pauni kiaki. Ha shaniuma xarabuki

inatã, habia rabeki besti txiwetã tsekatã, butu kũkiranarã, unu ma penai shaba kiranaya, hawẽ henekĩ akĩ haki hura sa, sa apauni kiaki. Haskatã piaya katanũ ika hawẽ pia mesputã ikainaya, yushabũ shapu aki butua tsaushũ uĩ pauni kiaki; hina kuxi sheni txãkawatã, hura tuis, tuis abainairã. Haska kainarã mais huama, yuinaka xarabu akũ rete pauni kiaki. Haska kãi hawẽ aĩ yuinaka rete shũkinã, hati xarabu apauni kiaki: awa rabe ashũ, txashu rabe ashũ, yawa hunu rabe ashũ, yawa kuĩ rabe ashũ, nati shawe betxishũ pusatã, ha yuinaka xarabu mâtã hatu beshũ pauni kiaki. Isu akinã: metsã ashũ, habiatiri ru apuni kiaki. Hati yuinaka xarabu atanã, tetũ rabewatã hatu beshũ pauni kiaki, hawẽ aĩbaiburã. Haska bekinã, unu hariri ushai tae kirã xina kirishũ, hatu kepĩ shũpauni kiaki. Haska watã teke betsa nua hatu yuiya, kashũ bipaunibu kiaki, yuinaka tetũshũ baxi biranarã. Pupu tikirã, haskai hiwe pauni kiaki.

Hatũ miyui keneshu: (Nelida Sampaio P. K.)

Hatũ miyui yuishu: Siã

BIXKU TXAMINI MIYUI

Nuku nabu hiweabu, Bixku txamini rakakẽ, rau xarabu haki menuabu, pea maskẽ shunũ bainibu kiaki. Kumawã bake bishũ yumewani, habes baxi bainibu kiaki. Habu habianua rebu shanũ ishũ, baxi bainibu kiaki, hawẽ kumawã besrã. Haska bainimabu, mae tibi anu mae kake baunaibũ, ha Bixku txamini hawẽ kumawã bes baxi bainimabu, ma haki shubuwã ri iki; repayuku kiranai yanu hiwea, nuitapai hiwekẽ.

Ixmĩ isa ruabu, benibu kiaki: maka atxikĩ, mari bake atxikĩ, atã hawẽ yunu xarabu pima katsi atxi kanirã: Atsa pimakĩ, sheki pimakĩ, kari pimakĩ akatsirã; haska pimakĩ

beya wamanibu, na eskatiā nukū yunu nuku piā misbuki. Hatū yunu hamē ikaya, yuinaka xarabu atxi birā, birā misbi, ana atxitanū ika bekī. Shubuwā ri ikai betxi tuxinibu kiaki. Haska betxitā:

- Na shubuwā ri ikaiwenā, maka akū hiweaki! Ika bekī pisi mayai shete tuxinibu kiaki. Haska shetetā:

- Hawa pisi mayai iki mekāi? lake, iakenibu kiaki. Haskatā ha shubu ri ikai yanu ū bāukī betxi nibu kiaki, raka pairarā. Ha raka betxitā:

- A, na txai raka iki kiki! Txaī mī haskai ikai? Akabu.

- Ē haska maki, ē txamini nuitapai ē raka ikai! Ini kiaki.

- Mī mimestimē? Aka.

- Ē emesti maki, ē kumawā inabe ē ikaki, ha tsauwarā! Ani kiaki. Haskaya ha hawē kumawānā, shubuwā tese kētiki anu tsauwa ini kiaki. Haska hatu yuiyai nīkatā:

- Nū mia rauwa yushanai, na nukū inabu nū baxi yuikai: maka atxikī, shuya atxikī, mari atxikī, anu atxikī nu akiwakirā, ana nū mia ūiyu shanairā! Atā bunibu kiaki. Haska baini buxiābukē, usha xini penaya, rakakē shetē pinū ika butu nibu kiaki. Hakaya ha peikū harukū hua; eā rukutū haki txi ketiwa tanū ika, nuya kawani haki pui sa ani kiaki. Haki haskatā eā rukūtū hawē pui nāti shara tanū ika huni kiaki.

Haska kirā pē itā, ha tsisti txaiya rakakē, hawē pui nāti sharanū ika, puīki merā hiki kainaya, ha Bixku txamini haki tsitsupe ini kiaki. Haki tsitsupe ika rakakē, ha shete tsekenū ika nuitapayama kiaki, haskai atimas tseke kaini kai, unu hi mebiki tsauni kiaki. Haska kāi tsua yuiyama tsaukē, itxa birā, birānibu kiaki. Haskaya ixmī yuka ikaburā, huriamaki unu rauwaya ē hushuki ikaibū. Ha Bixku pikatsi ixmī manai ikanirā.

Habianu itxa manishū, habetā pikatsi lxmī rua manai ikani. Habu txipu beaibu hatu yuka: nenu hui kiki, hawē rau

saweaya ě huai ibirã, ibirã kani. Haskaya ha ixmĩ ikirã: mebi sawekĩ, pushti sawekĩ, hushe sawekĩ, teuti sawekĩ, maiti sawekĩ akaya beabu txani ikani. Hawě rau keyu sawetã; pui nãti shara yui kiaki, ishũ manai ikani. Haskaibũ bari ma ikaini ikaya, ha Bixkũ hawě mestēti harapi ratã, rakani kiaki, hawě hatu kuxa katsi akarã.

Ha ma bari kai ikainaya, atimas unu ni masuatũ isheni kirani kiaki. Haska kiranaya birã:

- A, tua ikiranai, hatũ aki hui kiki, pui nãti sharakinã! Ika benima baunibu kiaki. Haskaya ha peikũ haki tsitsupe ika, yumãtã tseke kainarã, unu butas kiri isi tsauni kiaki. Haskaya Ixmĩ rua ti ituxitã; uĩ, uĩ aki bira:

- Hania? Ikaya.

- Nũ mia manaya mĩ huai, ma txaĩ haki txi ketiwa tanaki, uwa tsauwarã! Ikaibũ. Haskaya ha peikũ hawa hatu yuiyama, habu hatu haskarawanũ ika tsaushũ hatu uĩ tsauni kiaki. Ha Ixmĩ rua haska kirã pẽ itã hatu yuini kiaki:

- Ě hawě pui nãti besti tsekashũ piai, matũ hawě yura keyu pishãkawě! Hatuani kiaki. Haskata ha hawě reshū pekatã, hawě rau xarabu keyu pekatã mãtxĩni kiaki. Ha buama kakatsi mãtxĩ kinã. Haskatã tapi, tapi ikirã bira, uĩ, uĩ atã pui nãti tsekanũ ika rukes bainai, ani kiaki:

- Hũstau! Akinã pekux kinã.

- Na ea kuxai turi butãkawě! Itã ri ipaikĩ ranãtã, hawě rau xarabu bipaikĩ mawe, mawe atã ikaini kiaki. Haskawa kanirã ana hunima kiaki, ha Ixmĩ ruarã.

Ha Bixkũ hatu haskawa buabukě, benibu kiaki; Isa ruabu bekanirã.

Haskaya hatu yuini kiaki:

- Berikawě, shete inũ, ixmĩ hushũ ea pinũ ika ibai kani kikirã! Hatua.

- A, haskamě, huriwe nũ rau beai mia txeshãnunã! Ani kiaki. Haskaya hatu yuikĩ:

- Ē kumawā ea meyāma shākawē! Hatua:

- Nū meamaki txaī, mī txami besti nū mia txeshāi, ha nū mia txeshanā; mī rashnuku shanai. Haskatā minabu harakiri bunibu mekāi, hatu tana baītāshawē! Anibu kiaki. Haskawatā txeshā nibu kiaki, ha txeshātā buabukē, unu ixī yame napū rashnu kuni kiaki, hawē bitxi niri iki keyuirā. Haska xina unu petā, hawē kumawā yukani kiaki:

- Kumawanē, nuku nabu harakiri bunibu mekāi, ea unā shūkubāiwē! Aka. Hawē kumawā Iki:

- Shu! Ishenini kiaki.

Haskayarā, ha lsa hana ruabunā, hamapai xarabu inā baīxina ini kiaki: rume inākī, matxatu inākī, txi inākī, ixma inākī abaīxinabu. Haskatā ikaini kiaki; hawē mabu xarabu tupitā, ha ixminē rau baxi bāixina buirā. Haskatā ikaini kiaki; hawē kumawā unā shuna kairā. Haska kirani huginā; unu hanua mae kūbira nimabu ūi kubirani kiaki. Haska ūi kubirākī nawe shubi kaya ūi tuxinibu kiaki. Hanu berutu tākī:

- Kumawanē, harakiri kayamē? Aka.

- Shu! Ikaya.

- A! Unuri kiaki! Unuri rabanē inū, betsauria ikirā.

Haskaya ha hawē kumawānā, unu katani haki nuku kirā, kirani iama kiaki. Haska kūkainirā, unu atimas haki nuku tuxinibu kiaki. Hanu hiweabu betxitā, hawē kumawā yuikī, yusīni kiaki:

- Kumāwānē? Aka

- Shu! Ikaya.

- Nuku naburā, nenu hiweabuki, mī ma ea eweshuki, nenu ikama turi habia nukū mae, haria nū huxiānu katāwē, haskamarā nenushū mia atirubukirā! Aka.

- Shu! Ishenini kiaki.

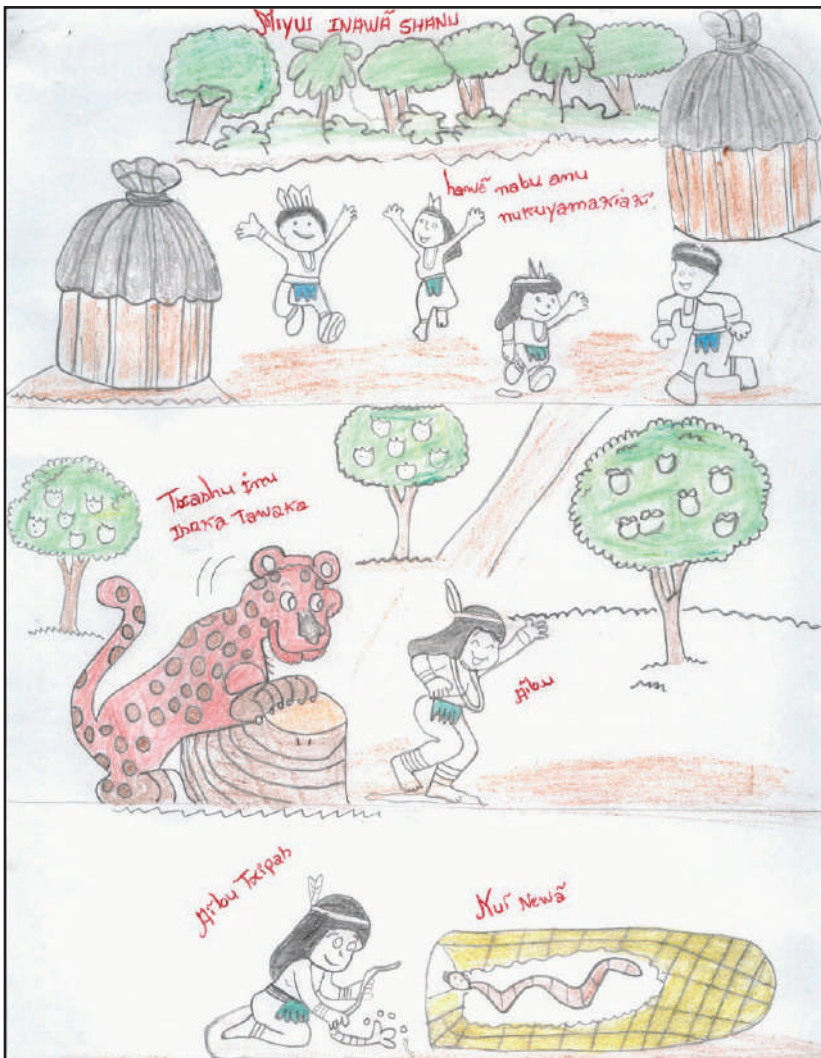
Haskatā ha kumawā inū huaya, ha Bixkū hawē rau xarabu saweni kiaki. Ha lxmī kuxa hawē rau xarabu baxi

bainima, bexĩshũ sawetã ikirani kiaki. Haskatã huayarã,
haska bia unã nibu kiaki, ma natiã rebuni rabanẽ imisburã:

- Yu! Bixku txaminirã na huai! Inibu kiaki. Ma rebuniki
ishũ xĩna bismikẽ, huai betxia ikanirã.

Hatũ miyui kenexuna: Txira (Maria Clíria Feitosa Sampaio K.)

Hatũ miyui yuixina: Siã (Antonio Pinheiro K)

INAWĀ SHANU MIYUI

Inawā shanurā, habia na rasibis inawā shabu ipauni kiaki. Pītsi txakama ipauni kiaki, hawē bababu pinikarā. Harā eskani kiaki: txipax bene yawa payabu, hē ismatū

nuĩ betxi mani kiaki. Na shaku runurã amisbu betxi mani, shubuwã nama kayas ha nuĩ hiwea betxi maima. Ha nuĩ shui tiubis, pixĩ washũ ketane pewashũ bekãima. Hanurã nũ puku nuĩ hayama inibu kiaki. Ha pixĩ haska waima, hanu naxi kakĩ hawẽ ibu yuikĩ:

- Ewã, ẽ kēpes ea uĩra shuwẽ!

Abaini hawẽ tãka shate, pekatã ha kini maraku baini, naxi tãtãmis. Ẽ kēpesrã imis, habia hamapaiwa tani hui habianus tsaumis. Beniama habianus tsaumia ikaya, haskaya ha ibu iki:

- Hawa ea yuikĩ, ẽ kēpesrã eawa misme, uĩ shanũ! Ika raki tsaukẽ. Haska xina ma bari keya tani, shana biri itanaya kani kiaki naxirã.

Ea uĩshuwẽ ẽ kēpesrã ewã! Ikaya ibuwã hẽ akama nĩkasni kiaki. Haska kaini kaya bira, ha nuĩ newanẽ aĩbu benakĩ, hawẽ batxi ha kini maraku baina, naku shenia rakani kiaki. Haskaya ha ibu aĩbu benikãi batxi shate rãka atanaya bira, ha nuĩ ikaini kiaki:

- Aũ! Isheni kaini kiaki, natiu kini sawea nu hiki sheni kainirã. Haskai uĩtã, ha yushabu iki:

- Ê! Eska betximani imismẽ! Huni kuĩ betxi manishũ ea busca pimamarã, nuĩ newã betxi manishũ ea aki imismẽ! Manayuwe ika, hawẽ nane kēti bitã, ũpash pitxã kukatsa inũ ika xubi, xubi itanaya bira, bibãi shu ani kiaki. Haskawa ha nuĩ huirã; unu txukã isheni kirã pẽ ini kiaki. Haska ha hawẽ bĩtiwẽ; bibãi pixĩ mamaki hana shũbãi, unu huai kiri hana shuni kiaki.

Haska ha aĩbu naxikarã, unu nixmabai atimas huni kiaki; hawẽ bu tsini, tsini akũbirãkĩ betxini kiaki.

- Ê! Ewã hawakatsi mĩ ẽ kēpes ea rebuwã shumẽ? Ikaya bira, ha ibu yushabũ ani kiaki, ha akinã. Ha yui betãã ha akabira:

- Mĩ ea ha akai, inawã shanũ ea pinũ ẽ kai! Haskatã ikaini kiaki, hawẽ mabubu pewama, mani sere tanai ikaini kiaki.

- Hu! Inawã shanũ! Ea piuwe! Ikaya bira. Haskaya ha txashu inu ẽtxaima nikẽ ikirã.

- Hu! Inawã shanũ! Ea piuwe! Ikaya ha txashu inawã uĩyãnã; aĩbu bake bena, hawẽrua hui ini kiaki. Haskaya yukani kiaki:

- Mĩ haskai ikai? Aka.

- Hamaki ẽ ewã ẽ kẽpes ea retetã ea ha aka, inawã shanũ ea pinũ ika ẽ ikai! Ikaya.

- A, kayamawe ẽ mia iuwairã, ẽ aĩyuma kirã. Habia ẽ ewaki, inawã shanurã, ẽ mia aĩwa bainai mia pima katsirã, ẽ mia nami pimai kai, ebe huwe! Iwanã iuni kiaki. Haskawashũ iu kubãikĩ, hatishuwã miski iwanã, ma pashkuki kemai kanũ, peunũ (txutai) iwanã tĩ akarã: na hawẽ puku naxtu maikiri unu txari sheni rakani kiaki. Nuĩnẽ pimistrã, unu pubi beshnã ini kiaki, natiã nuinẽ betxinishũ amistrã. Haska betxitã yukani kiaki:

- Ei! Mĩ haskai eskamẽ? Aka.

- Ẽ kẽpasẽ ea amis ẽ ikai! Nuĩ newãnã, na mai merã hiwe misrã, ha ẽ ewã ea reteãkẽ habu ea inawã shanũ pinũ ika ẽ hui ishuki, haska kirani hui ẽ miki nuku shuki! Ani kiaki.

- A, mia piamaki, uani uĩ yuwe! Ishũ Inawã iuni kiaki. Hanurã; yapa inũ, baka txuri xaraburã hayama ini kiaki. Haska kaini kakĩ: kana xĩkũ betxishũ, uwa ana betsa betxishũ, natiu shuku sheni washũ. Pashku kawana keshashũ:

- Nenu raka yuwe! Ani kiaki. Haskawa:

- Hẽ ika rakakẽ.

- Axtxawe? Aka. Axtxa rakakẽ, ha kana xĩkũwẽ bixki, bixki ashũ namus tãtãkĩ, na hãtsĩkĩ aka ikirã, ibirani kiaki.

Nuīnē kāyā beirā; na ewapabu bei, na ewapama mistī beirā. Haskaya nerunā hawa kuxira ramia nunu ketāni kiaki. Haskai ibū bainirā, xima keneya bainirā. Haskawatā unu hawē hiwetā iuni kiaki. Haskawatā iuwa hawē ibu yushabu hiwea ikirā:

- Ê! Hania mī ea aību iweshunai, ě buni txakayamai menā ea iwe shūriwe pinunā! Ikaya bira. Ha txashu inu iki:

- A, ea piā yamame, narā ě aīkirā; aī yuma nuitapakī ě itanai, ea mēyamawe! Ani kiaki. Haskaima habe hiwea, na habe piaya kai, na habetā bakawai, na habetā atsa taurui kai, itā, itākī bakewani kiaki. Ha bake kāima ana iuwama hamesti nikē. Ha aībū hawē bake yumewakī, ma tapi, tapi ikāi ri ikaya. Ibu huni bai rerai kakē, ha ibu aību naxinū iwanā:

- Yayā! Ha mī baba nia kiki ea uī shuwē, ě naxi kairā!
Aka.

- Hē! Menā iritawē, nia kikirā! Ikaya. Kani kiaki naxi kairā.

Haska kainayas, ha yushabū hawē kētiki ūpash pitxāni kiaki. Ha ūpash pitxā kukatsa inū ika xubi, xubi itanaya; ha bake ixta tatsūbāi pukutā, hawē bītiwē tima, tima akī unu ba tanaya, nesheshū keyu pikī, hawē mekē shau mistī besti hawē shapu txitxāki aruá tsaukē, hawē babawā huni kiaki naxi tanirā. Ha hui pē itā, yukani kiaki:

- Yayā! Hania mī babarā? Aka.

- Ē babarā habiari mia itxū kashuki: ewā, ewā ikū kāishuki, na habianu tsaushūbī ě uīyā! Ani kiaki. Haskawa hē ikama itā birā:

- Ê! Mī ea piā shubī! Itā hawē bene hu ania kiaki. Ha benē bai reraika hu aka hushū, yukani kiaki:

- Ewā, mī baba mī ea piāshuki, ě mia reteai! Aka.

- Ea rete yamawe! Ea rete paikinā, kukabu itxapabuki, ea kuawe! Aka.

- Ĕ mia kuamaki, Ĕ ana bake betsawa yuai; Ĕ ana betsawa yuai, ha Ĕ betsawa mĩ ea piānā, hanu Ĕ mia kua shanai. Ea ana mēyama shawē ewā! Aki hawē aĩbe kashai nuitapani kiaki. Haskaima ana bake betsa wani kiaki; huni bake piāima, ana huni bakeri ishūni kiaki.

Ha kāixina mekeirashū yumewakĩ, ma habiaska ria tanaya; ninū ika beni, beni ikaya. Benē atsa taurui kaya, ha aĩbu baxikushū:

- Yayā! Mĩ baba ea uĩ shūirawe, Ĕ naxi kairā! Aka.

- Hē! Mia uĩ shunū katawē! Aka kaya. Ha bake ixta betsana, mekē shau mekeima pia yaniwama ini kiaki. Hamaki manawe, na habia hirabi anūnā, itā. Ana habiaska riwani kiaki, ūpash pitxāshū ha bake ixta pukua tashkū, tashkū ikaya, ha hawē bītiwē tima, tima ashū, ma pikĩ keyua tsaukē. Ha ibu aĩbu naxi tani hukĩ, yuka tuxini kiaki:

- Yayā! Hania mĩ babarā? Aka.

- Ĕ babarā habia mia itxū kashuki: Ewā, ewā ikū kaini habiari mia itxū kashuki! Aka.

- Ĕ! Habiari mia itxū kashuki ikawāi, mĩ ea piāshuki mĩ bake Ĕ hu akai! Itā.

- Hu! Hu! Ikaya, ha hunĩ ma unā: sai, sai iki ikirā yama kiaki. Haska kirā:

- Hawamē? Ikaya.

- Hawamaki, nukū bakerā, mĩ ewā ana nuku piāshuki!

Aka.

- A! hanukāinā Ĕ kuia. Ewā Ĕ mia kui! Aka.

- Ea kuawe. Mĩ ea kuamarā; mĩ bakeuma tiruki, mĩ bakewa Ĕ pikĩ keyu tiruki. Ea kuwa riwe! Ikaya.

Manayuwe ikaini kashū: shai karu rerashū, buxix mata rera kai ri ikaya, yapa karu rera kai ri ikaya. Haskawashū beshū, peshā bāi, bāikĩ nawa kubirākĩ, unu na pewashū, ha hawē mebi xarabu nari akĩ keyushū, ketiwa unu hihi itxakayama tanaya:

- Ewã, eskabĩ? Aka.

- Hani? Habu ana iunuwẽ! Ikaya.

Ana mebi napu, napu aka hi iki, unu namerã rekẽ mata hi inũ, ha pasu rama menui hi, hi ikaya:

- Ewã eskaki? Aka.

- Hani? Peki hanũ ea ariwe, uĩ rashawẽ kukabu hui kikirã, unu kama na habia shashu mai shawẽ; mĩ aĩ betanã, mã unu txai karã, kukabũ matu pitiruki! Aka bira. Haska yui tanayas; hawẽ ibu txiwaketã bira, ha rekẽ manianu, maikiri besũtã urẽni kiaki. Haskawa ha rekẽ mawã haki ri iki keyuni kiaki. Haskawa ha menuaya, shashu mai nibu kiaki, hawẽ aĩ betanã. Ha maiya maniabũ, hui teirã Yã iak inu (utsa) rukũ huni kiaki. Ha huibira:

- Shanũ! Shanũ! Harakishũ mia ea akã bainai! Ika saku, saku iketãkĩ bira. Nenu mekãi iwanã, ha shashu bexawa tanarã; habiarabe tsistia mani nibu kiaki.

- A! mã hanu ikamẽ? Habianu ikawẽ matu mea bumakirã! Itã ana hamamaki ha shashu beũni kiaki. Haskatã habia shashu mamaki tsauni kiaka, Yã ika inu hatu yauxirã. Haska tanaya; maka inu hui:

- Shanũ! Shanũ!. Iki saku, saku ikũkirã bira.

- Na merã mekãi! Ishũ shashu bexawa paya bira, ha Yã ika inu iki:

- Hanumaki ma ã uĩshuki, mĩ ea metxai atiruki meyamawe! Ani kiaki.

Haskawa henetã nikẽ, kapa inu huni kiaki, haska ria kiranirã. Haskaya bara inu huni kiaki, ha bara inu sakui hene tanaya, yawa kabia inu huni kiaki. Ha yawa kabia hua saku hene tanaya, xixi kabia inu huni kiaki. Ha xixi kabia sakui hene tanaya, Hene inu huni kiaki. Ha hene inu sakui hene tanũ, bixi inu huni kiaki. Ha bixi inu hua sakui hene tanũ, matxi inu huni kiaki. Ha matxi inu sakutã heneaya,

txashu inu huni kiaki. Ha txashu inu sakui henetanũ, hawẽ henei inu keneya huni kiaki.

Habia hati inu xarabu itxaburã, nawai ikasnibu kiaki. Haskai; shanũ, shanũ iki, harakirishũ mia ea akã bainamẽ iki. Ha shanu raka betxitã:

- Na merã mekã! Iwanã ha shashu bexawa paya, ha Yã ika inu iki:

- Hanumaki ma ã uĩ shuki, henewe mĩ ea hutxux tirukurã! Hatua hene birã, birãkani. Haskai unu saĩ ixĩ, penai unu shaba kiranaya, inu keneyã Yã ika inu akĩ:

- Habi mĩ inu xaramẽ txaĩ? Aka.

- Ê inu xaraki! Ikaya.

- Haska kenã, na baiwẽ kanuwe nuku raberã! Aka:

- Haska kenã Kawe! Aka. Haskatã kawe ika kai, inu keneyã utsa akĩ:

- Habi mĩ inu kaya mẽkã na pashku maixtxu nawẽ! Ani kiaki. Haskawa ha utsa itxukinã, inu keneya rabiris abãĩ pẽ ini kiaki, inu keneya ishũ binubãĩ ti ikirã. Haskaya ha inu keneya iki:

- A, mĩ habi inu xaraki! Itã habe kai, bai shesha rabeanu pẽ itã:

- Mĩ inu xará mekãĩ pui nawẽ! Aka bira.

- A, inawẽ! Itã inu keneya yununi kiaki, mia rukũ puiwe ishunã.

- Mia rukũ iwe! Aka. Ha inu keneya puiã, yawa rani has sheni tĩ ania kiaki. Haskatã yuikĩ:

- Ma ã ishuki! Ikaya. Ha utsã akĩ:

- Haska kenã, tukuri hamakiri besuwe! Aka.

Ha inu keneya hamakiri besu tanaya, hawẽ pui bitã txiratameni kiaki. Haskaya ha inu keneyã yukakĩ:

- Mĩ ma ishũmẽ? Aka.

- Ê ma ishuki! Ikaya.

- Hani? Itā uītā. A, mī habi inu kayaki ani kiaki. Habia hawē pui biakenā. Haska kaini bai tanai, kai unu bai shesha rabe anu pē itā: ukuri bai tapia, ukuri bai tapikē.

- Nawē kashū mī nawa bitawē, nawē kashū ē nawa ē bikairā! Atā.

- Miā rukūtū bitanā, mī aku ea mane shūshawē, eā rukūtū ē biarā ē aku ē mia mane shūshanai! Aka bira.

- A, haska kenā katawē! Itā. Ibainibu kiaki.

Haskatā kai, ha inu keneya bai tana bainaya bira, ha utsā hi tarawabāi, hawē bema namā tsauni kiaki. Haska tsaushū nīkanū, ha inu keneya kakī bini kiaki txashurā. Ha txashu bitā ini kiaki, hawē aku manei: hi, hi ikira. Haskaya ha utsa harakiri itima tsauni kiaki. Haskaya ha utsa nixma rakakē, ha inu keneya iki:

- Hamaki harā, inuma bia ea parāi ikū kiranaki, uītanū manayuwe! Ika ikirani kiaki. Haska kirā hawē tae tana biranarā, nenu kaki ishū hi tabē baunarā, petxux namā tsauwa betxishū, atxitā pini kiaki. Haskawa nikē, na habia eskatiā inu xarabū bishū pimisbu kiaki.

Inu hi, hi, hi ikirā; hawē yura nuiwai imis kiaki, shahū manā buruki paitā, hawē aku manei: nawā ea aka tsuā ea sāi atirumaki ika. Hamebi hawē yura nuiwai imis kiaki.

Hatū miyui keneshu: Same (Anicilda Lopes Pinheiro K.)

Hatū miyui yuishu: (Fco. Vilau P. K.)

YUBE NAWA BUSHKA TARĀNI MIYUI

Yube nawā miyuirā eskani kiaki. Ha Yube nawā mexu tibi pui txuta misraki, ha puĩ xinākĩ:

- Tsuā ea amismē, manayuwe tushku tima nane ě bikairā, ě hawē unāinā, tsuā ea amis mekāinā! Itā. Tushkutima nana ě mutsairā! Ishū mexuaya mutsani kiaki. Ha mutsatā rakani kiaki, naneki meshpukū ikarā, ha huni

huai manakairā. Haska rakakē, huni kiaki, huni huirā, txuta tanū ika huirā. Haska rakakē unāshubira huni kiaki, nīka kubiranirā, haska ha aībū parāi; hash iki rakani kiaki, ushatū besuarā. Ha parāi haskai rakakē, usha xaraki ika kakāi haki beu kainai ani kiaki bepaskinā. Yube nawa puī bebas kinā, haskawa ūpashwē betxukini kiaki.

Haskawa hene xinai kani kiaki, betxuki kairā; haska kaī betxukiarā, kama ini kiaki. Hanua maxiwē berash kara ibiarā kama ini kiaki. Haska xini unu penaya kani kiaki, piaya kairā. Haska ha puī xināni kiaki, tsua ē ashumekāi unā tiwanū ikarā. Tsuwā ea itxakawamis ē ashu mekāinā, ishū hatū awana uī payarā, tsua hayama ini kiaki. Haskaya ha puī hatū axiānā, rakei, penama piayaka, unu mexuaya besti nuku kirā, kirā pauni kiaki. Tsuā kaya ea axiāmekāi ishū hatu uīnū ikarā, ha hunibu rayai inū, piaya buabu, hatu bai kesheshū, hatu beis pakeni kiaki. Keyu hatu beis pakearā, tsua hatu betxiama ini kiaki. Haskaya ha uī yamarā hawē pui besti itani kiaki. Haskaya atimas pui huaya beisarā, ha bebas xina uīni kiaki.

Haska uītā:

- Ei! Ē pui ē axiāki bepaskinā! Ea yuishū akama, ea mariabu tanākī amirā! Ikaya. Haskaya ha hawē pui haki rakeni kiaki. Ha rakekī, hawē txai yubaki kiaki:

- Txaī ea nawa rete mai kawē! Ani kiaki, hawē txai yubakinā. Haska hawē txaī akī:

- Ruruwe ē mia iuwairā, ē mia retemai kairā! Ani kiaki. Haskawatā iuni kiaki, hawē txaī iukinā. Haskawa xina iukī, unu usha nibu kiaki. Ha usha xina kakī, bēkū nawabū hepe sharaibu uī tuxinibu kiaki. Ha bēkū nawā hepe sharaibu uītā, hawē txai yuini kiaki:

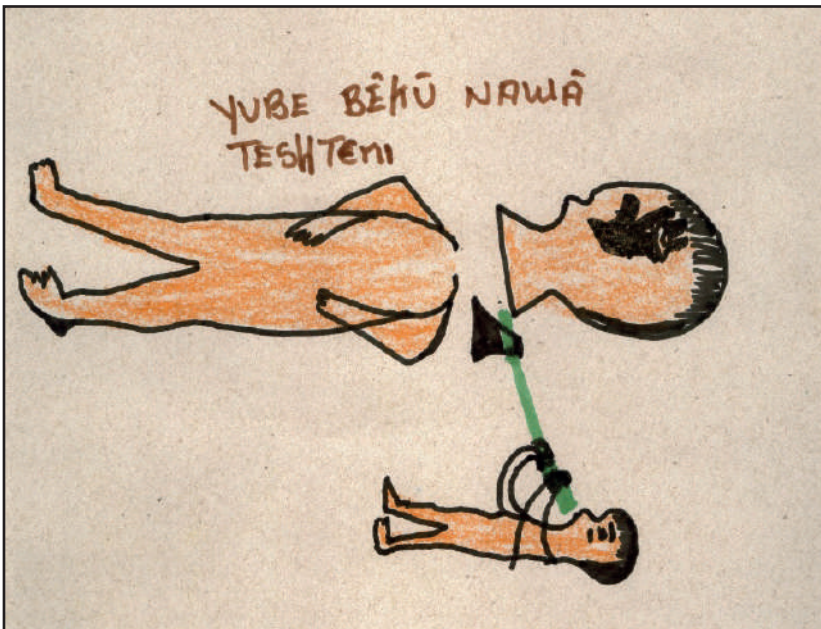
- Txaī, nawarā ma ē betxishuki! Aka.

- Betxi mayamawe, eā rukūtū ayununā! Ani kiaki. Haskawa ha hawē txai huneni kiaki. Haskayarā, huneama

nini kiaki, hawē txai besti hune kenā. Haska nikē, ha hawē txāi huneshū uī nikē, ha bēkū nawabū hepe sharaya, itxukāi pemani kiaki.

Ha hawē hepe pemakā, Bēkū nawa niniki, niniki itā, hepe urētā uīyānā; Yube nawa nini kiaki, huni kuīnā. Haska nikē, henetā hawenabu yui kani kiaki. Haska kāi hatu yuitana, benibu kiaki; ha beshū tsaka nibu kiaki. Yube nawa rebuakinā, haskawakī tenātā, teshte nibu kiaki. Haskawaibu ha hawē txaī uīni kiaki. Haskaya ha hawē txai iki:

- Hē! Pemaki ē txairā ea tenānā kāshuki! Ini kiaki. Haskawatā hawē bushka bunibu kiaki, hatū hiwetā bukinā. Hatū hiwetā bushū, kanū mixtī washū, Yube nawa busca rūtāshū, kespīwē betuxnū iwanā, tātsus, tātsus anibu kiaki. Kespīwē betuxnū iwanā, tamuki besti akaburā, unu kespī txamasha rakani kiaki. Haskawaibu uītā, hawē txai iki:

- Mana yuwe, ē txaī buskarā ē bikairā! Ini kiaki. Haskawaibu uī, hawē txai hawē nui baini kiaki. Haska bai

mexi kiranaya; kukix bei naya birā, birāyana atxi pakeni kiaki. Ha atxi pakekī itxawatā, hawē kuewē rapushekei keyuni kiaki. Ha kuxix kuewē rapushekearā, unu rekē txasha, txasha iki; hāhā ikāinaya, ha Bēkū nawabu kuxi bainaibū, kashū hawē txaī buska runua nasa tani kiaki. Ha nasa tāshū maiwani kiaki, mai watā usha xini kiaki. Haskawa tāxiānā, ma hawa kuxira betseke kirana ini kiaki. Haska betseke kirā:

- Txaī, ea ūpash amariwe! Ituxini kiaki, haskaya amani kiaki. Ha ūpash amarā, unu texuru ini kia. Haskaya hawē txaī xināni kiaki:

- Hawē yuxinī ea rake tapawa tiruki, ē inū kai itā. Huni kiaki; ha huaya, kena bauni kiaki, hawē txairā:

- Txaī, txaī? Nū kanū ea manayuwe, ea shunū yamawe! Aka. Haskai nīkatā, manama kuxini kiaki. Haskatā huaya, kene kūbirani kiaki, ha kena kūbiranaya, haki rakei hiki inani kiaki. Ha hiki ina tsaushū nīkani kiaki, haska kirani iki mekāinā ishū, ū tsauni kiaki.

Haska tsaushū ūnū huirā: shetā betātā unu tsisti birī ikū kirani kiaki. Haska kūkiranai ūnū, hui hanamā raka tuxini kiaki, betxitanā. Haskatā kena tuxini kiaki:

- Txaī, buturiwe nū kanunā! Ani kiaki.

- Haskakī ea betxishumē, eska tiānā ē shunū bainai! Itā hui, unu kaya pukeni kiaki. Ha kaya puketā ūnū; haska kai mekāi ishū ūni kiaki.

- Ea manawe txaī! Ikaya; huneshū ūni kiaki. Hasa kaini mekāi ishū, ūnū hasama kaya ikirani kiaki: pū, pū, pū ikiranaya bira. Hawē txaī ūitā bira:

- A! yuxibu xaraki, eska tiānā enabu ē yui kai itā; kuxi kirani kiaki. Haska kirani nukutā, hatu yuini kiaki:

- Yuberā, Bēkū nawabū rete xinabuki, hawē bushkapā ea rake tapawa hairawa kubirani kiki. Hui kiki hari hawaira pixī kene kawē, txi betsi keyu kawē, ma hui kiki, hiki keyu

kawë! Ika hikia mania bukë. Sai ituxini kiaki; txaĩ nũ kanũ manawe ikirã. Haskai nĩkatã; hãtxa yamakawë ika tsaushũ nĩka nũbũ, hiki tuxini kiaki. Ha hikitã:

- Ea bepë shũkawë txaĩ, ea bepë shuwë! Iki. Hiwe txirawai; tĩ iake iakei itã, unu hatu bikawani kiaki. Haskatã hatu yuini kiaki:

- Mã ea bepë shunamarã, ë ramiai ea uĩ kawë! Hatuani kiaki. Haskatã:

- Ë hãtxai ea nĩkai bekawë! Itã. Ëraka maiti? Ë maiyarã ea pikana iki. Ëraka heneti? Ë henearã ea atirubuki! Iki. Ëraki hiti? Ë hiarã ea karua tirubuki! Ëraki runuti? Ë runuarã ea kuxa tirubuki! Ëraki usheti? Ë hai usheirã, ea uĩ pake shãkawë. Yube nawa buska nia benaki, ë unãnuma hiweamë; eawa pake shãkawë. Haskaya aĩbunã, ua Yube nawa buska nia eawa kũbãi shãkawë, mã ea askawamarã: shawã hina taku benawë ë matu txinu, txinu apake shanai! Hatuani kiaki. Haskatã yumë bushka ea inã kawë ini kiaki. Haskaya inã nibu kiaki: yumë taxipa inũ, hushupa inũ, mexupa inũ, hati urë shunibu kiaki.

Haskawabu; ë inai ea uĩ kawë itã. Ha yumë inãbu shetã tukũtã, hushupa rukũ urëni kiaki, nai hushu pue kawanai kirã. Haskawatã taxipari ani kiaki, askawatã mexupari ani kiaki, nai kuburuki puwë kinã. Haska watã hatu yuini kiaki:

- Tashnitã ea uĩkawẽ! Hatua uĩ nibu kiaki, tashni tanã.
Ha uĩ nubũ ikaini kiaki; runu, runu ipasirã, haska kãikĩ hatu
yuã shubãi nibu kiaki:

- Pabuka sarukũ bainũ! Bai puyã puyãpa!
Bari kũkũkũ! Bari kũkũkũ!
Iki ina kũkaini:

- Hanu ipa? Ikaya.

- Tua itawē! Akabu ina kūkaini unu ana tsuā hātxawama; hatu yuini kiaki:

- Tsamī rame binutanaya, ea ū shākawē! Hatuani kiaki. Hatu hakawa xina, hati binu tanaya uīyā burā, shunā pixta nini kiaki.

Hatū miyui keneshu: Siā

SHUNUWÄ YUXIBU MIYUI

Shunuwä nia nurä, bake käi bena yatü rüke timaki; hanu ruke makinä: hari mī shuta kai kiki, atiki. Shunuwä rukema tani hushunä, mashewē hawē yura rapush keyu

tiki. Mĩ haskawarã, ushai pei kiki; hamẽ haskawamarã, bake pixtarã kashai pena miski.

Shunuwã yuxiburã, xã ikatũ heneismaki, haskakẽ atiki, bake bixta rũke mamarã.

Bari kaya xã ika huirã, habia shunuwã nua bei imisbuki. Ha xã ika haska biranaibunã, bake ixta ewapamarã, ibuwã mashũ, mashũ akĩ, meshũ, meshũ atiki. Haskawakinã, ha bake ixta usha tani besteã, teku ika bis, bis ikama inũ amisbuki.

Hatũ miyui keneshu: (Francisco Domingos K.)
 Hatũ miyui yuishu: Bixku (Cosmar Domingo K.)

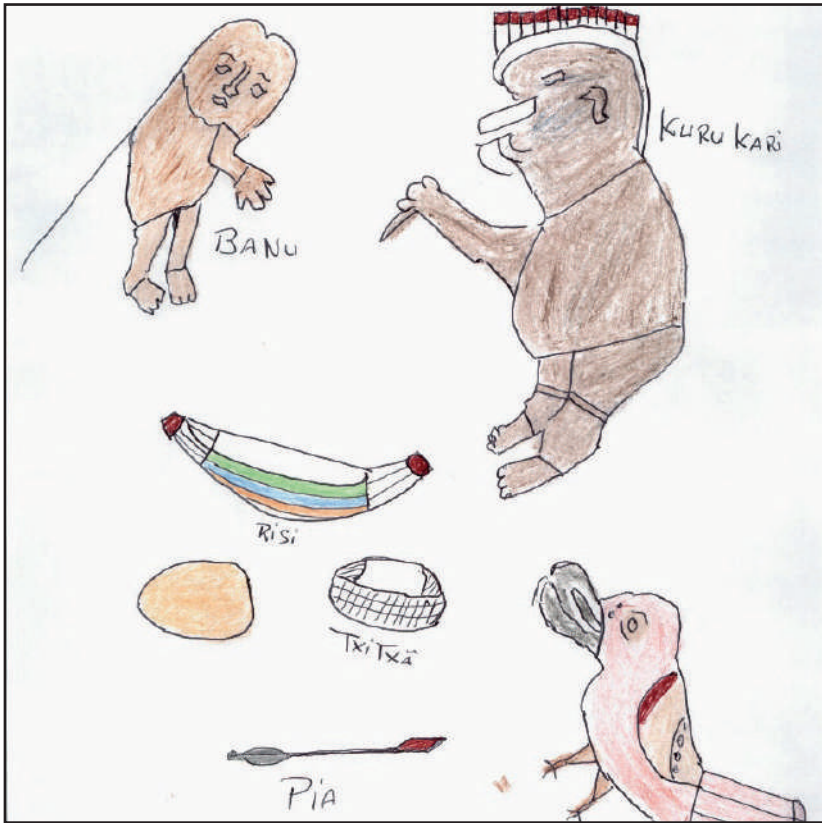
HASĪ INŪ BUĪ MIYUI

Hasĩnã kasha miski, kashairã hamẽ ikama, hawẽ rue pepa benuni imis kiaki.

Ha hasĩnã rue pepaya ipauni kiaki, haskaya ha buĩnẽ ea aka, inã buãnikẽ ha xinãi imis kiaki kashairã. Hawẽ ruwe pepa buĩ inãni, ha buĩnẽ ana inãnima, karuai kashũ peshā ikamakẽ, ha xinãi imis kiaki, haskawashũ karuwa timarã. Hawakatsi ẽ ruwe ẽ inãnime ika, pena kiranaya kashai imis kiaki.

Hatũ miyui keneshu: Maru (Fco Célio Tavares)

Hatũ miyui yuishu: Txana Shane (Fco Napolião Bardales)

KURU KARI MIYUI

Kuru kari hiwearā eska pauni kiaki: hawē pui buanurā. Ha pui buanu baika hiki tuxiaya, yuka paunibu kiaki:

- Mī hua hutxī? Akabu.

- Huai kirā huai! Huai kirā huai! Itxai tsau pauni kiaki.

Hawē txāi hatuš yukaya, hawē puibu yauxi ha ipaunibu kiaki. Puibu parākinā, awa kate shau hatu bushū pauni kiaki. Aī mawama biakenā, aīnē kate rabanē, runu shau betēshū apauni kiaki. Haskaya uī tanū ika buaburā, aī raberā tsauwa ipauni kiaki.

- E! Aīnā mawa maki, awa kate ea pima xinaki! Ika bau, bau ipauni kiaki. Hawē purā ea txakama txai ipauni kiaki, tiruma txairā, sinarawā txairā. Hisī keneya betxitā yuka ipauni kiaki:

- Banū, ea ha biwe, biwe ika iki bikāi! Aka. Biwe apauni kiaki, narasi yuka ikayarā. Kāi ina keui tsaukē:

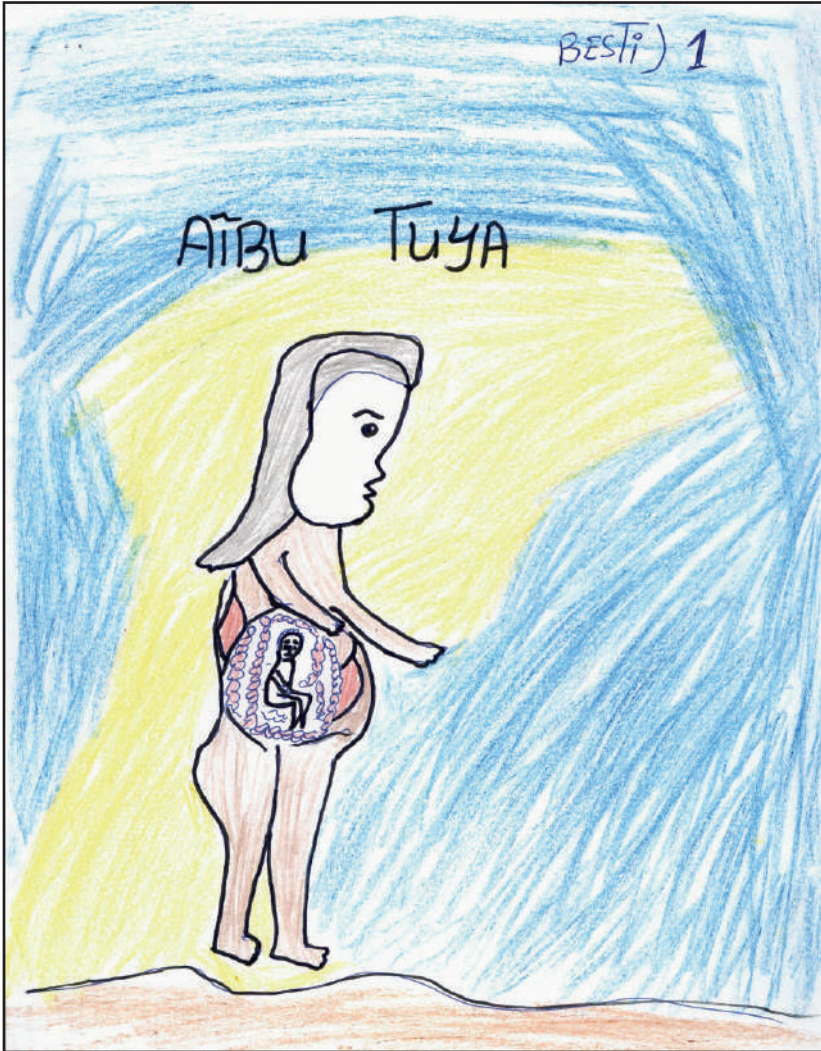
- Ash! Ash! Isheniaya; nasuketā ūtā.

- A, banū ebī bunū ika ikai! Aka. Hawē puī yuikī:

- Harā, ē benenaki! Aka. Ana hawa yuiyama, ē isuī kai ika kai, haribi hune kāipauni kiaki. Haska kainimarā, unu bari betsa binutā, hupauni kiaki, sina kai nimarā.

Haska pauni kiaki, Kuru Kari tiruma txai, hatube hiwearā.

Hatū miyui keneshu: Ibā
Hatū miyui yuishu: Siā

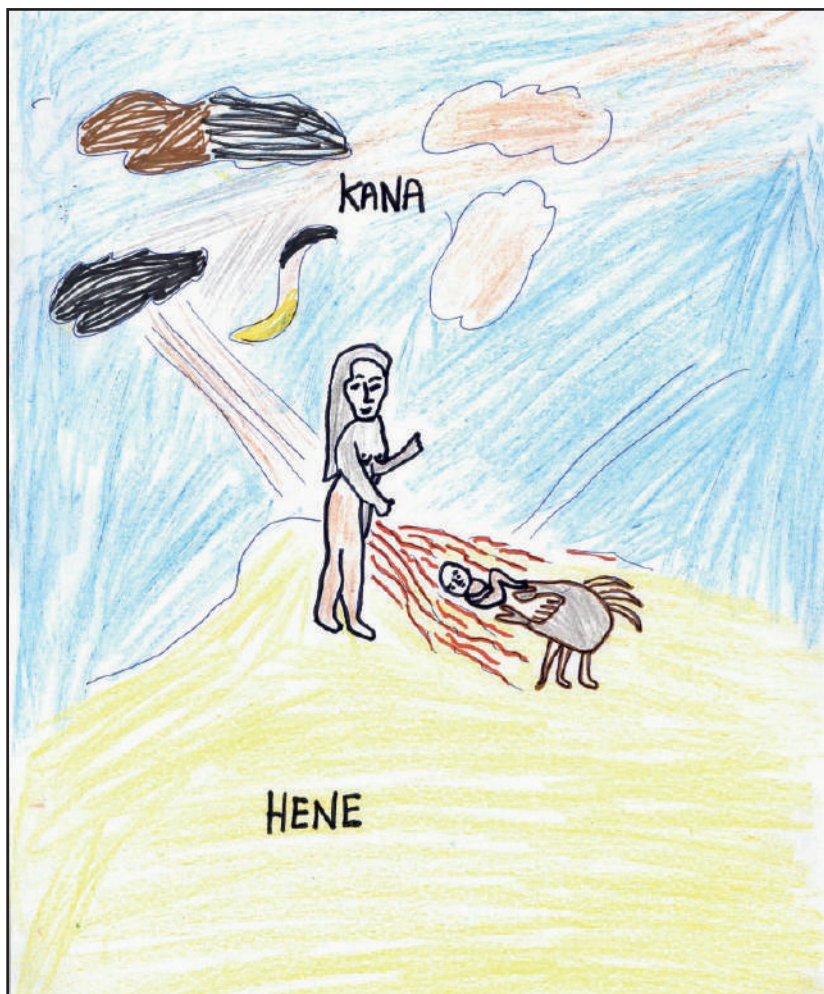

KANA YUXIBU MIYUI

Kana yuxibū aību tuya, napaix ani miyui teseki narā. Eska nibu kiaki; habia hiweabu, aību tuyani kiaki. Ha tuyaima hiwea, kani kiaki naxi kairā, haskaya iki taeni kiaki: kana rē itā tū ibāi, bainirā. Haska tākī ayama kiaki: aību ta

akī naris akī, unu mashash bepā pānā tī akinā. Haskawa yane kamakē, yuka inibu kiaki:

- Haskai iki mekāi, uī tākawē? Ika buaburā; rakani kiaki aīburā, ma mawarā.

Haska rakakē benibu kiaki, aību mawa raka kenā; hawē bake habiari mashash bepāpanā raka kenā.

Haskaya, shaka yuxibu hushū uīyā raka pixtakē, bi baini kiaki. Hene merā iu kinā, haskawa bainimashū, yume waima raki, imiskē. Hawē kuka kani kiaki, piaya kairā; unu

ma katani huaya, uĩ ini kiaki. Ha ui ikayarã, habia merã
pashku natãi huni kiaki. Haska kirani hukĩ uĩ tuxini kiaki;
kashai tsawarã. Haskai tsauwa, e itã uĩ yãñã; huni kuĩ
kashai ini kiaki. Haskai raki nĩkatã; mana yuwe ika raki,
besti txatxi kiranaya raki, nasuketã betxitã ikaini kiaki.
Henẽ pu itã hiki kainirã.

Hatũ miyui keneshu: Makari (Edmilson Estevo K.)

Hatũ miyui yuishu: Maspã (Sueli da Silva K.)

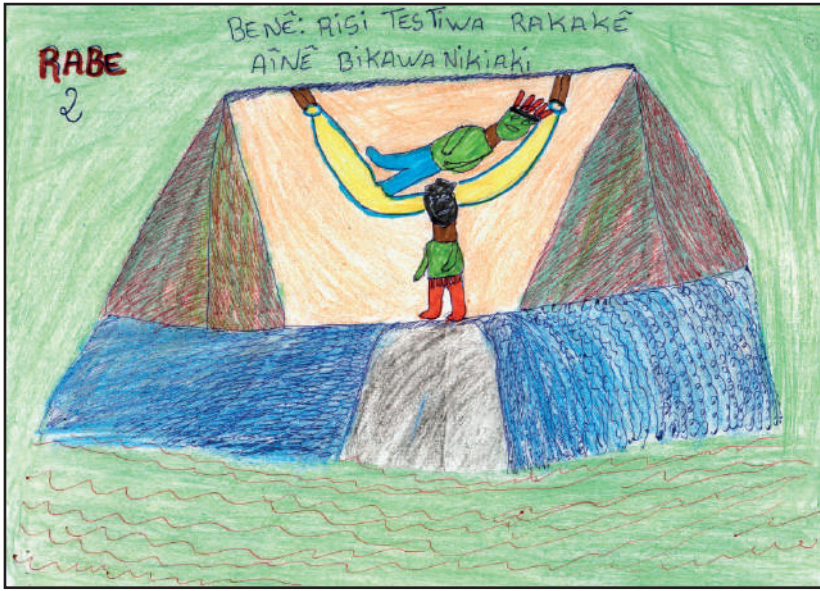

PENA BIXI MIYUI

Pena bixi tirumarã eska pauni kiaki; hawẽ bake beya wanishũ txuta pauni kiaki, beneya biakenã. Aĩ bake haskawai uĩ mis shũ, huni betsã yuini kiaki. Haska yuiya; uĩ tanũ ika kashũ, uĩni kiaki. Ibwã txutairã, haskai uĩ tani, hushũ, aĩbũ shawe bawa baina keyu pini kiaki. Hawẽ batxi keyu pitã, hawẽ ibu keyu pini kiaki. Ha bawa baina keyu pitã, hawẽ risi tepetã, shubu mashkenãnu risi teweni kiaki. Haskawatã inakẽ, ha aĩnẽ uĩtã:

- Haskai mĩ hari inamẽ? Aka, hawa hãtxama rakakẽ, kena hawa yui yama, nĩkasanãi rakakẽ.

Haskai mī ikai ishū pixkiā, hawa yui yama, yura babua rakakē.

- Mī haskaismabī? Ikaya, hawa yui yama hātxa makē. Aībū hawē bene kenakī pewa bia, hawa yuiyama haira rakakē.

- Mī haskaismabī? Aka. Hawē yura babua; risī rakani kiaki.

Haskawa xini, ma penai taei shaba kiranaya, hatu hūtā baini kiaki, aību ma ushakenā. Ha bika xini usha rakakē, txibututā butu kaini kiaki. Haska kainaya bira, hawa kuxira bestētā:

- Ea mana yuwe, ē mibe kairā! Aka. Haskai nīkama, unu bai tana baini kiaki. Hawe nabu mae betsā ikabu, hatuki nukui kairā...

Hatū miyui keneshu: Maya (Walter Lopes Mateus K.)

Hatū miyui yuishu: Shane (Marciano)

PUPU TIKIRI MIYUI

Pupu tikirã eska ipauni kiaki; keya tapa, rekuya raya kapa ipauni kiaki. Eskawa pauni kiaki aĩnẽ yuikinã:

- Pupu tikiĩ, nukũ bai shubu anushũ, rayakĩ pixtaira ea ashũ kawẽ ẽ pairã! Ani kiaki. Haskawa:

- Ia! Peki. Haska kenã pewawe, nũ kanunã! Itã hawẽ aĩbe bai anu bupaunibu kiaki. Haska kãixina usha xini bestẽtã; aĩ yuikĩ:

- Ẽ mia hawaira bena shuĩkai bawawe, yushanẽ! Atã. Hewẽ pia bitã, nimerã kakĩ yuinaka xarabu tsaka kũbã pauni kiaki. Habu tsaka paunirã: yawa, txashu, isu, yaix, kape, awa ashũ bepauni kiaki.

Haska xarabu ashũ, tetũ rabe washũ beshũ pauni kiaki. Haska xarabu ashũ aĩ beshuwã, bawa pauni kiaki. Haska bawai nikẽ, huni betsa piaya katani hukĩ, uĩ birã

hatu yuini kiaki. Haska txani aibū, hawē ati rabe hātxai eskanibu kiaki:

- Pupu tikiri bai shubu anu kaxīshū; awa inū yuinaka xarabu axīshū, pi kiaki uīnū kawē! Itā. Hawē ati rabe yubakai ikanirā, haskatā:

- Nixpu pinawē! Itā. Nixpu pitā mashē iki betaxitā, bupaunibu kiaki. Haska kaini kashū aī yuituxi paunibu kiaki:

- Txipī, ē huai! Mī benē mia mitushuna, mī piai txani aibū nīka xina ē hui ikai! Aka.

- Berikawē, ea ashūxina ē piairā! Hatuatā. Bene kena pauni kiaki:

- Pupu tikiī? Ē itxubu bekāshuki, hatu uī yuyuwe! Aka. Ha pupu tikiī aī yuikī:

- Ma yuinaka ē mia ashūxinaki, hatu pimawe! Aka. Ana kenani kiaki:

- Pupu tikiī? Ē txipibu bekāshuki, hatu uī yuyuwe! Aka.

- A, rayawe ismamē! Ē raki hatu hātxawa yutāti! Ika hupauni kiaki. Haska kirā hatu yukakī:

- Mā hushumē? Mā hawa yushumē? Hatua.

- Ē hushuki! Mimesti mī awa ashū piaya, txani aibū nīkatā, ē mia tari amanū ika hushuki! Aka.

- A, peki! Ē raya panā ma ea yuiyai, bukawē nenua matu bapa bena shununā!. Hatu atā, hatube kapauni kiaki. Hatu haskawatā, hatu iuni kiaki; hatu nimerā iukī, yuinaka xarabu hatu tsaka shūpauni kiaki.

Na xarabu hatu ashū pauni kiaki: yawa, txashu, awa, yaix, kape, isu hatu ashūtā, hatu pashka kake shūpauni kiaki. Tetū rabe watā hatu beshū pauni kiaki. Haska ha aībaibū, hatū kuki ewapa xarabu, yuinaka mata be paunibu kiaki. Ha tetū rabe hatu bushū kinā, hatū bai txipi hatu tsāu shūpauni kiaki. Haska tanā, hatū bene hushū, hatu peu

shūpauni kiaki. Hatube haska hiwe pauni kiaki, yuinaka xarabu hatu ashū pima pauni kiaki.

Hatū miyui keneshu: Pae (Jose Lopes M.)

Hatū miyui yuishu: Isaka (Milton Silva K.)

MEKU PATA MIYUI

Mēku patarā, huni kuī txakabu nīkaisma ipauni kiaki. Nimerā ushai kashunā, hawē hutxī yusī kubaini kiaki. Yui biaburā, nīkama ikū kaini kiaki; bai tana kubāikī, xiu pese rukū hanus shukuabu runukē. Ha xiu pese shukua runukē; hawē hutxī yuikī eskawani kiaki:

- Mēku patā, narā meyama shawē! Aka. Haskawa yuka iki:

- Hawamē hutxī narā? Aka.

- Xiu peseki! Aka.

- Mī mearā, mia haskawa mismē? Ikaya.

- Nuku pikī unu taxi ratā miski, shua isī wakinā! Aka.

Haska yuiya, ha hawē hutxi bebuaya, unā shubira kakī, hi siri bitā tima, tima ani kiaki. Haskai mekāi ishū akirā; unu haki niri ini kiaki. Haskaya hawē hutxi hātxai:

- Mēku patarā, yuiya nīka, nīka kemāi unu xiu pese berui iki makāinā! Ini kiaki. Haskaya unā shubira shaya txai kirāyama kiaki. Hanu unā mamai beru birani huirā. Haskaya:

- Ē mia yuishuki, meyamawe ē mia washuki! Ani kiaki.

Haska kaini kakī, bi betxini kiaki. Ha bi betxitā yuikī:

- Mēku patā, bi kiaki uīrawe! Aka. Haskawa ha Mēku pata yuka iki:

- Haska mismē birā? Ikaya.

- Birā piānāki, mexu merā mia himi kuku miski, meama nekeri huwe! Aka. Hanua Mēku pata yuiya nīkaisma:

manayuwe haskara mekāi itā, niti itā, hi txaipa bitā; pure, pure aka unu haki niri ini kiaki.

Haskawaya hawenabu ikanirā:

-Hē, ana ashuki betsa berukinā! Inibu kiaki. Haskaya unu yura taxitxai huni kiaki. Haska huaya, hawē hutxī yuikī:

- Ē mia yuishuki, meyamame ē miawa shuki, mī yuiya nīkaismaki! Aka. Haskatā unā shubira kakū kāini kiaki, ha kakī ana betsa betxini kiaki. Haska kāikinā, na rasi xarabu beru kubaini kiaki. Habu berunirā naki: pesterā, xiurā, shararā, binarā, nāperā, na habia txakabu xarabu beru kūbaini kiaki. Hawē henekī beru kinā, kaxi ani kiaki. Ha kaxi betxitā hawē hutxī yuini kiaki:

- Mēku patā, narā meyama shawē! Aka.

- Hawamē? Ikaya.

- Mia yuinū nīkawe: narā kaxi kiaki! Aka. Haskawa nīkama; hi txaipa te atā:

- Kaxī ea piuwe! Ishū tima, tima akī, hi bema kuxa, kuxa akaya, ha kaxi haki niri itā; nixmawa nibu kiaki. Haskawa bainabu, yane huamaskē, harā kaxi berua keyu pibaina mekāinā, itā uī bunibu kiaki.

Haska uī yāburā; hawē shau besti mania uī tanibu kiaki. Na hamapai xarabu berukinā hatū ani kiaki.

Hatū miyui keneshu: Yukā (Samuel Sampaio P. K.)

Hatū miyui yuishu: Siā (Manoel Sampaio Silva)

SHE TSI IKA MIYUI

Huni kena Shētsī ika, hatube hiwearā eska pauni kiaki; ushai kairā tsua yuiyama kapauni kiaki. Tsua iuwama kapauni kiaki, ha kairā, bai tanai kai, unu bai tsumē hiki kāu pauni kiaki. Bai tsumē ūpashti txipū kesha pē itā,

hiwe pixtawatã, risi tewetã, metash teke, teke atã, ketiwa pauni kiaki.

Haska watã kapauni kiaki, piaya kairã; haska kãikĩ akũbaini kiaki, yuinaka xarabu retekinã. Txashu akĩ, shawe betxikĩ, kape akĩ, isu akĩ, awa akĩ, hati xarabu atã. Haska xarabuatã; tetũshũ bekĩ hanus mãtxĩtã, shate, shate atã, hawaira karuashũ nanetã bawa pauni kiaki, mexu merãñã. Ha bawai tsaushũ; yume kashai nĩka pauni kiaki; haskai nĩkatã:

- A, rabe iki buabũ, kashai iki kiki! Itã hawẽ nami bawai pẽ, pẽ iki tsaupauni kiaki.

Haskatã usha xini penaya, ana piaya kashũ: yaix akĩ, kuma akĩ, xinu akĩ atã. Hati ashũ bepauni kiaki, ha beshũ bawai unu kuĩ hushu pueai uĩtã; txashũ bai kua iki kiki, ipaunibu kiaki, hiwetã tsaushũ uĩ ikanirã. Ha nami nanea kuĩ hushu puekĩ, niwe be ikĩ, nami nanea nue mayai shete paunibu kiaki. Ha baxiku xĩshũ xinãburã, nãta kaxiã rabanẽ ikanirã. Haskai ma ushe ketash ikainaya ikirã pauni kiaki. Kẽpax wakĩ metsã pushui watã, yuinaka nene xĩshũ beirã. Ushai kairã, nãta kama êtxaima haira ishũ apauni kiaki; mitukinã.

Hatũ miyui keneshu: Yasã (Evilasio Roberto Estevão)

Hatũ miyui yuishu: Rasu (Arlindo Kaxinawa)

YAME BINIBU MIYUI

Mexu nimakẽ yame bikinã, eskawa nibu kiaki. Huni aĩyã xina, hawẽ aĩtxuta paya, hanishũ atima; risĩ bepukushũ akaya, uĩkĩ usãkĩ rake wabu bena baunibu kiaki. Mexu merã tsuã uĩ yamã, txuka xara katsi, mexu bena kanirã. Haskakĩ yuinaka xarabu yukabu, hatu yuini kiaki. Hatu yukakĩ haskawa; haska

kenã na butawẽ ishũ: awa inũ, kuĩ kuĩ ika inũ, maka inũ, anuna inãni kiaki. Ketash paka bixtu, bepupe xarabu hatu inãni kiaki.

Haska xarabu beshũ, habiati serētã hatu yuini kiaki. Hatu yuikĩ:

- Ē mexu beshu ě bepeãi, rasibi pewa kãwẽ, nãta buyama kawẽ! Hatuani kiaki. Hatu haskawatã bepeãnã, nenuma kani kiaki, mexui marã yane penamarã. Ha mexuimarã, hatũ hiwe ma shani shupã pewesheke birani; ma buni kani, na habia hatũ piti xarabu manui ikaibũ penani kiaki, awna akimaburã. Haska uĩkĩ:

- Txakabu sheniki! Inibu kiaki. Ha ranãtã, kuĩ, kuĩ ika nari bepẽ aburã, habiaska riani kiaki, awarana keskarã. Haskaya ha ranãtã; maka nari anibu kiaki. Ha makana akaburã; risi pake riabuma inũ, txi maewa riabuma inũ, ushanũ ika ibaunaibũ penani kiaki.

Haskatã hawẽ henekĩ, anuna anibu kiaki; ha bepeãburã haĩ haska betxi katsis ikaibu ini kiaki. Haskaya haki perã itã; ha beyawanibu kiaki. Haskawa nibu, na habia eskatiã nũ uĩ misburã, haskani imisbu kiaki...

Hatũ miyui keneshu: Keã (Nélio Calixto k.)

Hatũ miyui yuishu: Muru (Lúcio Camilo k.)

AĨ BU BAKE KÃI TAENI MIYUI

Nuku nabu bai tarirã eska paunibu kiaki: aĩ tuya yaimarã, eska pauni kiaki, hanu kãiti ushe itanayarã rate pauni kiaki. Haska misbu tiãnã, aĩ tuyaima kãinũ ika itanayarã, kãimama Senu mitsa ruabu yui bupaunibu kiaki. Peki ě aĩnã, ea natseke shũ pai iki kiki; ishũ hawẽ atxi inũ, hawẽ kuka inũ, hawẽ nabu keyu yui pauni kiaki. Haskaya hawẽ kuka inũ, hawẽ atxi yuiya:

- Peki inū, haskawashū nū haskawa timaki, unu Senu mitsa ruabu, hatu yuitawē! Aka kashū hatu yui pauni kiaki. Nāta hiweaburā, txai ika burā. Haska ikabukē kashū, hatuki nukutā yui pauni kiaki:

- Senu mitsa ruabū, ē aī bake isiāyā ē matu yui hushuki! Aka. Benima paunibu kiaki, ma hatu pikī beyawarā.

- A, peki nū kai turi kariwe, nukū mabu nū pewa yuairā! Akabu.

- Peki! Itā, harukū bebu pauni kiaki, hawē hiwetā huirā. Haskatā hui, hiki tuxitā hatu yui pauni kiaki.

- Hania inū? Akabu.

- Ha ma bekani kiki, turi kariwe ea wabu ē hushuki! Ikaya. Haskai hawē aīnē nīkatā, rate pauni kiaki; ea pi bekani kiki ikarā.

Haskaya unu nixmatā, hi, hi ituxi paunibu kiaki. Haska kūkirā uī yaburā, unu puxtu bishua raka uītā, benimakī hatū shateti xarabu bi paunibu kiaki. Haskawashū, hawē bake bitā, hawē txitxi inā paunibu kiaki, hawē bakerā. Haskawatā hawē ibu rebuatā, habiaska yura pasha pipaunibu kiaki bawamarā. Ha naiti xarabu, ma bawashū beabu, ha nai paunibu kiaki, sheki tubā bushunā. Haska misbukē, ana betsā aīri, bake isiāyā hawē atxī inū, hawē kukā yununi kiaki; Senu mitsa ruabu yui tawē iwananā.

Ha pena tima haira, hawē benē Senu mitsa ruabu yui kakē. Ha aī pui txibukui: puitanū ika ka, kashai tsaukē, shuya yuxibu haki nukuni kiaki. Ea pi bekani kiki ika, ratei kashaya, unu banai nīkani kiaki.

Haskai nīkai ikaya, haki nukuni kiaki shuya yuxiburā. Ari, ari iki unu beru ketxakea nikē, shuyā yukakī:

- Mī haskai ikai tsabē? Aka.

- Ē haskamaki, ē bake isī ikai, rateirā! Ē benē senu mitsa ruabu yuikakē ē ikai! Ani kiaki. Haskaya ha shuya yuxibū yuikī:

- Rateyamawe tsabê! Ê mia kâi mairã! Atã. Bixtũ nepa xarabu atãshũ, ũpash matsipaki pukutã, hawê pumusni kiaki, bake bixtuwã kinã.

Haskawatã yuikĩ:

- Menã kãiriwe; mĩ huni bake mêkãinã, mĩ aĩbu bake mekainã! Atã yuikĩ.

- Nerũ, nerũ kaini! Ishũ. Hawê pustu aruá kakae; ari, ari iki:

- Tsabê! Ikaya.

- Menã mĩ hiwetã kariwe! Aka. Hẽ itã kai hiwetã hikitã, tsitsautã kamia ini kiaki: tuash! Iki biris ikãĩ tĩ ini kiaki. Huni bake kãinã; haskaya risĩ rakatã, txibeabu himi tuis iki rakakẽ, ũ tuxi nibu kiaki. Ha Senu mitsa ruabu hiki tuxi kanirã. Haskai uĩtã, hawê himi besti tuis ikai betxitã, ha atsa hua kuĩ beabu, himi ratarãtã pibai bunibu kiaki. Ana haskawashũ hatu pitimarã; haska shuya yuxibũ hatu yusĩni, na eskatiã bake kãĩ misbuki...

Hatũ miyui keneshu: Yube (João Raimundo Calixto k.)
Hatũ miyui yuishu: Bane (Evaristo Gomes da Silva K.)

HUĀ KARU YUXIBU MIYUI

Aĩbu beneuma hiwearã, eska pauni kiaki, puibes hiwearaki, puĩ karu hayamakẽ, huã hiwe êtxaima reranibu raka, kashũ peshã, peshã aka hawẽ tuash; pese pixta tĩ ika rakakẽ. Ha aĩbu beneuma kashũ, karu tumes itxawa baũkĩ, betxini kiaki; karu tumes yẽkẽ pixta rakarã. Haska raka betxitã, bitã hãtxawani kiaki.

- Mĩ huni kuĩ kenã, ã mia benewa kanai! Ishũ shete, shete atã beshũ, hiwe txipi ri aka. Haskawatã hatiriwẽ atsa bawatã, ma mexuaya inakẽ, mexu merã ha karu kashke rami kirani kiaki. Haska kãi haki ina tuxini kiaki; haskaya:

- Mĩ tsuamẽ? Ishũ yuka.
- Habia mĩ ea benewa tiwa ã hua ikai! Ani kiaki.
- Karu kashke ã aki ikaki! Ikaya.

- Habia ã eaki! Aka. Haskai atimas yuka tapĩtã, hune habe menameni kiaki. Haskaima hune habe ikĩ unu

bakewani kiaki. Ha bakewaima raki; hanu tsua hiweama, tsua kashewai uīs buma.

Haskai makē, puī haskawashū tapītima itā, habiaska habe hiwea. Haskai ha hawē pustu ewai ikaya, puī txashu axiā, hawē tsabē nane xina; tuya pītsikī, tūku washū pitā, naxi kani kiaki. Haskawaya hawē tsabe haki sinatani kiaki.

- Tsuā bakewaima, pītsikī ē nami ea keyuāmē, beneyatā hawē benē ashuwā akamarā! Ika haki ha ikaya, hawē bakē nīkani kiaki. Habia pustu merāshunā. Haskaya ibu yuini kiaki:

- Ewā, atxirā miki ha ishuki, mī hawē nami piākenā! Ani kiaki. Haskawatā:

- Nenuā hanu hiwe yamanawē, nuku nabuanu kanawē, nenua ea kāi yamawe, tsuā ea iku timakirā. Enabu anu kanawē, ē atxibū uīkī, ē shanubū habu ea uīkī, ea ikuabu ē yume shanairā! Ani kiaki.

Haskawa ha ibu iki; peki ini kiaki. Hawē bake pustu merāshū yuiyarā. Haskawa ha aībū, hawē mabu xarabu pewani kiaki. Haskawatā ma mexuaya rakakē, ha bake ixtā yuini kiaki:

- Mia yuinū nīkawe ewā! Bai tana baini kairā, kairā, kairā, kairā, unu habi rebua kaketā. Unuri mī uī kubaina; unuri bai shesha betsarā, hari kayama shawē, awa baibu hiwea bukirā, ha bai wenā. Awa shau maniaki, awa busca runu bainaki, awa bitxi mani bainaki. Hanu kama nekeri kashawē, kayabisrā kai manā rebuatā, mī uīyā, bai shesha betsarā, yawa baibu hiweabuki, uīra shawē. Ha yawa bai yanurā: yawa bushka mani bainaki, yawa shau mania kiki, yawa bitxi mani baina kikirā.

Hatū miyui keneima: Ixā (Antonio Calixto K.)

Hatū miyui yuima: Bimi (Maria Antonia K.)

KANAPĀ AĪBU TUYA NAPAIX ANI MIYUI

Kanapā aību tuyā napaix akinā, hawē kenarā: Hia Yāka Banu ini kiaki. Hia Yāka Banu beneuma tuyaimakē, hawē tsabebu haki sinatabu; nīkai raka kani kiaki, tamāinā. Haska kāikē ibirani kiaki, uiwā, niwēwayā beirā; haska kana bixitā, tā ibāi bainaya. Ani kiaki, ainē Shae metū yuikinā:

- Shae metumā? Aka.

- He! Ikaya.

- Unu mī pui ka kiri, niwewā beshuki uī wawē? Aka.

- A! itā. Sai sai itā ē yubaka miski uī tanū ika, karā ua raka uī tuxini kiaki; ma napaix akara.

Haska raka betxitā:

- Eskaki miawaki, na rakarā! Itā.

Hawenabu sai aka, bushū bitāni bei, saī iki;

kasha kūbirani beshū, pitxāshū pinibu kiaki.

Haska xīkē, hawē bakerā; pashkū puku kainai shakapā bini kiaki. Ha bimashū yumewai hiwekē; ha hawē kukabū enabu piaya bushū kashai nīka nibu kiaki. Haska kashairā, eskai nīka nibu kiaki:

- Ē ewa bebi! Ea ũka kanapā anikē! Hei! Hei!

Ikai nīka tātākī, ana ikaya hawa iki mekai, uīnū ika buaibū, hatu betxitā: ei itā puku kainaya, uī;

- Ehe! Bake ixta kanapā, hawē ibu napaix akimarā haki! Itā. Hawē kukabu yuinibu kiaki; Shae Metū iuwa inū, hawē maskurā. Ha bake ixta kashairā, ma tsamīti ikai nīkakī, uīyābu ini kiaki. Haska txani aibu, inibu kiaki, hawē kukabu yubakairā.

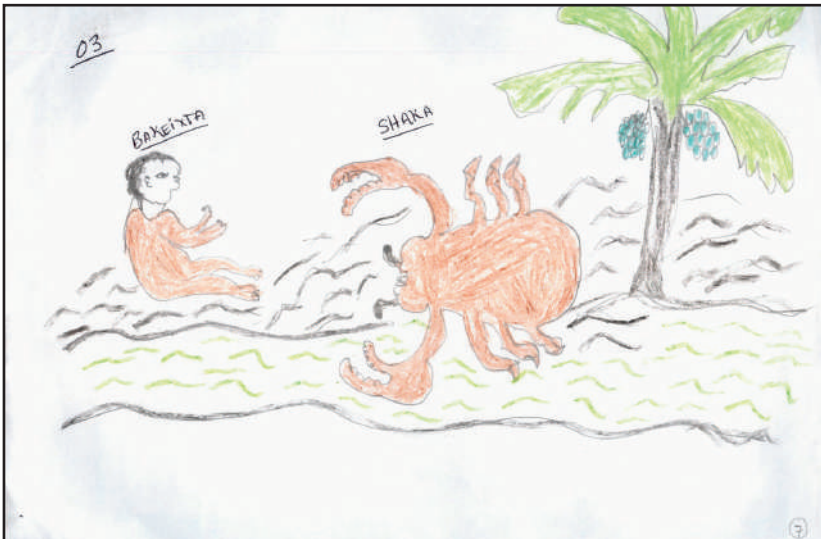
- Nū haskawai hutxī? Aka.

- Haskawa maki, habu ui iunū mana yuwe! Ixiābukē ibirani kiaki uiwānā.

Hanuki ikaiwē! Itā, bunibu kiaki.

Ha buaburā, ma pashku bai mata txakayama, uī tuxinibu kiaki. Haskaya kashai tsauwa nīka tuxinibu kiaki. Haskai uītā anibu kiaki, yunu kinā:

- Katawē! Aka.

- Haskapa? Aka.

- Haska maki, turi manākiria puku kirā tawē, neririshū ē mia betximashuā, puku kainai atxi shunā! Aka.

- Peki! Itā. Ikaini kiaki, ha pashku bai mataki pukutā; bakush buanai maitā, nunu kiranirā. Haskakirā hawē kini hanu hiki kāimis hama tuxini kiaki. Haskawa tuxiaya, neririshū ani kiaki, betxima kinā ha betxima; pu ikaini unu hawē kuka shāxui ituxiai ani kiaki, atxi kinā. Haskawa ini kiaki: bis, bis ikirā:

- Ea meyamawe! Iki bis, bis ikaya.

- Mea mamaki manayuwe! Itā. Hiwetā iweshū pima payabu piama, kashai:

- Barā berurā! Barā berurā! Tubānā! Tubāna! Iki ikaya. Tubāshū inābu, hamarā ikaya, hawē kuka mashkū unākī:

- Haskamaki hutxī, raisrā nuku shakapā yumewa shunai nū itā xinaki, manayuwe shakapanā na pimiski! Ishū unābāi tau heshe beshuwā, harā itā pi inū, tubānā ikaya, tubā shunabu hamarā ikaya; sanī beshuābu neseshū pi ipauni kiaki.

Barā berurā; tau heshe yui ipauni kiaki, tubānā ikirā; sanī yui ipauni kiaki. Haskairā mexu tibi ewai, yume kūkaini kiaki. Ha yumei ma mētsisipa xīshū, mitushū hatu pimai hiwekē, ani kiaki huni betsā yusī txakakī, yuikinā. Hawē kukā aī ewā akaya, ani kiaki, haska yuikinā eskawani kiaki:

- Ha mī ewamaki, mī ewarā mia kanapā napaix akāniki! Haskani keyu yuini kiaki. Haska yui xinaburā, ana imis keskama, hanu punu nuka xīshū abauni kiaki, xinā bāukinā.

- Ē ibu ē uī kai, ea yumē bushka inākawē! Ikaya inābu. Ha yumē nai kuburuki puē, puē atā, ina kāi xīshū betxini kiaki, hawē iburā. Kana yuxibū aīwani, betxi tuxini kiaki. Ha betxi xīshū iwe paya, ana haska hutima ini kiaki, haskani keyu yuini kiaki.

Ha kanapã haskawani keyu yuini kiaki; haska yuiya nĩkatã, pubẽ xinãni kiaki. Ha pubẽ xinãtã ani kiaki; ibuwã bene rete kinã. Haska rete kinã, hawẽ mabeshki shatxi tapũ buxiã, puku shuna aki ini kiaki. Ha mabesh aki, shatxi tapũ shea, hawẽ tepũ mestearã. Haskatã rebuaya, abauni kiaki hawẽ bakebu rete keyukinã. Hatu haskawaya ibuã yuikĩ:

- Kukã, itxurã hatira reteama, ea betsa heneshuwẽ ã haki banakirã! Aka. Nĩkatã, mashku haira henetã, baxi shunama iweni kiaki.

Haskawa birãxina ini kiaki; kasha xina yane neseamarã, kasha txaka yamai heneama:

- terẽ, terẽ! Iki heneama shaba txai tanai inũ, mexu txai tanai kashai heneama, nĩkai ibirani kiaki.

Bai mata beirã, ha bai mata bekinã, rasibi atxi keyu birani kiaki. Hene matawa keyu birãkinã, haskawa biranaya, ibaunibu kiaki:

- Haskai iki makã? Ika rate bãukanirã. Haska bãukĩ unã nibu kiaki; ha unãtã, awe habiatũ aka iki kikirã, ha pemarã iwanã. Taka atã pu akabu, nunu kaini, hikitã kã kũ kaini, butaskiri ikũ kainaya. Hanua ha hene ana matama, hanu mãitã netsu kaini kiaki. Haska kãixina, shaba kekũti itã, ini kiaki unã shubira kaya rã ipixtairã. Haskaya inibu kiaki:

- Haki, ma ina xinaki! Ha pemarã retewe mia wabĩ! Iki, xinã tibi yuunibu kiaki. Haska kaini imis kiaki, kana rã itxakayamairã...

Hatũ miyui keneima: Muru (Lucio Camilo M. K.) / Siã (Critovão Alfredo K)
Hatũ miyui yuima: Muru (Leoço Salomão)

NAWA PAKETAWĀ INU, NETE BEKU MIYUI

Hene kara bekeitiā nawa pakewā inū, Nete bekūnā eska nibu kiaki. Ui itia xina, ui itxa kayamaya, Nete bekū

haskatã mibi tima, hawẽ hiwetã sheki besti haya, shemetã tsuiyaya. Hawẽ hiwetã nua hene tuweke birani kiaki. Ha hene haskayarã, bashu tashni bauni kiaki.

Ha hene mata birãkĩ, hatu atxi keyu biranaya, hi anu ina bainaibũ. Nete Bekũ inũ, hawẽ puibe pashani kiaki. Nawa paketawã, hanubis kesua kakeaya, ha Nete bekũ kai hi mateke bainaya, yume newã mateke kainaya; haki tsau kaini kiaki. Hari hene kesuanu niti iki kairã. Haska kainima, atimas ikũkirani kiaki. Hawẽ pui niti ini anu huirã. Haska kirãkĩ, hawẽ yunu xarabu mapua uĩ kubirani kiaki, henẽ atxi bianirã.

Hawẽ pui Nawa Paketawãki nuku tanũ ika huirã. Ha haskayarã, hawẽ purã, karuai tsã akĩ bash atã, atã naya, ha Nete Bekũ nĩkani kiaki. Ha haskayarã, Nawa Paketawã hãtxairã eskani kiaki:

- Menã, hanũ Nete Bekũ hununã! Iki hiwe pauni kiaki, puiki rakeirã. Haska hãtxai hiwekẽ, haki nuku tuxini kiaki.

Ha haki nukuima hiwekē, nawa Paketawā rayai, hawē mani takuxi, atsa takuxi ikaya. Hawē babā pani musha bishū, ha Nawa paketawā hawē mani, tsitsaukāi takuxaya. Hawē babā hawē hina inū, hawē hubu rakakē, ha mushawē tis ani kiaki. Haskawa teku itā, hawē hubu

tsumashũ, hawapã ea ashumẽ iwanã. Hawẽ hubu rabe, rabe ani kiaki. Hawã akama uĩtã, ha nawa paketawã hawẽ babaki sinatani kiaki. Haskaya harukũtũ nuku atiruki ishũ, hawẽ babã unãtã, ibubetã raũnibu kiaki.

Haskawa xinabu rebuni kiaki.

Hatũ miyui keneima: Bixku (Pedro Raimundo Calixto)
Hatũ muyui yuima: Ibatsai (Francisca Mateus K.)

IXÃ TUA YUXIBU HAUKEAWANI MIYUI

Ixãnã eskani kiaki; mexu merã tua kuru ikaya bimis, ana bika yuxibũ iuni kiaki. Iã newã namakis betxu tsauwanu iukinã, haskawa bãixina bukẽ, hawẽ aĩnẽ benakĩ kena kũbirana, nĩkamakẽ txĩtũ kirãxina. Hanua ana kashũ hu, aka; sai ini kiaki, Ixã sai ikirã. Ha kemai sai itã yuini kiaki, nenu ẽ huxiãki ishunã:

- Ewẽ nuiyama kariwe! Aka.

Ha aĩ txĩtũ kirani kiaki, haska kiranima imis. Ana kashũ hawẽ kenawẽ kenakĩ:

- Ixãnẽ ẽ mia iushuki! Aka. Haskawa ha ixãnẽ nĩkatã, kemani kiaki; ha kenakĩ yuikĩ; mia manukĩ ẽ mia iushuki tashniriwe, nũ kanunã! Aka. Haskawa hawẽ bene Ixãnẽ yuikĩ:

- Ẽ kai kawẽ, nuku nabube ẽ hatube kairã! Aka. Haskaya aĩnẽ yukakĩ:

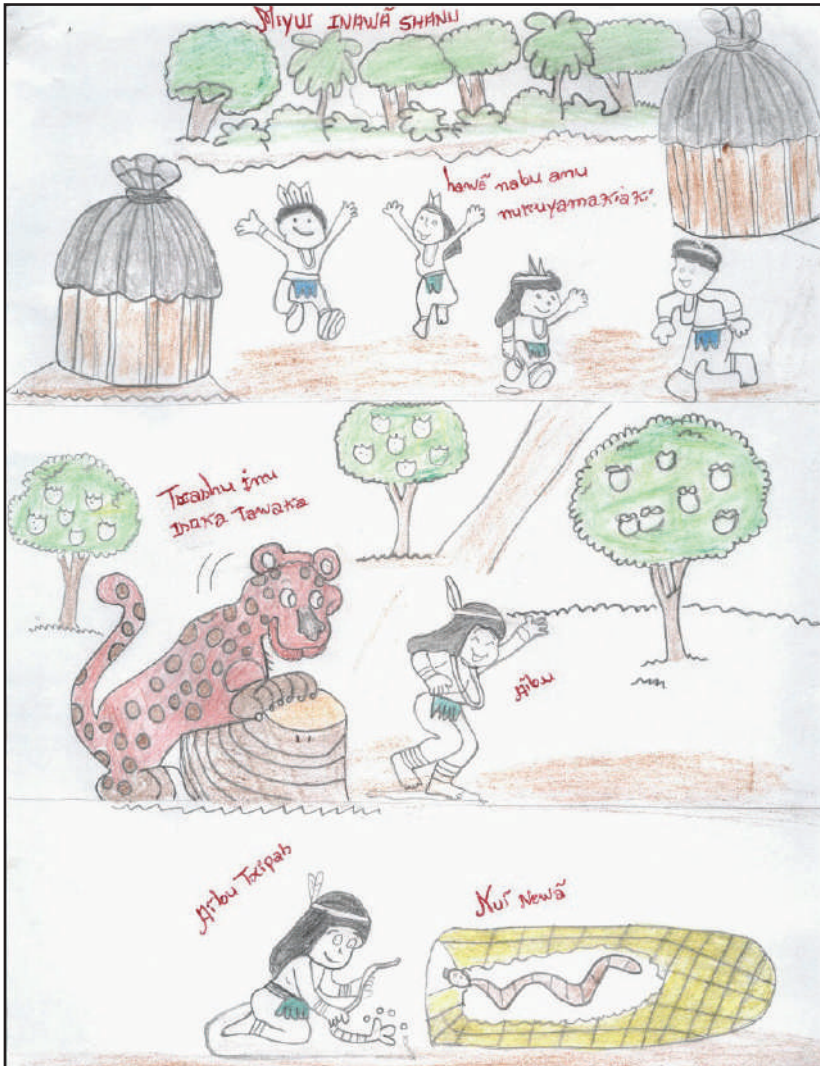
- Hawatiã mĩ kai? Aka. Hawẽ bene Ixãnẽ yuikĩ:

- Ẽ mexukiri kai! Aka. Haskawa ha aĩnẽ nĩkatã hushũ bawani kiaki. Ha bawakĩ keyu tanaya, ibirãnibu kiaki; hawẽ bene hawenabuya huirã. Ixãbe bekanirã hatibu benibu kiaki: bakawã hui, bãi hui, ipuwã hui inibu kiaki.

Haska kirã hawẽ bakẽ baiwa xina keyu shunibu kiaki. Ha raya keyu tanaibũ, hatu pimana kiaki. Ha hatu pima ibai, hanua inũbui beruku baunibu kiaki. Haska bainaibuwã, ha bene hatube kai beni kawanaya; ainẽ ana kayamawe ishũ lxã tsumani kiaki. Haskawa ha huni ma beya xina, ea meyamawe ẽ kairã ikãukĩ; henema paya, nĩkamas tsumakĩ mestewã, harakiri haska tima ikaini kiaki. Ha lxã aĩnẽ tsuma mestewã, haska tima itã peste rami kainirã. Haskani kiaki; peste ramirã lxã ini kiaki!.

Hatũ miyui keneima: Txanu (França Pinheiro Augusto K.)

Hatũ miyui yuima: Mashe (Rosa Lopes K.)

INAWĀ SHANU MIYUI

Miyui inawā shanurā eskani kiaki; āību txipax hawē ibuwā bene yawapaya, ranā nānāi hiwemis, hanua nuī betxi mani kiaki. Haska betxi maimarā, hanira kakinā; ewā ē kēpes ea uī shuirawe atā, katā katāmis ipauni kiaki. Haska

miskē, hawē ewā matsu bāukī; hawa ea yuikī ē kēpesrā eawa mis mekāi uīnū itā, ha pixī bepu bāimis bepēshū uīni kiaki. Haskai nuī betxi manirā, ha aīburā, beni kauni ikama, habianus tsaushū mimāmis ini kiaki.

Haska miskē ha ibuwā matsu bāukī, ha pixī bexawashū uīni kiaki. Ha bexawashū uīyā ikirā; natiu nuī newā retxu sheni tsupe ipasni kiaki. Haska kainaya, hawē ewa e itā:

- Ê! Haska nuī betximani imismē, ranā nānāinā! Itā. Hawaira ūpash pitxāni kiaki. Haskaya hanū hunū iwanā, ūpash pitxā kukatsa itanaya, bibāi ha nuī kini anu shu ani kiaki.

Ha ūpash kuai shu aka huirā, ha nuī bis itā, barix ishenitā sēke, sēke ika manini kiaki. Haskawa manikē ha aību huni kiaki, hui nukutā hawē ewa yukani kiaki:

- Ewā mī ea uī shūshūmē ē kēpesrā! Ikaya. Hawē ewā yuikī:

- Ê kēpesrā ikirā, mī haska kaya betximani imismē? Atā. Mī benerā na raka uī riwe ani kiaki. Haskawa ha aību sinai:

- Ê bene mā ea retēshuki! Itā. Haska kenā ana matube ē hiwe amaki! Itā. Sinai; ē inū kai habu ea inawā pinunā! Itā inū kayama kiaki ni merā kairā. Haskatā kai, nimerā hiki kaini kai:

- Huu! Inawā ea piuwe! Ikūkainaya. Txashu inū hawē kena Isa Tawaka shubu merā hikia tsaushū nīkani kiaki. Haskaya, tsua iki mekāi? Itā. Haskai nīkatā, tashnikirā uī yānā, aību ini kiaki. Haskaya haki nukutā yukani kiaki:

- Hawamē? Aka. Ha aībuwā yuikī:

- Ê inu kenai ikai, habu ea piununā! Ani kiaki. Haskaya ha inu iki:

- Inurā habia ē eaki! Ani kiaki. Haskawatā ha inawā iuni kiaki, aīwa baī kinā. Haskawashū iu kubāikī, uī kubāikī unu hanu hiwemis anu iuni kiaki. Ha iuimashū, hamapai betsa,

betsapa xarabu, mipi mani kiaki. Haska xarabu pimakinã na xarabu ani kiaki: txashu, awa, na habia yuinaka xarabu tibi ashũ mipimai hiweni kiaki.

Haskai habe hiweshũ, atimas ha inawã bake wani kiaki. Haska waima, atimas kaĩma ewai ikaya, ha inu inũ, hawẽ aĩ naxi kakĩ yuinibu kiaki:

- Yayã, ha mĩ baba ushaki ea uĩ shuirawe, ẽ naxi kairã!
Ani kiaki. Haskawa:

- Hẽ, ẽ uĩyãi itãkawẽ! Hatuani kiaki.

Haska watã hawaira butu kainaya, ha inawã shanu hawaira ũpash pitxãshũ. Hawaira ha bake ixta pukushũ, hawaira pini kiaki. Haskawatã tsaukẽ ha aĩbu huni kiaki, hui nukutã yukani kiaki:

- Yayã, hania mĩ babarã? Aka. Ha inawã yuikĩ:

- Hari habiari butu kainai ẽ uĩ shubĩ, habiari kashuki!
Aka. Hari akayarã, ha aĩbuanã hawaira ma hawẽ huĩtinis xinã ini kiaki. Harã ea piãshuki ika kashayama kiaki. Haskatã hawẽ bene yuini kiaki:

- Nenu ea iunishũ, mĩ ea bakewa nukũ bake yumewama, mĩ ibuwã nuku piãi kiki! Aka. Haskai ha aĩbu xinã betsani kiaki. Haska biatã, habiaska hiweni kiaki. Haskai na mipikĩ, na mimã betsa xarabu aki hiweni kiaki. Haskakĩ habiatũ nuku akãimaki ishũ, kua katsi karuani kiaki. Karu akinã hi pepa ani kiaki: ashurã, yaparã hati xarabu atã kua nibu kiaki. Haki sinatakĩ kua burã, kaxi baini kiaki. Haskawa xinabukẽ, ha hawenabũ nĩkatã; tsuã ashumẽ ika yuka inibu kiaki. Haskatã hatũ kua xina rete tanũ ika benibu kiaki. Haskai ha aĩbu, pinũ ika ha inu rabe yubakaibũ, ha aĩbũ hatu hũtã birani, ana hawenabuki nukuni kiaki. Haskani kiaki inawã shanurã!

YAWA KUI RAMI NIBU MIYUI

Yurabu hiwea burã yawa kuĩ bainibu kiaki; yawa bushka tūtūrũ ikirã, hariri hawẽ nabu mapukẽ imisbu kiaki, yawa kuĩnã. Yawa kuĩ katsirã kuru pama shea nibu kiaki. Ushai buxĩshũ kuru pama betxishũ mākã ruewẽ rera nibu kiaki. Haskawatã hatũ peã hiwe anu bushũ, shea nibu kiaki. Haskaya aĩbu txipax bene yawa payabu, ranã nãñãni kiaki. Haskaya kuru pama sheaibũ, ea ikaya; inãma mĩ rananẽ beaki, akabu nuitapani kiaki.

Haskawabu hatu uĩ nuitapai nikẽ shea nibu kiaki, hawẽ ewa inũ, hawẽ epanã. Haki yaxu betãnã shea nibu kiaki, kuru pamarã. Haskawatã mexuaya ushabu, haribis re, rẽki ibaunibu kiaki. Ma habiari yurabu keyu ramia burã. Haskatã ha shaba kiranaya, butubãi hatũ risi kabake nibu kiaki. Haskatã hatũ xumu pusatã, reitxiki nibu kiaki, haskatã ibãinibu kiaki, yawa kũi baĩ kanirã. Haskaya ha txipax ranãnã, haska ramitima, hatu itxũ kai, rẽ, rẽ ikũ kaini, hanua txĩtũ kirani kiaki, ma bua bukenã. Haskai, haska timarã, hanua hawẽ kukabu tari pashka baini buxiã bukẽ: hu! Hu! Hu! Ikũ kaini kiaki. Haska xĩkẽ, huni betsa unu kaima txĩtũ biranibu kiaki, haska kirãkĩ nĩka nibu kiaki. Ha hu iki tsauwa, tau kamaki tsauwa hu ikai nĩka kubirãnibu kiaki. Ha tau mapu, mapu isanu bei ikaibũ, tau shabã tetseke kirani kiaki, haska kiranaya; tua huai ipai: hush, hush ibãi nibu kiaki. Na hunu yawa nia rabe besti bãinibu kiaki.

Hatũ miyui keneima: Tuĩ (Nonato Domingos K.)

Hatũ miyui yuima: Ixã (Antonio Calixto H.k.)

PANU MIYUI

Huni piaya kashū panu kini merā hiwea betxi shunā, haska betxitā penu bitā payani kiaki. Ha payakī: paī, paī aka kurē, kurē isaya haki txikixtā kebē birani kiaki. Ma bari kaya hene birani hui, mexuaya usha xini bestētā, hawē haibu yuini kiaki.

- Haibū? Aka

- He! Ikaya,

- Ē yaix paya birā xina ě uī kai! Aka.

- Mī hari kai? Ani kiaki.

- Hania kaya mī axiāmē, haibū? Aka.

- Na habia manā kaya tanabāi, putxinī butu kawāki!

Aka,

- A, uīyu tawē ě kayuama kirā! Aka. Haskawa hē, itā peirawa ini kiaki. Haskawa kayuwe ika unu bikawani kiaki. Panu kini merā bitxishū, kebē birānu ika ikirā. Haskawa kinā hawē aī hawērua txakamakē binū iwanā aki ikani. Kenakī bikawakī iushū, panu kini anua kebē birani kiaki. Haskawa birani hushū atuxini kiaki, aī bikawa kinā. Haskaya aīnē unātā sāi ini kiaki. Haskaya bene kebē biranarā, haska tashni tima; kashai na sai ibia yarā tsuā nīkamakē. Ma ea txakabuwa bainabuki, itā habiari ana txakabu tanū ika meshu kūkaini kiaki, panu kini rebuai kairā.

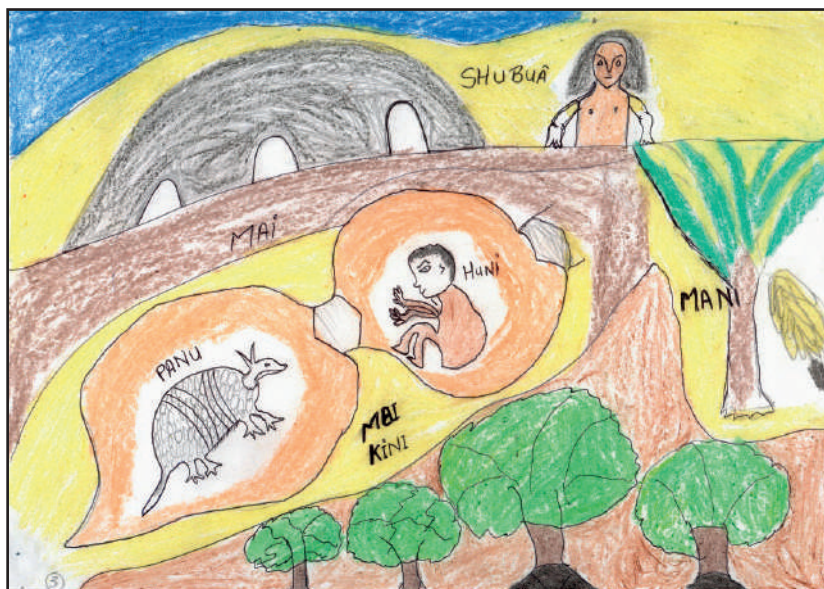
Haska kaini unu panuki nukuni kiaki; ha panu iki: ě, ě isaya raki, uī tanū ika kakī betxini kiaki. Ha betxitā txixtekiri huaya:

- A, txai ma ě mia betxiaki, neri huriwe! Ani kiaki.

Haskawa:

- Hania! Itā huaya yukani kiaki. Panū huni kuī yukakinā:

- Hawa kayamē txāi? Aka.

- A, habia yaix paya baĩ xinabu, tsekanũ kawē ishũ ea iweabu, kini merã ã hikikẽ eki kebẽ bainabu ã hui ikai! Aka.

- A, habiaskabuki, ea habiaskariwa xinabuki, tene yunũ manawe, ã mia txipu baxi kairã! Ani kiaki. Haska ibai, atimas kayatã kayuwe abaini kiaki. Haskatã bai nashte shũbaini kiaki. Ha kini wabãikinã, unu hawẽ mani bai tsumẽ pesa shuni kiaki. Haskawatã ha panupã rau inãni kiaki. Na rawẽ hatu atãshawẽ ishunã. Ha beshũ hatu akarã, rasibis rebui keyu nibu kiaki.

Hatũ miyui keneima: Bixku (Donizete Pereira Domingos K.)

Hatũ miyui yuima: Bane (Severino Pereira K.)

TXASHU SENU MIYUI

Txashu senurã, rekuya haira ipauni kiaki, tsaushũ hawẽ pia pewai tsaukẽ, hawẽ aĩ hiwekẽ, hawẽ rais baibu piaya katani hukĩ, anu kixi benibu kiaki. Ha anu kixi beaya, aĩnẽ hiweshũ bawani kiaki. Ha bawatã kenani kiaki:

- Senũ piuwe! Aka.

- Na ã piawai, hari ea tsumĩ hene shuwẽ! Aka.

- Harakiri tsumĩ mia hene shũpa, raisbu inũ, bakebu itxapabuki! Abaikĩ henea. Haskaya atimas hawẽ pia pewatã, naxi tani hushũ, yukani kiaki:

- Hania Tumẽ, ea beshũriwe? Aka.

- Hania mia bushũ numã! Itã atsa besti inãni kiaki.

- Hawẽ henekã? Itã. Kêtxarã naki ishũ, sanã shuni kiaki. Haskatã ha senu hãtxai:

- Mĩ ea pewai rabanẽ, ã kashama ishuki kasha yama shawẽ! Ani kiaki.

Haskatā yamā ikī; txashu itxakī, yawa itxakī, awa itxakī atā. Piaya kashū txashu ani kiaki. Ha txashu atā, habiarishū shate, shate ashū kawashū beni kiaki. Haskawa birã āi inã, bawa shuna kawa betsa bitã hamesti keyu pipauni kiaki...

Hatū miyui keneima: Pae (Gonzaga Lopes)

Hatū miyui yuima: Makari (Arnaldo Estevo)

KUKIX YUXIBU MIYUI

Kukix yuxibunã hatu eskawani kiaki; bari kai, mexu kiranaya, ha aĩbu beneuma hawẽ kēti rãka aki kani kiaki.

Ūpas bikairā, haska kainaya, bixi kirākī raī bainaya; aībū
uītā hātxai:

- E! Ea benewama painū, mexu merā uīti peirā! Ikaya.
Kukixī nīkatā, ehe itā hawaira huni kuī ramia nikē, aību
ūpash bitani huaya bebūtētā:

- Hania? Aka. Ha aību e itā, yuikī:

- Mī tsuamē? Aka.

- Ē eaki, na ea bene wama painū mī ishurā! Aka. Ha
aību mashuatā itā:

- Ē mia akama ishuki, kukix ē aki ishuki! Aka.

- Ha mamaki, habia mī ea aki ishuki! Aka.

Haskawa ha aību nīkama ikaya. Ha kukix iki:

- Haska kenā mia uī manū! Itā, bī iki txasha tanaya. E
ishū uī nini kiaki, aībunā. Haskatā ana kukixī yuikī:

- Ē habiaki, kukixrā! Aka.

- Haska kenā, ē beneumaki ē mia bene wai kayuwe!
Aka. Haskaya ha kukixī yuikī:

- Earā, ē eskaki mia yuinū nīkawe: mī ea benewarā,
ē bariri nismaki, mexu merā besti ē nimiski! Aka. Haskawa
nīkatā, aībū yuini kiaki:

- Ē mia yuāmaki, kayuwe ē ewa ē yui kai mana yuwe!
Aka.

- Peki haska kenā, yui tawē ē na habianushū mia
manairā! Aka. Haskaya aībū yuikī:

- Uwa ētxaimashū ea mana yuwe! Aka.

- Peki, haska kenā kawē! Abaini kiaki. Haskatā habe
hui, ētxaima niti ishū manani kiaki. Haskaya ha aību nukutā
hawē ibu yuini kiaki:

- Ewā, ē mia ma raisa watanai! Aka. Hawē ibu aību
hātxai benimai:

- Hē, menā ea neri iwe shūriwe! Ikaya.

- Ē ikai mana yuwe! Itā kashū itani kiaki. Ha itani hui
mapeke kirā, hamauri besua tsau tuxini kiaki. Haskaya

raisĩ mabesh inã, mexuri besutã ani kiaki. Haskaya kukixĩ hawẽ aĩ yuikĩ:

- Peki, mĩ ea bene washurã, earã ẽ bariri nismaki, ẽ nitirã mexu merã bestiki! Ani kiaki. Haska yuiya hẽ itã yukani kiaki:

- Mia haskawa shũshãpa? Aka.

- Ea pixĩ turu shũshawẽ! Aka. Hẽ itã hawẽ ewa yuini kiaki.

- Ewã, pixĩ kiaki, haskawa shũshawẽ! Aka. Hẽ itã hiwe reshũ kiri pixĩ turu shuni kiaki.

Haskawa shunimarã, baririrã usha bestia raka pauni kiaki. Hawẽ nitirã, mexu merã besti ipauni kiaki. Mexu merã besti rayai, mexu merã besti mitui imis hiwekẽ. Hawẽ rais aĩbu hãtxai:

- Mitu tãxiã ẽ bawa shuna, hanũ bestõtã hatu pima mara! Ikai ma bari kai ikaya, ma bestẽkĩ nĩkani kiaki. Ha rais hari ikai nĩkai rakani kiaki. Haskai nĩkatã; xinãni kiaki.

-Txanima ẽ bariri uĩs makẽ, ea aki iki mekã! Ishũ xinãni kiaki. Haskatã mexu tanaya, hawe nabuki nukui kani kiaki, haska kainaya, aĩ ea iuwe ikaya, ẽ mia iu wamaki! Abaini kani kiaki.

Hatũ miyui keneshu: Pae (Alfonso Bardales H. K.)

Hatũ miyui yuima: Kupi (Rusinbio)

IXĀ PESTE RAMI KAINI MIYUI

Nuku nabu bai taeimarā eska paunibu kiaki; hiweirā kaya ewapa kesha ipaunibu kiaki. Kaya kesha Ixā hiweshū, baka sheama katsi, yaix bipapi meshteshū, bakekī yumē turuwē nesha pewani kiaki. Haskawa xina aībe kani kiaki, kayā sheama tanū ika kairā. Nuī bibaini kashū, kēushū pukua, bakawā ewapa bini kiaki. Haskawatā ana pukua, shāumawā bini kiaki. Ana pukua, yapawā bini kiaki. Haska xarabu bitanaya birā, iki tae kawani kiaki, kuxu ika; aush ikawanirā. Baka yuxibu xarabu yubaka kanirā, haskairā ramiwa nākawē ika inibu kiaki. Haskakī hene betsuruā birākī, hene bai matawa nibu kiaki. Haskawai buwā ha Ixānē sheamai tsauwa, hene mata birākī, Ixā tashu atuxini kiaki.

Haska ha unu hawē āi baxi birana, tsaushū uīkī, ha bai mata beayai ani kiaki, yuīkī.

- Huriwe Ixānē! Aka. Ana ani kiaki, kenakinā. Huwe Ixānē bai mata bei kiki, hatis bitā huriwe, mī ma bishukirā! Aka.

- He! Mana yuwe, bishuyununā! Isi nikē. Hawaira hene matai keyu birani kiaki. Haska kirākī ha Ixā putxinī kesūa, huama habianus nikē. Haskaya aīnē heneama ini kiaki; hu akinā. Ha aīnē hu abiarā, ha Ixānā hawa xināma ini kiaki. Haskaya ha hene mata kirākī, keyu atxi keyuni kiaki, Ixā atxi keyukinā. Hene yuxibū ramiwa katsi Ixā iukanirā. Haskaya hawē aī bis,bis iki, bau, bau ikaya, hawenabū bena bia teshuāma ini kiaki. Haskayarā, Ixānā bake itxapaya ini kiaki. Haska xina shaba betsa binu xīkē, ha aī kashū hu akī:

- Ixānē? Aka. Hanua henē atxi xiānua:

- Hi! Itā sai, sai itā, he! Ikaya. Aīnē akī:

- Mī hawai kaxiā mēkāi huriwe, tashnirā nukū bakebu uī riuwe, bakebu xināwē! Aka.

- He! Ibestiaya. Aīnē kena heneama, bia huamakē. Aīnā, beneuma hiwe miski ika, nash ikama ibiaya. Haskakī hawē tsaīs kena tātābia, huama ini kiaki.

Haskaya bariā betsa pake kiranaya bira, hawē bakē baiwa xīkē, kena atimas tashnini kiaki. Hene uke merānua ixā tashnirā.

Aīnē ana kashū kenakī:

- Hu! Ixānē huniwe? Aka.

- He! Ikaya.

- Nukū bakē baiwa xīshū, rerai kiki rabewa yuyuwe ika ē ikai! Aka.

- Sai, sai itā ē kai kawē, nuku nabu ē hatu iuwairā, bawai kawē; atsa mewawashū, mabesh wai kawē! Ani kiaki. Haskawa hushū bawani kiaki, yunua hushunā. Haska xīkenā, berenā penama ma bai reraika; tsā ikaya, ma bari

txipe sheaya huni kiaki, huni mawamarã. Hawẽ bene Ixã huaya, yukani kiaki:

- Mĩ ma huai Ixãñẽ? Aka.

- Ë ma huai! Ikaya.

- Huriwe! Ishũ metsũtã, risĩ ainiaya yuini kiaki:

- Nuku nabu bekani kiki, uĩrawe: epaburã, ewaburã, txaitaburã, hutxiburã, kukaburã aka. Mapeke birã birãnibu kiaki, rani maiti xarabu saweaburã. Paka maitiki; shawã hina usũtã bekanirã, baka ramitã yurã kayã bekanirã. Runuwã inũ, kape tawã inũ, baka betsa betsapa xarabu ramitã bekanirã. Unu metsani raka birã yamabu kiaki; kemu tapa birã kanirã. Sai, sai iki, yaix hina txã, txã aki, ibiranibu kiaki. Haska birani keyu mapekei keyu riabumakẽ ini kiaki, hãtxairã:

- E! itã. Nishũ uĩtã berẽ ho ania kiaki, rate ruakabi kinã. Nuku tsakai bekani mekãĩ itã, berẽ ho ani kiaki.

- Kukã, nuku nabu keyuas bekãshuki uĩ yuyuwe! Ani kiaki. Haskawa ha berẽ iki:

- Hi! Hi! Iki sai, sai iki, neri ea namã bitã putawe iki. Haixta kamã sheta mateketi ruai kiki. Ikiya. Ha ibu hunĩ nĩkatã; hatu yuikĩ:

- Bukawẽ nukuki sinatai hui kikirã! Hatua. Ibai nibu kiaki, ana kayã pukui bukanirã. Haskaya ha Ixã karianũ ika beni kawanaya birã; aĩñẽ tsumani kiaki. Haskawa hẽ ikama, niniki, niniki ini kiaki. Haskai nikẽ, ha berẽ huai betxitã;

- Ea henewe ã kairã! Ika tĩ itã sabi, sabi ikawanaya tsumabu, hatu mepama baini peste kaini kiaki.

Hatũ miyui keneima: Nui (Leonardo)

Hatũ miyui yuima: Rasu (Arlindo)

RUĀ KĀYĀ BANE INU KAKĀ TASHU BANE MIYUI

Huni kuī inū, shumanirā eska nibu kiaki. Huni kuīnē kenarā; Ruā kāyā Bane ini kiaki. Shumanī kenarā; Kakā tashu Bane ini kiaki.

Ha Ruā kāyā Banerā, yupa haira ipauni kiaki. Piaya kashū hawa beismarā, haskayarā hawē āi betā, hawa atsa naitima, piaya kabia tana, yuinaka beama hua, hawenabu

haki kashe misbu. Habu rekuyabũ yuinaka tsakashũ pi haki kashe misbu, haskaibu hatu nĩkai hiwemis. Ana piaya kashũ shebũ shubuani kiaki. Yuinakapã pitxa kayama, betxitã bari kaya shubua birani kiaki. Haskawa xina hikishunã, hati yuinaka beai burã, apaikĩ hatu kane pakea, buaibũ ha shumani huneshũ uĩni kiaki. Haskai uĩ ha shumani; xinãkĩ mexukiri ashũyu shanũ ini kiaki.

Ha yuinaka xarabu kanebai, ma mexuaya, ana mexukiri penaya akiushũ, ika tashni kaini kiaki. Haska kãĩ, samakei aĩbe ushama ixĩ, unu shaba kiranaya, bututã, hawẽ pia mesputã ikaini kiaki.

Haska kainarã, ma shumani hikia uĩ tuxini kiaki. Ha shubu ibu huriamã kenã, yuinaka xarabu atã, hawaira tashnikãĩ bitã, bitani; tsanas, mari, hasĩ, nea, kuma xarabu ashũ mãtxĩ pakeaya. Shubu ibu huni kiaki; hui pẽ itã:

- Mĩ tsua hikiamẽ? Aka. Hawa yui yama nikẽ.
- Tari shubuatã, hikiamã ẽ shubu merã mĩ hikiamẽ!

Aka. Haskaya shumani yuikĩ:

- Hãtxama hikiriwe, habia ẽ mia ashũainã! Aka. Haskawa hikia tsaukẽ, yuinaka xarabu beai ashũni kiaki. Ha yuinaka xarabu ashũtã, kãikawã yuka inibu kiaki; hatũ kena inũ, ma hati bariã hiwea burã. Shumani yukãĩ:

- Mĩ harakiri kenamẽ? Aka.
- Ẽ Ruã kãyã baneki! Atã; yuka riani kiaki:
- Minakãĩ? Aka.

- Earã ẽ kakã tashu baneki! Ikaya. Haskatã, nũ haratu huni ewa mekãĩ, nukũ txixni meshashũ uĩ nawẽ! Itã inibu kiaki. Txixni mexu tatsisrã, huni ewanaki, hamẽ txixni huxĩ shupurã; maskunaki itã anibu kiaki. Haskatã meshaburã; huni ewarã Ruã kayã bane ini kiaki. Haskaya, Kakã tashu bane mashku ini kiaki.

Haskawatã kakã tashu banẽ, Ruã kãyã Bane; ẽ mia hutxĩ ashanai, mĩ iuwaki ishũ yuini kiaki. Haskawai mashũ

yuinaka tsaka shūpauni kiaki, ha yuinaka atā; shākamaki ishū peushū pauni kiaki: awarā, yawarā, txashurā, hasīnā, yaixrā, kaperā, shawe bishūkinā apauni kiaki.

Ha yuinaka xarabu ashūkī; yuini kiaki:

- Mī piarā, himiwawe ha ē tsakashu shui anurā? Aka.

- A, peki! Itā ha tsaka shui anu mistukī himiwashū bepauni kiaki; hawē pakarā, banīnā, txararā haska xarabuashū bepauni kiaki. Ha yuinaka xarabu tsaka shūtānā, beshūkinā hawē bai tsisumē tsāushū pauni kiaki. Haskawa shūtā; burawe aka hatū bepauni kiaki.

Haskawayarā, hawenaburā rasibis; e iki keyu nibu kiaki. Piaya kashū hawa aisma, ū misbu ana haskama yuinaka xarabu ashū, tetūtā bebirā, bebirā nayarā. Haskawayarā tsua haki baisma bia, nami pixaranū ika, haki bai taenibu kiaki. Ha shumani haskakī, hawē aī betximashū nēka pauni kiaki.

Ha shumani huni kuī aībe itā, hawenari yunu pauni kiaki; yunu biatā yusī txaka pauni kiaki, mia mearā ari, ari ishawē ishunā. Haskawatā yunukī:

- Hutzī, miari shanube iuwe! Aka. Ha huni kuī shumani aībe inatā me paya; aību ari, ari ikaya.

- Hutzī, shanurā haskaira wama iwe ē haskaira waismakirā! Atā kashū bute pauni kiaki. Haskakī hawena besti mekī, metsā (3) bakewa shuni kiaki. Haskaya ha shumanī aīnā, hawē kenarā: Mapu ini kiaki. Haskayarā, ha shumani rā metubu txakama ipauni kiaki; hatu yuinaka ashuāyarā, metuashū inābu pipauni kiaki. Haskaya ha huni kuī bakewa shūkubaina, haki sinatakī, metuki rauwā rebuni kiaki. Haskawa ha shumani rebu xīkē, hawē aī Mapu kashai:

- Ē benerā! Tebā, tebā! Ikai nīkatā ū tanū ika kani kiaki. Haskatā kaya:

- Neri huama, habiari iwe, ě bene mĩ ea rebuã xinakirã!
Ani kiaki. Haska nibu kiaki; Ruã kayã Bane inũ, Kakã tashu
Banerã.

Hatũ miyui keneima: Txana shane (Mario Maia Nonato K.)
Hatũ miyui yuima: Txana shane

TSAI PUIMANI MIYUI

Tsai puimani miyuirã, eskani kiaki nĩka kawě. Ushai buimabu bekĩ yaix hina txã, txã aki inũ, sai, sai ikũ biranaibũ. Ushe kekũ usha tani bei, ana mae ětxaima usha tuxi, ha yurabũ yaix hina txã, txã akĩ, sai, sai iki usha tuxiaibũ. Hatũ aĩ baibu hiweshũ hatu nĩkakĩ, ha yaix hina txã, txã aki inũ, sai, sai ituxi kanayai! Iwanã hatu nikakĩ.

Hanua ana hawě henei usha tuxiaibũ, hatũ aĩ baibu usha nama nibu kiaki. Hiwetã hiweirã, hatũ kuka mestebu bestitũ, hatu manai hiwea ikani. Ha mestebũ hatu manai hiwea, nama xĩkĩ yuka misbu bira. Haskaya hawě babawã betsa hushũ yukani kiaki:

- Kukã? Aka.

- Hawamě ewã! Aka.

- Ě nama xĩkĩ ě mia yuiyai! Aka.

- Hawa mĩ ea nama shũxinai ewã? Aka. Hawa kaya mĩ nama xinai? Aka.

- Kukã eska ě nama xinai: bixu buruki ě txinuku, txinuku ixiã! Ikaya. Betsãri yuikĩ: Eanã, ě bui bĩki, bĩki axiã! Aka. Haskaya betsari pẽ itã: Eanã ě mashe mutsa, mutsa axiã? Kukã aka.

- A, ewã! Ě bakebu ma beaibũ mã namai iki ixiã! Iwanã hatu yuini kiaki.

Haskaya ha ushai buimabu bei; yaix hina txã, txã aki, sai, sai iki mae anu tashni tuxinibu kiaki. Ha tashni

tuxiaibũ, aibu puika, ana pui peama, hawẽ pui namakis meshtetã ikirani kiaki, bene uĩ ritanu ikarã. Haska kirã ha bene hiki tuxiaya, yukai haki tsau, tsau ikĩ; hawẽ hinaki pui buya, buya ani kiaki, tsisukiama huarã.

Hanua pirinũ bekawẽ iwanã, hatu kenakĩ yaix hina txã, txã akaibũ shukutã pikatsi itxa nibu kiaki. Ha shukutã, pinũ ika ibaunaibũ, ha pui pisi maya birani kiaki. Haskaya hawẽ txaibu ikani:

- Hũ! Tsuã pui pema biranamẽ? Itã yuka ibaunaibũ.

Haskatã hatũ tae huisikitã; ẽ eamaki iake, iakeibũ. Hawẽ txai betsã betxini kiaki:

- Ha txai iki kiki! Akabu.

- A, na tsai eki benimai, epã, epã iki eki ika iki kiki! Ikaya. Haskaya hanushũ hawẽ puĩ hatu yuini kiaki:

- Hamaki, ẽ hutxirã ẽ tsabe pui tani, tsisukeama hua, haki tsau, tsau ikĩ aka iki kiki! Hatuani kiaki.

Hatũ miyui keneima: Siã (Teófilo Lopes de Nascimento K.)

Hatũ miyui yuima: Bene (Evaristo Gomes K.)

YUPĀ TXITXI MIYUI

Yupā txitxirā eska pauni kiaki; huni yupa txakama ipauni kiaki. Haskayarā, hawenabu haki kashe paunibu kiaki, hawa aisma kenā. Haska hawa aisma kenā, hawē aĩ pĩtsi nuitapa pauni kiaki. Pĩtsi besuaya, haki kashe paunibu kiaki, aĩ inū hawē bakebu pĩtsi nuitapa paunibu kiaki. Haska misbukē, matu bena shūtanū ika kakī, hanu ea mana kawē itā, hatu baxi baini kiaki. Hawē bakebu pĩtsi ikaibu hatu yuikinā. Ui itxakayamatā neseaya, kani kiaki; kunu patxi benairā, yūkū benairā, taiskū benairā.

Bai tismē kani kiaki, piaya kairā; kakī uĩ kubainaya, ha bai tsumē kakī manā heu keuwai nīka kubaini kiaki. Ha yupā txitxī nīkatā, benimai manayuwe itā; ē payairā ishū mekē tsupe abaini kiaki. Haskai benima haira kaini kiaki, manā heu paya tanū ika kairā. Haska kainaya, heū nīkatā neseni kiaki. Hi ewapa tsibuskeni tatxanua iki nesetā, ukuri bema betsa nua ini kiaki.

- Mu! Mu! Ini kiaki, bema betsauriarā. Haskaya niti itā:

- A, ukuria iki bikā! Itā. Ana tarawa baūkī, betxini kiaki.

Huni putxa tūku pixta nia, betxikinā. Haskaya heū yukani kiaki:

- Hania txaĩ? Aka.

- Habia ē eaki! Ani kiaki. Heū akinā. Haskaya ha Yupā txitxi iki:

- Mī mia maki! Aka.

- Mia uĩ manū ea uĩwē! Ishū uĩ mani kiaki. Haska uĩma:

- A, mī heu raka? Ishū uĩ nini kiaki. Haskaya ha heū yuikī:

- Mia yuiyaibu ē mia nīka miski, mia metsatxi inānu! Ishū ināni kiaki. Hawē metsatxi inākinā, eskawani kiaki.

- Na txi beiswe? Aka. Ha huni yupa txakamā txi beisni kiaki. Ha huni yupa txi beisarā, hanubi nuka kaini

kiaki, xinaneirã; hawẽ yupa buirã: matash kãĩ kainũ, hana kãĩ kainũ, kimĩ tashni kainũ, rãpã tashni kainũ, na yupa xarabu bui keyuni kiaki.

Haska bainayarã, yuinaka xarabu atxishũ pakeni kiaki: maspu yaixrã, baka yaixrã, hamẽ nia yaixrã, ubĩ atxishũ teskekĩ, na habia yuinaka xarabu ashũni kiaki, reku inãkinã. Haskawa shũtã, besteãyã yuini kiaki:

- Mĩ pipake shanai! Ani kiaki, heu yuxibũ akinã.

Haskawatã yuini kiaki:

-Eki txani txaka yama shawẽ! Ishũ yuini kiaki.

- Mĩ eki txani txakayarã, ã mia mebĩtiruki! Ani kiaki. Haskawa xinarã, haska waisma bia, yuinaka tsaka txakayamaya, hawenabu haki kashe biamisbu, haki besui tae nibu kiaki. Mitukĩ haskawaya, hunibũ unãĩ:

- Hawa mexina iki mekãĩ, haska waismabĩ nukũ betsarã? Inibu kiaki. Haskai ixiã unãnũ ibiaburã, unãma inibu kiaki.

Haskakĩ awa tsaka xina, yumepã pi mikãni kiaki, hawẽ bitxiwenã. Haskaya hanu txanini kiaki:

- Hamaki, heũ metsatxi inãima, hatu mikãwaĩ bikãĩ!

Ikai nĩkatã mebĩni kiaki, heu yuxibunã, hawẽ metsatxirã.

Hatũ miyui keneima: Busẽ (Roberto Lopes Mateus K.)

Hatũ miyui yuima: Keã (Missia Samora K.)

SHAWĀ RUA BAKABU MIYUI

Shawā yuxibū, huni kuī aīwashū shunuwā nu, hiwema kubāikī hawē bake bawani kiaki. Hanua ha shunuwā nu hiweabukē, niwewā yuxibu buākī, hawē ibu aību nuyā bāikī; txai haira hene bainima hiwekē. Hanua ha hawē bake besti; shunuwā shākī merā hiwekē, haskaya hawē ibu huni bestitū, uīkī pimakī hātxawai – Ash iki nuya tātāni,

tsau birā, birānaibū. Haskaya aību yushabū hawē bene yuikī:

- Ba! Ua shunuwā mebi shāki ānurā, shawā bake rakiki, ea bishuwē rera shunā? Aka.

Haskaya hawē benē bishunū iwanā, mākā ruewē rera tātākī, atimas yumākī ri ani kiaki. Ha rera ri ikaya kuxibāi, ha shākī anu uī buaburā; shawā bakema, huni kuī bake taxi pixta rakakē, hātxa nibu kiaki:

- Haba! Shawā bakemaki, huni kuī bakebī! Itā. Haskaya aīnē hawē bene yuikī:

- Ba, iunawē nū yumewai kanunā! Ishū shākī merā nua bishū hawē hiwe anu iushū, uīkī na pimākī, naximākī akaburā, mexu tibi ewa kūkaini kiaki. Haskawabu ewa kūkaini, unu itā rabe bariā binutani bira. Hawē ewa hatū yumewai inū, hawē epa tsuā hatu mitu shūtima, yurabū mitushū piaibū uī nuitapaibū. Hanua ha shawā rua bake, itā rabe bariā haya tākī, hawē epa yuikī:

- Epā, ea kespīwa shuwē, ē yuinaka tsakanū ika ikairā! Aka. Haskawa hawē epā yuikī:

- Peki, mia ashunū, hawē ea mitu shūshawē! Aka. Ha beruna benimani kiaki. Haskaya hawē epā txara wakī, kanū wakī ashūni kiaki. Haska xarabu meneshūtā, yuikī:

- Mia shebū shubua shunū: mari tsakakī, tsanas tsakakī awe! Aka. Ha shawā bakē yuinaka tsakai nia, hawē ibu hatu pimākī. Hanua ana shubua nua besti akama, hanū kāi kashū: awa tsakakī, txashu tsakakī, yaix akī akaya bira. Hanushū huni betsā, shawā ruā ana mitu tākī, yawa inū, txashu bei uīkī yuini kiaki:

- Mī ewa yumā biaya, marias mī hatu ewā akī, hatu mitushuī imiski! Aka. Haskawa ha shawā bake berunātū:

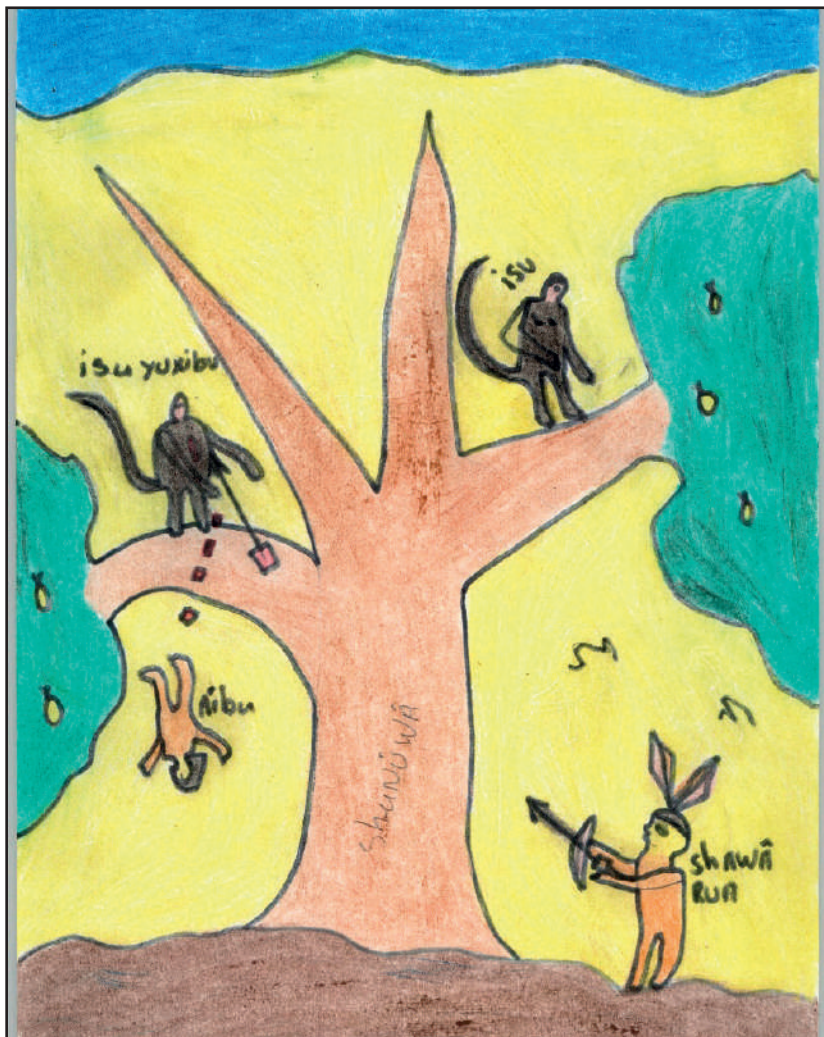
- A, tsuamē ē ewa kayabirā? Aka. Aībū yuikī:

- Mī ewarā, niwewanē nuyā bainiki, hanua mia mī shunuwā shākī merā hiwea, rerashū mia binibuki! Aka.

Haskawa ha berunā hiki tuxitā, ana hawa hātxama, hawē pia kuī usū tuxitā rakakē. Hawē ewā yukakī:

- Mī ma ea hushuāi kukā? Aka. Haskaya ha berunā punu nukashū kemani kiaki, ana imis keskama:

- Ma ē huai! Abestini kiaki. Haskai uīkī, aībū unātā yukani kiaki:

- Haskai mī punu nukamē? Aka. Ha berunā txani katsi ikama sherebunus yuikī:

- Hawamaki! Ani kiaki. Haska ha berunātū xinākī: eska tiānā, ē ibu aību ē betxi katsis ikai! Itā pena riana, tsua butu riana; piaya kapauni kiaki. Piaya kashū ana hawa tsakama, hawē ibu aību besti benai, katā katākī txai haira hiwea betxini kiaki, hawē ibu aību ha kāinirā. Haska tātākī, atimas betxini kiaki, isuānē aīwā nishū txutaya, hawenabu haki supu ikāi txutai burā. Haskawaibu nishū uībai, xināni kiaki: eskatiānā ē ibu ē betxishuki! Itā. Hawa betximama hua usha xina. Ana penama kashū, uī bestiama, ha isuwānē hawē ibu peukē; hawenabu haki shuku bainaya, ha berunā hawē ibu putamanū ishū, isuwā hawē pia kuīwē pixtakash aka. Haskawa hawē ibu henebāu habe tī ikaya, ha berunā kuxikāi hawē ibu atxini kiaki. Haskawatā hawe nabuanu iweni kiaki, shawābu hiweanurā.

Haskani kiaki, shawābu miyuirā!

Hatū miyui keneima: Yukā (Edson Sereno Feitosa K.)

Hatū miyui yuima: Siā (Paulo Lopes K.)

SHAWĀ HINA MEXU INU, TETE MANA MIYUI

Piaya buirā eskakū bāi paunibu kiaki; piaya kati bai tanai bui, shawā hina mexū tete mana akī:

- Tete manā, ē mia yawa rami shunai ea tsakawe!

Aka. Peki iwanā; bitā tes aka rakashū; pix ikainaya raki:

- Hush! Itā pē ipauni kiaki. Haskaya hawē shawā hina mexu iki, txashua nipauni kiaki. Haska nikē, tes aka rakashū: pix ikainaya:

- Aush! Itā pē ipauni kiaki. Haska kūbaini kakī, yuinaka xarabuki nukutā apaunibu kiaki. Txashu akī, yawa akī, awa akī, yaix akī, kape akī, narasi yuinaka apunibu kiaki.

Isu beayarā, eska paunibu kiaki, betsa yunu kianā, shawē hina mexu yunukinā:

- Ha isu beai, atawē! Aka. Ha shawā hina mexu txatxi kūkai, ētxaimashu anū ika kaya bira. Tete manā akī:

- Ha mĩ pimai rabanẽ; haxã, haxã ikai awe! Aka. Yane akamas êtxaima kashũ atanũ ika kaya. Awe aka aismamẽ! Itã nerishũ ninia rakashũ; tsã aka tĩ ikaya, sai, sai apauni kiaki. Haskawakĩ hi! Hi! Hi! katawẽ turi butãkawẽ, shawã hina mexũ matu akiki turi butãkawẽ atã.

- Ê mia beru shuãki awe, shawã hina mexũ akaraki. Ha shawã iki:

- Mĩ atiaki, awe atã akama kaya, ha tete manã keyu shũpauni kiaki. Haskawakĩ hawẽ henekĩ maxai txai aka, tĩ ikama hinawẽ yagua rununi kiaki, kumã mebikirã.

Haska runukẽ pake shũtanũ itã ikã pauni kiaki, habia isu imis tanãinã: taewẽ betã, betã aki, mai kiri besua, habia isu imis keskai; sai, sai iki, txau, txau iki, maikiri besua beyu katã, katã runu pauni kiaki. Haskaya hawẽ shawã hina mexu ipauni kiaki; bis, bis ikirã, haskama butuwe mĩ tĩ itiru kirã ikarã. Haskaya butu pauni kiaki.

Betsa tiã ana buaburã, shawã hina mexiri ina, haska riaya bikawakĩ buteni kiaki, hawẽ haibunã. Haskaya shawã hina mexurã rushku ipauni kiaki. Katxa xinã xinabũ, maiti bena bunũ ikaya, betsã akĩ:

- Ha buama, habia maiti ewa buwe! Akarã sina pauni kiaki, bena bunũ ikarã. Sinai haskaya, bena inãbu benima pauni kiaki. Haska kaini kashũnã, katxa tupikinã eskawa pauni kiaki:

- Tsu! tsu! tsururu! Tsu! Tsu! tsururu!

Sheta hewã takubu, tsu! Tsu! tsururu!

Karu kashke benia, beniabi kawani!

Abã pauni kiaki. Haskawa baini, rushku iki tĩ ikĩ, katxa mabesh matanu pu ikĩ, hawẽ maiti txakabua pauni kiaki, maixkiwakĩ keyu kinã. Shawã hina mexurã rauya ipauni kiaki. Hatube bakawaika, habiari nimerã rushku ika rakakẽ, hawẽ txaibũ kashewakĩ, pani peiwẽ atxima birã paunibu kiaki. Haskawa birãnabu bestêtã, yapa kawakĩ pewashũ,

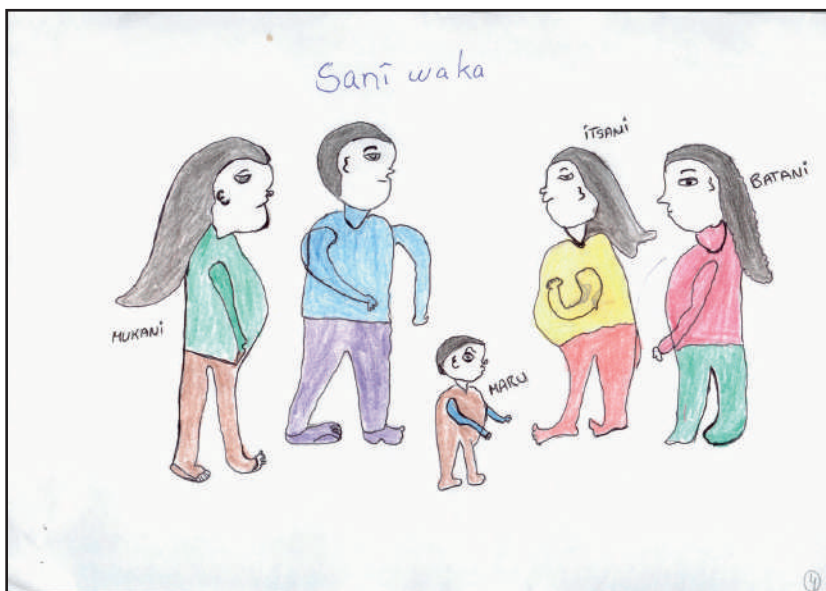
rau katsĩshũ hatũ txaibu beshũ pauni kiaki. Hatu raũ katsi haskawashũ bea yuka ikaya; ibu aĩbuã yuikĩ:

- Mĩ txaibũ mia kashewakĩ, mia abiranabuki! Ishũ yuiya.

- Unã pairaka! Itã hawẽ rau puta pauni kiaki.

Hatũ miyui keneima: Yube (Alexandru Uliveira K.)

Hatũ miyui yuima: Siã (Rantizal Uliveira K.)

SANI WAKA BANE MIYUI

Sanĩ wakarã eska pauni kiaki; hawẽ betsa betã aĩbu aĩwani, habetã uĩ hiwemis. Hanira hawẽ hutxi kayarã, hawẽ betsã aĩ mei hiwe miskẽ. Haskamis yuna rakakẽ, haskai Sanĩ waka bika pixta yunaki, bukawẽ! Itã. Hawẽ shanu xarabu bunibu kiaki, bakawai bukanirã, pashku kena ixixibiã namaki bukanirã. Hawẽ shanubũ kenarã hatibu ipauni kiaki: mukani inũ, ibatsai inũ, batani ipauni

kiaki. Hatibu yubakatã, bakawai bunibu kiaki. Haska baina bukẽ, yuna bia hatu benatã, ẽ naxi kai! Itã hawẽ rume bitã, hawaira shũ, shũ itã, tsuã ea uĩ yamaki itã hawaira, pei kamãki hune, hune iki, tsĩku, tsĩku iki kai, unu hunetã harakiri bukani mekãi iki. Hatu benai bai tibi kuxi kukukĩ, hatu betxini kiaki, ixtxibiã namaki buaburã.

Haskaya aĩbu hãtxa kani:

- Eskatiãnã haskai mekãi, Bane raketapa pixtarã! Ikaibũ kaĩtuxini kiaki, yuna bia kairã. Haskaibũ hania ikani mekãi itã; hanishũ uĩ pewatima, ikukukĩ; nenu bata shana nia mewetã, uĩ teshũ kũkãikĩ, teke birã hatu rapi pu ituxini kiaki. Haskaya: ei, itã ha aĩ baibũ maiwẽ inũ, pupuswẽ rashkikĩ, mashkikĩ akaibũ hawẽ mukanĩ uĩtã, hatu yuikĩ:

- Hene kawẽ, yuna huakirã! Ikaya henetã, buaibũ hawẽ mukanibe txukitã habe hupauni kiaki. Haskamis bakawai buiabunã; harukũtũ hatu iunũ ika, hawẽ kukiki pei kamã nane, nane atã, taka atã peutã kakĩ:

- Bui bekawẽ, mã kamarã ea ẽ kai! Itã bebu kãikĩ, hawẽ Kuki peuti shetawẽ res, res akĩ, meshte pauni kiaki. Hawẽ kuki peuti meshtekinã; Haskawa tĩ ikaya:

- Hẽ! Ishuki ẽ Kuki teseirã, bui bekawẽ! Hatua raĩ bãipaunibu kiaki. Ha raĩ baikĩ; kayuwe abãi paunibu kiaki. Haska bainaibũ, ana txĩtũkãi hawẽ mukani yuikĩ:

- Mukanĩ? Aka.

- Hu! Ikaya.

- Neri ea hisĩ beshuwẽ! Aka.

- Na ẽ mabesh bawai, ibubis biuwe! Aka.

- Hamaki habia miã, hawaira ea beshuwẽ! Aka.

Haskaya hawẽ maru yunukĩ:

- Marũ bushũtawẽ eparã! Akaya.

- Hamaki habia miã ea beshuwẽ! Aka. Haskai unu ne pauni kiaki. Haskaya mĩ bikaraka itã, bushũ pauni

kiaki. Marũ bushũ payarã; mushani miã beya mawe, aka buamakẽ. Ha Mukani hẽ ikama ibaikĩ atimas:

- Ē itã, eã raki bushũ tãti! Itã. Atimas hene bãi inã kayarã, txixte kiri sheke kũkirã, huneanu nitã. Ha hisĩ inã biama, meni numabãi metsũtã yuikĩ:

- Txukikĩ mia baka bishũtanũ! Ikaya.

- Bika txakamaraka! Itã. Ama pauni kiaki, txuta makinã. Haskaya ma mutsashũ bikĩ meneaiũ, hatu itxũ pẽ ituxitã, neshmã birãkĩ bikinã: ipu bikinã, meshku bikinã, ixkĩ bikinã, batũ bikinã, na xima bikinã, habia baka betsa, betsapa biarã, hawẽ kuki putxinĩ kesũ pauni kiaki. Haskatã kayarã habu rukũ buaburã, ma txĩtũ birãkĩ:

- Hania? Kayuwe! Abirã, abirã sabu. Haskaya hawẽ betsa hukĩ, yuikĩ:

- Kayuwe, ma bari kai kikirã! Aka.

- Haskaira mia bishuãma kayamai, naki turi buriwe, habu shanũ bawa nunã! Ashũ inã bepauni kiaki. Haskatã hawenari mutsatanã, hawẽ kuki matawa pauni kiaki, bakã kãyã bikinã. Haska bitã hui, benimai hukĩ xinu mawa kũbirã pauni kiaki.

Hatũ miyui keneima: Txuã (Herico Prado)
Hatũ miyui yuima: Mana (Francisco Nonato K.)

KAPA YUXIBU MIYUI

Kapa yuxiburā, huni ini kiaki, aību hamesti hiwea; hawē yunu keyu nikē, mai tubāshū pi yumāi hiweabu ini kiaki. Haskaya hawenabu mai pepa bi bunibukē, hamesti hiwea ini kiaki. Hawenaburā, hawa pitima mapu bi bunibukē, kapa yuxibū aību betxini kiaki. Mai mutsashū anū ishū, ūpash bikaya, kapā shebū pi:

- kās! kās! ikaya. Aībū itxakī:

- Kapa huxī shepiash pixta, mimesti shebū pi; kās, kās ikawāma iwe! Aka. Haskaya kapa yuxibū, nīkani kiaki. Hari atā ha aību, hawē hiweanu kani kiaki. Haska kaini kakē, bari kaya huni txāpa huxī pixta; txākā kaini kiaki. Haskaya aībū betxitā yukani kiaki:

- Mī tsuamē? Aka

- Habia ē eaki, na mī ea itxa biranarā! Aka.

- Ē mia akamaki, ē kapa aki ishuki! Aka.

- Habia ē eaki; kaparā! Itā yuini kiaki.

Haska yuikī tapīmatā, kapā ha aību bini kiaki. Ha kapā aību aī watā, yukani kiaki:

- Minaburã hania, hani bunibumẽ? Aka.

- Ē naburã, yunu keyui makẽ, mapu pepa bi bunibuki!

Aka. Haskaya ha kapa yuxibũ yunu xarabu ana pawa shuni kiaki. Ha yunu xarabu ana pawa shuna, ha aĩbu benimakĩ, mapu hushupa beimabu ha pimis sa ani kiaki. Haska sa atã, hawenabu bunibu, kenai kani kiaki. Benimai kakĩ, hawenabu; hu akũ baini kiaki. Ha hatu hu akũ baini kai, atimas hatuki nuku tuxini kiaki. Ma bei ikaibũ ha aĩbu hatuki nuku tuxini kiaki. Hatuki nukutã hatu yuikĩ:

- Mapurã sa akĩ keyu kawẽ! Hatuani kiaki. Hari hatu aka:

- Haskarakẽ ě sa akai? Ikaibũ.

- Yunu hamẽ iki kiki, pirinũ bekawẽ! Hatua. Sai, sai itã mapu sa akĩ keyu birãnibu kiaki.

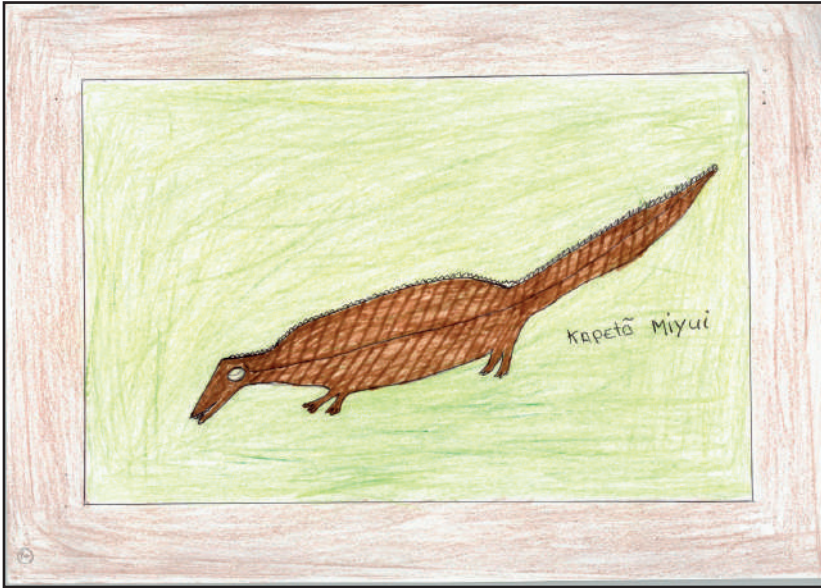
Hatũ mai sa abirã, mani mutsa atuxinibu kiaki; atsa pikĩ, katsa barã sheakĩ, tawa tsu akĩ atuxinibu kiaki, hatũ hiwetã nuku tanã. Haskatã ha aĩbũ, kapa yuxibu benewa xina hatu yuikĩ, hatu uĩ mani kiaki.

Haskaya ha kaparã, rabe bakeya ini kiaki.

Haskai hiweabu, ha kapa hawẽ kukabe ushai bunibu kiaki. Ushai kaxĩshũ awa rabe ani kiaki, ha awa bawa betanã, mexu tibi hawẽ aĩ baxi bainima uĩ birã, birãni kiaki, kaxi rami kiranã. Haska kaĩ uĩ tãtãkĩ, ana betsa tiã kashũ hawẽ huni kuĩ benebe; txuta nameai betxita, benẽ hubushku inũ, hawẽ hina tseka birani kiaki. Haskawa birã, awa nami yabi, kapãshũ kawashũ beshũni kiaki, aĩ beshũ kinã. Haska beshuwã, ha aĩnẽ unãma pixiã, ikis isĩ tene bauni kiaki. Ha aĩbũ isĩ tenei askaya, hawenabũ unãtã, ha kapa yuxibu retenũ iwanã; pia kuĩwẽ kane, kane akabu kakĩ, hawẽ yunu xarabu keyu buni kiaki...

Hatũ miyui keneima Tuĩ (Wagno Pinheiro Lopes H.K.)

Hatũ miyui yuima: Siã (Paulo Lopes K.)

KAPE TXANI TXAKAMA IPAUNI MIYUI

Hanu bai taeirā, kaperā hātxapa, txani txakama ipauni kiaki. Hawaira uīyā inū, nīkarā rasibis txani pauni kiaki. Haska miskē, shātxu hushū xinākī; manayuwe ha kape txani txakamarā, ikis ē uīmairā, hawē hana meshtenunā, itā yuini kiaki:

- Kapetā ē hana ea meshtewe! Aka. Haskawa ha kape iki:

- Haskamaki ea rukū ayuwe! Ikaya. Haskaya ha shātxu iki; manayuwe itā, shatxi bitā, ha kapetā hana nini txakayamatā, unu hawē hana tasuatū haira te ani kiaki. Haskawa ha kape unu pē itā, saki, saki itxa kayamaya, hanushū ha shātxū yununi kiaki; hātxawe ishunā.

- Hātxawe kapetā! Aka. Ha kape hātxapai: sha itxai bestini kiaki. Haska nīkatā, ha shātxū yuikī:

- Mĩ txani txairã, haskaratã ana txani txaka shawẽ!
Ani kiaki.

Hatũ miyui keneima: Tue (Alcemir)
Hatũ miyui yuima: Rasu (Vandico)

TSAI INU, KASHTE INU, YAWA KUNU MIYUI

Ibatsai hawē bene ushai kanikēnā, eskani kiaki, hawē bene ma mexu kiri hikiu shanayarā. Mana tiwa katsi sheki

aki kani kiaki; ha ibatsai hamesti bai anu kani kiaki. Haska kaini kashũ, hawẽ yunu kaisa kake tani kiaki. Haska kãĩ uĩyã ikirã, hawẽ sheki anurã; txeres ini kiaki. Haskaya tsisumẽ uĩ yãñã habia txeres ini kiaki. Haskaya unu bemanã betsanu uĩ yãñã, benẽ bixa rerani anu uĩ yãñã; kuã, kuã ikasi ini kiaki. Haska uĩyã teke bauni kiaki, askawashũ beshũ, mabeshwa yukatsirã. Askawai nikẽ, hawẽ txaita huni kiaki; txutanũ ika huirã. Txaix ikaya nasuketã uĩyã ikirã, hawẽ txaita ini kiaki.

Hawẽ txaita Yawa Kunu hua sheshtxa pixta nini kiaki, usã tenearã. Haska nikẽ:

- Ei! Ê txaita hui iki bikã! Ani kiaki. Askaya ha yawa kunũ akĩ:

- Shanũ, ã mibe hãtxanũ ika huai! Ani kiaki. Askaya ha lbatsãĩ akĩ:

- Mĩ betsa beshmas mis kemãĩ, mĩ raka hanu hui ikai? Aka. Askawa ha Yawa Kunũ akĩ:

- Hamaki tsuã uĩ yamaki, anawẽ itã; bixa bemaki kashteni kiaki. Ha kashtetã akinã: unu pewani kiaki. Unu name shenã pia, piawa kinã, unu txaiipa sia, siawa kina, unu maxi atsa betsea, betseawa kinã, uya, uya imakinã, unu ibũ kini merã nua; kãiyãĩ, kãiyãĩwa kinã. Unu ukemerã txũkã, txũkã akinã. Askawani kiaki.

Hatũ miyui keneima: Muru
Hatũ miyui yuima: Sãĩ

TXITXI YUPA MIYUI

Huni hiwea hawa aisma, yupa haira ini kiaki; hawē pitirā metu besti pimisrā. Haska hiwea shubu merā karā, hawa huamakē, hawa beama hupauni kiaki. Haskai hiwea,

betsa tiã kashũ bimi benai kashũ, ma bari kaya hukĩ, tua keuwai nĩka yama kiaki.

- Tuã! Tuã! Ikaya. Ha huni yupa iki:

- Tuaki mana yuwe, ẽ atxi bainairã atsa hua nai katsirã! Ini kiaki. Haskatã ha tua keuwai kiri kaya, ha tuã nĩkatã neseni kiaki.

Haskaya ha huni sinatakĩ, itxani kiaki:

- Tua txisapa txaitũ, ẽ mia binũ ika ikaya, mĩ hani iruamẽ? Atã. Huaya ha tua yuxibu huniki nukuyama kiaki. Haki nukutã, yukani kiaki, tuã yukakinã:

- Mĩ yupa hairakẽ, mĩ txaibu miki kasheaibu ẽ nĩka miski! Ani kiaki. Haska watã ha tua yuxibũ ana yuini kiaki:

- Ẽ txi ẽ mia inã! Itã inãni kiaki. Haskawashũ inã, yuinaka akĩ haska waismabia, yuinaka ashũ bekĩ, aĩ benimawa birãni kiaki. Haskaima shunã, yuinaka betsã, betsapa xarabu hatu pima pauni kiaki, tua yuxibũ reku inãnirã.

Hatũ miyui keneima: Rare (Cleicy Oliveira Domingo K.)
Huatũ miyui yuima: Bixku (Pedro Raimundo Calixto K.)

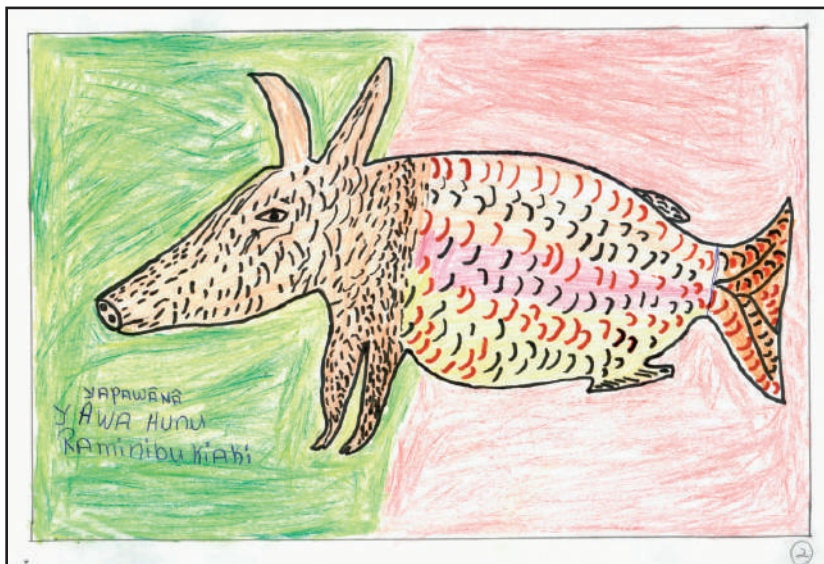
XINŪ TXUTAI UĪTÄ HASKA RIAWANIBU MIYUI

Bai teimarã, huni inũ aĩburã, nẽka namea unãma hiwe paunibu kiaki. Aĩbu hawẽ shebianu, hunĩ nẽkati bawani biakẽ, hunibũ awa txe txamini rabanẽ, xinãkĩ rau pepa xarabu tupishũ txeshãbu, buisma ipauni kiaki. Ha txeshãbu bui keska uĩ nubũ, isũ bekĩ pesa birã pauni kiaki. Habia buanu ishũ bari tibi rebuakĩ txeshã burã, buama ipauni kiaki. Haska misbu txipu huni betsa, piaya kashũ xinũ nẽkai betxitã, uĩ bai hushũ, haska biakẽ ẽ txeshã yumãi imismẽ! Itã. Haskatã ana yuinaka tsaka xinãma, hawaira hui nukushũ, aĩbu yuikĩ:

- Narã, mĩ awa txe txami maki, nẽkati biakẽ ẽ imiski nẽkanũ! Ishũ nẽkakĩ hanu pesa taewani kiaki. Haskawaya ha aĩbu betsa xarabũ uĩtã, eari awe ika itxa birã, birãnaibu hatu pesa pakeni kiaki; aĩbu ewa inũ txipax xaraburã. Hatu haskawa pakeaya, aĩbu txipax pixta aki, hawẽ hina teskea

hanu rebuni kiaki. Haskawai rebukē, hanu tapī taewa birānibu kiaki, aību inū huni nēka namearā. Haska nibu kiaki...

Hatū miyui keneima: Xupī (Dublas Peres Paulo K.)
Hatū miyui yuima: (Francisco Mario)

YAPAWĀ RAMIMIS MIYUI

Yapawānā baka yuxibuki, kayanu inū, iānē hiwe misbuki. Tashawānu hiwea bimi xarabu pukua huai pi hiwemiski, bimi xarabu ana pukuama kenā, hanu rami kāi miski. Hawa ana pitimarā, bimi mapekeshū pitanū ikarā; hunu yawa nia bestitā kamiski. Haska unu kashū pia ketāni, ana puku tuximis kiaki, bimi xarabu kai pikī yaniwa tanirā. Haska kāikē betxishū tsakaburā, sheni txakama uī misbuki. Haska inū yapawā bishū puteaburā, pani heshe, hawē hatu merā nane, nane isa uī misbuki, hunu yawa ramikāi pitararā. Ha hunu yawa rami kaina, betxishū tsaka

txabau huirã, habia ana henẽ puku kãimiski. Tsakatã tana kubirãna burã, unu himi tuis, tusi aki henẽ butu bestia mĩ uĩ tiruki, ana hani mape keamarã. Haska ramikãi pitanaburã, habia hawẽ tae mĩ uĩ txakayama bia, hakayabi mĩ uĩ yama kiaki. Haskayarã, habia baka xaraburã rami misbu kiaki, ramikã mipi misbu kiaki.

Hatũ miyui keneima: Kumã (Essivado Domingos Batista H.)

Hatũ miyui yuima: Bane (Evaristo Gomes H)

RU SHAU MIYUI

Ru shaurã, huni aĩyã inũ, bake rasia ipauni kiaki. Haska hatube hiwearã, huni mẽtsisipabũ hawaira hatu yuitawẽ akabu karã, yane hatu yuiyama ipauni kiaki. Haska menibu hatube hiwea, hawẽ kuka inũ, hawẽ txãi yununi kiaki:

- Peki ruã, nuku nabu hatu yuitawë! Aka. Peki ikaya. Hanushũ hawë txãiri yuikĩ:

- Peki txãi, Ru shãu, hawaira kashũ nukunabu hatu yuitani, menã hatube huritawë! Ani kiaki.

- Hania, peki txãi, ma ë hawaira hatu iweairã! Ikaya. Ana hatu yuikĩ:

- Hatu betã nũ shãka huni, sheatã nukũ mae turu tiubis betsekei nũ hatube rasiã, nũ nai bemaki nuya kãi, unu mae betsã nũ hatube kanunã!

Iwanã ana hawë txaĩ yuini kiaki, nĩkanũ keskarã.

Ru shaurã, yunu beru bia, txanisma haira ipauni kiaki. Haska washũ nitxiãbu kai, mae betsã hiki tuxitã; hawa hatu yuiyama ituxini kiaki. Haskaya ha shanë ibi, mae anu hiweatũ, yukani kiaki!

- Mĩ ea hushuãi Ru shãu, hawa kayamë? Ani kiaki.

- A, hawamaki, habia ë matu uĩ besti hushuki! Ikaya.

- A, peki! Ani kiaki. Shanë ibũ akinã. Haska kãi xĩkenã; shaba tsamĩ besti mana nibu kiaki. Haskaya ha Ru shãu aĩbu hawë ati betxi tuxini kiaki. Hawë ati keshekinã, unu ũpashti keshaki inũ, yunu bai keshaki inũ, pui hĩti keshekĩ akai uĩ paunibu kiaki. Haskaya yuka ikabu, huriamakĩ ikaibũ. Haska kenã, huamakĩ ika yubakatã, mexu merã ma pena kemaya, habia rasibitũ shãka huni txaka xinabu, sheakĩ keyutã manaka nibu kiaki. Haskatã unu hatũ shubuwã hemaĩĩ kesua tiubis, hatu shãkawakĩ, yura shãkawakĩ, hatua tanaya. Benimai sai, sai ibaunibu kiaki. Haskakĩ, yaix hina txã, txã abaunibu kiaki, ma penayarã.

Haskaibũ ha mae betsa hiweabu, bestëshũ nĩka nibu kiaki. Haskaibũ yuka ibaunibu kiaki:

- E he! Haskai ikani mekãi nuku naburã? Ika bestëi keyutã, nĩkaburã unu: sai, sai iki, na hatũ aku manekĩ, yaix hina txã, txã aki. Na hatũ shashu tarũ, tarũ aki ikaibũ.

- Ha nukū rua Ru shau huxiāki yukawe! Bena baunibu kiaki. Haskaya ma bestē txaiya butu kawani kiaki. Haskaya shanē ibū yukakī:

- Peki Ru shāu, nuku naburā haskaibū mī huxiāmē? Aka.

- A, nuku naburā, hatu yuitawē, hatubetā shāka huni txakatā, sheatā nū hatube mae betsanu kanunā, ea akabu ē huxiāki! Ikaya. Haskaya yuikī:

- Haskaira mī txanismamē, ma shaba tsamī mī nuku xina hayakirā! Haskawa hawa yuiyama, tinī txaiya niama kiaki. Haskatā bunākawē, ea haskawabu ē huimakirā, hatu aka. Hatu haskawarā, haki sinata txakayama nibu kiaki. Haskakī nuku yane yuiyama ixiāmē ikarā.

Haskaya ha Ru shau, harukū bebui kuxi kiranaya, hatxū beaburā, habia na shubu mashkenā tia, ma betseketā runu bainaibū, hatu uī tuxini kiaki. Hatu hatū hemāiti tiubis betseke bai naibunā. Haska kainayarā, ma hawa kuxira txaka iā ini kiaki.

Haska bainaibū, ha Ru shau yane txanisma; txāi iki, hawē kuka kena tuxini kiaki. Kukā, kukā? Aka:

- He! Aka.

- Ea iuwe! Aka. Hawē kukā yuikī:

- Txani tawē, mia aka, txani tani mī yane huismaki, hari haskarawe! Abaini unu manaūris bui mae betsā bunibu kiaki. Haska bainaibū ha Ru shau iki; iā ketāi kukā iki, ea iuwe iki, kukā iki kashai. Ana kukā iki, ha ikū kirāshu keskama, hanu hātxa betsas tani kiaki. Kukā, kukā ikai nīka biabu, ana hari ikama, hanūkāi keu kauni kiaki. Ru shau! Ru shau! Ikaya. Haskai nīkatā; ma ramishuki, txaka iā isa shuki. Itā nīkawani bunibu kiaki. Haskai ramini Ru shau, Ru shau ikai nū nīka misbuki. Habuwā shāka huni baini buniburā, haburā ũkabu kiaki. Haskaya na habu nū baxiku niburā, nū huni kuī bane nibuki.

SHUMANI MIYUI

Shumani yuxiburã hiwearã eska pauni kiaki. Ha Huni kuĩ aĩbe hiwea, na rasi tibi yuinaka benarã, hawa betxi ama, hawa akama ipauni kiaki. Shubuatã inũ, habia piaya nitxakayama biarã, hawa reteama ipauni kiaki. Habia yuinaka rasi uĩkĩ, anũ iwanã akarã, kanes pauni kiaki, yupa hairarã. Hanu piaya kashunã: yawa kanekĩ, txashu kanekĩ, shubua xĩshũ mari kanekĩ, habia yuinaka xarabu uĩkĩ, apaya kanesi hiwe pauni kiaki. Haskamis ana piaya kashũ, shebũ kayãwã betxini kiaki. Ha shebũ kayãwã betxitã, benima kawã shubuani kiaki. Ha shubua birã aĩ yuini kiaki; haskawa ha aĩ benimai:

- Menã ea tsaka shũritawẽ! Aka. Usha xini, penaya hutima haira kani kiaki, ha shubua birã xina, hiki tanũ ika kairã. Haska kãĩ uĩ yãnã; ha shubu shui inũ, hanu hikiti haskawama huxiã, uĩ tuxini kiaki, pena pewarã.

Ma shumani hikishũ akarã. Haska uĩtã; e itã uĩni kiaki.

- Tsua ma hikiamē? Ishū xinātā. Yukani kiaki:

- Mī tsua hikia ikai? Aka.

- Habia ē eaki! Aka.

- Habia mī tsua kayamē? Aka.

- Habia ē eaki, neri hikiriwe! Aka. Haskawa ikasima, hikini kiaki. Ha hikitā yukani kiaki:

- Mī hania kaya ikai? Aka.

- Ē na habianuaki! Ikaya, habe hātxakī, atimas meshtāni kiaki. Haskatā, nū haratu huni ewa mekāi, tana nawē itā; nukū txixni meshanawē, itā anibu kiaki. Haskatā, ha Huni kuīnē mesharā; hatuna ini kiaki, txixni tatsisrā. Haska uītā, ha shumanī akī:

- A, mī miaki iuwarā, ē mia hutxī akai! Ani kiaki. Haskawatā ha yuinaka xarabu beai rete shuni kiaki.

Haskawa shuna, ha yuinaka xarabu kēpax kaketā, hewē aī beshuā uī benimani kiaki. Haska uīkī, aīnē yukani kiaki, haskawai uīs marā:

- Mī haska waisma ē uī miski, haskawashū mī ashumē, na eska xarabu akinā? Ani kiaki. Haskawaima, ha Huni kuīnē unātiwakī, unu beya wayama kiaki. Ha beya waimashū habetā yuinaka xarabu akī, na nāta iushū hamapai unā tiwa mani kiaki. Haskai habe hiweshū, ha bariā tibi inū, ushe tibi binui hiwea, hamapai xarabu uī makī inū, unā tiwamani kiaki. Haskai unu rae kaya tanaya, ha Huni kuīnē hiwetā iweshū, metu pima beyawani kiaki. Haskai beyaima, unu ikūkāikī, ha Huni kuīnē aī betxini kiaki. Ha betxima habe ikai uīkī, ha Huni kuīnē shumani yuini kiaki. Ē aī besti mī meai, minari ea uī mawe ishunā. Haskawa ha shumanī, hawē hiwetā iushū, hawē aī uī mani kiaki. Haskawaima, habiaris katā katākī, atimas ha Huni kuīnē, shumani aī beyawani kiaki. Haska beyaimarā; ha shumani Huni kuīnē aībe ikaya, ha Huni kuī shumani aibe ipauni kiaki.

Haskai hiweaburã, unu ha Huni kuĩ shumaniki sinatakĩ; xinãni kiaki;

nuku bikawai kiki ea metua shuwẽ ikaya, aĩnẽ ashuni kiaki. Ha metua shũxinaki, rau kapãshũ ha shumani pima, kaxiã yuna bixiã isĩ tenei ikaya. Ha Huni kuĩ, haskai iki mekãĩ uĩ tanũ ika kayarã, hawẽ aĩ hatuki sinatai:

- Neri beyama kawẽ, habia miã mĩ ẽ bene raũxina, isĩ tenei kikirã! Hatuani kiaki. Haskaya:

- Nukuki sinatai kiki turi kawe! Ika bexiãbu ikãu kauni ana kashũ uĩ buaburã, ma rebu xina hawẽ aĩ kashai uĩ tanibu kiaki. Haskaya hawẽ aĩ kashairã eskani kiaki:

- Ẽ benerã! Teabã, teabã! Ikũ kaini kani kiaki. Haska besti.

Hatũ miyui keneima Siã (Critovão Alfredo K.)

Hatũ miyui yuima: Bane (Milton Salomão T.K.)

SHETE PARANĀ MIYUI

Sheterā eska kūkirani kiaki, yuinaka xarabu parātā,
hatu reteshū pikū biranirā. Haska hatua kubirākī, shawe

betxi tuxini kiaki. Ha shawe bai kapukei kawanai uĩtã, hushũ yukakĩ yuini kiaki:

- Hania mĩ hui ikai txai? Aka.

- Unu nai kiria ě hui ikai! Nai anushũ shanẽ ibu ea yunua ě hukũ kirani ikai. Hati yuinaka xarabu hatu kena kũbaĩ tawẽ, beyus ewapa kirã; eawa ě hatu yuiya, ma keyu bukãshuki, rabe besti itani kiki, mia inũ, xinu besti itani bikã! Aka. Haskawa ha shawe iki:

- Ea rukũ kemawariwe, haska ě kema tima kirã, ě pei hayama inũ, tsuã ea iutima kirã! Aka. Haskaya shetẽ akĩ:

- Haska kenã, ea petsau mewe nũ kanunã! Aka. Ha shawe shete petsau meni kiaki. Haska tanaya shetẽ iuni kiaki. Haskawa bãikĩ yuikĩ:

- Uĩra shawẽ txãĩ, mĩ tĩ itiru kirã! Aka. Rate biaya iukubãikĩ, ha shete pera beke tanaya, hui tĩ iki unu sa ini kiaki, shawerã. Haskaya ha shete butushũ keyu pini kiaki. Haskatã kai, unu xinuki nuku tuxini kiaki. Hi bemaki tsauwarã.

Haska tsauwa betxitã, shetẽ akĩ:

- Mĩ hawai ikai txãĩ? Aka. Haskaya xinu iki:

- Ę hawa pitima, piaya hua ikai! Aka. Haskaya shetẽ yuikĩ:

- Hanu buni nuitapama, unu nai anu kayuwe, harirã piti hamẽ iki kikirã! Aka. Haskawa ha xinu iki:

- Kawe haska kenã! Itã. Ha xinũ hawẽ risi peutã kawa ani kiaki, shete akinã. Haskaya ha shetẽ xinu peutã abaini kiaki. Haskawa bãikĩ unu keya tapa kãikĩ:

- Uĩrawe txãĩ, mĩ tĩ itiru kirã! Aka. Haskawa ha xinu ratekĩ txuma pewa ini kiaki. Ha shetenã, hatu beparãkĩ eskawatã, hatu pikũ birani ikirãĩ. Haskatã ha shete keya tapa nuya kãikĩ; xinãni kiaki, nenushũ ě heneai ikarã. Haskatã pera beketã henea, ha xinu ikirãkĩ, hawẽ hinawẽ

ha shete teyabuni kiaki. Haskawa ha shete rebu miski ika, nuitapaya, xinū yuini kiaki:

- Haskawatā mī hatu rete kūbirā misrā, eskatiānā ē mia reteai! Aka. Ha shetē rebu miski ishū, ha xinu bute pewani kiaki.

Hatū miyui keneima: Tene Txitxu (Janze Nonato Lopes K.)
Hatū miyui yuima: Txana maiti

SHETE INU YAIX MIYUI

Shete inū yaixrā eska nibu kiaki; yaixī xināni kiaki.

- Haskai yuinaka peiya besti nuyaya, na habu peiyuma nū nuyaismamē? Ishū xināni kiaki. Haskatā ē nuya tirumē? Ishū xināni kiaki. Haska xinā xina bira, unu sheteki nukutā yukani kiaki. Ha sheteki nukutā yukani kiaki:

- Haskatã ã nuya tirumã, shetã? Aka. Haskaya shetã yukani kiaki:

- Mĩ peya katsi ikai, yaixĩ? Atã. Nuku yuinarã, peiya nũ imiski, mĩ nuya katsi ikayarã, ã mia pei tsamĩ tiruki! Ani kiaki. Haskawatã ha shetã hawã pei tseka, tseka atã; bui bitãshũ tsamĩ bauni kiaki. Ha yaix haskawarã, benima hairani kiaki, nuya xaranũ ikarã. Ha pei xarabu tsamĩtã, yuini kiaki, ma ã mia pei yawashuki ishunã. Haskawa ha yaix benimatã nuya kaini kiaki. Ha nuya kainaya bira, bari kukĩ ha bui txabawakĩ, babuwa babekei niri ikaya, ha yuix tĩ iki rebuni kiaki. Haskaya ha shetã pini kiaki, habia pixaranũ iwanã, yaix parãtã pei yawatã nitxiã kai tĩ ikenã. Shetã yaix parãkinã haskawani kiaki...

Hatũ miyui keima: Muru (Ari Nonato Nascimento H.K)
Hatũ miyui yuima: Bane (Marituba Bardales Nascimento)

HUNI KUĪBU BAI TAEI HASKA NIBU MIYUI

Nuku huni kuĩ bai taeirã nũ eskanibu kiaki. Huni betsa rukũ ramitã tashnini kiaki; hawã kenarã Ixã ini kiaki. Ha tashnima hiwea, tsua uĩ tima inũ, tsube hãtxa tima, hamesti nia manu namei nimis. Hanushũ Mũti xarabu itxawai mashu uĩ, hinĩkĩ ha mũti betsa shuiwashũ txuta taewani kiaki, tsua txuta timarã.

Hinĩkĩ mũti txuta tiaimashũ, txutakĩ hura matawa kubãini kiaki. Haskawakĩ hawã hura mũti xarabu matawa kũbaĩni kiaki. Haskawa mis raya tanũ ika kani kiaki hawã bai nekirã. Ha rayabai bari kaya huarã, ha hawã hurarã ma ramiabu uĩ tuxini kiaki. Bake ixta xarabu ramiaburã. Hanu ha bake ixta rasi unanepa xarabu rami nibu kiaki, habuã

hamapai xarabu unā kubāi shanairā. Hanu Shama Yabi Txana inū, Īka inū, Kumā inū, Shawābu inibu kiaki, habu unā nepa xarabu ipaunirā.

Ha Shama Yabi Txana yumei mashū, hatu hamapai xarabu yusī birani kiaki, na eskatiā nū haskawai hiwe misrā. Na piti xarabu hatu yusīkī, rau hawē shushati xarabu hatu yusīkī, beya xarabu hatu yusīkī, yuinaka kena xarabu hatu yusīkī, piti kena xarabu hatu yusīkī, beya batsa betsapa xarabu hatu yusīkī, hātxa xarabu hari iti hatu yusīkī, kena namei hari iti hatu yusīkī, hatū kena kuī xarabu hatu kena inākī, beneyai inū, aīyāī haskati hatu yuikī, hari hiweti xarabu hatu yusī keyuni kiaki.

Haskakī ha Shama Yabi Txanā hatu tapimani kiaki; aī yātā inū, beneyatā hari hatū bake rabbitirā. Beneyai inū, aīyāī haskatirā: benewa kinā hawē txaita ati yuikī, aī wakī hawē shanu ati hatu yuikī. Hunī aī wakī, hawē atxī bake kasmai, hawē kukā bake biti hatu yuikī, aībū huni bene wakī hawē kukā bakebu kasmai, hawē yayabū bake bene wati, hatu yuikī. Bakeyatā kena xarabu hatu inākī haskawati hatu yuikī. Huninā hawē ibu huni rukū rabbitā, hanushū hawē epabu rabi baīti hatu yuikī.

Aībunā hawē ibu aību rukū rabbitā, hanushū hawē ewabu rabi baīti hatu yuikī hatuani kiaki. Hatu haskawani na eskatiā nukū kena xarabu hatiki uīkawē; nawabū nuku betxinishū, nukū kena shūska nuku beiwa kani kikirā, hatū kena xarabu nuku rabi birākinā.

Hanu rami tae biranaibū, inibu kiaki, Txashu inurā ē Rua bakeki ini kiaki. Haskaya inu kene yarā ē Inu bakeki ini kiaki. Haskanibu na eskatiā hunibu: Ruaki, aībaibu Banuki. Inu bakeburā, hunirā Inuki, aīburā Inaniki.

Aību hawē rua xarabuashū, bawaya washū, mimā xarabu meniti wakī hatuani kiaki. Hawē taeshū aību xarabu hatu aīwā tiwakinā, haskawē taea hunibu yauxinā tiwakinā,

aĩbu mimānika inū, bawaya inū, enayarā yauxinā paunibuki. Hunirā raya kapawashū, rekuya washū, mimawa xarabu tupinika wani kiaki, haska aĩbū benewa katsis inū bari nubunā, huni haska benewanū ika yauxi nūbarinū bunā.

Haskayarā, Shama Yabi Txanarā, habia bestitū hamapai xarabu xinākī, hatu meni wani kiaki. Hamapai xarabu unā keyui inū, xinā pepa, na mixinā nika ini kiaki; yumeirā hatū rasibis hatu meniwa katsirā. Haskai hiweshū, ha Shama Yabi Txanā, hawē rais mimawa xarabu yusī baini kiaki: Txirī haskati yusīkī, Metsabu manei haskati yusīkī, Manē rabanā iki haskati yusīkī, Bunawai haskati yusīkī, Inu tsāu imakī, Shanē pāpa imakī, Ruabu hatu imakī, Yame txirī imakī, Katxa hatu imakī. Haska xarabu hawē rais yusībia bia makē, ha Shawābū nātashū nīkakī keyu bini kiaki, ha yusiāma biarā. Haska nīkai menimashū, mimawaya, ha Shama Yabi Txanā nīkani kiaki mimawairā, ha Shawābū mimawai nīkakinā. Ha nīkashū yununi kiaki; nawa betsa xarabu hatu yusītawē, mī ma meni xinakirā ishunā.

Haskaya ha Shawābu, nawa betsa xarabu hatu yusīnū ika kani kiaki. Ha nawa betsa xaraburā, habia nawa tupi biakī, hamakiri akaibu nīkamis hatu tapīma tanū ika kani kiaki. Mae betsā hiweabu, hatu uī yama bia, hatū mimawa besti nīka misrā. Haska hatu yusī tanū ika kani kiaki. Ha mimawaibu kiri tanatā karā, harakiri katima uī tani kiaki. Rakekenākī rau paepa xarabuwē hatū hiwe kene nibukē, haska uītā hene betsa rebuatā, betsa repake kirani kiaki, hatū mae anu tashni katsirā.

Hari kakatsirā, hatu yuini kiaki: ea reteabukenā eska shanikiki uīra shākawē, iwanā hatu yuikinā:

- Ui besa, besa ikaya, txana bene kawani: txā! txā! ikawanaya. Barikaya tumi kawani: tuīx! tuīx! ikawanaya. Shane kawani: pirū! pirū! Ikawāshani kiki hatuani kiaki. Hatu haskawatā kani kiaki, hene betsa rebuai kairā. Haska

kaini kaima nixma pakeaya; hatu yununi kiaki, Shama Yabi Txananā:

- Shawāburā retei mabuki uī tākawē! Ishū hatu yununi kiaki. Hatu haskawa bunibu kiaki; ha kaima kiri kakī hatu uī kubainarā, txirī ikaibu uī tuxinibu kiaki. Haskaibū hatu yukakī. Ha txirī ikabū uīkī, hatu yukani kiaki:

- Hawa nawa mā ikai? Hatua,

- Txirī nū ikai! Ikaibū.

- Hawa nawa mā ikai? Inu tsaū mā ikai? Manē rabanā raka mā ikai? Hawaraka mā ikai? Hatua txania bumakē. Haskaya ha Shawābu reteimabu ratei pashanibu kiaki. Haskaya hatū hiweanu ikaūkī, tete pei runua betxitā peu tuxinibu kiaiki. Haskatā nawa kawākī, Shawābū kebi (kebitxi) runua betxi tuxinibu kiaki. Ha betxitā:

- A! shawābū bebirā hakayamē! Ikaya.

- Ha Shawābū kebimaki! Ishū, bibāi aru nibu kiaki. Haskatā ana nawa kawākī, Shawābū shawā ina betxitā;

- A! shawābū shawānā hakayamē! Ikaibū.

- Ha shawānā, Shawābū namaki, tau pustu anua nū biniki! Itā, bibāi arunibu kiaki. Haskakī hatu raewatā, hatu yukani kiaki:

- Haskakī mā rau bana nimē? Haska yamakawē, nū ētxaima uinānā shanubunā! Ishū hatu yusini kiaki.

Haska xīshū, hatube hiwei tsaiskatā hatu iwenibu kiaki, nukube hiwei kawe ishunā. Hanu hatū yunu betsa xarabu benibu kiaki: shane barā inū, shane mani inū, shane yubī inū, na yunu xarabu shanewēs kenaya ibaina benibu kiaki. Ha beaibū Shama Yabi Txana risī rakashū, hatū kena xarabu hatu unā pakeni kiaki. Ha nawa betsa beiburā, haskaya ha Shama Yabi Txanā hatū kena unā pakekī.

- Ha bebuairā; Shawā hina besū pake, besū pake hui kiki, Xinu bake ku ikai tamu hui kiki, Hasī maweshe hui kiki, Mākā bikerā ati hui kiki, Hexi nixi tubā keyu hui kiki! Hatu

haskawani kiaki, hatū kena xarabu unākī inū, habiari hatu kena kuī inā kinā. Haskawashu hatu yukani kiaki:

- Mā hawa mimawa menimē? Hatua;

- Nū hawa menimaki, nukū aīki nū imiski; txipūki nū imiski, karu kashke benia ikirā! Ikaibū.

- Hawakatsi mā Shawābu retei mamē? Hatū matu yusī pananā! Hatuani kiaki. Haskatā hatu yuini kiaki:

- Matū rau paepa betsekawē, nū hiwei penunā! Hatuani kiaki. Nū hiwei pexara shanunā, ishū hatu tapī mani kiaki. Ha nawa betsa xarabu hatuki nukuirā, hatū kenarā: Īkā Shane bururu inibu kiaki.

Haskaya Kumanē hamapai xarabu akai uītā, meni kūbirānibu kiaki, na eskatiā nū habias kawai hiwe bisburā: ushai kashū hiwewa misbukē, ha Kumanē, peā shubuui uītā haska riwakī inū, bimi shubuashū yuinaka ati akai uītā meni, sheki imashū piti meni, hamapai mibuti xarabu, xiwatiwa hatu meniwakī, tetū inū, kēpax hatu meniwakī, na hamapai xarabu samama ati xaraburā hatuna nū ini kiaki menirā.

Hanurā habia aī yābia, bake yaisbama ipaunibu kiaki, bakeyai taeirā, Hiri Xinū txutai uī xīshū, hanu txuta unā biranibu kiaki. Hanu hatū aī txuta birākī, bake pawa biranibu kiaki. Hanu xinū txutai uī riamarā, aībū maburā (shebirā), txamini rabanē haki rau menu paunibu kiaki. Haska misbukē, benē ana rau atanū ika kashū, xinū txutai uībirā, hawē ainē tubāi tsauwa, habianu ri ashū txutakī hawē tubā menu mani kiaki. Haskawaya ha aību betsa xarabū uītā; eari awe ika itxa birā birānaibu hatu pesa pakeni kiaki. Hati aību hatu pesa pakei; atimas bake ixta iweshunabu aki, hawē hina butesekea rebuni kiaki.

Haskawai uī mashū, hanu beyai mashū, aību bake wabu ma kāi kema tanaya, Senu Mitsa Ruabū hatu puteshū pipauni kiaki. Haskai ma natukui keyu kubainaibū, Shuya

yuxibũ hatu betxishũ, hatu yusini kiaki, bake kãi haskatirã. Hatu rau yusĩni kiaki, ha hãtsi manatã inũ, pumusukutã kaĩti hatu yusĩni kiaki. Hanu nukunabu meninibu, na eskatiã ma hakima kũbai kani kiki.

Hatũ keneima Txana Maiti (Joaquim Maná)
Nawabũ hatũ hãtxawẽ kenenibu betxitã, nukunawẽ ẽ akimaki.

HUÃ KARU YUXIBU MIYUI

Huã karu yuxibũ aĩbu beneuma hiwea, bakewakinã eskawani kiaki; pui buyas hiwerã. Haska hiweabu, karu hayamakẽ, huã karu hiwe rapi kea, rera nibu raka karu haya makẽ, kashũ pesha, pesha akĩ, hawẽ tuash peshe pixta; tĩ ika raka betxini kiaki. Haska raka ha aĩbũ betxini uĩmaka, karu tumes itxawa baũkinã. Haskawa bãukĩ betxini kiaki; karu tumes pixta rakarã. Ha betxitã, bitã hãtxawani kiaki:

- Mĩ huni kuĩ kenã ẽ mia benewa kanai! Atã. Beshũ hiwe txipi ri ani kiaki.

Haskawatã hatiriwẽ atsa bawa bai, mexuaya inakẽ, mexu merã ha karu kashke rami kãi haki ina tuxiaya, yukani kiaki:

- Mĩ tsua mẽ? Ishũ yuka.

- Habia mĩ ea benewa tiwa ẽ hua ikai! Ani kiaki.

- Karu kashke ẽ aki ikaki! Ikaya.

- Ẽ habiaki! Aka. Atimas yuka tapĩtã, ha huni habe menameni kiaki. Haskaima hune habe ikĩ bake wani kiaki. Ha bake waima, raki hanu tsua hiweama, uĩs buma, tsua kashewai uĩs buma bira. Haskaya puĩ haskawatã tapĩ tima. Habiaska habe hiwea, haskai hawẽ pustu ewai, ikaya hawẽ tsabẽ nami piãni kiaki. Tuya pĩtsikĩ tũkuashũ pitã, naxi kani kiaki. Haskaya ha hawẽ tsabe, haki sinatani kiaki, nami ea piãshuki ikarã.

- Tsuã bake waima, pĩsikĩ ẽ name ea keyuãmẽ? Beneyatã hawẽ benẽ ashuã akamarã! Ini kiaki. Hari ikai ha hawẽ bekẽ nĩkani kiaki, pustu merãshunã. Haska nĩkata ibu yuini kiaki:

- Ewã! Atxirã miki ha ishuki, mĩ hawẽ nami piã kenã! Atã. Nenurã ana hanu hiwe yamanawẽ, nuku nabu anurã, nenua ea kãi yama shawẽ! Tsuã ea iku timakirã, enabu anu kanawẽ! Ani kiaki. Ẽ kãi yãyã ẽ atxibũ ea uĩkĩ, habu ea iku shanubunã, ẽ yumeairã! Ani kiaki. Haskawa ha ibu iki: peki ini kiaki. Bake ixtã ibuwã pustu merãshũ yuiyarã.

Haskawa ha aĩbũ hawẽ mabu xarabu pewani kiaki. Haskawatã mexuaya, rakatã ushuma xinãyã, ha bake ixtã yuini kiaki:

- Mia yuinũ nĩkawe ewã: bai tana baini kairã, kairã, kairã unu ha rebua kaketã, unuri mĩ uĩ kubaina, unuri bai shesha, hari kayama shawẽ, awa baibu hiweabu kirã. Ha bai anurã; awa shau mani bainaki, awa bushka runu bainaki, awa bitxi mani bainaki. Hariri kama, nekeri kashawẽ kayabisrã, kai manã rebuatã, mĩ uĩyã bai shesha betsarã: yawa baibu hiweabuki, uĩra shawẽ. Ha bai sheshanurã; yawa bushka mani, yawa shau mani bainaki, yawa bitxi mani bainakirã. Txashu baibu hiweaburã, habiaskariki, ha uĩ yama, kayãbis kai, unu manã betsa rebuatã. lasa baibu hanu hiweabu mĩ uĩ tuxiai. Hanu isa baibu hiwea buanurã: isa rani mani, isa shau mani, isa busca mania kiki hauri kayamashawẽ. Haska kãikĩ mĩ uĩ kubaina; shane baibu hiweabu, hatũ shau xarabu haskaria mani bainaki, hawẽ kayama shawẽ. Haska yuikĩ, habia ha nawa betsa, betsapa hiweabu yuini kiaki. Haska uĩ tanã, hauri kayama shawẽ! Haska yuixini unu penaya, ibu yununi kiaki; pustu merãshũ yunukinã.

Haska kaini kakĩ, yaixĩ piti hawẽ hua betxini kiaki; habia pustu merãshũ betxi kinã.

- Ewã, ha yaixĩ piti hawẽ hua ea bishuwẽ; kãitã haya ishanunã? Ikaya bishuni kiaki. Haska kaini kakĩ; xĩkumĩ hua taxi raka betxitã, habiaska riwani kiaki.

- Ha betsaki ea bishũ riawe, kãitã haya ishanunã! Ikaya. Bishũni kiaki, hati hua xarabu betxia bishũ kubaini kiaki. Unu ana betsa betxia ea bishuwẽ ikaya; bishũnũ ika txaka naku bainaya, binã tsusa, tsusa ani kiaki. Ha binã pikĩ haskawa, aĩbu sinatakĩ:

- Ma kãiyã nishũ ea akimã! Pustu merãshũ ea yunu kubãikĩ, mĩ ea bina pimai! Itã. Pupais, pupais ini kiaki. Haskawa ha bake ixta sinani kiaki. Haska kaini kakĩ, awa baibu hiweabu uĩ tuxikĩ yukani kiaki:

- Hamẽ kukã, awa baibu mĩ yuiyarã? Aka.

Ana hãtxawama nĩka sanãyama kiaki. Haskaya ana hãtxawama kani kiaki, haska kaini kai, unu hanu yui xinanu, ĩka baibu hiweabu yui xinanu, hauri kama betsawẽ kashawẽ axiãnu. Ha bai shesha rabe betxitã, harakiri katima itã, yukani kiaki:

- Narã hamẽ kukã, ha mĩ yui ixiãmẽ, harauri kapa? Aka. Hãtxama nĩkas sanã yama kiaki. Ha nĩkasaya, haska kenã na habiawẽ katanũ ika kani kiaki. Haska kainaya birã:

- Hauri kayamame, mia ĩka pĩtsĩ piki kirã! Aka.

- Habu xinãshũ ea pinuwẽ! Mĩ ea yuiyama ishukirã! Ikaini kayama kiaki. Haska kaini kairã, unu habia hawẽ atxi kaya hiweanu tashni tuxini kiaki.

Hawẽ atxi kayarã, habia ĩkã aĩwã, habe hiweanu haki nukuma tuxini kiaki. Ha putxa kayarã, ĩkã pĩtsirã benima nibu kiaki. Haska kainai betxi tãnã; eska nibu kiaki:

- Peki ea ia bi hui kiki, manawe! Ikaibũ. Hawẽ tsabẽ tsiste tupitã, rutu, rutu akĩ, txitxã pixta matawa shuni kiaki. Haskaya hawẽ tsabẽ yuikĩ:

- Hatũ iarã, natiubu pui babe xarabu, matsamia iki inibu kiki, nawẽ hatu parã shawẽ, pui babe mĩ kepesha uya ikaya, mia retenũ ika ikani kikirã! Ishũ yuini kiaki.

Haskaya ĩka xarabu ea ia biwe ika tsau tuxiaya, ha pui babe tsekatã, ha pui babe akama, tsiste bitã kepeshkĩ; xãu! Akaya.

- Unã pairaka! Ika beni baĩ, baĩsnũbũ; hawẽ henei hatũ shanẽ ibu bikĩ, ana hania tsiste kepeshtima, ha pui babe kepesha uya ikaya:

- A, peki ea ranãinã! Itã kuxani kiaki. Ha kuxatã putetã, hawẽ bake pinũ ika ikaibũ, ha bake ixta yuxibu rikabia, tseke kãi unu hawẽ atxi shãxui ini kiaki. Haskaya ha hawẽ atxĩ atxishũ hatu, nemani kiaki.

- Meyama kawẽ! Ĕ bakeumaki ě yumewairã! Ikaya, hene shunibu kiaki. Ha hatu nema, hene xina, unu yame tibi ewa kãi yama kiaki. Haskai nia ewai, hawẽ atxĩ pima ewai ikaya. Haskai ewaima, hawẽ atxi kenakĩ; ewã akaya, ha ĩka xarabũ yuikĩ:

- Mĩ ewamaki uĩ rawe, mĩ atxi kirã! Mĩ ewarã mia ĩkã piãni kirã! Akabu nĩkani kiaki. Haskawabu kashũ hawẽ atxi yukani kiaki:

- Atxĩ, mĩ ewarã, ĩkã mia piãniki, ea wabu ě nĩkashuki! Aka. Hawẽ atxĩ yuini kiaki:

- Haskaki, mĩ ewarã mia nanea pustu huxiã, kuxashũ mia habe pinũ ikaibũ, mia yauxishũ ě mia yume waniki, uĩrawe! Ania kiaki. Haska yuiya bira:

- Haska kayamẽ! Ini kiaki. Haskatã hawẽ atxi yukani kiaki:

- Pitãnã, hawẽ shaurã, haskawa nibumẽ? Aka.

- Hawẽ shaurã uwa kumã newã bemaki ri anibuki, uĩ rawe! Harukũtũ mĩ ewa kuxakĩ taewa kinã, uwa niatũ aniki uĩ rawe, hawẽ hiwerã tua tsauwarã! Ishũ metuni kiaki. Hakatxu hatũ name kinã, hatũ aniki ishũ, hatũ hiwe hatu

metua kakeni kiaki. Haskawabu hatū putenibuki ishū, tapīma keyu nibu kiaki.

Haska yuxibu bake tapī, peki ixia nia. Haskawa xina hatu unātiwa, hatu kuxa taewani kiaki, piaya kai unā tiwani kiaki. Haska ma bari kai ikainaya, hanu humis unātā, ma hua kemaya kani kiaki. Ha yume Huā karu yuxibu kairā, ha ma kema kiranayarā. Haska kãi; tau kani keya bekiwa birā, bekiwa birā hawē peiki tsaushū, burei tsā, tsā aki, unu shara kuru iki, shara mexu mayaya huni kiaki. Īka piaya katani huirā, ha hukī uī kubirana, haskaya bira:

- Haskaira ē bake ibuma ea yumā shuni mekāi! Itā. Ha txashu beai kepītā:

- Manayuwe epā, eskawatikirā; eā mia ashununā! Iwanā nupe mebī tuxini kiaki. Ukeri kawāwē; ika tsaunū ika txixā kainaya, ha tau pei henea kakinā, unu nāta urēkī pui sa ani kiaki. Haskawaya ha hawē txashu beshū, hatū aka keska, hatu pimani kiaki. Haskawashū beshū hatū aka keska hatu pimamis, haskawa xīkē hawe nabū benai:

-Haska xinamē, runū akarā ma kupi birani hua ikanai, xina shukū akarā, ma kupi birani hua ikanai! Ikaibū. Haska xina iki mekāi, ikasima māi pakeaya bira, hatū name yama, habiaska riwani kiaki, rebuakinā. Hatu haskawa kubāikī, unu ma hatu keyui kawanaya, unā nibu kiaki.

Hatu haskawaya unāi birā:

- Hamaki, habia beke ixta ibuma yumei matū, nuku aki kiki! Itā. Rete nākawē itā yubaka nibu kiaki. Haskaya hawē atxi iki bira:

- Epā, mia rete kani kiaki, pasha tawē! Aka.

- Habu xināshū ea anūbuwē, hawa yui yamawe! Ini kiaki. Haskatā habia mae tibi hatu yuba keyuni kiaki, rete katsi yubaka kanirā.

Haska xinabu, rasibis itxai keyutā, yubakaibū ha yuxibu txītū tinī rakashū, teperewe mawai rakakē; sai,

sai iki, yaix hina txã, txã aki, teperewe mawai ëtxaima biranaibũ:

- Epã, mia retei bekani kiaki, pasha tawë! Aka. Hawë atxi yuikĩ:

- Miã pasha tawë, atxĩ! Ani kiaki.

Haskatã ha hawë teperewe mawai rakakë; ha ĩka mapeketã hawë binuwë, kuxa nũ ika ibiranaibũ; bis ikã hawë hiwe teweti, hawë teperewewë kuxakĩ, ha teperewe xaxaka kã sa ikĩ. ĩka habiati niri akĩ keyuni kiaki. Hatu haskawa mania bukë, ha hawë atxi hubuwã rakashũ, miyuka bauni kiaki. Yura kena xarabu yukakinã:

- Narã hawa iki mekã atxĩ? Aka.

- Nukũ mëtsiski! Aka. Na habia nukũ pabu tibi inũ, nukũ yura kena xarabu keyu yukani kiaki. Haska yuka keyu tapĩmani kiaki. Haska yuka kubãikĩ, atimas na hawë mabu txakabu metsa tuxini kiaki. Haska mesputã yukakĩ:

- Nara, hawamë atxĩ? Aka.

- Narã, txitxi kana iki kiki! Aka.

- Haskawa timë? Aka.

- Atiki! Ani kiaki. Hari aka birã:

- Anũ? Aka bira.

- Awe! Ani kiaki. Haskawa mebaikĩ, rau xarabu yukani kiaki.

Ha rau xarabu yuka kubãikĩ, mawabu hatu bestë wati yuka tuxini kiaki. Haska yuka tuxia, ma usha katsis ishũ, kuyã ani kiaki, ë ushayuai ishunã. Haskawa hanu yuka henenı kiaki. Haska xina kashũ, kumã newã bema nua shau itxawashũ, rauwë txeshã kakeshũ; kuxu, kuxu aka; txashu rami kaini kiaki. Txashu shau beshũ akarã, haskawakĩ yuinaka xarabu, shau itxawashũ hatu ramiwa pakeni kiaki, ibu betxinũ iwanãnã. Awa rami wakĩ, yawa rami wakĩ, shau xarabu ramiwakĩ, unu hawë henekĩ, mixpu kaya betxini kiaki, ibuã shaurã.

Shau mixpu pixta bitã, habiaska yumãtã retxia kaketã; rauwẽ txeshãni kiaki. Haskawarã, ha ibu bestëtã; ãhĩ, ãhĩ iki nini kiaki. Haskaya yuikĩ:

- Ë mia yuiya nĩkamas, hukũ kirãkĩ mĩ ãka pimani ã mia betxishuki, turi ã atxi anu kariwe! Txipu ã miki nukui kairã! Ani kiaki. Haskawa huaya, ha ãka xarabu kuxa xina, rauwẽ hatu betxeshkĩ, tawa txakashũ hatu hãtsĩkĩ, hatua rasibis beste nibu kiaki. Hatu askawa bestëtã: ãhĩ! ãhĩ! Iki, beni baunibu kiaki. Hatu askawani kiaki, ãka xarabu rete xĩshũ, hatu bestẽwã kinã.

Hatũ miyui keneima: Maná (Joaquim Manã)

Hatũ miyui yuima: Tene (Pedro Salomão)

KAPA YUXIBU MIYUI

Kapa yuxibũ yunu xarabu rami wakinã, eskawani kiaki; hatũ yunu xarabu keyui mabu, buni misbukenã. Hunibu yunu hayamakẽ, mapu bi bui mabukẽ, aĩbu besti hiwea ini kiaki. Hatũ pitirã, mai mabesh washũ amisbu, hatũ benẽ mai txai kea bi bui mabukẽ, aĩbũ mai txaima kea bishũ, mabesh washũ akani. Haskai hiweabu, aĩbu betsã ùpash bikashũ, huxĩ kapã betxishũ, aĩbũ itxani kiaki:

- Huxĩ kapa, huxĩ pixtã, turi katawẽ, ea ùpash bishũi mainã! Ani kiaki. Haskawatã hushũ, mabesh wai nikẽ, huni berunã hawẽrua huni kiaki. Haska kiranaya, aĩbu betsã betxitã yuini kiaki; tua bekanai ishunã.

Haskawa tsua hui mekãi itã, neri huriwe ashũ, itãshũ risĩ tsaũnibu kiaki. Haskawatã yuka nibu kiaki:

- Mĩ hania huai? Akabu.

- Mĩ habia ùpash bikashũ, mĩ ea itxa biranaki! Aka.

- Ë mia itxa mabĩ, huxĩ kapa kuxpi ikaya ã abiranabĩ! Huxĩ pixta turi katawẽ ea ùpash bishũi mã, ã abiranabĩ! Akabu.

- Habia mĩ ea akaki, ã habia huxĩ kapaki, ã rami kirani huai! Hatuani kiaki.

- Nukũ beneburã, mawa txai kea mai bi bui mabuki, nũ hawa pitima, yuinakai mai mabesh besti akairã! Anibu kiaki. Nukũ yunurã, keyuniki, yunurã hawẽ shaka xarabu besti mania kiki, nũ hawa piamaki! Anibu kiaki. Haskai buã ha kapã hatu yuikĩ:

- Ë matu yunu ramiwa shunai, hãtxa ma ishãkawẽ, haba iama shãkawẽ! Itã. Ea mani huxĩ shaka beshũ kawẽ, tama shaka, sheki shaka ea inã kawẽ! Ikaya. Haskaya bena bãukĩ, betxitã inã nibu kiaki; haskawabu hatu yuini kiaki:

- Bepukua mani kawẽ, shũ, shũ ashũ ã matu kenai uĩ tanã, haba iama shãkawẽ, yunu ana haũri inũ butirubu

kirã! Hatuani kiaki. Hatu haskawatã hatu shũ, shũ ashũtã, bepesheke rikawẽ hatuani kiaki. Hatu haskawa, bepeshe keaburã, ma yunu rasi hatu ramiawa shuna ini kiaki.

Haskaya ha aĩbaibũ mani huxĩ pikĩ, yaniwatã hatũ mai mabesh hukakĩ, mai putanibu kiaki. Hatu haskawa shũtã, huxĩ kapã hatu yuini kiaki:

- Ma ẽ inũ kai, minabu yuira shawẽ, ea rete kanarã! Hatuani kiaki. Huxĩ kapã ramiwa xinaki, hatua yamashawẽ! Ani kiaki. Hatu haskawa baini inũ kakẽ, aĩbu betsa hiki inashũ, hawenabu kenakĩ, hatu hu ani kiaki. Berikawẽ yunu ma ramia kirã ishunã, hatu haskawa nĩkatã, burinã kawẽ ma yunu ramia kiakirã, itã benibu kiaki. Haskatã ha mai xarabu beaibu, puta keyu birãnibu kiaki. Haska birãkĩ, bai yanu tashnitã uĩ yãburã: mani huxĩ baina betxi nibu kiaki.

Haska baina betxitã, harishubi mani huxiã tsitsetã pinibu kiaki. Buni paepai huginã, mani huxĩ raxkitã, unu remistuku nibu kiaki. Mani rukũ pikĩ, yaniwa kanirã, ha mani huxĩ pi hatũ hiwetã buria bumakẽ, aĩbũ hatu kenani kiaki:

- Haria mani huxiã piama, nenua akibekawẽ! Hatuani kiaki. Hatu haskawa, hiwetã hikishũ pikĩ, aĩbaibu hatu yukani kiaki:

- Tsuã yunu ramiwa xinamẽ? Ikaya.

- Tsuã akama, habia hamebi rami xinaki! Anibu kiaki. Haska xina shaba betsã, ãpash bika pesaya, hawẽ benẽ txibãbãi uĩ kubainarã; huni hawẽruabe, hãtxaya hatu atxishũ iweni kiaki. Haskawa birã benẽ yukani kiaki:

- Habia miã mĩ yunu ramiwa xinamẽ? Aka.

- Ẽ ramiwa xinaki! Ani kiaki. Haskatã, hanu yubakatã piawai bunibu kiaki. Haska baini bushũ, piawakĩ keyunibu kiaki, ushai kakatxi piawa kanirã.

- Mexukiri piaya bunākawē, haribi ushairā, hatuani kiaki. Haskatā ha kapa yuxibu kaya, aību hawē benebes baxikuni kiaki.

Haska kāixina, ha kapa yuxibu mexu merā, kaxi rami kirā hawē aī uī yānā; harukū benewa baū, baūxina atiwa xina, habe txuta nameai uītā, ha benē hina shātse baini kiaki. Haskawa baini kakē, hatu yuini kiaki:

- Ē benē ea txutai, haska rakiai estseke kaini, mawa shuki! Hatuani kiaki. Haskaya ha aībū unātā, kapa yuxibu yuini kiaki:

- Mī ē bene ea retē xinamē? Ishū yukani kiaki. Haskawatā hawenabu yuini kiaki: huxī kapa retei bekawē, ē bene ea retē xinaki ishunā. Haskaibū, hatiri yauxi nibu kiaki; rete yamakawē habiatū nuku yunu ramiwa shūxina kirā, ikarā. Huni kuībū hatū yunu keyu nibu, hawa pitima, bimi yamakē, bureshū pikī ma keyu nibu ikani. Haska buni nuitapakī, mai yurāwā nishū, mai mabesh washū akī, tubāshū pikī, misiwashū pi hiweabu ikani.

Haskairā, natiā habia nuas mai pi txikix xinabu, nāta kea mai pepa binū ika, yubaka paunibu kiaki. Haska yubaka xinarā keyuas bupaunibu kiaki: hunibu kai, aībaibu kai, bake pixta kai ipaunibu kiaki. Hawa pitima, mai bi bukanirā, mai pepa binū ika, txai kaya buirā, usha kūbāi paunibu kiaki.

Haska kūkaikī mapu pepa betxitā; hunibū tetū nubū, aībaibū hatū kakāki mata wanubū, bake ixtā kuki pixtaki matawa nubū. Haskawatā txītū birani, usha ria kubirani bepaunibu kiaki. Haskayarā, hatū hiwetā nurā; aību rabes inū, bake pixta rabes baxi kuimabu ini kiaki. Aību hamesti ūpash binū ika, hawē xumuya kani kiaki. Ūpash bimisbu keshā, huxī kapa kuxi kawāni kiaki. Shebū heshe tukuā, hiki tsamia kuxpi ikaya, aībū itxakī:

- Huxī kapa shepū pixta, ea kuxpi akawā yamawe, huni kuītā ea manawai maī, misi wanū ea kuxpi akawā

yamawe, mĩ kapa shepũ pixta kirã! Ani kiaki. Ĕ emesti kirã, enabũ ea baxi baini, ě hiwea nuitapairã, yunu hayama, bunirã! Ani kiaki. Mai tubãshũ mabesh washũ aki ě nuitapai hiweaki.

Enabũ txai kea piti mai bi bunibukĕ, ě mesti hiwea ě yuinakai. Abirani kiaki. Kapa txakabũ ea kuxpi akawã yamawe! Ani kiaki. Haskawa ha kapa hiki tsaukĕ, aĩbũ hawĕ xumu ũpash matawatã ia birani hawĕ hiwetã hikitã, ũpash tsãutã. Hawe nabu yuikĩ:

- Ũpash biti kesherã, kapã ea kuxpi akaya, ě itxa birani huai! Hatuani kiaki. Hatu haskawatã, mai mabesh watã, ha kĕpu xarabuki mata washũ, tsãuwã matsi aya. Haskaya ha kapa rami kirani; berunã hawĕrua pixta hi tsumatã, maiti maiya, xinu sheta teuwa, mane pushti sawea, mane hushe sawetã, mawa hawĕrua huni kiaki.

Haskatã hui aĩbũ betxi tayana:

- Neri huriwe eawa kawĕ! Itã huaya, ha aĩbũ akĩ:

- Mĩ tsua mekãi neri huriwe! Atã. Mĩ tsua mekãi, mĩ kena ea yuiriwe! Akabu bira. Aĩbũ kapa yukakĩ:

- Mĩ ě tsuamĕ? Aka.

- Ĕ kapaki, habia mĩ ũpash bikaya, ě mia kuxpi aka, mĩ ea itxa birani huaki! Ani kiaki. Haskawa ha aĩbu iki:

- Ĕ mia itxa maki, ũpash ě bikaya, kapã ea kuxpi aka, ě itxa biranaki! Aka bira.

- Habia ě kapaki! Ani kiaki. Haskaya aĩbũ akĩ:

- Mĩ kapa maki, mĩ txani txakai ikai! Aka.

- Txanimaki ě kapaki, mĩ ea itxa ě rami kirani huai! Aka. Haskaya hã aĩbũ, mai mabesh kĕpu betsa inãni kiaki, ariwe iwanãnã. Haskaya ha kapã mai mabesh akama, aĩbu yukani kiaki:

- Hawa mabesh mĩ ea inãi? Aka.

- Hawamaki, mai mabesh ě mia inãshuki ariwe! Ani kiaki. Haskawa ha kapã aĩbu akĩ:

- Mai mabeshrā ē aismaki! Ani kiaki. Haskatā ha aību yukani kiaki:

- Matū pitirā, mai besti mī pimismē? Aka.

- Mai besti pi ē yuinakai, ē pitirā natiā ea keyu shuniki. Hawa pitima yuinakakī, mai besti enabu betā, ē pi hiweaki, enabū piti mai bi bunibukē, ē mesti hiweshū ē nabū hiwe ē hatu ū shuni ikai! Ani kiaki. Haska yuiyarā, ha kaparā hawē rabanā ini kiaki. Haskatā ha kapā yuini kiaki:

- Mani shaka bitāwē, tama shaka bitāwē, atsa shaka bitāwē, sheki shaka bitāwē, kari shaka bitāwē, barā shaka bitāwē, pua shaka bitāwē ani kiaki. Haskawa ha aībuā yuikī:

- Yunu shaka xaraburā, hayamaki, natiā txapui keyu niki! Ani kiaki. Haskaya bira:

- Habia shaka txapu bitawē, bena kinā! Ani kiaki. Haskawa kashū, masputū nua benakī, ma txapuni mixpu mixtī beshū ināni kiaki. Haska beshū inā, husikī keyutā, ha aību hamakiri besuwe ani kiaki. Hari akabira, ha aībū:

- Mī hawai? Ani kiaki.

- Habai mia yunu ramiwa shununā! Aka bira. Haskawa ha aību ia itā bira, iakea nini kiaki. Haskatā ha aību mekenē bepukua nini kiaki, hamakiri besu tanā. Haskakē ha kapa yuxibū, yunu shaka xarabu memashkatā shū aka, yunu xarabu ramini kiaki. Haskawarā, sheki rami, atsa rami, mani rami, tama rami, kari rami, pua rami, yubī rami, yusu rami, barā rami, shapu rami, mashe rami inibu kiaki. Haskawakinā, bai txai pa yunu xarabu matani kiaki. Haskawatā ha hiwe merāshū akarā, sheki tsauī, tama tsauī, mani huxī runu bauni kiaki, habai yunu xarabu hiwe mata wakinā.

Ha kapā haska watā, aību yuini kiaki:

- Hanū bepe shekewe! Aka. Ha aību bepe sheketā ūyānā, yunu rasi unu eska baina betxini kiaki. Haska

betxitā, beni mani kiaki, haskai mani huxī bitā, raxkitā hanu kesha rabanē; reninukui tsauni kiaki. Haskai mani huxī pikī, unu yaniwa kayani kiaki. Haskatā ha aībū, aību betsa yununi kiaki:

- Nuku nabu piti mai bi bunibuki, hatu kena tawē, habu mai puta birā nubunā! Aka bira. Haskawa bira, ha aībū mani meshkā rabe peutā kani kiaki; hatu hu akū bainirā. Haskayarā, hawe naburā, ma kema birākani inibu kiaki. Haska birākī, ha aību hu ikai nīkatā, hunibu sai, sai ibirānibu kiaki. Haska birani beshū, ha aībuki nukutā yukanibu kiaki:

- Hawa kayamē? Akabu bira.

- Nukū yunu ramitā, akū xina, hamē iki kiki, berikawē! Hatuani kiaki.

Hatu haskawa bira:

- Mairā, bunāpa? Ikaibū:

- Buama hanu puta bāikawē! Hatuani kiaki. Haskatā ha aībū mani huxī, hatu bushuā ū tanā, mawa atxiname nibu kiaki, mani huxī yauxirā. Hanu hatū kesha rabanē, unu remistuku nibu kiaki. Natiā buni xina bekanirā, haska nibu kiaki, mani pikanirā. Haska kirani hatū hiwetā ū yāburā, unu eska raka baina ū tuxi nibu kiaki, yunu xarabu rami xinaburā.

Haskai hanūkāi, yunu pi hiwe nibu kiaki, ana mai pia bumarā. Haskaya, ha aībū kapa betxi matā, yunu pawai marā, habia kapa yuxibu bene wani kiaki. Ha kapā aību beneya aīwai mashū, bakewani kiaki. Haskaya ha hawē bene huni kuī, ana habe ushama, ana txuta mama ini kiaki. Haskayarā, ha kaparā hawē hiwetā kaima, mexu merā besti hushū, txuta birā, birakī ani kiaki, bake wakinā. Haska kirā, kirākī, aību yusīni kiaki:

- Minabū mia yukakī; mī haska washū yunu ramiwai mamē? Mia waburā, yunurā emebi ē rami waimaki, hatuai kawē! Ani kiaki. Kapā akimaki, hatua yamai kawē, ani kiaki. Haskawa ha aībū nikani kiaki.

- Mĩ hatu yuikĩ; kapã rami waimaki mĩ ikayarã, nĩkatã hushũ ã yunu xarabu ã tsuma tiruki! Ani kiaki. Mã ana hanuri hawa pitima, mai besti mã pinuna! Aka. Ha aĩbũ nĩkani kiaki.

Kapã hawẽ aĩ bake waima, ha aĩbu beke kãima, hawẽ bake yumewai hiwekẽ. Ha kapa hawẽ hiwe anua, mexu merã kaxi kirã, aĩnĩ benẽ hina shãtse wani kiaki. Ha kaxi kirã hina tseka wãshũ, yawa huĩti inũ, hawẽ sheni yabi sẽke, sẽke ashũ kawa birani kiaki. Haska washũ bawa xĩshũ aĩ beshuni kiaki. Haskawa birã inãkĩ:

- Yawa huĩti ã kawa xinaki piwe! Aka. Ha aĩbu benima kawã pini kiaki.

Haskawa ha aĩbũ pikĩ keyutã rakakẽ, kapã usã birani inũ huni kiaki. Haska waima unu usha rasiã, ha aĩbu imanaya, hawe nabũ rauwashũ, amakĩ akaibũ. Haskaya ha kapa ana hushũ, uĩyã ha aĩbu imanakẽ usãã:

- Mĩ haskai imanamẽ? Aka.

- Habia mĩ ea yuinaka huĩti beshuã ã pima ikai! Aka.

- Habia mĩ benẽ hina pima mĩ ikai! Ani kiaki. Haskawa hawẽ nabu yuiya,

kapa retenũ ishũ haki pia bixku, bixku akabu; ha kapa ea awema, pashani kiaki. Haskawabu pashashũ, ha yunu xarabu pawaima, keyuni kiaki. Ha kapã yunu yuxĩ buxiãã, haki mamari yunu xarabu; txapui keyuni kiaki. Haskai ha yunu txapui keyuaya, huni kuĩbu hanuri ana hawa pitima, buni beruku nibu kiaki. Haska ana buni beruku xinabu, hanuri ana mai pia beruku nibu kiaki, nuku naburã. Huni kuĩbu kapã hatu yunu ramiwa shunimarã, kapaki sinatakĩ; retenũ iwanã kane, kane akabu, hawẽ yunu buxĩ kenã, haska nibu kiaki. Hanu ana mai pikĩ beru baĩnibu kiaki.

Hatũ miyui keneima: Maná (Joaquim Maná)

Hatũ miyui yuima: Siã Bixati (Olavio Sergio)

YUBE INU INŪ YUBE SHANU MIYUI

Yube piaya kashū, iā newā kesha shebū betxishū shubua tsaukē; awa huni kiaki. Awa hushū nane nia tabēkī; nane tsamī besti bitā, iā newā namaki pukuani kiaki:

- Runimē; hari kai ishū betsa ureā kai: pukū! Ikaya. Betsa, habias kariwa, betsa habias kariwatā, kawā nishū manani kiaki. Unu nixma rakatā, unu iā newā namaki, bexmu natis iki keyutā; kās kawani kiaki. Aību ma runuwā ramiarā, aību hawē ruarā. Aību hawē rua kā kirā, ha awa nia betxitā kakaī, ha awa ikuni kiaki, ha ikua. Habe iku kunātā, ha awarā txutai uīni kiaki. Ha awarā txuta menetā, ha makiri kaya. Ha runu aību kai, uīnū, unu iā namakis pukutā, haskai rabanē inū, hiki kaini kiaki, iā merā kairā. Haska kainaya, ha Yubekā, xinākī.

- Haskaira aību hawēruamē! Ētseri aki yushanū! Itā.

Bari kaya kuxi kirani kiaki, kuxi kirani hui hawē hiwetā hikitā, hawē aīnē piti ina piama inikiaki, aību hawērua uī yānā. Haska xinayā, hawē aīnē piti inā piama usha xini. Penai shaba kiranaya, butui kani kiaki, shubu merā ana hiki tanū ika kairā. Kashū, ha shebū shubu merā hikia tsaukē. Penaya ma bari nai putxinī raka kiranaya, kās kawā nane tabē bauna. Habiatori rakani kiaki; tsamī nanerā. Habiati bishū, eskawa xinarukaī ishū:

- Runimē! Hari kai! Iwanā, pukū! Ani kiaki.

Unu iã newã, namakisrã, betsa habias kariwa. Habiaskari watã, ha awa nixiãnu ikama, hi ewapa bemaki huneni kiaki. Habiaska riani kiaki, huneirã. Ha hunea nishũ uĩnũ, unu bexmu natis iki keyutã, aĩbu hawẽrua kaĩs kirani kiaki, ha kãi kirã:

- Hani mĩ niamẽ? Ini kiaki, awa benairã, runuanẽ awa ikai rabanẽ benairã.

- Hani min nia? Aka. Nixmakẽ.

- Hani mĩ karaka? Itã benai ikaya. Hamakiri kaya, uke hawẽ petxiuria, ha Yube kaĩ kirã, atxi tanũ ika huni kiaki. Atxi tanũ ika kaya bira:

- Mĩ tsuã ea aki ishuraka? Ika.

Rabeke tanaya ha hunĩ atxi baini kiaki, haskawaya ha runuwã rami kawãni kiaki: hi tatxairã, tara txapuirã, inu keneyairã, pani mushairã. Haska biaya heneama ini kiaki.

- Ea haskawa yamawe, mia awarã txutai uĩ xina, ã tseri anũ ishũ, ã mia akairã! Aka. Ha runũ hana biris, biris aki rakakẽ:

- Ë mia betxi paikĩ ashuki, ea haskawa yamawe! Aka. Ha runuwã ramitã, aĩbu ramitã:

- Hawamẽ? Aka.

- Awarã mia txutai uĩ xina, ã tseri mia anũ, ika, ã huaki, ea haskawa yamawe! Aka.

- Mia betxipai ã huakirã! Aka.

- Mĩ aĩ yumamẽ? Aka. Ha yubekã yuikĩ:

- Ë aĩ yumaki! Aka.

- Haskakenã, ã mia benewa bainai; ã mia bene wai, ea txutawe, mĩ ea txutarã ã mia bene wairã! Aka.

- Peki, iwanã ha runu aĩbu txuta tanaya.

- Mana yuwe, ẽ ibubu bana bima yutanũnã! Ikaini kani kiaki. Ha runu aĩbu iã newã merã hikikaĩ, hawẽ ibubu yui tani kiaki. Yuikĩ:

- Epã! ẽ huni uĩ tanai, ẽ bene wai, ẽ beneumakẽ ea hunĩ betxi mashuki, ẽ bene wai! Aka.

- Peki, bene wawe, mĩ beneuma kirã! Aka haskatã ibu aĩburi yuikĩ.

- Ewã, ẽ mia rais-sa wai, huni ẽ betxi tãshũ ẽ mia yui kai! Aka.

- Itãwẽ! Ani kiaki. Hatu haskawashũ ha huni yuikĩ:

- Ma ẽ ibubu ẽ yuitanai, kanuwe! Aka kawẽ ika benimaya.

- Manayuwe! Ishũ, rau ashũ betxeshni kiaki, rauwẽ betxeshtã kawẽ ebe, hiki kaĩwẽ, iwanã. Habe tei kukua kai, namakis kesu kũkaini, unu bisma kaini kiaki.

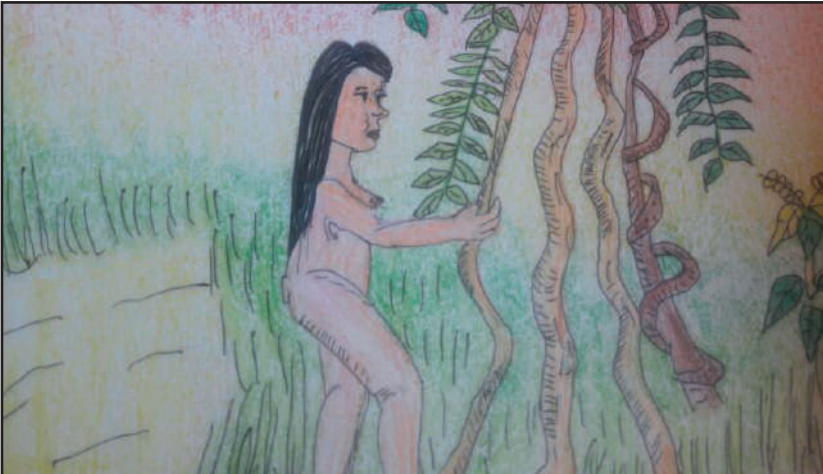
- Hiki kaĩwẽ! Aka. Hiki kaini, na habia keska uĩ tuxini kiaki shabarã, ma ramiarã, shabaki pesetã uĩ baini kairã. Na kapetawã reshũ betsa, na runuwã betsa betsapa reshũ betsa, xarabu uĩ kubaini, hawẽ ibuanus iuni kiaki. Hawẽ ibu aĩbu itamama, hawẽ ibu huni itamama hiweabu. Hakai betxitã:

- A! menā neri huriwe! Anibu kiaki. Ma hawē bakē yui tana rua; haskaya.

- Ē huai, mī bakē ea iwea ē hua! Hatuani kiaki.

Hanu hiwea, ha hatube hiwea, hatu raewai hiwea, hatube usha rasi beyai hiwekē, nixi pae txakashū anibu kiaki. Hanu uī makī tae wakinā, nixi pae tsuā unaīsma, runuwānē nixi pae ama tae wani kiaki. Hawē aīnē nixi pae amakinā.

Aīnē yuikinā eskawani kiaki:

- Ē ibubu betā ē nixi pae aki kai, rakashū uīwe! Aka, nīkasmaya;

- Ayamawe mianã, rami mese xarabu imiski ayamawe. Habia nũ nukuki nixi paerã, habia nũ nukuki ayamawe, mĩ tene tiruma kirã! Aka.

- Hamaki, ẽ akai! Iki, txix tapaya.

- Haskakenã awe! Ani kiaki, aĩnẽ yuikĩ. Ha ibubuã akĩ keyutã hari ama nibu kiaki. Amabu, ha ma hawẽ ibubu paẽa, hawẽ aĩ paẽa, ma rami keyuabu.

Hari paẽ tani ikawani kiaki; bis, bis ikirã.

- Huai!! Huai!! Runuwãki, runuwãki, runuwã huai; ikaya. Hawẽ aĩnĩ yabushũ kayatibu mawa shuni kiaki, kayawa katsirã.

Ha kaya watã, kawe iwanã iweshũ hawẽ hiwetã iweshũ;

- Haskai mĩ bis, bis iki ishumẽ? Runurã habia ẽ eaki, habiaska uĩ katsi nũ akaki nixi paerã. Nixi paerã habia runuki, runu nũ uĩ miski, ẽ mia yuiaki ayamawe ẽ miawa, nĩkama mĩ akaki. Ana ayamashawẽ! Ani kiaki.

Habe hiweshũ, bake bawani kiakai, huni bake wakinã. Bake waima kaĩma, habe hiwea, ana betsa wani kiaki. Bake aĩbu betsa waima ewai hiwekẽ, ana betsa wani kiaki hunirã, huni bake betsa watã. Txai nishũ uĩ pauni kiaki, hawẽ haibu

xarabū nimarā, haskawabu ū nimis. Ixkīmā betximani kiaki, haibuakī ixkī akima, ha ixkīmā betximaima habe nia. Ha ixkī piayaka, kuti shubu merā hiki tātāni. Unu hawē aī hiwea, hawē bai butuanu tara shākī merā hikia rakakē. Hawē aī hushū tamā baūkī; ha ixkī mea, sheki kainaya hawē hinawē bipaikī; hawē hina nasa, nasa ani kiaki, hina maxa pixta wakinā.

Ixkī hina nasa, nasa aka, ea biwe, ikama mesteā rakakē. Ha aībū tamaī hushū akinā; haskaya aību iki:

- Hawai ixkī txakabu bipaya, ea biwe ikamaraka! ikaya.

- Ē bene hani raki kanikē, pītsikī, ē bake bube pītsiaya ē ixkī bishūpaya ea biwe, ikamaki! Ixkī txakaburā, txakabu pipaya! Ani kiaki.

Haskaya, ixkimā nīka birani hushū, yuini kiaki Yube yui kīnā. Haskaya ixkimā yukani kiaki:

- Mī aīyā hunimē? aka.

- Ē aīyā huniki. Ikaya

- Mī aī hushū, ē kuti shubu merā hikia, ea bipaikī, ē hina ea nasa, nasa aka ē hushuki! Ani kiaki.

- Haniraki ē bene kanikē, ē bakebu pītsiaya, ē tamāshū paya, ixkī txakabu ea biwe, ikamamē, iwanā ea hina nasa, nasa ashuki! Ani kiaki. Kawe, ana nenu hiweama, mī bakebu nuitapai kiaki, ū rikawe ē mia nitxi kairā, ani kiaki.

- Txanimaki, ea iuwe! Ani kiaki. Yubekā ixkī akinā, haskawa, habe kani kiaki, kairā pashku manākiri, unu pashku rebuatā yuini kiaki:

- Hanuki mia kaīmanū, katawē iwanā ha ixkīmā yuikī:

- Ea peuwe! Aka. Ixkīmā Yube peutā baxki itākī, mananā putakī, unu ti ani kiaki. Ixkīmā nitxīkinā, haskawa ha shaba ū sabia kaketā; hawē bai tana birāni kiaki. Ma habiabu hawē nabu katananu, bai yēkē kaya tapikē, hani pesea mekāi katanū ika huirā. Ma rami kirani huirā, bai tana birani huirā, unu hawē ibubu inū, hawē aī hiweanu hiki tuxini kiaki.

- Ewā, ē ma huai! Aka:

- Harakiri mī kani, huai kukā? Hani mī kani huai? Aka.

Hawē aī haki benima kawā pimani kiaki, bawashū pimakinā. Haskawashū yukani kiaki.

- Hani mī kani huai, ba? Aka.

- Unu kani ē huai, runuwānē ea iuni ē huai. Ē shebū shubua, iā keshā ē shebū shubua tsaukē, awarā runuwā txutai uī xīshū, ētseri atanū ika, kashū ē habiaska riwa, runuwā hushu ea iuwa, ē kani huai! Aka.

- E! runuwānē iuni hui kiaki! Ishū unu rasibistū nīkakī, keyunibu kiaki.

- Ana kayamawe, iā merā hiwe yamawe, nukū bakebu nuitapa misbuki. Mī ea bakewa bainirā, ē hatu yume wai, ana kayamawe! Aka.

- Ē ana kamaki, ma ē huaki! Hatuani kiaki.

Usha tsamī binutā pītsikī, bakebu pītsixinaki; ē hawaira hatu tsaka shunai ika, ikaini kiaki. Haskaya yuikī:

- Kayamawe! Akabu. Nīkamas iā newā ketaī kashū, ruka betxitā, ha ruka kanea kaya. Hawē txara kai, unu iā keshā ti ini kiaki. Ana betsawē aka kai, habiaskariai unu ti ini kiaki. Ha ruka tsakatā, hawē pia bitanū ika, ikaini kiaki. Pia bitanū ika; ha pia bena baūkī, puea betxi tuxini kiaki; hawē bakerā. Hiki puearā, ibu huxiā benai, mapekearā.

- A! epā harakiria mī huai? Ani kiaki. Hawē runu bakē hātxawa kinā. Haskawa teku itā.

- Haba! Na ē bake nia! Ishū, uī yāyā.

- Peki kayuwe epā! Aka.

- Ē kamaki, ma ē betsai maki, ma ē betsa kiranimaki!
Aka.

- Hawakī mī ea shunū birā nimaraka, ē ewa inū, ē txai inū, ē txitxī mia manuaya, ē iki ikai! Ani kiaki. Haskawatā:

- Sheamē! Iwanā hawē tae bushkanu tukūni kiaki. Tukuā raka baikī henetā, Sirī! Sirī! Ini kiaki; hawē betsa kenakinā. Ha hawē betsa namakia ikirani kiaki, si ikirā bira:

- A! epā, mī hanumē? Aka.

- Ē nenu nia ikai! Aka.

- Natiā nū mia bena xinaki, kayuwe! Aka.

- Ē kamaki! Ikaya.

- Haskai mī kamaraka? Mī nuku bawa biranima nū mia benai ikai! Iwanā. Ana habianuri tukūni kiaki. Sheamē! Iwanā. Tukuā raka baikī, ana sirī! sirī! ikaya, betsari ikirani kiaki, hawē bake aību huirā.

- Epā, harakiria mī huai, nū mia manuai! Atā, kayuwe aka.

- Ē kamaki! Ikaya.

- Sheamē! Iwanā hawē bikerāki, namakis kesuā raka baikī hāpaketā:

Sirī! Sirī! ikaya. Ana betsa ikirani kiaki, harukū bawani huirā. Haī ewapa, si ikirā bira.

- A! epā, mī hanu nia, kayuwe! Aka, hē ikamakē. Hushū hatuī na rātūku anu kesūni kiaki tukūkinā. Hawē tae keyu sheakī keyubāī, tukuā ibai hāpaketā ani kiaki, hawē ibu aību kenakinā.

- Sirī! Sirī! Aka. Ikirani kiaki, hawē aī, huirā.

- Harakiria mī huai, ba? Harakiri mī kaima huai? Bakebuya mī ea shunubaini, mia manuai nuitapakī ē mia betxiai, bakebū mia betxia ē mia iuwai. Kayuwe ma ē mia yurā waima kirā; haskamaki ē miawa, mī ea beya waniki. Mī ea txutakē, ē mia iuniki kayuwe! Aka.

- Ē kamaki! Ikaya.

- Sheamě! Iwanã, abirani kiaki. Hawě kixi betsa sheabirãkinã, kixi tastuanu kesũni kiaki. Hanu kesuã raka bai, haskawa raka baikĩ, hãpaketã: sirĩ! sirĩ ini kiaki. Hawě ewa kenakinã, ha hawě ewa kena ikirani kiaki, hawě ibu aĩbu huirã; si ikirãni hushũ.

- Harakiria mĩ hua, kayuwe ě mia iuwairã! Aka kamakě.

- Sheamě! Iwanã habia hawě kixi rabe tsubi washũ sheabirãkĩ, na hawě tsiteskě anu, kesũni kiaki. Hanu kesuã raka bai, hãpaketã hawě bene kenani kiaki: Sirĩ! Sirĩ! Aka. Hawě bene ikirani kiaki; itamama runuwã huirã, ha ikirã bira.

- A! mĩ hanumě kayuwe! Aka kamakě.

- Raisĩ yuini kiaki:

- Natiã nũ mia manuimaki kayuwe, ě bake inũ, ě bababu betã nũ mia manuimaki kayuwe! Aka.

- Ana ě kamaki, ma ě betsaimaki! Aka.

-Sheamě! Iwanã shea birãkĩ, uke rabebi hi tsumakě, tashpi rabetã shea

birãkĩ, shea rakakě. Ha yube piayaka xinãkĩ: ma bari kaya, huama nixma rakakě, sai anibu kiaki:

- Hiiiiiii!. Akũ bainabu; ha Yube sai ini kiaki:

- Hiiii! Ikaya.

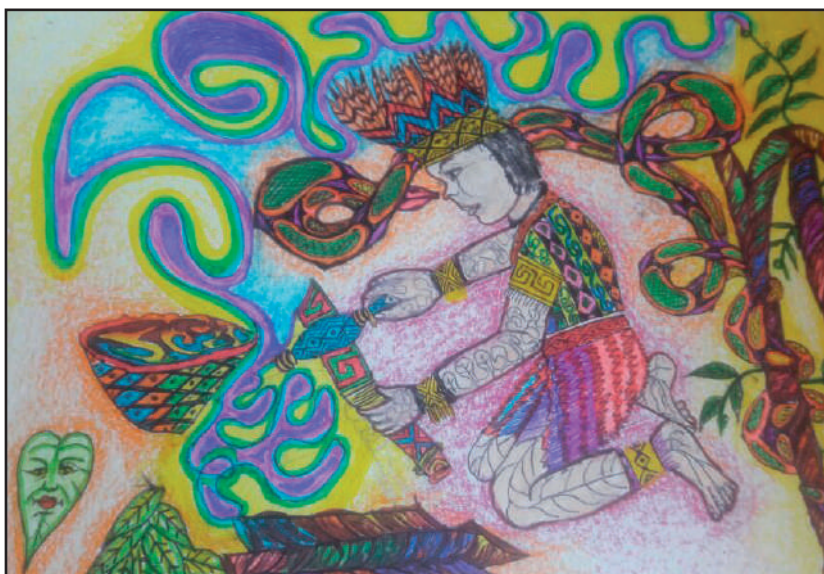
- Nenuki! Ika buaburā; runuwānē ea sheai kiki inū, unu haki mania betxi nibu kiaki.

- Ei! runuwānē sheai kiki, nupe bitākawē! Inibu kiaki. Haskatā, nupe bitāshū; runuwā kuris abirā kinā, te aka kairā kuyā ikaī pu ini kiaki. Ha runuwā kaya, ha huni ma babua runuwanē, ma babua peu bainibu kiaki. Peubaī, unu risī ainishū; txix anibu kiaki. Aīnē ūpash yuashū: txix akī rau watāshū, txix akinā. Ha txix akabu raka shushai. Babua xina, haska puitima, haska isū tima, ma hawē yura babui keyuima hiwea. Habiaska hanubi pui, hanubi risi tsitaras ashū pui mabu. Puyai tsisui hiweabu, hawē pui puta shuni hiwea, atimas mawani kiaki.

Ha isī tenei rakashū.

- Ea shusha wawe! Iwanā nixi pae bitākawē, hawē ea shushawai bekāshunā, txakashū ati kirā! Hatua bena baūkī nixpurū beshuābu.

- Hamaki, betsaki bitawē! Hatua kashū, unu benabaūkī, atimas nixi pae, bishū beshuābu.

- Habiaki ishū, kawaki bitākāwē! Hatua. Bena baūkī, ha ni pei xarabu beshū birā biānabu.

- Hamaki; hatua pakekī, unu atimas benibu kiaki.

Narā haki, habe husikawē ishū, hatu yunua ashū. Ha nixi pae ashuābu; hanu hatu unāmani kiaki, nixi paerā: hanu ê, ê, ê ikī hatu nīkamani kiaki. Yube kanā, hawē aī inū, hawē rais aību inū, hawē rais hunī ikī, nīkamaima, meni marā. Hanu hatu betximani na eskatiā amis buki. Ma tapī mashū hawenabu tapīmani kiaki; nixi pae ashū, hatu unāmakī; mimawakīnā. Hanu na mimawa xarabu ikī, na hawē kayati unāmakī, hatu kaya wati yusīkī, hatu haskawa bepe itā.

- Nixirā txanima paeki, rami betsa betsapa uī, betxi nibu kiaki, hanu hatu unāmani kiaki. Ha hatu unā maima raka, ewanai yumaī mawani kiaki.

Mawa katsirā hatu yuini kiaki:

- ě nixi pae rami shanai! Ishunā, hatu yuitā mawani kiaki. Ha mawa, maiwai mabuanu, ika wani kiaki; nixi pae hukuīnā: shane huni, shawā huni hukū kawani kiaki. Ha isūmis anu, hukuīnā; nixi pae hukū kawani kiaki. Hawē isū raminikē, haki kenakī, runuwānē isunā amisbuki. Nixi pae bestitxai huyu kainarā, runuwā isū kiaki.

Eska rabe huyua inū, besti huyuarā; Shāwā huni inū, Shane huni inū, huni kayabi yui paunibuki.

Haskai hiwea, ha nixi pae rasibitū unankī keyu nibu kiaki. Ha nixi pae akī, hawē nabu unāmakī keyutā. Ha runu ramia uī; bis, bis iki, na hatiritū kayati unākī, na meni keyunibu kiaki. Haskaya hatiri meniabuma inibu kiaki. Haskani na eskatiā, habiaska hiweabuki. Nixi pae, miyuirā haskani kiaki.

Na miyui xaraburā, hanu kunu betxi taewaimashū, berunā rabe maewānu iunishū, nawā hatu yukashū keneri ē matu tsamī shunai. Berunā raberā, hatū kenarā na iniki: Muru inū, lbā iniki, betsa itā rabe inū, betsa itā sīti bariā haya inibu kiaki. Nawa hatū hatu yukashū kenekinā, hawē kenarā: “Capistrano de Abeu” ini kiaki, bariā pexke besti inū, beshte usū itā ketash (1914) anibu kiaki. Eska xarabu yuiyaibu hatu kene shuniki uīkī, yuikawē.

KATXA NAWA

Tau pustu shātua nawē, nū nawa nunā itā, itxapabu kashunā nuku mesti shātua shunā, nū haskawashū betimakirā itā. Hatu yuinawē, nū hatu betā ia biranunā, nuku bestirā nū, haskawashū betimakirā itā. Haska kāi, tau ewapa rerashū, māi rakakē, sēkeshū, betuash ashū, natsakī keyutā. Bai nashteshū, hewe nabu betā nixiwē, neakī mestēwatā, ia birā misbuki. Eskarabe bebunū, eskarabe namaki inū, eskarabe txipu ika bemisbuki.

Haskawatā hui sai, sai, ikū birā misbuki. Haskaya hatū aībaibū, hatu mabeshwa shūmiski, ha tau pustuki habu mane shanūbunā. Ha tau pustuki, mane katsirā, mani peiwē nabeshū amisbuki. Habiati itxai keyutā akatsirā.

Hawē bene tau pustuya hikishū, tau pustuki, aīnē mabesh washuna. Ha hawē bene hikitā, mani pei peshteshū, bebeti atāshū, bebe miski. Hawē nabu itxatanaya hatube nawai, na beyuskī akatsirā.

Teikukua hu, hu, iki, sabiake, sabiake iki; hatiri metsunānā, hatū petxi yuri sabiakei, txurū, txurū iki. Aību rikabi hatu naxui ika, hatube nawai, katxa ibu hanubia,

hawenabube nawai, barikaya nawai, mexumerã nawa misbuki. Penaya nawa henetã, usha maniabũ, ha katxa ibu usha bestētã, hawe nabu itxawatã, hatu betã hepe shãkuwẽ, rautã.

Hatu hiwe betsanua, yui bumisbuki; hiwe rasi hatu yuiya, aĩbaibũ piti wakĩ; mabesh washũ, sheki huashũ, atsa huashũ, kari huashũ, mani huashũ, tama yabi, nixi barã huashũ, piti txakawashũ hatu manaya, ha hiwe rasi anua itxatã, sai, sai ikũbirã misbuki.

Hiki tuxiaibũ, hatu metsũtã tsãutiki, hatu tsãutã, hatu piti inãtiki. Ha piti pikĩ keyutã, habiati metsunãnãtã, sabi bãu misbuki, haya mexu katsirã. Ha mexuaya, nawa xini penaya, katxa nushutã hanãi keyutã, rume yeshkẽwẽ, reshũ iki keyutã. Hanũkaĩ hatũ hiwetã inũ bumisbuki.

Inũ kakinã, tau pustu pesha, pesha abainabu, urẽ misbuki, hanu reskekinã. Enabu beyusirã haska misbuki; katxa nawawakinã, nawa katsi amisbuki. Shanẽ ibuã hatu yunuarã, katxa wakinã, sheki patxitiã amisbuki. Ha mabesh washu nawakĩ atira. Shanẽ ibuã hatu yunu xina, akũbu itxa xĩshũ, tau rerashũ, nashtĩ xĩshunã. Hatu betã ia birãkatsirã, shanẽ ibuã hatu yunua amisbuki, katxa wakinã. Shanẽ ibuã hatu yunuamarã, katxarã tsuã aismaki. Katxa sẽke kinã, tau pustu sẽkeshũ, natsashũ, hiwe merã beshũ, ratã misbuki itxapabunã.

Aĩbaibũ mabesh rasiwa, tau pustuki mabesh maneta, barikaya nawai, mexu merã ushama, nawai pena misbuki. Mexu merã ushaisbumaki, mexu merã nawai penatã, barikaya usha misbuki. Nawairã mexumerã imisbuki, metsã yame nawa katsirã, hiwe rasi anua hatu txanima misbuki. Sheki patxi aĩbaibũ, mabesh wakĩ, sheki huakĩ, atsa yabi huakĩ, mani mutsakĩ, piti akũa misbuki. Itxapabũ pi benũbunã. Ha hiwe rasi hatu yuitãxiãnã, Bari kaya bei, unu sai, sai iki hawẽrua birãmisbuki.

Hiki tuxiaibũ, hatu metsũtã hiwetã mapemabirã, hatu tsãutiki. Haskawashũ hatu piti inãmisbuki. Ha piti pikĩ keyutã, beni kawã nawa misbuki. Metsũ nanatã; sabiake, sabiakei hu, hu iki sabi baũmisbuki.

Nawairã aĩbaibu namakiswa hatube nawa misbuki. Mexu merã nawai penatã, katxa nushua hanã misbuki. Hanaĩ keyutã, rumewẽ reshũ imisbuki. Haska baini buaibuã, ha hiwe ibubuã, ha tau pustu pesha, pesha, akabu, tupishũ urẽ misbuki. Ha txakawa bainabu bas amisbuki. Katxa beru xina beyusirã haska misbuki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

IXPU PIMA

Ë nabũ bake mixtĩ samakema katsirã, eska misbuki; bake mixtĩ rasi itxawatã, nixpu pima katsirã. Hanus itxai keyutã, bake mixtĩ itxawakĩ keyutã, hatiritũ nixpu bi bunubũ, hatiritũ hatũ sheta rashki misbuki. Haskai buã, hatiritũ ha bake ixta hatu itxũ misbuki. Bake mixtĩbu itxawatanã. Ha huni ewabu itxatã, bake mixtĩ metsũtã, hatu hemaĩtĩ anu itxuma miski.

Betsa mawa shanubũ ruairã, ixtxu kawani tĩ imisbuki. Habĩ bake ixta mawai kanunã, betsa tĩ imiski. Huni ewabũ bake ixta xarabu hatu kuximai; sai, sai ibubu misbuki. Haskakĩ bake ixta xarabu hatu hĩ ima misbuki. Hĩ itanaibuã hatu hene misbuki. Haskawatã hatu risi tewe shũmisbuki. Haskawashũ hatu pixĩ kene shumisbuki. Haskawashũ, hatu yusĩ misbuki habu hãtxama inubunã. Shanẽ ibu kashũ hatu yusĩ miski:

- Bake mixtĩbũ, maturã mã nixpu pai, yume xarakatsirã, rakatã hãtxama mani shakawẽ. Nixpu pitã

hātḡarā, māku miski hatuakī, hamakiri uīyamarā, mī tae besti uīshakawē hatua misbuki. Hatu haskawa maniabū, hanukāi Bari kaya hatu nixpu pima misbuki. Ha nixpu xarabu mātḡītā, kētḡa mixtī hatu inā misbuki, habu haki kemu mitḡu nubunā. Haskatā hatu nixpu pimakī; hatū sheta mexu kuī tanaya.

Bake mixtī nixpu pitanā, hawa pisbumaki, habī piarā rua miski mawairā. Bake mixtī ushai; na mekē titanaya, hanū bututā mexukiri hutima, naxi misbuki, piti pikatsirā. Habī naxixma piti piarā, rua miski mawairā. Habī bake mixtību naxi keyutā piaburā, ruais maki, tsua mawaismaki.

Hatu keuwa katsirā, eska misbuki: bake mixtī itxawashū, banī musha txaipa bitāshū, hemaīti hatu itxawashū, hatu kepeskī keyutā, hatu yusī misbuki. Hatu yusīkī:

- Bake mixtībū, hawa piama iushākawē, matū keu txapu kikirā! Hatua miski. Mani hua besti pikī, mabesh besti ashākawē! Hatua misbuki. Ha pitimarā; sheki ima piama, atsa hua piama, kari hua piama, na baka piama, ixkī piama, ipu piama, yusu piama, yubī piama, pua piama ishākawē! Hatua misbuki.

Hatu haskawa; hē ika mani misbuki.

Shanē ibū hatu yusīkī keyutā, hanūkaī ketḡu binesheketā txirī misbuki. Shubu txaipa tanai; shanē ibu txixtekiri hui ikaya, hatiritū metsuā txixtekiri saku, saku ikūkirā miski. Haskaibū ha bake mixtību hawa piama manishū, hatu nīkamisbuki. Haskaya ha shanē ibu txirī menetā, ha bake mixtī hatu keyu uītā, ha nixpu ma piabukē, hatu keyu kenatā, hatu naxima misbuki. Haskawashū hatu piti rasi inā misbuki, habu pinūbunā.

Hatu remūwā katsirā eska misbuki: berunābu itxawashū, banī mushawē hatu repes pakemisbuki. Ha mawai kairā, hamebi rua miski; ratei saki, saki iki

kashamiski. Haskaya ha mawama iki kairā, hawā ismaki. Ha hatu repeskī keyutā, hatu remuākī keyutā, hatu risi tewe shūmisbuki, habu isī tenei mani nubunā. Haskatā hawa piama mabesh besti amisbuki.

Na mekēti ushatā, hatu naxima misbuki, habu pinū bunā. Naxitā piarā ruaismaki mawairā. Haska misbuki bake ixta samake makinā. Nuku Huni Kuīnē remuākinā, beyuskī amisbuki, umā txani kinā. Bake mixtību remuākinā, ma bari rebuaya amisbuki, sheki patxi tiānā, umā txani berutanā. Umā txanirā, hamē ikama, shanē ibuā hatu yunua imisbuki. Shanē ibuā hatu yuinkinā, yuinaka rukū rete nubū, hatu yuimiski. Ha yuinaka nami itxawatā, hanūkaī shunu bema bimisbuki, kenā wakatsirā. Ha kenā xarabu atā, kene misbuki, askawatā nixpu itxawa misbuki.

Nixpu benakī itxawatā, hanūkaī banī musha bimisbuki, hawē remūwakī, na keuwatirā. Askawakī keyutā, hanūkaī bake mixtību, na berunā xarabu inū, na txipax xaraburā. Askai ha hiwe betsa xabu anua hatu itxawa misbuki. Huni ewa xaraburā, hatube beyus katsirā. Ha itxai keyutā, hunibu inū, aībaibu itxatā, he imisbuki. Ha bake mixtību itxawatā, hatu kekūkī keyutā, hatu metsūtā, tete pei hatu peumatā, isku hina maiti hatu maimatā. Bake mixtību hatu metsūtā, sai, sai iki hiwe txirawai, kuxi baūmisbuki. Hiwe txirawai, bake mixtī buya kuxi, sai, sai iki, kuxi baūmisbuki. Rua miski askai buanā; ha mawa shanunā, hatu merixkikāi tī imiski, hawama ishanubunā askaismaki.

Hatu kuximakī, ixtxūkī hatu hī imatā, hatu tsāu misbuki, bake mixtīburā. Askatā ha ewabū yuinaka hua pimisbuki, ha pikī keyutā. Hanukaī bake mixtību hatu nixpu pima misbuki.

Ha hatu mixpu pimakī, hatu kētxa inamisbuki, haki kemu mitxu nubunā. Askai, hatiri hatu nixpu pimakī, hatiri

hatu repes-shū remūakĩ, hatiri hatu kepes-shū keuwakĩ hatua misbuki.

Hatu haskawatã, ha huni akabũ hatu risi teweshuna, iná mani misbuki. Haskatã hatu pixĩ kene shūmisbuki, habu shaba uĩkĩ misama inubunã. Ha samakei rakarã, isũi kasmai, pui kairã, tae besti uĩbaĩtiki, nãta misamarã. Habĩ nãta uĩbainarã, rua miski: hepe tẽkeai uĩkĩ, mani pei tẽkeai uĩmisbuki, haskai uĩyanã isĩ xarabu kutãismaki. Txakabu xarabu binuismaki, hawẽ mawai kai ruairã. Haska xina samakeirã, nami pitimaki, baka pitimaki, yunu xarabu besti pitiki. Ha samakeirã, habia isĩ xarabu kutãriai imisbuki, txakabu miski ikarã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

TXIRĪ

Samakei ushe besti nitxītā, hanūkaī mapuwē mashkitā, nanewē pushetā, haska xīshū mipi txaka baūtiki. Haska xina na mipi txakakī, na unanumas nia, hawā isbumaki, samakei pe xinarā. Samakei peama ixiānā, runū hatu akī, na manaūri inā kawāni mawa misbuki, haskaki rakei imisbuki samakei peirā.

Txiṛī katsirā, yuinaka akū reteshū itxawa xīshū ha pi imisbuki. Shanē ibuā hatu yunu xinarā. Haskai itxa xinabu, hatu amisbuki, berunā xarabu inū, txipax xarabu hatu repeskī na hatu kepes kinā. Ha mae betsa nua xarabu, hatu yuitāxiābu, akū itxa xinaburā.

Yuinaka huakī keyutā hatu mana misbuki, ha nawa mene tanaibū, hatu pimatirā. Ha beaibu hatu pima, hanua mexuaya hiwe tanua nawai pena misbuki. Habu repesekei inū, kepeseke xinarā, mani huxī inū, yuinaka nami pitimaki. Pikinā tama hua yabi atsa pitiki, na mabesh akinā. Kepeseke xīshū mani huxī piarā, kesha bitxi txapu miski. Haskai inū, naxitimaki, habu tashka yununā, tashka riana naxiarā, retxapui inū, ketxapu misbuki.

Umā txanirā, hatu itxawakī keyutā, bake mixtī nixpu pimakī, na berunābu hatu repeskī, na kepeskatsi amisbuki. Hati bake mixtībū nixpu piaiburā, hatu tariwashūtiki, habu ha sawea ishanūbunā.

Haskawakī karua misbuki. Karu akū itxawa misbuki, ha piti xarabu bawakī menu shanubunā. Ha nuku nabu hiwe rasianua hatu txanima xina beaibu, hatu pimatirā; mabesh akūwakī, mani mutsa akūwa misbuki. Ha bake mixkību itxa tanaibū, hatū sheta rashkitā, hatu mixpu pimatirā. Ha nixpu hatu pimatā, hatu risī aini xinarā, unu usha rasiā imisbuki butuirā. Hatū sheta mexua xinaburā, yane tushkuismaki, unu usha rasiā imiski, tushkuirā. Nixpu hatu pimatānā,

hatu samakema misbuki, nami hatu pimama, mabesh besti hatu amamisbuki. Ha nixpu pia samakeai bunā, ewaburā beyusi pena misbuki, nawa kanirā. Ha mitu xinabu pikī, na bawabu pikanirā. Haskai unu pena, pena imisbuki.

Hemaīti nua karu kua hi ikaya, nawa misbuki. Ha nawai hī itā, mabesh akī, na piti xarabu pimisbuki. Haskaya, ha bake mixtību nixpu piarā, manishū nīka misbuki. Haska xini inū bumisbuki, ha hiwe betsa nua bexiāburā. Ha buabū, bake mixtī usha rasitā, butuaibū hatu nanē rapush misbuki. Hawama habu mapu shanubunā. Haska misbuki umā txanirā.

Txi benawa nawē ikarā eska misbuki: nukū txi benawa nawē, txi shenirā txakabukirā, nukawashū benawa nākawē; mexukiri txi benawa nākawē. Txi sheninā, nuku rua tirukirā (tenākinā) txi sheni uīyanā, txakabukirā. Mexukiri shaba kiranaya, rasibi keyuas naxi bunākawē, nū txi benawa nubunā. Xukiti benawa nākawē, nū txi benawa nūbunā. Xukiti itxapabū benawa kawē, nū hawē xuki bunubunā. Haskaya hatiritū, yuinaka xarabu reteshū, nanekī akū itxawa kawē, ha pi nū ishanubunā. Berunābu inū, txipaxbu inū, bake mixtību hatu itxawa kawē, nū hatube beyus nunā itā.

Ha yumebu itxa xinabu, hatu keuwatā, remūwatā, paberuwatā. Ha hiwe betsanua itxa xinabu, hatu betā ha yuinaka axiābu, ha txi benawa xinabu, ha itxatā umā txani katsirā. Ha umā txanitanā, txirī nubukawē, haki retxikī, katxawa nawa nūbukawē imisbuki. Nuku naburā haska paunibuki, habī na eskatiā, nū bake mixtī unaismapa xarabuki. Habuā nuku yumewairā haskai hiwe paunibuki, benimai beyusirā. Habu haska pauniburā, mawa nibuki. Nukū shanē iburā mawa unanepabu, mawai keyu nibuki. Habī na eskatiānā, pasukiria xarabus nū yumeniki.

Nanē kene kinā, aĩbũ hatu amiski, hawē benē ea nanē kenewe aka, hatu amisbuki. Hunĩ yuikĩ, ea pewawe aka, ha aĩbũ yukakĩ:

- Mia haskawapa aka.
- Ea runu kene wawe aka.

Nane wakinā eskawa misbuki: nane bitāshũ, nisashũ pitxã, neshãyã butea, matsi tanaya, bai bitāshũ, amisbuki kenekinā. Arinuwe aka, tsautiki tsaukē, ainē kene miski, yurakirã. Runu kenerã yuriwa miski, habĩ inu kenerã, turua kakewa miski, hawē yura keyurã. Habĩ txere berua kinā, besuanu bai rabe tapĩtã, turu xarabua misbuki. Habĩ txashu bake kene wakinã; yuraki tutu xará buamisbuki. Habĩ nawã kenewakinã; yuri, yuripa xarabua misbuki. Habĩ yawa wakinã, yura rasibi pusha misbuki. Habĩ isu wakinã; yura rasibi pusha riamisbuki, habu yura mexununã, isu Rani keskairã.

Habĩ shae wakinã, yura bekesh betsa besti pusha misbuki, pukeya wakinã. Haskawa misbuki, nanewē kene kinā. Habĩ mashewenã; txashua kinā, hawē yura keyu pusha misbuki, yura taxiwakinã. Ramiwakĩna, mashewenã inu wamisbuki, hawē yuraki turua baukinã. Xixi wakinã, hawē yuraki puke, pukeya wamisbuki. Shawe kene wakinã, turu ewapa washũ, yuri, yuriwa misbuki. Shawe keneaibu tanarã, piayaka benu misbuki, ha keneaibunã, uĩtimaki benu katsi ikamarã. Haska misbuki, nanē kenei inũ, mashewē keneirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

BENE YAWA KATSI HASKA PAUNIBU

Beya betsarā eska ipauni kiaki, nawa betsanarā: Txipax xarabu itxawashū hatū shebi hana meshte paunibu kaiki. Hatu beneyawa kakatsirā. Ha txipaxbu itxawakī, na hawenabu itxawakī keyutā, hatu yui paunikiaki.

- Berunabū hanus kekukawē, huni ewabū hanus kekukawē, txipaxbū hanus kekukawē, hawē ibu berā! hatua pauni kiaki. Ūpash yuakawē hatua; askaya ha hawenabuā pia tima, mapunubū, hatiritū haxi timabu, hatiritū binu meti ikabu, mapu paunibu kiaki. Ha hana tseka katsi, aībaibu hatū pabu tsumakawē hatua paunibuki. Hatu yuikī:

- Teneirawe, bis ikamarā! Hatua, ha huīti kuxiparā, bis ikama ipaunibu kiaki.

Ha tsekatā, rauwē txeshā paunibuki, habu himiyama inubunā. Ha huīti kuxixmarā, hana tsekaburā, mawa paunibuki. Ha mawayarā, hawenabunā hatu rete pauniki, askai retenamei beruku paunibuki. Ha aību beneya, hana tsekai buanā, hawē benerā, ētxaima nishū uīpauniki. Ha tsekabu ratei mawaya, hatu rete katsirā.

Haskaya ibuburā; ētxaima nishū hatu uīmiski; ibu aību kashanū, ibu hunī binu sana nishū hatu uīmibuki. Askaya ha itxapabu, pia txitima baībaina kekushū hatu uīmibuki. Hatu askawa tanā, tsua rebuama kenā, beyusmibuki. Askaya ha aību hatu hana tseka xinaburā, samake mibuki. Samakeirā ushe betsa binu mibuki; hawa piama mabesh besti amisbuki. Habī samakeama ikarā, mawa mibuki. Askaima ushe rasi binutā, hatu beneyawa mibuki, ha txipax hatu hana bimaburā. Askairā Bana nawabu ipaunibu kiaki. Nuku Huni Kuīnā, nū askais maki, ha nukū beyamaki.

Nukurā aīyāinā, habe uinānatā inū, hawē ibuā nuku ināmisbuki, nukū kukana inū, nukū atxī bakeburā. Aīyāinā bai wanika itiki, raya kaparā. Raya kapama aīyānā, aīburā buni miski, piti ea ikirā. Txikixrā aīyāis bumaki, aībū haska benaismaki, tsua haska ki ismaki. Habī rayakaprā, hawē aī buniwaismaki, raya kaparā, aī rabeya misbuki. Aī rabeyarā, betsā bawa shunū, betsā risiwa shūmisbuki. Haskaya nuku huninā, nū hatu bai ewapawa shūmiski, nū hatu mitu shūmiski, nami nū bena yama kenā, nū bakawa miski, nukū bakebu inū, nukū aī pima katsirā.

Hunibu keyu rayai inū, mitui buabū, aībaibū hiwe uīmisbuki, nukurā nū haska miski. Habī pisi nawaburā, haskais bumaki, hatū rayarā betsaki. Nuku Huni Kuīnā, rayashū nū, pimiski, nū txikix maki. Txapu nawā bairā, turu pistawatā, mani inū, atsa inū, sheki besti banatā, ma keyua imisbuki. Ha banatā, nimerā aībe bumisbuki. Hawē sheki kaniaya, hushū pi besti hukatsirā, hiweirā nimerā imisbuki. Pisi nawa nukuki bai huayarā, nū nitxī miski. Pisi nawa ētxaima hiweshunā, nukū yunu mexumerā bishū pi hiwe misbuki. Yumetsua yarā nū rete miski, haska yamanunā. Nukurā nū haskaimaki, yunu akū banashū pi nū hiwe misbuki.

Yumetsurā txakabuki, haskakenā yumetsu timaki, yumetsurā aīyāismaki, aīyanā hawē aī rakewa misbuki.

Haskakenā nukurā, haska timaki ika nū yusinānā miski, yumetsu timaki ikarā. Huni kuī aīyāinā, rayakapa imisbuki. Raya kapa uīkī, shanē ibuwā yuishū, yusīshū aību hubuma misbuki. Haska inū, habia aību haki ina miski, raya kapa uīkinā, rekuya kenā habu ea pima xarashanū ikarā. Aīyātanā hatu mitushū pima tiki, hatu rayakī uīmakī, na hatu nīkamatiki. Huni aīyā xina yurātā, hiweirā eska misbuki: hunī baiwakī, na hiwewakī na mitu bainaya. Aībū risiwakī, kētxawakī, na bawa shūmiski. Ibuya aīwa xinarā,

hawē raisī hiwetā hiwe misbuki, habī ibuma aīwa xinarā, habia hunī hawē hiwetā hiwetā miski.

Aību ibuma inū, huni ibuma biakanā burā, hatu mesti hiwe misbuki. Nuku aīyāinā nū haska miski, shanē ibuwā yusītā hatu ināmiski. Habī shanē ibu hayama kenā, habia hune aīyā misbuki, ibu huni inū, ibu aību hatu yuitanā. Huninā ibu huni yuimiski:

- Epā ē aīyāī? Aka.

- Aīyāwē! Amiski. Haskaya ha aībunā, hawē iburi yuimiski: ē beneyai iwanā hatu yuiya, beneyawe akabu, haki inata habe ushamiski.

Huni Kuī aīyāinā eskamisbuki, unanumas aīwama; hawē shanu bimiski. Hawē atxī bakerā, hawē atxirā, ibu hunī purā. Haskaya aīburā, unanumas bene yaismariki, hawē txaita amisbuki bene wakinā. Hawē txaitaburā, ibu aībū puibū, bakebuki hawē kukā bakeburā, haska amisbuki benewakinā.

Aībū bene wakinā hawē kukā bake amiski, hawē txaitaburā haskaki. Haska ixiābu yurātā, raya misbuki; hunī hawē raya anū, aībū hawē raya, abaīmisbuki, haskai pei hiwe misbuki. Haskai hiweabu, huni raya kapa uīkī, shanē ibuā aību betsa ināmiski, habu hatu pima nunā. Haskayarā, huninā bai rabewa miski; betsa aību benana inū, betsa aību sheninarā. Haskaya ha aību rabetā, yunu bishū bene bawashū baīmisbuki; na mimā shūkinā.

Betsā risiwa shunū, betsā kētxa xarabua misbuki, haki piti washū inātirā, habu hawenabu pimanunā.

Habī raya kapamarā, aī rabe yaismaki, habia bestitxai pima miski. Haskai yunu hamē ashū pi hiwe misbuki. Harukū akima shashanū, ha bena ikiranai, pikī beru baīmisbuki. Bai bena wakinā, uiyā binutā amisbuki. Yunu banakinā ni huatiā amisbuki; sheki banakinā,

Shunu huatiã amisbuki, habĩ atsa banakinã; Nixu huatiã amisbuki, tama banakinã Ashu huatiã amisbuki, shapu banakinã Sheshũ huatiã amisbuki, yusu banakinã Kaxu huatiã amisbuki, nixi barã inũ, kari inũ, yubi inũ, pua, banakinã sheshũ huatiã amisbuki.

Nuku Huni Kuĩnẽ yunu banakinã, hua xarabutiã nũ amiski. Habĩ unanumas banarã, yunu mawai keyu miski. Haska kenã mibãkinã, unanumas akama, ni huatiã nũ amisbuki. Nuku rayairã nũ haska miski.

Habĩ huni Kuĩnẽ hawẽ aĩ bake warã, hawẽ aĩ bake ewa tanaya rayama miski. Hawẽ aĩ bakewaima pustuayarã, samake misbuki, yuinaka unanumas pitimaki. Hunirã yuinaka unanumas pismaki. Aĩbu tuya samakeirã: yaix pismaki, anu pismaki, awa pismaki, txashu bene pismaki, xinu pismaki, isu pismaki, hasĩ pismaki, kebu pismaki. Habĩ pikinã; kuma inũ, mari inũ, kushu pimisbuki. Habĩ baka samakeirã na imisbuki: bakawã pismaki, baĩ pismaki, buewã pismaki, batũ pismaki, shawãwã pismaki, Irã pismaki, kunirã pismaki, kaperã pismaki. Pikinã na xarabu amisbuki: yapa pimisbuki, ixkĩ pimisbuki, ibũ pimisbuki.

Aĩbu tuya benebe samakeirã haska misbuki. Aĩbu bake kainã kasha miski, ha kaĩyãyãnã, ibubuãnã êtxaimashũ uĩmisbuki. Bake kaĩ yaĩbuanã, huni bunã uĩsbumaki. Aĩbu bake kaĩyãi hunĩ uĩyanã, yupa miski, ana yuinaka xarabu reteismaki. Habĩ bake kaĩyãi uĩkinã, habia aĩbu bestitũ uĩmiski. Aĩbu bake kaĩnã: bis imiski isĩnã, ha aĩbaibu harapi tsaushũ, banawa misbuki. Tsuã tsuma timakenã, hawẽ benẽ tsuma miski.

Ha kaĩtanayarã, aĩbũ betsã bishũ nupewẽ shama meshte miski, haskawatã ratxu shũmiski, ha ibu himiyai raka kenã. Haskawatã, ũpash yuashũ naxima misbuki, himi txukakinã. Aĩbu bake kaĩmakinã, hemaĩti keneshũ ima misbuki, ha kaĩtanaya, metsũbirã risĩ aini misbuki.

Haskawashū, hawē risi namā mai shātuashū, ūpash yuashū natxix amisbuki, habu pustu su ikama inunā. Haskawama ikarā, pustu su imiski, aību bake kaīxinarā.

Habī ūpash kuaiwē, natxix akarā su ismaki. Aību bake kaī xinarā haskawa misbuki. Haskaya hawē bakerā, tari risi ewapama pixtawē, hana misbuki. Ha tari hanabu raka, kashaya, bishū ibu inābu txutxu amakī, yaniwama miski. Haskawashū ana hawē risī hanabu, raka pixta miski. Haskaya ibuā pikinā; mabesh besti akī, na mani hua tama naimiski. Huninā habia bestiri amiski pikinā; mabesh inū, mani hua tama naikinā.

Yuinaka nami pikinā, hawē bake ma tsauwaya amisbuki. Habī samakeama ikarā, hawē bake yuna miski. Aību bake kaīxina butuirā, mekē besti ushatā imisbuki, ha bututānā, nanewē rapusheke misbuki, yura mexuirā, yunama ikatsirā. Haskaya hunirā, habiaska riamisbuki, nanewē yura mexuirā.

Ha aību bututā, nanē pushetā nimiski; hawē bake shūska rapush miski, habu yunama ishanunā. Aību bake kaītanā haska misbuki, hawē bake meshuaya, nima misbuki, habu samama beninunā. Haskaya, hunirā ana aībe ushaismaki, ushairā hawē bake ma Beni tanaya imisbuki. Haska misbuki, aību inū, huni bakeya xinarā, enaburā haska misbuki.

Aību tuya tunā, yaix pismaki, shakaya inū, kini merā hiwearā. Awa pismaki, ewapa kenā; haska piarā bakeixta shāki merā nua ewapa tirukenā. Bakeixta ewaparā kaīsmaki, habia shākī merā nua mawakē, ibu mawariamiski, haskakē awa pisbumaki. Txashu pisbumaki, teshu mesikē inū, beruākenā, haskaki rakekī pisbumaki. Xinu pisbumaki, manāuri nimis inū, hina mewākē, haskaki rakekī pisbumaki.

Isurā pismaki, yura mexukē inū, bushka ewapama kenā. Hasī inū, keburā pisbumaki, teshu mesi kenā. Kumarā

ha pimis buki, hawē bake tuxatā yumewanika kenā. Marirā pimis buki, hawē bake yumewai pashkaisma kenā. Kushurā pimis buki, yaparā pekē pimis buki. Bakawānā pisbumaki, ewapa kenā, bakawā piarā bake ixta yura ewapa miski. Haska kaītima mawa miski, haskaya ibu mawa riamiski. Bainā pisbumaki, baī piarā, hawē bake mawa miski.

Buewānā pismaki, shakayakē haki rakekī pisbumaki. Irā pisbumaki, mushayakē inū, yura babu miskē pisbumaki. Kaperā pisbumaki, bexpiakē inū, yura babu miskē pisbumaki. Kuniwānā pismaki, kuniwānā yura txaiपा inū, yura babukē pisbumaki. Showerā pisbumaki, beshnema inū, unaismapakē pisbumaki. Neshuānā pisbumaki, henē merā hiwekenā. Shātxuānā pisbumaki, keyunakē inū, kini merā hiwekē, pisbumaki. Mapirā pisbumaki, yura taxikē, ha pisbumaki.

Huni aiyā katsirā eska misbuki: shanē ibu yuitā ikasmai, habia hamebi aībuki mexu merā inamiski. Aiyā xina rakeirā, penatima piaya bumisbuki, haska kāixinarā, unu mexuaya hiki misbuki, haska kūkaini unu rae misbuki. Haskaibua shanē ibuā hatu yuimiski: aiyā katsirā ea yuibāibāi kawē hatua miski. Shanē ibū hatu yusīkī:

- Aiyātanā matū aīnā, kuxa yama baī, baīkawē ē matu tsuma kirā.

Aīburā itxakawa timaki, itxakawa yama baī, baīkawē e matu uīkī, nīkairā! Hatua maiski, shanē ibuānā. Hatū aī batxiuma kenā, baiwashū shapu bana shūmisbuki. Baiwakinā sepashū, rerashū, kuashū, banashū, txaka ibiranai urumisbuki. Haskawa xina, ha shapu ewatā, tue xina shuruaya benē yuimiski, mī shapu ma shuruaki ishunā. Haskaya bishū kūteshshū (shūtesh-shū) turu amisbuki. Ha turu akī keyutā, yumē bushka xarabuashū, batxi xarabuashū sawe misbuki.

Hunibu aīyātanā, haska misbuki, hawē aī batxiuma kenā, baiwashū shapu bana shūmisbuki, habu batxiwakī, risiwakī anūbunā. Enabu aīyā katsirā eska misbuki, mia yuinunā: aību atiwamiski (habe uinānainā). Habī atiumarā, aīyāismaki. Aībū huni atiwairā, aīburā hunibes nimiski. Haskai unu yurātā, biakanā katsi yubaka misbuki. Hunī aību yuikī:

- Ē mia bipai ikai? Aka, aību iki:

- Ea biwe! Aka, hanu yubaka misbuki. Haskatā hunī yui miski:

- Earā mexuaya ē miki inai kai! Aka, ha aību hē imiski. Haska mexuaya, huni aībuki inai kamiski.

Haskakāi haki ina, ha aību ixi, ixi, ikaya, ha hunī tuyua pes raka miski. Haska habe ixī, ha huni rakei, penaya hawē pia bi kamiski, piaya kairā. Haska kūkaini yurā misbuki. Habī aīyā katsi ikamarā, haskais bumaki. Betsanā aīyā katsirā, aību betsa risiwa mamiski. Aību betsa yuikī:

- Ea risi txaipa washuwē ē aīyā shanairā! aka, ashū misbuki. Risi txaipa washū inā, arumiski aīyātā hawē ushatirā. Enabu hunirā, rake misbuki, rakeirā mexukiri txakama bututā, piaya bumisbuki. Hamē aīburā rakeismaki; hawē hiwetā risi bena txaipa teweā raka miski. Ha aībū risi bena teweai ūikinā, beneya xīshū aki kiki, amisbuki. Kaskaya ha huni rakei piaya karā, mexumerā hiki miski. Haska kūkaini yurā misbuki; haskaya shanē ibū hatu yusīmiski. Enabu aīyāinā haska misbuki. Shanē ibuā hatu yusīkī:

- Ē bakebū mā aīyāshuki, matu aī itxakawa yamashākawē, hatua misbuki. Hatu haskawa, nīkai hē iki mani misbuki.

TIMATI XARABU

Risi wakinā shapu amisbuki, risi wakinā aībū amisbuki. Hatū benē hatu baiwashū shapu bana shunimabu, amisbuki. Shapurā baiwashū banaimabu, hukūtā, ewatā, huayatā, peshetā shuruaya bimis buki. Ha shurua bishū, hawē hiwetā bushū, pixīki mātixīshū, bariwā misbuki, habu shurui penunā.

Ha barī mātixīxina tsusīayā, tupishū kuki matawashū, arumisbuki. Haskawashū shapu akatsirā, txitxā xarabua misbuki; betsaki shūteshti inū, betsaki pukuashū turu atirā. Haskawakī mapu bishū, i txiush wamisbuki, kūta kate kasmai, banī iwashū haki mistutā, shapu turu atira. Haskawakī keyutā, hanu turu akī taewa misbuki. Aībū shapu akinā, txitxāki tsāutā, hawē bitashki (bikerāki) turu amisbuki. Haskawakī turu akūbaīkī, akū itxawatā, hanushū yumē akūtanaya, sebi misbuki yumenā.

Yumē sebikī keyutā, yumē bushka rasiwatā, hanushū hi siri xarabu sēke misbuki, haki yumē mabā tira. Ha hi xarabu nitxītā, yumē haki mabā misbuki, tima katsirā. Ha mabākī keyutā, mushu siri bimaki, bake misbuki, txītiwē timatirā. Risi wakinā, tima kubāikī unu menetā, hanushū bua misbuki.

Ha risi buakī keyutā, rispi bishū, neshatā tewea raka misbuki, risi benawenā. Haskawa misbuki aībū risi wakinā. Habī yumē mexupawa kinā, eskawa misbuki: muka himia bitāshū, rutushū ūpashki puku misbuki. Ha ūpashki pukua mexuaya, yumē haki puku misbuki, habu mexununā. Ha mexu tanaya, bishū tsinitā, bariwā misbuki, tsusī tanaya aru katsirā.

Habī yumē nāke tapa wakinā, IĀKE bishū amisbuki. Iāke bitāshū rutushū, ūpashki pukushū, yua neshā tanaya, yumē puku tiki. Ha pukuarā; nāke pe miski yumenā.

Haskaya bishū barīwa misbuki, tsusī tanaya aru katsirā. Habī taxipa wakina, mashewē amisbuki. Mashe beruakī akuātā, ūpashki mutsashū, ha yumē buska pukua, taxipa miski. Haskaya bishū bariwā misbuki, tsusī tanaya arukatsirā. Haska xarabuatā, mabākī ha yumē betsa xarabu husishū amisbuki, risi wakinā. Haskawashū akarā, hawērua miski, xiwa, xiwa pairā, pe miski. Haskawē timakī hawērua watā, buatā tewea raka misbuki, hatū hiwetānā.

Haskawa misbuki, risi wakī inū, tari wakinā, na batxiwa kinā.

Ha yumē betsa xarabu husishū amis buki, askawarā hawērua miski. Tari wakinā, hawē puyā inū, hawē kixi kesheshū, tsamītā sawe misbuki. Haska xarabua misbuki, mimākinā; batxi txaipa wakinā, habia yumē betsa, betsapa husishū, akarā hawērua nimis buki. Enaburā askawa mapu misbuki, shapu mimākinā. Haska misbuki enaburā.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatū miyui yuini: Muru inū Ibã

NAMA TXAKABU

Na usha raka namairā, nū eskai imis kiaki: nukū yuxī, nukū yuranua tashnikāi, nāta nikē nū imiskiaki. Ha nū ushayarā, nukū yuxī tashni kāimis kiaki, ha nukū yura shaka besti raka nunā. Nukū yuxinā, bai nimiski, nū ushaya tseke kainarā. Ha nuku nabu mawaimakē, nukū yuxī haki bai nimis kiaki. Nukū yuxī ha mawai mabu anu karā, mawa hatu ruawa mis kiaki, yuxininā.

Nukū yuxī inū, yuxī ma mawa nibuki, nukuarā mawa hatu pewa mis kiaki, hatu piti pimakinā. Yuxinā mawa pepabu kiaki, haki bai buaburā hatu atsa huashū inākī, tama tsuishū inākī, mani huxī nuku ināmisbu kiaki, piti

xarabu nuku ināmisbu kiaki. Hatu haskawa, hatu betā pikī, na hatube beyusi, na hatube piaya kai, na hatu betā bakawakī, na hatu betā baiwakī, na hatu betā yunu banakī; barā banakī, mani banakī, pua banakī, sheki banakī, atsa banakī, kari banakī, tawa banakī. Hatu betā yunu xarabu banakī keyutā, hanūkaī hiwewakī, hiwe benawakī; hi xarabu bishū nitxītā, hepe bishū, hatubetā shewakī keyutā. Haskawatā hamerā hiwea, hatube beyusi; umā txani, na txirī, na katxawa nawai. Haskai hatube beyusi keyutā, nū humiskiaki. Haska xini hui, nū bestē miski.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatū miyui yuini: Muru inū Ibā

NAMA PE INŪ TXAKABU

Usha namairā, nukū yuxinā, mawa nāta nimiski. Nukū yuxī, nukū yura nua tashni kaīnā, unu nāta nishū, hamapai xarabu, uīkī wamiski. Eska xarabu uīmiski: rete nameaibu uīkī, tsaka nameaibu uīkī, kuxa nameaibu uīkī, txatxi nameaibu uīkī, tene shaibu uīkī, hasaibu uīkī, na inabu tī ikai (kawanai) uīkī, na txuta nameaibu uīkī, na pui yaibu uīkī, isū aību uīkī, na mawaibu uīkī, na saī (kashai) ikaibu uīkī.

Haska xarabu uīya kaketani, nukuki hiki tuxiaya nū bestē miski, nukū yuxinā. Habī na usha raka nū keke misrā, habia yuxī betsā, nukū yuxībe rete nameaya nū imiski. Nuku tetsuāya harakiri habe hātxa tima nū imiski. Haska inū, nuku reteaibu uī, nū imiski; nuku kuxaibu uī, nuku txatxiaibu uī, nuku tsakaibu uī, nū imiski. Na usharaka nū bis imisrā, haska xarabu uī nū imiski. Nuku reteaibu uī nū imiski, kekeirā. Nama txakai nū imiski, usha kekeirā. Habī nama pewairā nū kekeismaki. Haska miski namairā, nū usha rakakē, nukū yuxī nāta kashū misaya imisbuki. Nama

txakairã, nãta txaikaĩ timaki: na rayama, na piaya kama, na bakawama, nama txakarã txai kaĩtimaki.

Habĩ nama txakamarã, nama pewarã haskatiki: piaya kai, rayai, bakawairã. Nama txakarã, raya timaki; nukũ yuxĩ manairã. Nuku Huni Kuĩ mawairã isĩ tenei inũ, raumana imisbuki, hamẽ mawamarã (rebuamarã).

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

ISĨ HABIASKA HAYA

Mawairã isĩ paepa bia imisbuki, haskai hatũ risĩ rakashũ tene misbuki. Mawa katsirã, isĩ teneirã, ana pismaki, mawamai kikairã. Haskai rakakẽ, hawenabũ rauwa misbuki, habu penunã. Rau bitãshũ, ũpashki yuashũ, naxima misbuki habu shusha nunã. Haskaya hatirirã, habia rauwabu peismaki, haskai mawa misbuki. Ha isĩ paepa bixiã, habia rauwabu, peamakenã, hawenaburã hawẽ nui, kasha misbuki. Haskaya hawenabu nãta hiwearã, txanima misbuki, hatu betã uĩ katsirã. Ha itxashũ rauwabu, hatiri pe misbuki, ha pea marã, mawa misbuki. Huni Kuĩ burã haska misbuki, isĩ tenei mawairã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

REBUAYA MAIWAKĪ

Mawai shãkã ikayarã, hawe nabu itxai keyutã, aĩbaibu itxatã, hunibu itxatã, bake mixtĩbu itxai keyutã sãĩ imisbuki. Haskaibũ shãkã iki maĩ pakei, beru raku

pake miski mawairã. Mawairã hawẽ huĩti tĩ ika maĩ miski, haskaya hawenabu saĩ ikaibũ, hatiritũ mai basã misbuki. Hatiritũ mai basãnubũ, hatiritũ urenũbũ, haskawakĩ yura tiawa misbuki, bari kaya kashunã. Haskawa xina mexukiri, hawẽ risiwẽ atximashũ, tetũki naneshũ, hawẽ mabu rasi: na hawẽ tari, na hawẽ pia, na hawẽ kanũ, hawẽ haxi, hawẽ binu, hawẽ paka pashuti, hawẽ buna bui, hawẽ pei bunãti. Haska xarabu tupishũ, tetũki nanetã, habe mai kini berã nanetã, maiwẽ bepu misbuki, maiwakinã.

Haskawatã bai turu pixtawa misbuki hawẽ maiyanurã. Hanu mani bana shũkĩ, barã bana shũkĩ, kari bana shũkĩ, tawa bana shũkĩ, haska xarabu bana shũmis buki, mawa xĩkenã. Haskawa misbuki, nuku Huni Kuĩ mawa xĩkenã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

RAUWÃBU REBUA

Hawẽ iru rasibirã, hayabi maiwa misbuki, habu hawẽ yuxinĩ benama inunã. Habĩ hawẽ mabu hayabi mĩ maiwama ikarã, hawẽ yuxinĩ hatu bikawa miski, hawẽ mabu benakinã. Haskakẽ amis buki, hawẽ mabuyabi maiwa kinã, hawẽ yuxinĩ mabu keyu uĩyãnã, inũ kamiski hatu bikawa marã. Haska misbuki, Huni Kuĩ rebuirã.

Habĩ betsã rauwã xianã, hakimamari betsa mawa miski. Betsa rauyatũ rauwanã, mawakinã hatũ rauwã, hawẽ yura baka uĩmiski. Haska uĩshũ, hawenabu yuimiski, ha hatu yui tapimatã, mawa miski. Ha mawakẽ maiwatã, hawe nabu itxatã yubakatã, hatũ rãuxina rete misbuki. Ha rauya retetanã, kua misbuki karu akuãtã ketĩ tanã amisbuki. Habĩ aĩbu mawa kenã, habiskariwa misbuki, tetũki sebishũ maiwakinã, hawe nabu itxa xĩshunã.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
 Hatū miyui yuini: Muru inū Ibã

AĪBU REBUA MAIWAKĪ

AĪbu mawa maiwa kinã, hawẽ risi yabi, hawẽ batxi yabi, hawẽ mane yabi, hawẽ mebi yabi, pushti yabi, hawẽ pau yabi, hawẽ reu yabi, hawẽ hushe yabi, hawẽ yumẽ bushka yabi, hatia maiwatã. Hawẽ kakã, kuki, pixĩ, payati, txitxã, shapurã kua keyu misbuki. Haskawatã hawẽ kēti pusakĩ, xumu pusakĩ, kētxa ewapa pusakĩ, kētxa ewapama pusakĩ, kēpu pusakĩ, txuma pusakĩ, keyutã. Haskawai hawẽ nabu itxai keyua, saĩ imisbuki. Haska kūkaini maĩ misbuki.

AĪbu beneya, bakeya, betsa rasia, ibu aĩbuya, ibu hunia, mawakenã. Hawẽ bakeburã, hawẽ betsã hatu yumewa miski. Hunirã hawẽ aĩ mawakenã, hawẽ aĩ betsa rasia, mawakenã, betsa mashku aĩwa miski, hawẽ bakebu yumewa katsirã.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
 Hatū miyui yuini: Muru inū Ibã

AĪBU BENEUMA

Habĩ hawẽ aĩ betsauma mawakenã, aĩbu betsa aĩwã misbuki, habe hiwe katsirã. Habĩ aĩburã, hawẽ bene mawakenã, bake wariama mawakenã, huni betsa benewa misbuki. Ha beneya katsis ikirã, haska miski. Habĩ beneya katsi ikamarã, habia beneuma ibube hiwe misbuki. Hamẽ ma bake rasia mawa kenã, hawẽ bake buya hiwe misbuki. Huni inū, aĩburã haska misbuki.

Nuku Huni Kuĩ, hawe nabu mawa kenã eska misbuki: aĩbũ hawẽ bene yunu miski, nane bitawẽ iwananã. Ha nane bitana, aĩñĩ nisashũ pitxã, ha matsiaya, tsinishũ hatu rapush misbuki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

BENEUMA KASMAI, AĨYUMA

Sheki heshku bishũ, ha nane pitxã tuwẽ misbuki, habu mexu nunã. Haskawakĩ unu pe tanaya, butea, matsi tanaya, bene kena misbuki rapush katsirã. Ha bene kena huaya, yuka misbuki:

- Mia haskawapa? Aka.

- Nuku nabu mawa xinaki, ea yura keyu rapushwe! Akaya. Ha aĩbu hẽ iwanã; besuki pushakĩ, pabĩkiki pushakĩ, teshu pushakĩ, puyã rabe pushakĩ, mekẽ pushakĩ, mẽtsis pushakĩ, pustu pushakĩ, petxi pushakĩ, txishu pushakĩ, hina pushakĩ, kixi rabe pushakĩ, bikerã rabe pushakĩ, tae rabe pushakĩ, hũtsis pushakĩ akakea, haskawa yura mexu pixta nimisbuki.

Haska xina nikenã, bake mixtĩburã, haki ratei bis, bis imisbuki, yuxĩ rabanenã. Kamãburã sai, sai iki mapu misbuki, hawa rabanenã, mexu pixta mapuabunã. Haska misbuki, nuku nabu nanẽ pusheirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

AĨBU BENE REBU XĨKĒ SAMAKEI

Nanë kene xina tushkuirã, usha rasiã imiski. Nanë pushexina tushkuirã, nati yame ushatã imiski. Haska misbuki, hawenabu mawa xïke, nanë pusheirã. Nanë pusheamarã, hawë yuxinï hatu txibãbaï, muka hatuki mistua mawaria misbuki. Haskakë usha bestitã, nanë kene misbuki, mawa miski ikarã. Haskakë imisbuki nanë keneirã.

Aïbu hawe nabu mawakenã, nanë imisbuki. Hawenabu huni yunu misbuki, ea nane bishûtawë iwananã. Ha bishûtanabu, habia huni tanã misbuki, yura keyu pusheirã. Hawë yuxinï ea rebua kiki ikarã. Ha huni kashũ nane bishûtana; tuash ashũ, nisashũ, yua misbuki. Ha yua pe tanaya, bepu misbuki, habu matsinunã.

Ha nane matsi tanaya, bai bitãshũ aïbu betsa ea kenewe, enabu mawa xinakirã amiski. Haskaya aïbu betsa hushũ:

- Mia haskawapa? Amiski haskawa:

- Ë besuki ea txere beruwawe, ë yuraki ea pushawe! Amiski. Haskawa ha aïbu hë iwanã, baiwë hawë besuki, txere beruwa miski. Haskawashũ hawë yuraki pushakï, hawë bitashki pushakï, hawë kixikirã pushaismaki, hawë batxi kenã. Haskawakï keyutã, ma ë mia keneaki amiski, haskawa miski.

Habï haska katsi ikamarã, shae yura miski; yura uke betsa besti pusheirã. Aïburã haska misbuki, hawe nabu mawa xïkenã.

Habï hunirã, haskama yura keyu rapushekemiski, keyu mexuirã. Haskaya aïbu bepushekea marã, irumapa miski ika imisbuki, hawë besu pushamarã. Haska misbuki, aïbu hawenabu mawa xïkë, nanë keneirã. Habï nanë keneama ixianã, hawë nabũ yuxinï, rete misbuki, haki sinata kinã. Enabu yuxiki rateirã haska misbuki, yuxinï ea retekiki ikarã. Nanë ika bukenã, yuxinã hatuki sinaismaki,

hatu muka inākī, hatu rebua miski. Huni pepa mawashunā, hatu hawa meismaki. Habī huni sinatapa ishunā, nanē ikabumakenā, hatu rete miski.

Na enabu nanē keneirā, habia isī kutaī imisbuki, mawamiski ikarā. Haska xarabukē imisbuki, aībaibu inū, hunibu nanē ikirā, haskai imisbuki.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatū miyui yuini: Muru inū Ibā

RAUYA REBUAKĪ

Rau txakabu meni tūnā, hatu raū miski, hatu rebuakinā. Huni rauyatunā; ē shutā bake rauwā, mawaniki. Huni raubarā, hawē kenarā Rasu iniki, hatū ē shutā bake rebuanirā. Ē shutā bakē kenarā, Kupi aniki, Rasū raūkinā. Ē shutā bakeburā, itxapabu inū, sinatapabu ini buki. Ha betsa raūxina manakurā, hawē taeshunā, Rasu raubarā, rete nibuki. Kupi rebua xīkenā, Rasurā Kupī betsabū reteniki, habiatū axiaki ishunā.

Ē shutā bakeburā, betsa sinataya haki txaniaburā, hatū hatu rete pauniki. Haskatū anibuki, Rasu rauya rete kinā, Kupi raū xīkenā. Hatitū rauya reteniburā nati iniki: Rume Kuruki, betsarā txiwa bakeki, betsarā muruki, betsarā shaneki, betsarā keāki, hatiki ē shutā bake burā. Ē betsa rikabitū, hatu betā anibuki, hawē kenarā: keā inū, shane iniki, hatibu itxakāi, rauya rete nibuki. Rauya retekinā, hanu ē ewapama pixta nikē atānibuki.

Rauyatū ē shutā bake raukinā, puiki aniki. Ha rauya hunea nikē, ē shutā bake pui kainai bishū aniki raukinā. Haskawa ha ē shutā bake hiwetā hikitā, pui berukua, pui, pui isi, piama bis, bis iki mawaniki. Haskaya ha raubarā, ratei hawe nabū hiwetā hune niki.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
 Hatū miyui yuini: Muru inū Ibã

IBU AĨBU RAUNIBI

Ë shutã bakebu inū, ã betsabu, mexumerã kashū rete nibuki, huni raayarã. Ha besti akama, hawenabu shūska anibuki retekinã. Ha reteshū, kuayamabuki, ana haskatima wakinã. Ha rauya kuashū, ha betsabu hatu maiwanibuki. Haskakĩ ha ã shutã bake ma barikaya, maiwa nibuki, haska nibuki. Ë ewa mawairã eskani kiaki: habia huni mestebu rauyabe hiwea.

Ha ã ewa haunabu buya hiwea, itxatã miyuishū usai ikaibū. Ha mestebū nĩkakĩ, usãibu nĩkakĩ sina kuĩtã, xinãni kiaki; na usãkinã, habia ea aki iki kiki, ishū xinãni kiaki. Aĩbu txakatã ã haskarakẽ, ea usãimekãĩ? Itã.

Ha mestebū xinãkĩ: ã imanakẽ ea usãimekãĩ? Ë mawa haki sinatai, ea usãnã, ã raũikai, ea besti usãĩ kikirã itã. Haska kaini nimerã kashū, rau paepa bitãshū, ã ewa manani kiaki, raũ katsirã. Haskaya ha ã ewa, hawẽ nabube naxikakẽ, mestebū txibãbaĩ, huneshū uĩni kiaki. Ë ewa hene kesha tsauwa uĩni kiaki; hanũkaĩ ã ewa naxi menetã, batxi sawetã, inū huaya. Ha mestebu tashni kawã, ã ewa hanu tsaubai hushuanu, rau nakatã mitxu birani huni kiaki. Ha hukĩ, unãshubira nĩka kubirana; ã ewã ma isĩ tenei bis, ikai nĩkani kiaki, mestebunã. Haskaya ha mestebū xinãkĩ; ma rau paepa haki hua iki kiki, ishū xinãni kiaki. Haskaya ha ã ewa, haska tsautima, haska risĩ raka tima, itimaskai bis, bis, ikaya, habia rau wabu, peama mawaniki.

Ë ewa mawakenã ã kashaniki, ã betsaburã, enaburã rasibis kasha nibuki, ã ewã yura nuiwairã. Haskakẽ huni betsã unãyamaki; nara hamẽ ikama, raũwabu ikaki ishū hatu yuiniki, ã ewa mawa hatu yuikinã. Haskaya ã kukã

xināyamaki, habia mestebū akaki ẽ txipi ea raunā kinā itā; ẽ retei kai huni rauyarā ikaya. Ha mestebū nīkatā, pashaya ha ẽ kukā, txibābaĩ rete taniki, huni rauyarā. Ha rete tani hushū enabu hatu yuiya, kashū menu tanibuki, mestebu rauyarā. Haskaya ha ẽ ewa, barikaya maiwa nibuki. Ẽ ewa maiwakinā, hawē batxi rasi, na hawē shapu rasi, na hawē risi rasi, hayabi maiwa nibuki. Haska niki ẽ ewa mawairā, ẽ ewapama pixtakē ea baxi bainiki.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatū miyui yuini: Muru inū Ibā

YUXĪ INŪ RAUYA

Ea inū, ẽ txipirā, ẽ kukā nuku aniki, yume wakinā. Rauyatū ẽ ewa rebua kinā haskawa niki, haska besti ẽ xināinā. Enabu anurā, mawa yuxīki; mawaburā hatu kua misbuki, hatiri kuashū, hatiri maiwa misbuki. Yura maiwaburā, hawē yuxinā, habia maiyanu hiwe miski. Hunibu piayaka, mexumerā beaibunā, hatu txibāmiski, hatu retenū ikarā. Ha yuxī betxitā, kuxiaibū hatu txibāmiski. Ha hatu txibā ratekī, sai, sai, akabu, yuxī ratei baxiku miski.

Ẽ hiweta nuarā, yuxī ẽ uīniki, hiwe beputi anu ẽ nikē, ha yuxī tsau, tsau, ikū kiranaya, ẽ bis, bis, iamaki. Haskaya hunibū txibābu kuxi niki, yuxīnā. Yuxī ẽtxaimashū uīyanā, mese kirāmiski. Ushe baĩ yuxī uīyānā hushupaki, habĩ mexumerā uīyānā, mexupa uīmisbuki. Yuxininā bakawa misbuki, baka atxishū, pasha pimisbuki, hatiri hatū hiwetā, bushū pimisbuki. Hatū hiwerā, mani shuku ikaiyanuki. Niwea yarā yuxinā, kasha miski, hawē bake berā. Ha kashaibū, nuku nabū sai, sai, aka nesemiski. Mexumerā yuxī hushū, aĩbu ratea bis ikaibū, hunibū sai, sai, akī yuxī kuxima misbuki.

Huni mukayatũ, yuxĩ ramiwa katsirã, hepe shãku bitãshũ, txakashũ nushutã, hatiriwẽ rauwa, bai tanai sai, sai, ikũkaĩ miski. Haskaya ha yuxĩ xarabu tashnitã, habe hãtxa misbuki. Haska xini ha huni kuĩ, hua risi pakea raka miski. Haskaya yuxinĩ pani shãku mushaya tsekashũ, huni kuĩ inãmiski. Ha inã bai tanai sai, sai, ikũkirã miski. Haskaya hawe nabu haki rate misbuki, haskakĩ ha pani mushawẽ hatu atxishũ kuxa miski.

Hatu haskawa, hatiri ratei hune misbuki. Bari kaya hunibũ atxishũ, ãpash yuashũ naximabu, risĩ raka ushamiski. Ha usha rakabai besteã, babua raka miski. Haskaya hawẽ aĩnĩ, rau yuashũ naxima pemiski. Haskatã hawẽ aĩ yuimiski:

Ë yuxĩ ramiwa tana hui kiki, rate yama shãkawẽ! Ishunã. Haska watã bĩ rekeshũ nenu ea rapi tsauwẽ, kãtiwẽ bepuwe, bĩ betsa rekushũ txaima tsauwẽ, yuxĩ huaya nukawa shawẽ. Mexumerã yuxĩ hui shei ikayarã, nuku nabu hatu yuishawẽ, habu bĩ nukawa nubunã aka.

Ha shei ikaya, nukawatã maniabũ, yuxĩ txaima nitã shei imski. Haskaya ha mukayatũ kema miski, haskawa ha yuxĩ hiwetã inatanaya. Ha mukayatũ hãtxawa miski.

Hatxawa betanã, aĩ tuyumiski, haskawa ha aĩnĩ bĩ bepeã, ha yuxĩ teku ika mapuabũ, ha hunibũ betxitã yuxĩ txibãbu, ha yuxĩ kuxi misbuki. Enabũ yuxĩ uĩkatsirã, haska misbuki.

Huni Kuĩ hamesti piaya karã, yuxinĩ txibãmiski; ha txibã kuxirã, punu nuka miski, yura babuirã. Ha yura babua rakakẽ, yuxinĩ kuxa miski, xinanea raka kenã. Haskawa beni kiranima niarã, hawẽtsaĩs yuxĩ uĩkĩ, na nĩka miski. Huni Kuĩ mukaya wakinã, yuxĩninã hawẽtsaĩs kuxa miski, haskawakĩ muka inã, atimas yurãmiski, yuxĩ kirã. Haskai habe yurãtã ana meama, muka inãima habe nimiski. Ha muka yuxinĩ

inā xinarā, ana hatube niama, yuxībes nimisbuki. Yuxinī hatu muka yawakinā, hatu haskawa miski.

Haskai ha muka inā xina yurātā, yuxī itxawa misbuki, habu hawenabū ūñunā. Haskayarā ana yuxīki rateismaki, yuxinā habia hawenabuki. Ha yuxī itxawa hātxai buānā, Huni Kuībunā, hatū hiwe bepua mani misbuki. Beputā risī ina, hawa hātxama, butuama mani misbuki. Yuxī hātxai nīka kinā, bī rekuisbumaki; habī bī rekua bukenā, yuxīnā inū kamiski. Bī rekua buma kenā, yuxīnā hiwemerā irutānā, nawa misbuki, ha Huni Kuībū rakashū, nīka nubunā. Ha nawai menetā, miyui misbuki, yuxinā hātxapaki. Mukayatū yuxī itxawarā, haska misbuki. Mukayatū yuxī itxa watanā, manauri inamiski, haria yuxībe hatxa katsirā.

Haskaya ha yuxīatū, ha yuxī yusīkī, hatube hātxa tawē aka, ha yuxī hatube hātxa miski. Ha hatube hātxayarā, itxapaburā punu nuka mani misbuki. Haskai ha yuxī itxapabu beabu, hatube nawabai bumisbuki. Haskaya ha mukayarā, manāuri inashū nīkaxini, ha yuxī inūbuaibū, butumiski. Huni Kuī mukayatu, yuxī itxawarā haska misbuki.

Huni Kuī mukaya katsirā, yuxinī betxishū kuxa kubaīkī, yurāwatā muka ināmiski. Mukayairā haska misbuki, mukaya tūnā nami pitimaki, nami piarā mikā misbuki. Mukayatū pikinā yunu besti amisbuki, beshmas pitiki, akū piamarā. Mukaya katsirā haska misbu ē meniki.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatū miyui yuini: Muru inū Ibā

MUKAYĀ MIYUI

Huni hawē aĩ mawa xĩkē, manui saĩ ikaũ kaunaya; hawē aĩ mexu merā hua, habe usha kirā, kirani. Mexumerā hawē aĩ hua, habe raka kirā, kirāni ikaya.

Ha Huni Kuĩ haskai habe yurātā, habe piayaka. Ha yuxĩ betsa xarabũ kuxa paya, hawē aĩ yauxini kiaki. Haskaya ha yuxĩ xarabũ muka inānibu kiaki. Yuxinĩ muka inākinā eskawani kiaki: rau bishũ tũku mixtĩwashũ, hawē yura tibi ha rau mistu nibu kiaki. Ha muka mistushũ, yuxinĩ yusĩni kiaki, hawē kenarā: Yawa Bitxirā. Ha yusĩkinā eskawani kiaki:

- Ana unanumas piama ishawē, mĩ muka mĩ nitxĩ tirukirā! Ani kiaki. Pikinā beshmas washawe; mabesh akĩ, mani hua pikĩ, tama pasha pikĩ, nixi barā pikĩ, sheki ima pikĩ, baka pikĩ ani kiaki. Yuxinĩ Yawa Bitxi yusĩkinā, haskawani kiaki. Haskawashũ, ha pitima xarabu yuini kiaki: awa pitima, txashu pitima, yawa pitima, inu pitima, kuma xarabu pitima, hasĩ pitima, kebu pitima, kushu pitima, isu pitima, xinu pitima, haska xarabu pitimaki ani kiaki yuikinā. Haska xarabu mĩ piarā, mia rete tirubuki ani kiaki. Yunu habu pitimarā na yuini kiaki: atsa pitima, kari pitima, yubĩ pitima, yuini kiaki yuxinĩ yusĩkinā. Haskai yurāima, ha yuxĩ mexumerā hua, hawē aĩbe ushapauni kiaki, hawē hiwetā huarā.

Yawa Bitxirā haska pauni kiaki; yuxinĩ muka ināima yurātanā, yuxĩ itxawatā hātxai nĩkakĩ, na nawaibu uĩ paunibu kaiki hawē nabunā. Yawa Bitxirā yuxinĩ itxakawa pauniki. Ewa pamatunā ě uĩniki, Yawa Bitxi mukayarā, mexumerā yuxĩ itxawa, nawaibu ě uĩniki yuxĩnā. Yuxinĩ hātxarā na nukuna keskamaki, betsa ě nĩka niki miyui yairā. Yuxinĩ miyui hatu yuyairā; Huni Kuĩbunā, yuka misbuki:

- Yuxinĩ ě haska nūbariai? Akabu. Haskaya yuxinĩ yuikĩ:

- Haskama mĩ pei hiwenūbariai! Aka.

Haskawatã ha Huni Kuĩnẽ, haikaisma yukabu, ha yuxinĩ hatu yuimiski.

- Yuxinĩ ẽ mawa nũ bariai? Aka.

- Mĩ yane mawa maki, mĩ ewana shanai, bú ruapei ewanatã, mĩ mawa tiruki! aka. Haskawa nĩkatã, ha huni Kuĩ mawa benimani kiaki. Haskatã ana yukakĩ:

- Yuxinĩ retenhamei bukani mẽkaĩ? aka.

- Rete nameamaki, mawa pei hiweabuki! Ani kiaki. Haska bai ha yuxĩ inũkaya, Yawa Bitxĩ muka hatu uĩmaniki. Muka hatu uĩmairã ẽ uĩniki; mukarã rau tũku mixtĩ, na nupe teke mixtĩ, na karu tumes mixtĩ, na mane hatu uĩmai ẽ uĩniki. Yawa Bitxi mukaya kenã, itxama ipaunibuki. Itxaburã muka hatuki puta, mawa paunibuki, haskakẽ pewa paunibuki. Yawa Bitxi mukayarã haska ẽ uĩni, ẽ xinã miski.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

RETE NAMENIBU

Enaburã eskaniki retenhameirã; Pekã nawa meranu huima, Tenẽ piawaya haki sinakĩ. Ha Tene habiakiri sinatai, habu rabe sinata kãi kainaya. Habia rabetã piawa nibuki, ha piawa menekĩ: betsã kanũ wanũ, betsã binu wanũ, betsã haxiwanũ, ha menekĩ keyutã. Pekã huni betsabe naxi kashũ, yuini kiaki:

- Ẽ huni betsã reteikai, ẽ haska rakiwa eki sinatai kiki!

Haskaya ha betsã yuikĩ:

- Nuku nabu rete yamawe, miki sinatama kirã! aka.

- Eki sinatai kiki, ẽ haska rakiwa eki sinatai kiki ikaya.

- Miki sinatamaki, nukuki pei kiki, nukuki sinata kinã, nuku yuikanai, hatu rete yamawe, nukube nuitapa kani

kiki, nū hatube hiwe xaraira nunā!. Haskawakī yuikī keyutā, naxi menetā hui hiki tuxiaya. Tene huaya yukani kiaki:

- Mawa eki sinata rakiakī, pia rasi mī wai ikaya, ẽ rateamaki! Ikaya. Mexukiri bestēshū, mabesh akaibū, Pekā kenabu yane huamakē, mabesh akī keyuabu. Pekā mabesh akama iniki, sinakinā Tene rete katsirā. Sina tsaubai ixtukaĩ, hawē pia mesputā, kanūki txitimatā, Tene shutxiki tsaka niki. Haskawa ha Tene bis iwanā, paka tsekatā kuxiaya. Pekā txibaĩ sai, sai, ikūkaini, pia txibāmakī bixku kūbainaya, haska ana Tene kuxitima bis ika tsaukē.

Na raka ea uĩ bekawē, na Hunī ea reteairā, kuxai bekawē! iki rakakē, hawē ibu kashai eskaniki:

- Ẽ bake besti ea reteĩ kiki, kuxa tākawē! Ishū hawē ibuā yunua. Huni keyatapatū binu sanābainaya, hawē ibuā txirekē bibainaya. Ha huni keyataparā, hawē kenarā: Txitxatirā. Ha kashū Pekā yuikī:

- Nuku nabu rete yamanākawē, eāri mia kuxa kikirā! Aka. Haskaya ha Pekā iki:

- Ea hātxawa yamawe, ẽ miari tsaka tirukirā! Ikaya.

- Pekā, mī eari tsaka pai ikai? Mia kuxanū tenewe, Txitxakī! Aka. Pekā Tene kixiki tsaka, haska kuxitima bis ikaya. Huni keyatapatū kuxa, Pekā bis itā tī ikaya. Ana eskarabeki Txīkakī kuxa, harapi binu nitxī birani hukirā, hawē ibu yuiniki:

- Pekā mī bake mia reteāyā, ẽ kuxa raka kiki! Aka.

- Habu xināshū isī tenenuwē, ẽ bake besti ea retēshukirā, habu tenenuwē! Haskatā hawē bake, ikubirā risi tewetā, hawē bake ratāniki. Hawē rabanā, hawē ibu piama kashaya. Tenē yuiniki:

- Ewē rabanā kasha yamawe, ẽ mawa isī teneai, pia shuiki ẽ isī meai, ẽ mawai ewē rabanā ikama iwe! Haskaya hawē ibu aĩbu, hawē bake ikua kashaya. Hawē ibu huni hua, harapi tsauwa kashaya yuiniki.

- Epã ewẽ rabanã iki kashama iwe, ã mawairã. Haskaya hawẽ ibu huni, hiwe betsã kashũ, hatu yuiniki.

- Ë bake ea tsakãbu, isĩ tenei raka kiki, ea rauwa shuni bekwẽ! Hatua. Haskaya huni betsã rau bibirã, hawẽ bake rauwakĩ yuiniki.

- Mĩ bakerã haska shusha timaki, mawa isĩ tenei kiki, mawai kiki. Hawẽ ibu aĩbu kashai heneamaskẽ, ibu huni habiaskariaya. Tenẽ yuiniki:

- Epã kasha yamawe! Aka. Ibu aĩbu piama saĩ ikaya, hawẽ paka shui bui ikaya, yui niki:

- Ewã kasha yamawa, ã mawama kirã! Aka.

Haskai atimas peniki, rauwa burã. Haskaya ha huni “Peru” anua huimarã, kuxabu rebu niki, enauma kenã. Pema kenã, mawa huni sinatapa kenã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

YUMETSU KUXAKĨ

Enabũ aĩbu yumetsu kaĩ, kainaya kuxanu ikarã, eska nibuki. Iriki yumetsu rawãya, enabũ retei kashũ, hawẽ hiwetã hikishũ yuini buki:

- Irikĩ ã mia rete yuai! Akabu, ha Iriki iki:

- Hawakatsi mã ea rete yuai?

- Habia mĩ yumetsu rawãyanã! Akabu. Ha Iriki iki:

- Mã ea rete yuayarã, ã nama xinai.

Namairã ã eska xinai; binã ã yuraki ea piai ã uĩxinai! Hatua yamaki. Haskaya ha nĩkama:

- Hãtxawãma turi katawẽ, mia retenunã! Akabu.

Haskaya Iriki rateama, hatu yuikĩ:

- Mã ea retei ikayarã, habia miari mĩ mawa shanai, tsuã mia maiwatima, shetẽ mia pikĩ, himã mia pia, mĩ

txapu txai pisimayai rakanũ bariai! Aka. Haskatã ha Irikĩ hatu yuikĩ:

- Ea rete rikawẽ, ẽ ratea mabĩ! Hatua. Iriki bai tanai, pabe pukua ixi, ixi, iki, unã shubira bai tanai kaya. Haskaya ha hunibũ Iriki tsaka kũbainabu, Iriki bis ikama, bai tanai pabe pukua, ixi,ixi, ikũkainaya. Ha tsaka, tsaka, akabu, hawẽ yura pia txamasha wabu, ri ika raka mawaya. Ha hunibu sai, sai, inibuki.

Haskawaibu uĩ mapuabũ; Irikirã ua mawa raka, habu xinashũ pia pae menuwẽ, inibuki. Enaburã haska nibuki, Iriki reteirã, habias yumetsumis kenã, rete nibuki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

SHUMAWAKĨ HASKAWATI

Shumawa kinã ẽ kukã aki rakaimaki, ẽ kukarã ẽ ewã purã. Mawa unaneparã, hatũ apauniki, shumawa kinã. Shumarã mawa paeparã, ẽ kukã ashũ, mawa baka bira kaimaki, shuma ashunã. Ẽ kukã shumawakinã: shunu bitxi bishũ, nisti bureshũ, tau bureshũ, isã bureshũ, shebũ bureshũ, hepe bureshũ, hati xarabu burekĩ keyutã. Hepe shãku bishũ, isã shãku bishũ, shebũ shãku bishũ, tau shãku bishũ, nisti shãku bishũ, shaku txiwa bishũ. Hati bikĩ keyutã, rasibis husikeyutã, txakakĩ keyutã. Haskawashũ kêtiki naneshũ, ùpashwẽ henewashũ, txi anu pitxã, kukatsa, kukatsa iki, keyuaya kėti buteshũ, mã tsaushũ bepua matsiaya.

Haskawa matsiaya, kētxawẽ beashũ nushua, haskakaĩ risĩ rikatã bepukua rakakẽ. Hakimamari haki pae hui, benisuĩ butukawã, sabi, sabi, iki nikẽ. Hanukã hiwe meranua tashnikã, bai tanai nawa kũkaini kaya. Unu bai

namakishũ yuxinĩ, ma hi sēke shuna, yuxinĩ hi sēke inã, bibaini nawa kũkaini.

Shunu ewapawẽ manaũri ina, unu shunu texpanu nia, mimawai nikẽ. Haskaya ha yuxĩ rasi, shunuãwẽ hiweabu, hatube nawai. Na piti inãbu pikĩ, na yuinaka rete xinabu pikĩ, na baka bixiãbu pikĩ, na risi inãbu, na tari inãbu bikĩ, na batxi inãbu, na pia inãbu bikĩ. Haskawabu bibaini, yuxĩ rasiitũ mabu inã bibaini. Shunuwã nua butu kirani, hanũkaĩ inũ hui, mabu rasi bei. Hiwe merã hikitã, hawenabu inãkeyutã. Ana kashũ, henemerã kashũ, bakawã bikĩ, baĩ bikĩ, buewã bikĩ, batũ bikĩ, na kape bikĩ, hati xarabu bibirani.

Haskatã inũ hui, nawa kũkirani huaya, enaburã ratei, hunei keyuabu. Nawa kũkirã hitita, ha baka rasi beai hawẽ hiwetã mãtxĩtã. Hanũkaĩ risi paketã rakatã, usha rakakẽ. Ūpash neshãwashũ naximabu, hanũkaĩ ana paẽama, petã hatube hiwei rakaimaki, ẽ kukarã. Haskaira kaima kiaki ẽ kukarã, hawẽ kenarã Sanĩbarirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

SHETE INŪ XINUKUÍ

Shete hawẽnabube itxatã, yubaka misbuki, xinu parãnũ kawẽ ikarã. Xinu parãkinã ẽ eskawai kai ika: nai merãnua katxa ikanikiki, hatu uĩ nũkawẽ ẽ aka, huaya nũ pishanũbũ, habianu ikawẽ, xinu kawanaya nũ pishanuna hatuatã. Ẽ xinu ikai ika hushũ:

- Xinũ, nai merã katxa txani kani kiki, hatu uĩ nukawẽ!
Aka.

- Ẽ kai ea manayuwe, ẽ nupe ẽ bikairã! Ikaini kashũ hawẽ nupe bitani huaya shetẽ akĩ:

- Ë petxi anu txumawe, nũ nai merã kanunã! Aka. Shete nuya kaini, txaima kuĩ kawãkĩ, ha shete perabeke, perabeke, ikaya. Ha xinu iki:

- Haska yamawe ã kawã tirukirã! Ikaya. Ha xinũ yuikĩ:

- Mĩ ana perabeke ayarã, ã mia bushte shanai! Aka.

Ha shete nĩkaismai perabekeaya, xinũ bushetea kawanaya.

Haskaya xinũ xinakĩ; shete maĩ tĩ itanayarã, ã itxu shanai ishũ xinã yama kiaki. Ha shete tĩ ikaya, itxutã kuxi kaini kiaki. Haska kaĩ hiki ina nishũ uinũ, ha shete betsabũ piai, uĩ nini kiaki. Haskaya ha shete ikani: xinu inũ kashuki ika mani nibu kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná

Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

YUSHABU YAIX RAMINI

Yushabũ sheki patxi, kani riana keyu miskẽ, haki yauxiabu inũ, kani kiaki. Inũka ana huama, kiniwabaĩ habiari hiweni kiaki. Haskaya hawẽ bake, manu namei kashaya, iweni kiaki, habe hiwe katsirã. Kari besti pikĩ, itxawani kiaki, baiwa tanaibũ bana katsirã. Hawa pitima, shena besti pimis. Haskai hawenabube hiwea, baiwashũ sheki banaimabu, itanaya. Haskaya ha yushaburã, shetauma askawashũ piti kuĩ pitima. Hawenabube hiwea, mawa sheki txakaya.

Yushabu hanu yaix katsirã eskani kiaki; askawashũ piti kuĩ pitima, sheki besti piaya. Hawenabu haki sinatakĩ:

- Yushabũ mĩ ã sheki besti piaĩ! Akabu. Yushabũ hatu yuikĩ:

- Ë askawashũ piti kuxi pitimabĩ! Ishũ hatu yuiya.

Haska xina, ha yushabu nimerã hamesti ka ibai, barikaya hushũ hawẽ bake yuini kiaki.

- Ē bakē, earā ē yaix rami kai, ē shetauma haskawashū piti kuxi ē pitima ikai! Ani kiaki. Haskaya hawē bakē yuikī:

- Ewā mī haskawashū pitimamē? Aka.

- Ē haskawashū pitimaki! Ani kiaki. Hawē bakē yusīkī:

- Ewā sheki patxi besti piwe? Aka. Ha yushabū sheki patxi besti pi yurāimashū, sheki patxi besti pikī, hatū sheki bai, mashush biranaya, hatu keyuāya. Hatu haskawāya, ha bai ibubu, yushabuki sinatakī yuinibu kiaki.

- Yushabū, mī ē sheki patxi ea keyuāi! Akabu. Ha yushabū hatu yuikī:

- Ē haskawashū piti kuxi pitima, ē ikai hatua, ē shetaumaki hatuatā. Habia ē bakē sheki patxi piwe eawa, ē pia yura wāniki! Hatuani kiaki. Hatu haskawani kiaki, yushabū hatu yuikinā. Haskaya ha hunibū yushabu yuikī: ē sheki ea keyūyamawe anibu kiaki. Yushabu haskawabu, ana hawa pitima xinaī, kashayama kiaki. Haskatā hanu yaix kakatsirā eskani kiaki: hamesti nimerā kashū kiniwaya, huni piaya kashū, betxini kiaki, yushaburā. Ha kiniwai betxishū, hunī yukani kiaki:

- Yushabū hawakatsi mī kiniwai? Aka.

- Haskawashū piti kuxi pitima, sheki patxi besti ē piaya, ea itxamisbukē, yaix katsi ē kiniwai, ani kiaki.

Haskawa ha hunī nīkatā, hawē rabanā iki, hawē nui, kasha yama kiaki. Haska uībirani hushū hawenabu yukani kiaki:

- Enabū, mā haskakī yushabu itxa, nimerā kamē? Hatuani kiaki. Hatu haskawa txani nibu kiaki:

- Habia ē sheki patxi besti ea piāmiskē ē itxa kaki! Anibu kiaki. Haskaya hatu yuikī:

- Yushaburā uani kiniwai, ē uī birāshuki yaix katsirā, hatuani kiaki. Haska hawē bake yuiya kashaya. Haskaya ha yushabu ma yaix ramia; peshakayatā, hina yatā, nushakayatā, bushakayatā, haskai keyutā. Ha yushabu

haskatã hawẽ bake manui, ẽ bake itanũ ika huarã, hawẽ bakẽ manui, kashawãyã. Hawẽ bakẽ manui, baitanai kasha kũkainaya, ha yushabũ nĩkatã: ẽ bake kashai uĩtanũ ika huaya.

Bake pixta kashai tsaushũ, ha yushabu yaix ramia huai, betxia benima yama kiaki. Haskaya ha yaixĩ yuikĩ:

- Ẽ bake, ẽ mia iuwai ayama kiaki. Haskawa ha bake pixta benimai tsaukẽ, iuni kiaki yaixinã, ha bake pixta iukinã. Ha iushũ, hinayawakĩ, nushaka yawakĩ, bushaka yawakĩ atã. Haskawa ha bake pixta benimani kiaki. Haskani kiaki, yushabu yaix ramirã, kari bikinã habia yushabũ bini kaiki, ha kari hayama kenã, shena besti pimis kiaki; askani kiaki nuku nabu yaix ramirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

AĨBU BENEUMA SHAE RAMINI

Aĩbu bake rasia shae rami katsirã eskani kiaki: mawa bu txaipa nia, hawẽ bake rikabi bu txaipakẽ. Nimerã kani kiaki, ha nimerã hiki kãikĩ, hawẽ batxi pekatã, axtxakaĩ raka kashabai. Ẽ ramiai itã, hi siri sẽke bitã, tsimistu kaini kiaki, ha hawẽ hina katsirã. Haskatã ha hawẽ bu txaipa meshtetã, hi ratsamĩni kiaki. Haskawaya hawẽ yuraki, Rani txaipa txaibu hukũ birani kiaki. Haskai ha hawẽ yura keyu, Rani hukuaĩ uĩnikẽ, shae kaya huni kiaki.

Ha shae kaya hukirã, shae betsa rabanẽ, harapi nituxitã. Yukani kiaki:

- Mĩ shaemẽ? Aka.

- Earã ẽ beneuma, ẽ bene mawa yamakẽ, tsuã ẽ bakebu yuinaka ashutima buni ikaibũ. Ea rikabi buni ẽ bu txaipakẽ, na ẽ bakebu bu txaipakẽ, ẽ xinã besti kirani huaki; shaepa

ikarā. Ē batxi pekatā, axtxa rakatā, kashai rakabai, beni kawā hi sēke bitā, ē puī kiki hi mistua, ha ē bu txaipakē. Hanukaī rani ē yuraki hukuī ikaya, ha ē hinawakī hukūriaya, hara kiri katāpa ika ē nikē, mī hushuki, shae! Aka.

Ē bakeburā hiwetā baxikuaki! Aka. Shaē yuikī:

- Itawē nū habe shae kainunā aka. Aību hawē hiwetā kakatsi ikama, hawē bakebu kenani kiaki.

- Ē bakebu? Hatua beaibū, shae hukirā, bai namaki nikē, hawē ewā yuikī. Haskaya hawē bakebū shae betxia, ratei niti ika bukē.

- Ē bakebū, rateama huwe, ē shae ramiakirā hatuani kiaki.

Hawē bakebu kuxi kāi, ibu rapi nitā, hawē ewa yuikī:

- Ewā, earā ē shae katsis ikai akabu. Hawē ibuā hatu yuikī:

- Hanu axtxa rakawe hatua, kashai keyuaibū, hanū nesekawē hatua, nesea mapuabū. Beni kawē hatua, benia niabū, aību hi sēke rasi bika, hatū puīkiki seu katsi bika. Hanukāi hatū yuraki rani hukuī keyutā, hatū hinaki hukuī keyuriatā. Haskaya hatū ewā hatu yuikī:

- Ē bakebū, neri ea txibā kawē hatuatā. Ha ibu bebuaya, hawē bakebu txipu kai, usā kubainaibū. Haskaya ha ibuā hisis rasi pikī, nakash pikī yurawā nibu kiaki, hawē bake buyarā. Haskani kaiki aību shae rami kainirā.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná

Hatū miyui yuini: Muru inū Ibā

HUNI KUĪ AWA RAMINI

Awarā Huni Kuī ramini kiaki; Huni Kuī mawa shuarawā, mawa pike, hawenabū piti bawa, hatu keyūmis ini kiaki.

Mani rami wakī, atsa rami wakī, sheki rami wakī, pua rami wakī, kari rami wakī, yubī rami wakī, barā rami wakī, nixi barā rami wakī, shupā rami wakī, nawāti rami wakī, yutxi rami wakī, haska xarabu rami wakī keyutā.

Haska ketākī yunu xarabu rami watani, inū huima. Mapu ramiwashū ratā bainima, uītanū ika, benai txītū kirani hua. Ha mapu ramiwa bainima, uītanū ika huarā, mapu ramirā, ma ramima. Awa yushānē hawē atsa piai, uītuxini kiaki awa ranā. Haskai aīwātā, habe hiweshū bake itxawani kiaki, awa ranā. Hanu kāi bake bawakī itxawatā, hatu ubisitawani kiaki awa ranā. Hatu haskawa, mawa enayani kiaki awarā: inurā hawē txai kiaki, txashu inurā hawē txai kiaki, yawarā hawē txai kiaki.

Awarā enaya rasi kiaki, ha hatuki bai nimisrā. Haskai ana hawē aī iuwama, hamesti bai kani kiaki. Haskaya shawe ramia, aību hawērua kuī haki nukuni kiaki. Awa hawē kemukī, txuta paya, aību hawē rua kayakē, hawē kemukī txutai. Hawē shebi beshua rakakē, awarā hawē hina mistua rakakē. Ha shawe awarā hinaki, haki tsitsubia, ha awa hina sēkea, awa mawani kiaki.

Ha awa mawa xina, shetē piai hawē txaī betxini kiaki. Inu keneyatū betxia, txapui pisimayai ikaya, shetē piai betxishū hatu yukani kiaki. Inawā hatu yukakī:

- Shetē haskakī ē txai mā ea retēi mashū pi ikai? Hatua.

- Nū retea maki, txapuai betxishū nū piaya mī hui ikai! Akabu. Haskawabu ha inawā nīka baini, kaitū besukawā, hi bemaki hunea nikē. Ha shawe meshu kūkiranai betxishū, yukani kiaki.

- Shawē ē txai mī ea reteimamē? Aka. Habiatū rete biaima, inu parāni kiaki, shawenā.

Inu parābaini kini mera hikia, nawani kiaki, inu hunea nikenā, shawe nawairā.

- Ë awa reteimaki, awarã puku pikatsi, puku txia, txiari! Iki rakani kiaki. Puku txia txiari ikaya, inu hunea nishũ, shawe nawai nĩka. Haskaya ha inu kashũ, shawe bishũ, rete birani huni kiaki inurã. Ha shawe rete birani hushũ, hawẽ aĩ yuini kiaki inawanã:

- Shawẽ ã txai ea reteima, ã rete ria biranai! Ani kiaki. Hawẽ nabu yuikinã. Awarã shawe txutai rebuakinã, haskawani kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

HUNI KUĨBU YAWA KUĨ RAMI NIBU

Huni Kuĩ mawa hiwe rasi hiweabu, bai rasiwatã yunu banakĩ keyutã, mawa yunu txakaya. Huni Kuĩbu hiweabu, aĩbu rasibi beneyabu, txipax besti mawa hawẽrua, beneya katsis isma. Ibuã bene yawapaya, ha txipax beneya katsi ikama. Aĩbũ risi tewea, manaũri tewea rakakẽ, ha huni aĩbuki inapaya, aĩbu bepukua rakakẽ, ha huni haska ina tima inũ kaya. Aĩbu bepe mana kawã, ibu yuiya, ha ibuã itxa kashaya. Ha ibu hunĩ yusiã, aĩbũ nĩka katsi ikama, kashai rakakẽ.

Hini Kuĩ itxapabu pamawã bimi bitãshũ, kãti ewapaki mutsashũ, Huni kuĩbu itxapabu itxai keyutã, pamawã nushua, barikaya nushutã risiwẽ inai keyutã. Mexumerã ha txipax beneya katsis isma manaũri ina usha rakakẽ. Ha itxapabu ushai keyua, hãsh iki maniabũ; hãsh iki manibia, hanubi yawai keyutã, ha bake mixtĩbu rikabis yawai keyutã. Hanubi hatũ risi sãkekĩ keyutã, ha sãke txinesheketã, hatũ xumu retsaumetã, hatũ kãti matsaumetã. Haskai rami keyutã, hatũ yunu keyutã kuxi aibũ, ha txipax beneya katsis isma, manaũri risi tewea rakashũ uĩni kiaki, hamestiwa

bainaburã. Ha penaya butushũ, hatu benai, bai tanai kasha kukuaya.

Haska baina bukẽ, hamesti nia tsube hiwetima. Hamesti nia shubu tanai, kasha kukuaya, ha bunãti hene bainabu, shubu mashketã runua, bunãti beyui runua. Bake pixta bunãtiki naneshũ, rũtã bainabu, ha bunãti beyui runua. Bunãti meranua, bake ixta shei iki runukẽ. Ha aĩbu benima kawã, inakãi bunãti pekatã uĩyanã, bake pixta mawa hawẽrua pixta, tashnikawã usãyã, ha aĩbu benima kãi bitã haya kashani kiaki. Haska ha mexuaya, hubũtã habe ushani kiaki, ha ushaxini bestẽkawã, ha bake ixta ma benia, nikukuni kiaki. Haskaya ha aĩbu benima kawã, pitiwashũ habetã pibai. Unu ana yame betsã ushaxini besteanã, ha bake ixatarã, ma berunã pixta ini kiaki.

Haskaya ha aĩbu hawẽ benimakĩ, kespĩ washuna hawẽ nisheke tsakai ikaya, ha aĩbu hawẽ benimai. Ana yame betsã, ma ewa kaya nikẽ, aĩbu hawẽ benima kawã, piawa shuni kiaki. Hawẽ baka tsakakĩ, na yuinaka tsaka tirã. Ha yuinaka tsaka tani huaya, mexuaya ha aĩbu habe risĩ ushani kiaki. Ha habe ushashũ txutama, ha berunã yurãtã, txuta beyawatã, txuta kubaĩkĩ, bake wani kiaki. Ha bake waxina ewai kaĩyã rakakẽ, ha bene paiya kashũ, ainẽ ibu inũ, hawẽ pui reteni kiaki, ha yawa kuĩ rami bainima burã.

Haskaya ha aĩbũ hatu unani kiaki, haunabu yawa kuĩ rami bainima burã. Haskatã ha aĩbu bene berã, hani raki bunibu kiaki, hawẽ bake buyarã. Enabu sheni pabu, yawa katsirã eskanibu kiaki; hene kesha hiweabu. Bariã tiã mawa yunu txakai ikaya. Mawa yunu rasi: atsa txakai, mani txakai, kari txakai, pua txakai, yubĩ txakai, yusu txakai. Enabu sheni pabu raya kapabu, hatũ hiwe pawã txaiapa, akũ mania burã, eskanibu kiaki. Hene kesha hiweabu, naxinũ ika buaibũ, bake mixtĩbu inũ, huni ewabu buaibũ,

haskaya aībaibu baxi kuabū. Heneki pukua sai, sai, ikaibū, mapu bia beyusi, ha mapu ramiwakī, yawa washū hiburu mamaki nitxiābu. Ha bake mixtībū, mapu yawa rami washū, tsakaibū.

Aībaibū hatū kari bitāshū, hatū atsa bitāshū, hatū mani bitāshū, hatū pua bitāshū, hatū yubī bitāshū, hatū yusu bitāshū, ha xarabu bitāshū huabu. Aībaibū hatū benebū baka bibuabu rabanē, atsa huashū hatu manaya. Haskaya ha hunibu inū, bake mixtībū mapu ramiwashū tsakaibū. Bake pixta ewapamatū, hatu yuini kiaki:

- Enabū beyus samanakawē nū yawa nubunā, hatua. Habiatūri hatu yuikī: matū aī itākawē hatuani kiaki. Hatu askawa baibū, huni bestitxai, aību bestitxai baxikuya. Aību rasi bekī usā kubirā naibū, bake mixtī rikabi usā kubirā naibū. Haskaya ha bake pixtā hatu yuiya, ana usāma. Bake pixta usāma huaya, huni betsā uītā: hatu yuikī, na bake pixtarā usāmabī hatua. Betsā yuikī:

- Habiatū mixinana ikiki, yawa katsirā! Akabu. Xinā betsā iki kiki, yawa kaīkatsirā, akabu.

Hene kesha berunā inū, txipax mapuabū, usāi mapuabū. Bake mixtī unaismapa xarabu mapuabukē, hatu eskawani kiaki. Ha bake pixtā hatu mapu bimani kiaki; beke pixta unanepatū. Huni betsā uīkī: na bake pixtarā, mawa unanepaki, nū ewabiarā nū askamaki, ishū hatu yuini kiaki. Betsā hatu yuikī; na bake pixtarā, habiatū ibubu hatu yusīmis iki kiki, hatuani kiaki. Askakī ha mapu xarabu itxawashū. Hunibu inū, aībaibu inū, txipaxbu inū, na bake mixtību itxatā. Mapu bitā, yawa katsi, ha mapu repatsakai, hawē retxuku inū, rekī katsi. Na hawē tsis katsi, mapu tsitsami inibu kiaki. Askai keyutā, ana hātxabuma inibu kiaki, askai habia yawā hātxawes hātxai, mapeke biranibu kiaki, ma yawa ramiaburā.

Haskai unu sīti biranibu kiaki: ha bake ixta bebu nubũ, txipax inũ, berunã hatu itxũ benibu kiaki. Haskai ha hatũ bai nemaki, mani huxĩ hamẽ ikaya, ha betxitã pituxinibu kiaki. Ha mani pikĩ, atsa pikĩ, kari pikĩ, hatũ yunu rasi pikĩ keyutã, nimerã hiki bainibu kiaki. Ha nimerã hikibãi, bimi xarabu pia taewa nibu kiaki: kũta pikĩ, shebũ pikĩ, na habia bimi xarabu pibainibu kiaki.

Haskai nimerãs mapuabu, atimas yurãnibu kiaki. Haskaibũ huni inũ, aĩbu bestitxai baxi kunibu kiaki. Habuã nuku pawa niburã. Habu rabes baxikuxina, bia kanãnibu kiaki. Ha biakanã xinabu, bakeya nibu kiaki, hatũ bake bebũ kearã, aĩbu ini kiaki. Ana bake betsa bikinã, huni bini kiaki. Haskairã hatũ bakerã, habia yame tibi ewanibu kiaki. Haska xina, ha hawẽ bake rabe, samama yume xinabu mapuabu, hanubi hawẽ pui txutakĩ, bake wani kaiki.

Ha bakewa xinarã, aĩbu ini kiaki, ana bakewa xinarã, huni ini kiaki. Ha haska xina yame tibi ewai, ha huni berunanũ, ha aĩbu txipaxni kiaki. Haskai ha puibe txutanamei, bakeya kubainibu kiaki. Nuku nabũ, nuku pawairã, haska nibu kaiki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

TXÃTU SHAWENI

Na miyuirã, habia ẽ epã ea yuiniki, huni txãtu shawenirã. Huni mawa txikix, ini kiaki, shawe ramirã. Txãtu mawa txikixkẽ, hawa piti pima buma, buni tenei hawa pitima ini kiaki, shawe ramirã. Ha huni tsãtukẽ, tsua raya shũtima, tsuã piti bawa shũtima, hanubis raka, harakiri nitima rakakẽ, hawenabu haki sinatai ikaya, hatu uini kiaki:

- Enabū ē haskawashū matu raya shūtima, mā eki sinatai ikai! Hatuani kaiki. Na ē tsātu, ē kixi ewapama, ē puyā ewapamakē, haskawashū ē matu raya shūtimaki, hatuani kiaki. Mā eki sinatakī, ea piti inama, buni ē nuitapai, hatuani kiaki. Hawa pitima ūpash besti ē amiski enabū! Hatuani kaiki. Hari ikai nīkai mani nibu kiaki, huni txātu buni rakashū hatu yuikinā. Haskaya huni betsā, hawē rabanā ikī, sheki misi inā, pini kiaki ana kashamarā. Hanu rami katsirā, eskayama kiaki: ha huni txātu haska nitima rakakē, hawenabū itxabu, nīkai kashai rakashū, xināni kaiki.

Haskawashū rayashū pitima ē rakakē, eki sinatabu ē kashai ika, ishū xināni kiaki. Nimerā ē kai haria rami katsirā, ana hatu ūiyama ikatsirā ika. Ha huni txātu unāshubira meshu kaini kiaki. Haska kaini bai namaki raka, kashani kiaki bunirā, hawa pitimarā. Haskai huīti kuxi katsirā. Ha huni txātu bai namaki raka kashaya, hawe nabu betsa kashū, yukani kiaki:

- Mī haskai kashai? Akabu. Huni txātū hatu yuikī:

- Habia enabū ea itxakawa, ē buni kashai ikai! Hatuani kiaki. Haskaya huni betsā peubirā, hawē hiwetā iweshū piti xarabu pimanibu kiaki. Haskawabu ha piti xarabu pikī, yaniwani kiaki, ha yaniwatā mixinani kiaki. Ē haska nitima, ē txātuki ē shawei kai inikiaki. Huni txātū xinākī: enabu ē hatu yuyai, habu ea petxiki, nanē kene nubunā, ishū xināni kiaki.

Haska xinātā hawenabu betsa kenani kiaki. Ha betsa kena hushū, yukani kiaki:

- Hawa katsi mī ea kenai? Aka. Huni txātū yuikī:

- Enabuki ē bakatsi ikai, mī aī yunuwe, habu ea nanewē, petxiki kenunā ani kiaki. Haskawa ha huni ia ika kashū, aī yuini kiaki: -Uwa huni txātu nanewē hawē petxiki kene kiawe, ba katsi iki kiakirā. Aību ia ika kashū, nane bishū, sēkeshū naweshshū, kētiki naneshū, pitxā

pe tanaya, buteshũ tsauwã. Ha matsi tanaya, aĩbũ yukani kiaki, huni txãturã:

- Mĩ petxiki mia hawa kenepa? Aka. Huni txãtũ aĩbu yuikĩ:

- Ē petxiki ea yuri, yuriwawe, nawã bai washũ, retxia kakewe! Ani kiaki. Haskawa ha aĩbũ ia iwanã, ani kiaki, nawã bai washũ, retxia kakekinã, haskawakĩ keyutã, yuini kiaki, ma ě mia ashuki ishunã. Haskawa ha huni txãtu, nimerã kani kiaki. Ha nimerã karã eskani kiaki.

Ha huni txãtũ haskarakiakĩ, ni pei tukũshũ naka yama kiaki. Ha nakashũ sea yama kiaki, ni peirã. Haskatã ha huni txãtu nawa yama kiaki:

- Shawe, shawepa? Iki. Nasuke, nasuke iki, saki, saki, iki, hawẽ kixi rabe ma eskea, hawẽ puyã rabe ma estea, hawẽ petxi shurui keyua, hawẽ pubi bitxi ha shuruama. Haskatã uĩyã, hawẽ petxi ma hawakuxira kuxia, hawẽ pubi bitxi ma kuxiria. Haskai shawe ramitã, petxi kuxitã, shakayai keyutã, habianus raka buni tenei rakani kiaki.

Haskatã hawa pitima, meshu kaini kiaki; piti benairã. Haska kaini kakĩ, kunu betxia mawa benimani kiaki, hawa pitima kunu rukũ pikinã. Haskakĩ kunu pia beyawanishũ, na eskatiã habia pi hiwemiski. Haskani kiaki, huni txãtu shawe ramirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

BAKE IXTA RUSHAU RAMINI

Bake pixta rushau ramirã eskani kiaki; hawẽ ibu bakawai kaya txibã baina, isa ramirã eskani kiaki. Hawẽ ibube bakawaika, mawa baka txakaya, hawẽ ibuã yunua, baka biama nikẽ. Hawẽ ibu inũ kakẽ, hawẽ kukabe

baxikua, hawē kukā baka biai, uī nikē. Hawē kukā yunukī; baka atxiwe aka sinai nikē. Hawē kukā baka bibai inūkaya, ha bake ixta sinai nikē. Ha hawē kuka kashū ibu huni yuini kiaki:

- Hania ē bakerā? Ikaya.

- Mī bake mī baxi biranarā, sinai unu hene namaki nikē inū karinawē ē aka, sinai nikē ē hushuki aka. Haskaya ha ibu huni kashū kena kubaina, ha bake pixta sinai ibu huni kemama ikaya. Ibu baxiku kaini, hiwetā hikishū, hatu yuini kiaki. Ma hani rakika, ē kena ea kemamakē, habu habianushū baka biunuwē ika ē hushuki hatuani kiaki.

Haskarakiai, baka atxiwe ēwa, eki sinatai hene namaki tukuama nikē, ē huaki hatuani kiaki. Haskaya ha bake pixta, henē nibai atimas hawē kukā kena, ha hawē kuka ma inū hukē. Ha bake ixta ratei kashani kiaki, hawē kuka benairā. Haskatā ha bake ixta nimerā hiki kaini kiaki, hawē kuka hari ka rabanenā. Ha hene pukebaī kashai nikē, harakiri katima, hawē kuka kenai nikē, tsuā kenatima. Haskai ha bake ixta, hawē kuka kena kubaini, haribi ma hui menua. Ana hawē kuka kenapai, kebenui, kukā ipai; ru shau ikaini kiaki. Ana kukā ikama; ru shau ikirā, haskai hari beyani kiaki. Haskai isa ramini kiaki, peiya pixtairā. Haskatā hi metashki tsauwa, keui: ru shau! Ru shau! iki tsauni kiaki. Haskaya hawe txitxi, hawē rabanā iki, kashani kiaki.

Kasha xini penaya, atsa huashū, mani huashū, hawē kakāki nanetā, hawē matxatu bitā, hawē baba manui kasha kūkaini kiaki.

Haskai nimerā hiki kāikī, hawē txi rekushū, tsuma kaya, shae bai namaki nikē. Ha yushabū shae betxitā, hawē baba rabanē, kuxikaī shae rapi nishū, shae bushka beisni kiaki. Haskaya ha shae hātxama, tukuama nikē, yushabū yukakī:

- Shaẽ, mĩ ẽ baba uĩyamamẽ? Aka. Shae hãtxama nikẽ, ha yushabũ shae yuikĩ:

- Shaẽ ea yuiwe? Harakiri ẽ baba kaxiã mekainã? Aka. Haskaya ha shaẽ yuikĩ:

- Mĩ babarã, uani isaxina tsauwa kiki, ani kiaki. Shaẽ yushabu yuiya, ha yushabu kashakĩ:

- Ẽ baba ea uĩ maikawe! Aka. Haskaya ha shaẽ yuikĩ:

- Ẽ mia iuwai, ẽ petxiki tsauwe! Ani kiaki.

Haskawa baĩkĩ iushũ, hawẽ baba rapi nitxĩtã:

- Haki mĩ babarã, ha tsauwa uĩriwe! Ani kiaki. Yushabũ isa pixta uĩtã, yukani kiaki:

- Isa pixtã, keuwe! Aka. Ha isa pixta keui:

- Ru shau! ikaya. Shae yuikĩ:

- Habia mĩ baba isa xina iki kiki! Ani kiaki. Haskatã ha yushabũ, hawẽ baba isa xina yuikĩ:

- Isapã butuwe! Aka. Ha isa butuamakẽ, yushabu kashai tsauyama kiaki. Haskaya ha shaẽ yuikĩ:

- Kashama inũ karinawẽ yushabũ! Aka.

Ha yushabu shae petxiki tsau tanaya, iwekĩ hawẽ hiwe kematũ, nitxĩ baini kaiki. Haskaya ha yushabu hiwetã hikitã, hatu yuini kiaki:

- Ẽ babarã isa pixta xina ẽ uĩ tanai! Hatuani kiaki.

Hatu haskawa, hawẽ ibubu kashai mani nibu kiaki. Ha kashai bunã, yushabũ hatu nemani kiaki; kasha yamakawẽ ishunã. Hatu haskawa nesea maniabũ, ha isa pixta keukĩ, hatu nĩkamani kiaki. Haskani kiaki, bake pixta ru shau rami kainirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

TXÛTXUMÃ BAKEIXTA RAMIWANI

Txūtxū miyuirā eskaki nīkakawē: txūtxumā bake ixta haukeawa katsirā, eskani kiaki; bake pixta hemaĩtī, hamesti beyusaya, ibu aĩbuwā kenakī:

- Bake pixtā piuwe! Aka. Ha bake pixta iki;
- Ewā ē pikatsi ikamaki! Aka.
- Ē bakē piuwe! Aka. Hawē ibuā yukakī:
- Ē bakē, mī buniamamē? Aka.
- Ē buniamaki! Ikaya.

Haskaya ha ibuā usākī, ē bakerā beyusi piama iki kiki! Ini kiaki. Ha bake ixta kenakī bikawa, hushū pini kiaki. Ha bake ixta hushū piaya, ibuā yukani kiaki:

- Mī tsube beyusi ikai? Aka. Hawē bakē yuikī:
- Ewā, emesti ē beyusai! Ani kiaki. Haskaya ibuā akī:
- Ē bakē, mimesti beyus samawe, txūtxumā mia iuki

kirā! Ani kiaki. Haskaya ha bake pixta ratei kashaya, ibuā ikushū beparani kiaki:

- Kasha yamawe, txūtxumanā mia biama kirā! Aka, bake ixta nesea nini kiaki. Haskatā ha bake ixta ana rateama, ibu yukani kiaki:

- Ewā, ē emesti beyus katsi ikai? Aka. Hawē ewā yuikī:

- Nāta kama, hemaĩtī besti iwe, beyusirā! Ani kiaki.

Haskaya ha ibuā katawē aka, ha bake ixta hemaĩti butua beyusi, hawe kamā shuku iuwa, habe beyusaya. Ha bake pixtā kamā yukani kiaki:

- kamanē mī buniai? Aka. Ha kamanē hina bekuāyā, kashū piti bishūtana, ha kamanē yaniwani kiaki. Ha pimatā, habe nimerā kani kiaki. Nimerā hiki kainaya, ha kamanē isa pixta betxishū sai, sai, ani kiaki. Haskaya bake pixtā uīka, isa akai uīni kiaki. Haskatā ha bake pixta, kamābe beyusaya, ibu aĩbu hushū uīyā, kamābe beyusaya, usāni kiaki.

Haskatā, tsauni kiaki; hawē bake kamābe beyusai uīnā. Haskaya txūtxū keuni kiaki, ha keuwaya, bakeixtā mawa, ha txūtxū harapi hua keutuxini kiaki. Haskaya ha kamanē, txūtxū betxitā, kuxikāi atxipaya, ha txūtxū yuxibu hua, kuxini kiaki.

Haskaya ha bake pixtā usātā; hawē ewa yuini kiaki:

- Ewā ē kamanā sinataki, txūtxū earapi nikē, ē kamanē betxitā atxipaya, kuxishuki ani kiaki. Ha ibu haskawa usāyā, habetā usāriani kiaki. Haskai ha bake pixta ana beyuskatsi, hawē kamā kena, ha kamā txikixi hiwetā rakakē, bake ixta kashani kiaki. Haskaya hawē ewā yukani kiaki:

- Ē bakē, haskai mī kashai? Aka.

- Ewā, ē kamā txikixaya ē ikai! Ani kiaki. Haskaya hawē ibuā kamā yunua, habe huaya, ha bake ixta benimani kiaki. Haskatā hemaĩtī hawē kamābe beyusaya. Ha beyusbai kamā usha rakakē, txūtxū hukirā peu baini kiaki, hawē kamā ushakē inū, ana ibuā uī yamakenā.

Ha peubaina bake ixta bis, bis, ikaya, hawē kamā bestētā, txūtxū sai, sai, akaya, hawē ewā uīyā, txūtxūmā peuwa nuya kainaya. Hawē ewā uītā, kashayama kiaki, hawē kamā berā. Haskaya ha bake pixta kashaya, txūtxūmā yuini kiaki:

- Bake pixtā, kasha yamawe nai mera ē mia iuwairā! Ani kiaki. Txūtxūmā bake pixta yuikī:

- Mī ē bakebe nai merā nua beyusikai! Ani kiaki.

Haskawa ha bake pixta neseni kiaki. Haskayarā hawē ibu aīburā, hewē kamā berā, kashai nuitapani kiaki.

Ha txūtxūmā haskawa baĩkī iuwarā, hawē bakebe beyusi yurāni kiaki. Haskani na habia eskatiā, keuwai nū uīmisrā, habia ramini imis kiaki, na txūtxū nū uīmisrā. Haskani kiaki, bake ixta txūtxū ramirā.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
 Hatū miyui yuini: Muru inũ Ibã

KAPA YUXIBU RAMINI

Hunibu yunu hayamakẽ, hatũ piti mai mabesh washũ amisbu. Hatũ benẽ mai txai kea bibui mabukẽ, aĩbũ mai êtxaima kea bishũ, mabesh washũ akani. Aĩbu betsã ãpash bikashũ, huxĩ kapa betxishũ, aĩbũ itxani kiaki:

- Huxĩ kapa, huxĩ pixtã turi katawẽ, ea ãpash bishũ maĩ! Ani kiaki. Haskawa birani hua, mabeshwai nikẽ, huni berunã hawẽrua huni kiaki. Aĩbu betsã betxishũ; tua bekanai ani kiaki. Haskaya; tsua hui mekãĩ itã, neri huriwe ashũ, itãshũ risĩ tsaũnibu kiaki. Haskawashũ yukakĩ:

- Mĩ hania huai? Akabu.

- Mĩ habia ãpash bikashũ, mĩ ea itxa biranaki! Aka.

- Ê mia itxamabĩ, habia ê ãpash bikakẽ, huxĩ kapa kuxi kainaya ê itxa biranabĩ: huxĩ pixta turi katawẽ, ea ãpash bishũmaĩ, êwa biranabĩ! Akabu.

- Habia mĩ ea akaki. Ê habia huxĩ kapaki, ê rami kirani huai! Hatuani kiaki.

- Nukũ beneburã, mawa txai kea mai bi buimabuki, nũ hawa pitima, yuinakai mai mabesh besti akirã! Anibu kiaki. Nukũ yunurã, ma rebuniki; sheki shaka besti, mani shaka besti, tama shaka bestiki, nũ hawa pitimaki! Akabu.

- Ê matu yunu ramiwa shunai, hãtxa yama shãkawẽ haba! Iama shãkawẽ. Ea mani huxĩ shaka beshũ kawẽ, tama shaka, sheki shaka inãkawẽ! Ikaya. Haskaya inãbu, hatu yuini kiaki:

- Bepukua mani kawẽ; shũ, shũ ashũ, ê matu kenai uĩtanã, haba! lamashã kawẽ, yunu inũ bukikirã! Hatuani kiaki. Hanũ uĩ rikawẽ ê matua; haba iama kawẽ, yunu keyu tirukirã! Hatuani kiaki.

Haskatã bepe sheaburã, ma yunu rasi hatu ramiwa shuna ini kiaki. Haskaya ha aĩbaibũ, mani huxĩ pikĩ, yaniwatã hatũ mai mabesh hukakĩ mai putanibu kiaki. Hatu askawa shũtã, huxĩ kapa iki:

- Ma ě inũ kai, mĩ nabu yuira shawě, ea rete kanarã! Hatuani kiaki. Huxĩ kapã ramiwa xinaki, hatua yamashawě ani kiaki. Askawa baini inũ kakě, aĩbu betsa hiki inashũ, hawenabu kenakĩ, hatu hu ani kiaki.

Berikawě yunu maramiakirã hatua, nĩkatã, burinãkawě ma yunu ramia kiakirã. Haskatã ha mai rasi putatã, kuxibirã bai yanu tashnitã uĩ yãburã; mani huxĩ baina betxinibu kiaki. Askaya harishubi mani huxĩ tsitseshu, pinibu kiaki.

Buni paepai hushũ, mani huxĩ raxkitã, unu remistuku nibu kiaki. Mani rukũ yaniwa kanirã. Ha mani huxĩ xarabu pi, hatũ hiwetã buriabumakě; aĩbũ hatu kenani kiaki:

- Haria mani huxĩ piama, nenua akibekãwě! Hatuani kiaki. Hatu askawa, hiwetã hikishũ pikĩ, aĩbaibu hatu yukani kiaki:

- Tsuã yunu ramiwa xinamě? Ikaya.

- Hamaki habia hamebi ramixinaki! Anibu kiaki. Haska xina mexukiri aĩbũ ũpash bika, pesaya. Hawě beně txibãbaĩ uĩ kubainarã; berunã hawěruabe, hãtxaya hatu atxishũ eweni kiaki. Askawabirã beně yukani kiaki:

- Habia miã mĩ yunu ramiwa xinamě? Aka.

- Ĕ ramiwa xinaki! Ani kiaki. Askaya haki yubakakĩ; mexukiri piawa nubukawě, inibu kiaki. Habiatitũ piawakĩ keyutã: mexukiri piaya bunãkawě, haribi ushairã, inibu kiaki. Askai ha kapa yuxibu kaya, ha aĩbu inũ, hawě benebes baxikuni kiaki. Askaya ha huxĩ kapa yuxibu, mexumerã kaxi ramikirã, hawě aĩ uĩyanã; harukũ benewa baũ, baũxina, atiwa xina, habe txuta namei uĩtã, beně hina eshte baini kiaki. Askawa baĩkě, mexukiri aĩbu hatu yuikĩ:

- Ē benē ea txutai, haskarakiai estseke kaini, mawashuki! Hatuani kiaki.

Haskai ha aībū unātā, kapa yuxibu yuini kiaki: mī ē bene ea retē xinamē ishuna. Haskakī hawenabu yuini kiaki:

- Huxī kapa retei bekawē, ē bene ea retēxinaki ishuna. Haskaya hatiri yauxi nibu kiaki; rete yamakawē habiatū nuku yunu ramiwa shūxinakirā, ikarā. Huni kuību hatū yunu keyunibu, hawa pitima, bimi yamakē, bure ma keyunibu yumakī. Buni nuitapakī, mai yurāwā nishū, mai mabesh washū akī, tubāshū pikī, misiwashū pi hiweabu. Natiā habianuas mai pi, txikix xinabu, nātakea mai pepa binū ika, yubaka paunibu kiaki. Ha yubaka xinarā, keyuas bupaunibu kiaki; hunibu kai, aībaibu kai, bake pixta kai ipaunibu kiaki, ha pikatsi mai bibukanirā.

Mai pepa binū ika, txai kaya bui, usha kubaī paunibu kiaki. Haska kūkaikī, mapu pepa betxitā; hunibū tetū nubū, aībaibū hatū kakāki matawa nubū, bake ixtā kuki pixtaki matawa nubū. Haskawatā txītū birani, usharia kubirani, bepaunibu kiaki. Haskayarā hatū hiwerā, aību rabes inū, bakepixta rabes baxikui mabu ini kiaki. Aību hamesti ūpash binū ika, hawē xumuya kani kiaki. Ūpash biti kesha, huxī kapa kuxi kawani kiaki. Shebū heshe tukuā, hiki tsamia kuxpi ikaya, aībū itxakī:

- Huxī kapa shepū pixta, ea kuxpi akawā yamawe, huni kuīshū ea manawaimaī. Misiwanū ea kuxpi akawā yamawe, mī kapa shepū pixta kirā. Emesti enabū ea baxibaini, ē hiwea nuitapairā, yunu hayama bunirā! Ani kiaki.

Mai tubāshū, mabesh washū aki ē nuitapai hiweaki. Enabū txai kea piti mai bi bunibukē, emesti hiwea ē yuinakai. Kapa txakabū, ea kuxpi akawā yamawe, ani kiaki. Haskawa ha kapa hiki tsaukē, aībū hawē xumu ūpash matawatā, ia birani hawē hiwetā hikitā, ūpash tsaūtā, hawe nabu yuikī:

- Ūpash biti kesharã, kapã ea kuxpi akaya, ã itxa birani huai! Hatuani kiaki. Hatu haskawatã, mai mabesh watã, ha kãpu xarabuki matawashũ, tsaũwã matsiaya. Haskaya ha kapa rami kirani; berunã hawẽrua pixta, hi tsumatã, maiti maiya, xinu sheta teuwa, mane pushti sawea, mane hushe sawetã, mawa hawẽrua huni kiaki. Haska huaya, aĩbũ betxitanaya bira, ha kapã akĩ:

- Neri huriwe eawakawẽ! Ika huaya. Ha aĩbũ akĩ:

- Mĩ tsuamekã, neri huriwe! Atã

- Mĩ tsuamekã, mĩ kena ea yuirive! Akabu. Aĩbũ kapa yukakĩ:

- Mĩ tsuamẽ? Aka.

- Ë kapaki, habia mĩ ūpash bikaya, ã mia kuxpi aka, mĩ ea itxa birani huaki, ani kiaki. Haskawa aĩbu iki:

- Ë mia itxamaki, ūpash ã bikaya, kapã ea kuxpi aka, ã itxabiranaki! Aka.

- Habia ã kapaki! Ani kiaki. Haskaya aĩbũ akĩ:

- Mĩ kapamaki, mĩ txani txakai ikai! Aka.

- Txanimaki, ã kapaki. Mĩ ea itxa ã rami kirani huai! Aka. Haskaya ha aĩbũ, mai mabesh kãpu betsa inãni kiaki.

Haskawa ha kapã mai mabesh akama, aĩbu yukani kiaki:

- Hawa mabesh mĩ ea inãni? Aka.

- Hawamaki, mai mabesh ã mia inãshuki awe! Ani kiaki. Haskawa ha kapã yuikĩ:

- Mai mabeshrã ã aismaki! Ani kiaki. Haskatã aĩbu yukakĩ:

- Matũ pitirã, mai besti mã pimismẽ? Aka.

- Mai besti pi ã yuinakai. Ë pitirã, natiã ea keyu shuniki! Ani kiaki. Hawa pitima yuinakakĩ, mai besti enabu betã, ã pi hiweaki. Enabũ piti mai bi bunibukẽ, emesti hiweshũ, enabũ hiwe ã hatu uĩshunai. Haskaya kaparã hawẽ rabanã ini kiaki. Haskaya kapã yuini kiaki:

- Mani shaka bitāwē, tama shaka bitāwē, atsa shaka bitāwē, sheki shaka bitāwē, kari shaka bitāwē, barā shaka bitāwē, pua shaka bitāwē! Ani kiaki. Haskaya aībū yuikī:

- Yunu shakarā yamaki, natiā txapui keyuniki! Ani kiaki. Haskaya; habia shaka txapu bitawē, benakinā! Ani kiaki. Haskawa kashū, masputu anua benakī, ma txapuni mixpu mixtī, beshū ināni kiaki. Haska inā, husikī keyutā, aību hamakiri besuwe anikiaki:

- Hamakiri besue! Aka.

- Mī hawawai? Aka

- Habia mia yunu ramiwa shununā! Aka. Haskawa ha aību ia ika, iakeni kiaki.

Haskawa ha aību mekewē bepukua, hamakiri besua nikē. Hakapayuxibū, yunu shakaxarabu, “memashkatā” shū aka, yunu xarabu ramini kiaki. Sheki rami, atsa rami, mani rami, tama rami, kari rami, pua rami, yubī rami, yusu rami, barā rami, shapu rami, mashe rami inibu kiaki. Haskawakī bai txaiapa, yunu xarabu “txakawani” kiaki. Haskawatā hiwe shakatā, shū aka, sheki tsauī, tama tsauī, mani huxī runu baini, na habia yunu xarabu matawani kiaki. Ha kapā haskawatā, aību hanū bepesheve aka.

Aību bepesheketā uīyanā, yunu rasi unu eskabaina betxini kiaki. Haska betxitā benimakawā, mani huxī bitā raxkitā, hanu kesha rabane, rekīanu reninukui, tsauni kiaki.

Haskawakī mani huxī, unu yaniwa kayatā. Haskatā aību betsa yununi kiaki:

- Nuku nabu piti mai bi bunibu, hatu kenatawē, habu mai puta bira nubunā! Aka. Haskawa aību betsā, mani huxiā, meshkā rabe peutā, kani kiaki, hatu hu akūbainirā. Haskayarā hawenaburā, ma kema birākani; ha aību hu ikai nīkatā, hunibu sai, sai, ibirani beshū. Aībuki nukutā:

- Hawa kayamē? Akabu.

- Nukū yunu mawa txakai kiki, nukū yunu hanuri rami xina, txakai kiki berikawē! Hatuani kiaki.

- Mairā bunāpa? Ikaya.

- Buama hanu puta baīkawē, hatuani kiaki. Haskatā ha aībū mani huxī bushū, hatu uīmarā, mawa atxiname nibu kiaki, mani huxī yauxirā. Ha mani pirā, hanu hatū kesha rabanē, remistu, remistu inibu kiaki. Buni, buni xina, bekanirā. Haska nibu kiaki, mani pirā.

Haskakirani hatū hiwetā, hikitā uīyaburā, yunu xarabu ramixinarā, unu eskaraka uī tuxinibu kiaki. Haskai hanūkaī, yunu pi hiwenibu kiaki, ana mai piamarā. Haskaya ha aību, hatū kapa betximashū, yunu pawai marā, habia kapa benewani kiaki. Ha kapā aību beneya aī waimashū, bakewani kiaki. Haskaya ha hawē bene huni kuīnā, ana habe ushama, ana txuta mama ini kiaki. Haskaya ha kaparā, hawē hiwetā kaima, mexu merā besti hushū, txuta birā, birākī ani kiaki, bake wakinā. Haska kirā, kirākī aību yusīni kiaki:

- Minabū mia yukakī: mī haska washū, yunu rami waimamē miawaburā, yunurā emebi ē rami waimaki hatuai kawe! Ani kiaki. Kapā akimaki, yunu ramiwakinā hatua yamai kawe! Ani kiaki. Haskawa ha aībū nīkani kiaki. Mī hatu yuikī: kapā rami waimaki, mī ikayarā, nīkashū ē yunu xarabu ē tsuma tiruki. Mā ana hanuri hawa pitima, mai besti pinunā! Aka; aībū nīkani kiaki.

Kapā hawē aī bake waima, ha aību bake kaīma, hawē bake yumewai hiwekē. Ha kapa hawē hiwe anua, mexumerā kaxikirā, aīnī benē, hina sēke wani kiaki. Kaxikirā hina sēke wāshū, yawa huīti inū, hawē sheni yabi sēke, sēke, ashū, husishū kawa birani kiaki. Haskawashū bawabirā, aī inākī:

- Yawa huīti ē kawa xinaki piwe! Aka, aību benima kawā, pini kiaki.

Haskawa ha aĩbũ pikĩ keyutã rakakẽ, kapã usãbirani inũ huni kiaki. Ha aĩbũ haska pima, usha rasiã, imanaya hawenabũ rauwa shũa makẽ. Haskaya ha kapa ana hushũ uĩyã, aĩbu imanakẽ usãtã:

- Mĩ haskaima imanamẽ? Aka.

- Habia mĩ ea yuinaka huĩti beshuã, ẽ pima ikai aka.

- Habia mĩ benẽ hina pima mĩ ikai! Ani kiaki. Haskawa hawenabu yuiya, kapa retenũ ishũ, haki pia bixku, bixku, akabu, kapa ea awema pashani kiaki. Haskawabu pashashũ, hawẽ yunu xarabu keyu buni kiaki. Ha kapã yunu yuxĩ buxiãã, hakimamari yunu xarabu, txapui keyuni kiaki. Ha yunu txapui keyuaya, huni kuĩbu “hanuri” ana hawa pitima, buni beru kunibu kiaki. Ha buni beruku xĩshũ, “hanuri” ana mai pia beruku nibu kiaki, nuku naburã. Huni kuĩbu, kapã hatu yunu ramiwa shunimarã, kapaki sinatakĩ, retenũ iwanã, kane, kane, akabu, hawẽ yunu buxĩkenã, haska nibu kiaki. Haskai ana mai pikĩ beru bainibu kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

IXTXĨKÃ YUXIBU MIYUI

Huni kuĩbu hiwea burã, eska nibu kiaki. Hunibu itxapabu rayai buabũ, aĩbaibũ yunu bi buabũ. Hiwetã aĩbu eskarabe baxikushũ, mabesh waibũ. Nixu shãkĩ merã, ixtxĩkã keuwaya, aĩbũ itxakĩ:

- Ixtĩkã txakabũ! Ani kiaki. Haskawa ha ixtĩkãã nĩkatã, nixu shãkĩ meranua, tashni kirani kiaki. Mestebu pustu pixta, hiwe merã hiki tuxikĩ:

- Ea neri huriwe arikawẽ! Ikaya. Aĩbaibũ uĩtã kenakĩ:

- Menã neri huriwe! Anibu kiaki. Haskawashũ hawẽ kena yuka nibu kiaki:

- Mĩ tsuamě? Akabu.
- Ě ixtxĩkãki! Ikaya. Aĩbaibũ akĩ:
- Ě mia uĩsmaki! Akabu. Ixtxĩkã iki:
- Mĩ ea itxakĩ; txakabũ mĩ eawa, ě huai ikai! ikaya.

Aĩbũ haska xarabu yukatã, kětxaki mabesh matawashũ inãni kiaki. Ha inatã nasuke kainaya, kětxa hirabi sheani kiaki. Haskaya ana beabirã inã, habiaska riwani kiaki. Haskaya ha aĩbu ratei, hune nibu kiaki.

Ha huneshũ uĩnubũ, mabesh kětiyabi sheakĩ, kětxa rasi sheakĩ, xumu rasi sheakĩ, akai uĩnibu kiaki, aĩbu rabe hune shunã. Haskaibũ ha ixtxĩkã hatu bena kasima, hiwě inakaĩ, shãki merã hikiaya. Aĩbu rabe hunea tashni kawã, hawe nabu rayai buabu, hatu kenashũ yuini kiaki. Haskaya rasibitũ, hi shana xarabu, karu akũ itxa washũ, hanamã maspuashũ kuanibu kiaki. Haskawabu ha hi ewapa tekekaĩ, ixtxĩkã yabi tĩ iki, ha kětxa xarabu, ixtxĩkaně shea baina, muxi, muxi(pusi) iki keyuni kiaki. Haskaya ha ixtxĩkã atxishũ, reteshũ, karuashũ, kua nibu kiaki. Haskawatã, ana haki rateama inibu kiaki.

Hunibu piaya buabukě, aĩbu besti baxikushũ, mabesh waibũ. Ixtxĩkã keuwaya, aĩbũ itxakĩ:

- Putxa pixta keu rawã yamawe! Ani kiaki. Haskawatã mabesh waibũ, huni mestebu pixta, mestěti tsuma huni kiaki. Ha huai betxitã: tua bekanai, ishũ.

- Neri huriwe, atã. Risiki tsãshũ, yukatã. Mabesh kěpuki beabãi inãbu, ha aĩbu hamakiri nasuke tanaya, ixtxĩkaně kěpu yabis sheani kiaki. Haskaya aĩbũ yukakĩ:

- Mĩ hania huamě? Aka. ixtxĩkã iki.
- Habia ě kashaya, mĩ ea itxakĩ; putxa pixta hanua keu rawã yamawe, mĩ eawa, ě huai! Ani kiaki.
- Ě mia itxamaki, ixtxĩkã ě akaki! Ikaya.
- Habia ě ixtxĩkãki! Ani kiaki. Haskaya kěpu betsa mabesh inãbu, hirabi sheani kiaki. Haskawaya, nuku

sheapai iki kiki; hune nawē ika, hunea maniabũ. Kētiki mabesh wabu, habia kēti yabis shea keyuni kiaki. Haskawakĩ hatũ mabesh inũ, kēti shea keyu bainaya. Aĩbu betsa tashnishũ uĩnũ, hi shanawē ina kũkaini, hi shui merã hiki kaini kiaki. Haskaya ha hunibu beaibũ, hatu yuinibu kiaki:

- Na hi shanakirã, ixtxĩkã hiwea kiki. Keuwaya ẽ itxa, hushũ nuku shea pai iwãshuki! Anibu kiaki. Haskaya ha hunibu yubakanibu kiaki, hi shana kuakatsirã. Ha yubakabãi, hi shana kuabu, menu kũkaikĩ, ixtxĩkã menuni kiaki.

Haskai ha hi shana menui ri ikaya, uĩbuaburã, raka uĩ nibu kiaki, ixtxĩkãnã.

Ixtxĩkã yuxibu menu kinã, haskawa nibu kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Manã
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

HUNI KUĨ, MANÃ HEŨ YUXIÃWANI

Huni kuĩ mananã hiwea, manã heu keukĩ, patxikixwa. Heu txaima hiwea, hawē bai tsumẽ hiwea keukĩ, huni hawē aĩbe patxikixwa. Hatũ kenarã, huninarã: Mana ini kiaki, aĩbunarã: Pai ini kiaki; habu rabes hiweabu.

Habu rabe hiwekẽ, manã heu keukĩ, hatu patxikixwa. Ainĩ bene yuikĩ:

- Manã, heu ẽtxaima hiweshũ, nuku patxikix wai kiki! Aka. Hawē kini betxishũ, penu bishũ, paya tawē! Ani kiaki. Bene haskawa ia ika kashũ, heu kini betxishũ, penu bitãshũ, kini merã mistushũ, payani kiaki. Ha paya, penu menui keyuaya, ha heu mawamakẽ. Ana penu bitãshũ, payani kiaki, ha paya, manã heu rebuamakẽ. Matxatu

bitāshū, kini basākī pesa, pesa, akūbaina heu mawama ika.

Mawa kini rasi sawe bāikē, manā ana penu bitāshū, payani kiaki. Ha paya penu menui keyuaya; haskaya heurā, manā uīyama tashni kāi, kini betsawē hikitā, keu kawani kiaki. Haskaya ha manā nīkarā, heu betsa ikai rabanē, iama kiaki. Ha nīka bāi kini betxishū, habias kariwani kiaki; penu bitāshū payakinā. Haskawa ha heu rebua makē, habia paya bia rebua makē. Ana penu bitāshū paya, rebua makē, ha manā paya kasima, ma txikixshū ana payama ini kiaki. Haskaya ha manā xinākī; ē heu paya bia mawamarā, penu besti menu baī, baīsairā, heunā ea raki rami wapai ikiki, ishū xināni kiaki. Na ē paya txakayama, tashniama inū, mawa marā ishū xināni kiaki. Haska xinātā, kini xarabu kebētā, inū huni kiaki.

Haskatā kini bua birani, mana bari kaya hui, hawa beama, heu beama kaya. Mana hawē aīnē yukakī:

- Manā hania heurā? Aka.

Heurā natiā ē paya, mawama, kini rasiwē hiwea, paya kasima txikixtā ē kini bua biranai! Ani kiaki. Haskawa aīnī nikatā:

- Habu ana keu yunuwē, nū payai kanunā! Ani kiaki. Haskatā hawē aībe, barikaya rakakē, heurā ana keuwama ini kiaki. Haska xina, ha mana hawē aībe, ana hawa nīkama maniabū. Haskaya heurā, rami kirani, mawa berunā pe pixta, hawē aībe huni kiaki. Nixpu pia, mashē ika, nanē kenea, pia mespua huaya. Haskaya aīnā habiaskaria; nanē ita, mashē itā, nixpu pia, kakā peuwa nawa, nawa, ikūkirani kiaki. Haska kūkiranaya, manā aībetā betxitā, hawē betsa huai rabanē ini kiaki.

Haska kiranaya, hawē benima kāi, metsūtā hiwetā ainishū, kenāki tsaūtā, piti xarabu inānibu kiaki. Mabesh inākī, atsa hua inākī, mani huxī hua inākī, tama Tsui inākī,

sheki tubã inãkĩ, sheki misi inatã. Haska xarabu manã aĩbetã inatã uĩtsaukẽ; mabesh besti netsutã, ha piti betsa xarabu, hawẽ kakã matawatã tsaukẽ. Manã yukani kiaki:

- Mĩ tsuamẽ? Aka.

- Ē manã heuki, ě aĩbe, ě hiwekẽ, penuwẽ ea payabu, rami kirãkĩ ě mia betxia, ě miki bai hushuki! Ani kiaki. Ha heũ hatu askawa, nĩkanibu kiaki aĩbetanã. Ha manã heũ, hatu askawatã inũkaya, ana hanu hiweama, nãta kaya, hawenabuki nukua, hiwenibu kiaki.

Manã heu payakinã, askawa nibu kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

TXASHŪ BAIWA HATU YUSĨNI

Enabu bunitiã hawa pitima, kũta ratushũ pikĩ, kuti pikĩ, shebũ besti bishũ pikani. Huni betsã shebũ bikashũ, shebũ rapi nishũ, betsa shukashũ pi nikẽ. Txashu huai betxitã, teku ika nikẽ, ha txashu hushũ yukani kiaki:

- Mĩ hawawai hanu nia? Aka.

- Hawa pitima ě shebũ biuwaki! Ani kiaki. Txashũ huni kuĩ yukakĩ:

- Miarã mĩ bai hayamamẽ? Aka.

- Ē askawashũ bai watimaki! Ani kiaki. Txashũ huni kuĩ yuikĩ.

- Eanã, ě mia baiwa shunikai! Ani kiaki.

Txashũ askawa nĩkatã, hawẽ shebũ peutã inũ huni kiaki. Haska kirani hikitã, hawenabu yuini kiaki:

- Enabũ, ana nũ bunia maki, na unurirã! Hatuani kiaki.

Haskaya hawenabũ yukakĩ:

- Haskai ana nũ bunia mamẽ? Akabu.

- Habia ã shebũ bika, shebũ rapi nishũ ã betsa shukashũ piaya, txashu eki nukushũ, ea yukakĩ:

- Mĩ hawawai hanu nia? Eawa.

- Hawa pitima, bunikĩ ã shebũ biuwaki, ã aka. Ë matu baiwa shuni kai eawa ã hushuki! Hatuani kiaki. Txashũ hatu baiwa shũtanũ ika; mestebu huxĩ pixta, mestēti tsuma huni kiaki. Haska pixta huaya, ha aĩbaibu menima, tsua pixta hui mekai ikaibũ. Ha mestebu pixta hiwe rapi nitã:

- Neri huriwe eawa rikawẽ, ikaya. Huni betsã.

- Neri huriwe! Akabu. Haskawatã risi tewe shũtã, piti inãkatsi:

- Hawai mĩ hushumẽ, eki bairã, bunitiã shebũ besti ã piaya, mĩ huairã! Akabu.

Haskatã shebũ inãkĩ, kũta misi inãbu, ha mestebũ pikĩ keyutã. Haska tanaya huni betxã yukani kiaki.

- Mestebũ, miarã mĩ hania hushumẽ? Aka.

- Ë kenarã, ã mestebu maki, ã txashuki, ã bu huxĩ pixta mĩ uĩyãĩ! Ani kiaki. Habia huni betsã, shebũ bikashũ ea betxima ã hushuki! Ani kiaki. Bunikĩ shebũ ã biuwaki eawa, ã hushuki! Hatua. Earã ã bunismabĩ eanã, ã baiwa misbĩ! Hatuani kiaki. Mestebu askawa, hatu yuini kiaki.

- Txashunã nuku baiwa shuni hua kiaki enabũ! Hatuani kiaki. Askaya rasibis hushũ txashu yuka nibu kiaki. Ha yuka tanaibũ, txashũ hatu yuini kiaki.

- Huni kuĩbũ, matũ matxatu inũ, rue kenushũ ea inãkawẽ! Hatuani kiaki. Askaya matxatu inũ, rue kenushũ inanibu kiaki. Haskatã mestebũ hatu yuikĩ:

- Neri etxũ bekawẽ, matu baiwa shunũ uĩ bekawẽ, askawa xara kãshunã! Hatuani kiaki. Haskatã txashũ hatu yusini kiaki:

- Huni kuĩbũ, baiwa katsirã manã pepa benai bukawẽ. Habĩ manã txakabu anu, baiwarã txakabuki! Hatua nĩkai mapu nibu kiaki. Askakaĩ txashũ manã pepa betxishũ,

sepa keyushũ, rerakĩ keyutã, huĩ rukuĩ tsaukẽ. Huni betsã uĩkĩ; na mestebu huxĩpixtarã, mawa rayaki! Ani kiaki. Haskawa xina txuxiaya, kuani kiaki. Ha kuatã huni kuĩbu yukani kiaki.

- Mã uĩ pewa shumẽ? Hatua.

- Ë unãtiwa shuki,! Anibu kiaki. Haskatã txashũ hatu yuini kiaki:

- Ë hiwetã kashũ ã mani pãkã bikĩ, atsa tashu bikĩ, pua bikĩ, kari bikĩ, yusu bikĩ, ewai kai! Ishũ hatu yuini kiaki. Haskakaĩ bitani hushũ, hatu bana shuni kiaki.

Atsa tashu banakĩ, mani pãkã banakĩ, kari banakĩ, pua banakĩ, yusu banakĩ, hati xarabu banatã. Hatu haskawa shũxina, ha yunu xarabu hukuãyã, benima nibu kiaki.

Haskaima ha yunu paya, ana buniama inibu kiaki. Enabu sheni pabu buni misbukẽ, txashu ramikirã, hatu baiwa yusĩkinã, hatu haska wani kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

REI INŪ, KUSH IKA

Rei raya kapatũ, hamesti bai txaipa washũ, kũsh ika ea rabewawe aka, ha kũsh ika haki txikixkĩ, hawẽ beruki metash tekea, yunani kiaki. Haskaya ha rei bestitũ, yunu bana keyuima. Ha kũsh ikapã, yunu huxiãyã, pibesti ikaya, rei yauxikĩ kenei kiaki. Reĩ haskawa xĩkẽ, ha kũsh ikapã ana haska washũ pitima. Haskaya naĩnã, habiaskari kiaki, txikix habia pi bestimis kiaki, hawa rayaismarã. Yuinaka xaraburã, mawa naĩki sinata misbu kiaki, txikix kena.

Xixĩ naĩ yunua, raya katsi ikama, hawẽ pia bestikenã, pi besti hiwekenã. Xixĩ naĩ yunua, txikixi kashayarã, kuxani

kiaki naĩnã. Ha xixĩ naĩ kuxa, harakiri kuxitima kashaya, rei hushũ yukani kiaki:

- Nainẽ, haskai mĩ kashai? Aka.

- Xixĩ ea yunua ẽ txikixaya, ea kuxa ẽ ikai! Ikaya. Haskawa ha reĩ nĩkatã, kashaya ha naĩ habe kasha riani kiaki. Haskatã ha xixĩ ana hushũ, naĩ kuxakĩ itxani kiaki.

- Naĩ txikix txai, kasha yamawe, mia ana kuxa kikirã! Aka. Haskaya ha reĩ huneshũ nĩkai nikẽ. Ha xixĩ kuxakĩ, na itxakĩ akaya, ha rei tashni kirã yukani kiaki.

- Xixinã, mia haskawa shumẽ? Aka. Nainẽ yuikĩ:

- Ea itxa wãshuki! Aka. Rei sinakĩ, xixĩ bai namaki, hi sẽke biruã tana. Haskawatã ha rei hunea rakakẽ, ha naĩ kasha nesea nikẽ. Xixĩ naĩ uĩ tanũ ika hui, hawẽ bai namaki reĩ biruã tana, ha xixĩ uĩ yama, hiki kiranais. Ha birũ rixki kirã, xixi petxakã, haska kuxitima bis, bis, ikaya reĩ usãni kiaki. Xixi kashaya reĩ yukani kiaki:

- Mĩ haskai kashai? Aka.

- Habia nainẽ ẽ bai namaki, hi sẽke birũ baxi wana, ea retea ẽ ikai! Ikaya. Reĩ usãtã:

- Habia mĩ kuxatana mia akaki! Aka. Xixĩ rei yukakĩ:

- Tsuã mia yuiyamẽ? Aka.

- Ẽ uĩyãki! Aka. Xixi reiki ratei kashaya. Reĩ yuini kiaki:

- Mĩ sinatapa nikapai kãikainai uĩwẽ! Aka. Reĩ haskawa baini inũkakẽ, xixi inũkaria, ana hukatsi ikama ini kiaki.

Haskakirã reĩ naĩ yuka, ha naĩ txani.

- Eanã, xixi bai namaki biruãshũ, ẽ kuxa biranai! Hatuani kiaki.

Haskatã usãyã, reĩ yuikĩ:

- Neri ana huayarã, ana meyamashawẽ! Ani kiaki.

Haskatã naĩnẽ rei yukakĩ:

- Reĩ, mĩ mawa hawẽruaki! Aka.

- Ẽ mawa hawẽruamẽ? Ikaya. Ẽ tari ẽ sawei kai manawe! Aka. Rei haska kaini kakẽ, ha naĩ hawẽrua

nikapai nikē. Reĩ hawē batxi sawe tani, mawa hawērua pixta huaya, ha naĩnē uĩtā. Rei yuikĩ:

- Ea habiaska riwawe? Ani kiaki. Haskaya reĩ yuikĩ:

- Ē mashe bitanũ manawe, mia hawēruawa katsirā! Ani kiaki. Haska kaini rei kakē, ha naĩ benimani kiaki. Ha rei haska kaina ibai hukĩ, mashe beama, nane beni kiaki. Haska kirā, ha reĩ naĩ rapushni kiaki, nanewenā.

Ha naĩ rapusha, hawērua nikapai nikē, rapush keyutā, rei inũkani kiaki. Ha naĩ haskawa, ea hawēruawa shuki ika, benimai hiwē ina kaini kiaki. Haskawa ha naĩ unāshubira ina kũkaini, unu hi rebuatā, ana harakiri butu tima ini kiaki. Haskaya ha rei hikitā naĩ bena yamakē, natiā kena bubua, ha naĩ hi rebua usāyā, reĩ betxini kiaki. Ha betxitā haki sinatakĩ, itxani kiaki:

- Naĩ txakabu sheni, unaĩsmapa, irupama sheni! Aka. Ha naĩ kashani kiaki, haskaya ha rei kashũ hawē nabu yuini kiaki:

- Naĩnā mawa unaismapaki, txikixki, ě ana uĩkatsi ikamaki! Hatuani kiaki. Haskawabu ha naĩ hamesti nia yurāni kiaki.

Reirā mawa hawērua inũ, rayakapa kiaki, habĩ naĩnā, mawa txikix kiaki. Haska nibu kiaki, rei inũ, xixi inũ, naĩnā.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

BINĀ SHETE PARĀNI

Binā shete parā katsirā eskamis kiaki. Yuinaka ashū shate aibū, ha bina hushū yuinaka nami tūkua mis kiaki; ha bushū shete parā katsirā. Nami ewapama pixta tūkua baini, nai merā kamis kiaki. Shete betxishū yuimis kiaki:

- Shetē mī buniai? Aka.

- Ē buniai! Ikaya. Binā shete yuikī:

- Minabu yuitawē, nami txakai kiki, eawabu ē hushuki!

Aka. Shete haskawa, ha shete kashū, ixmī rukū yuimis kiaki. Ha ixmī yui tanabu hushū, bina rapi nitā yuka mis kiaki.

- Hani nami txakai mekāi? Aka.

- Unu mai yanua ē beshuki! Aka. Ha ixminē nīkatā, benimakī shete betsa yunu mis kiaki; hawenabu itxawa nunā.

Haskawa kashū, hawenabu yui mis kiaki, ixminē matu kenai kiki ishunā. Hawenabu itxawatani hukirā, bina rapi hatu nitxīshū. Ixminē bina yukakī:

- Binā, mī txaniwaī ikimekāi? Akabu. Binā ixmī yuikī:

- Ē txanimaki, mia nami hanāshunū uīwē! Itā. Nami tūku hatu tī ashuā, mawa benima nibu kiaki. Haskatā ha bina inū huaya, ha shete rasi nami benai bushū, nami betxis buma kiaki. Haskai shete betsa hushū, ixmī yui mis kiaki; nami nū betxiama ishuki ishūnā. Haskawa ha ixminē hatu yuikī:

- Mī txikixi ikai! Hatuatā, hatu kuxapaya, shete kuxi misbu kiaki. Haskawashū ana hatu yunua, ana nami benai buabu, nami betxiama hushū; itxatā ixmī yui misbu kiaki, nū betxi amaki ishunā. Haskatā ha shetē bina benakī betxitā:

- Mī mawa txaniki! Ani kiaki. Shetē haskawa, bina mawa sina kuītā, shete keyunū ika ini kiaki. Haskaya ha shete sinariatā, bina rete paya, ha binā shete yuikī:

- Mĩ mawa unãismapaki! Ani kiaki. Haskawa ha shetẽ bina retepaya, ha binã shete bushkaki pini kiaki. Haskawa ha shete kuxiaya, binã shete yuikĩ:

- Mĩ sinatapame, eari rete yuwe! Atã.

Mĩ bushka bitxiki, mĩ bu hayama uĩwẽ, ẽ ana mia pi kairã! Aka. Shete kuxishũ ixmĩ yuini kiaki.

- Binarã, mawa sinatai kiki, ea bushkaki pishuki! Aka. Ha ixminẽ nĩkatã, binaki sinatai:

- Binarã ẽ retei kai! Ini kiaki. Haskaya shetẽ ixmĩ yuikĩ:

- Mĩ sinatapai uĩrawe, miari binã bushkaki piki kirã! Ani kiaki. Ixmĩ kashũ, bina betxitã yuikĩ:

- Mĩ haska sinatapa mekaĩ, ea piuwe? Aka. Ha bina hukirã, ixmĩ bushkaki pia. Ixmĩ bis itã, bina retepaya, ha binã ana bushkaki pia. Ixmĩ ratei kuxia, ana huama ini kiaki.

Binarã haskani kiaki, shete namiwẽ parãkinã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

INU KENEYA IXTXUA MENINI

Inu keneya piaya kashũ, utsa betxia, ha utsã kena ka, habe hãtxai, utsã yuka, ha inu keneyã miyui keyutã.

- Mĩ pake(ixtxua) mismẽ? Aka. Inu iki.

- Ẽ pakeismaki! Ikaya. Utsã yusĩni kiaki. Ha yusĩtã bai yusiã kaya.

Haskaya ha utsa hanubi, hi rũkebaũ tsauni kiaki. Haska tsaukẽ, inu betsa haki nukuni kiaki. Ha inu betsa yusĩriani kiaki, ha yusiã kashũ, inu keneyã yuinaka, atxishuna piaya. Ha pikĩ keyu tanaya.

- Mĩ pakemismẽ? Aka. Inu keneya mawa unãismapa sheni, habe ixtxua, hene pukebãu ti ikaya. Inu pixta mawa metsapa, inu keneya hene merã nikẽ, inu pixtã yuinaka

atxia, habetã yuinaka piaya. Inu betsa hatuki nukua, txashu inu mawa metsapa, hatuki nukua, habetã yuinaka atxia. Hawẽ hiwetã hatu iuwa, hawẽ aĩnẽ yuinaka, hatu huashuna, inu keneya betã pini kiaki. Ha nami pikĩ, inu pixtã, inu keneya yusĩni kiaki. Ha yusiã, inu keneya hamesti piayaka, yuinaka haskawashũ atxitima, ana piama ini kiaki.

Usha rasiã ana inu betsaki nukua, ha inu betsã awa axiã, hatu betã pikĩ, unu mawa yaniwani kiaki. Haskai hawenabuki nukua, nami akabu pi, mawa shua rawãni kiaki. Haskaya hawenabũ yusiã, pashka kirã, hawẽ hiwetã, nukutã hanukãi, yuinaka atxishũ pini kiaki.

Utsa inũ, inu xaraburã, haska nibu kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná

Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

AWA INŨ, SHAWE INŨ, INU

Shawerã eskani kiaki, awa rete katsirã: shawe yushã hawẽ benẽ txuta baina. Awa hukirã shawe yukakĩ:

- Shawẽ, mĩ hawawai hanu rakamẽ? Aka.
- Habia ã benẽ ea txuta baina, ã rakakẽ mĩ huai! Aka.

Awarã shawe yushã yukakĩ:

- Mia hani ashumẽ? Aka. Shawẽ metukĩ:
- Nenu ea akaki! Ishũ, keshanu metuni kiaki. Awarã

akĩ:

- Eãri mia txutapa? Atã. Yukani kiaki:
- Hani mia txutapa? Aka. Shawẽ hawẽ kesha metu

shuni kiaki.

Haskaya awarã hashpawe aka, ha shawe hashpakẽ, awarã hawẽ hina mistu kubaĩkĩ, yukani kiaki:

- Hanũ henepa? Aka. Ha shawe iki:

- Heneama ana ua mistuwe! Aka. Ha awarā hawē hina mistu keyutanaya; shawē hanū henewe ani kiaki. Ha awarā haswa tanaya, shawē awarā hina keyuni kiaki, kutesh kere iki mesteinā. Haskawa ha awa bis ika kuxi kaini, haskawashū shawe mepama tima. Shawe awarā hinaki runua, haskawashū awarā shawe mepama tima. Shawē awarā hina keyukī mestewākē, awa kuxi kāikī, mashashki shawe pusa, pusa aka, shawē awa hina heneama.

Awa ana kuxikāi, hi bemaki, shawe pusanū iwanā, kuxama ha shawe pusiana, awa hinaki runua. Haskai awa ma hī ika, ana kuxiana, tī ika rakakē. Haskai awa mawakē, ha shawē awa hina henebāu, haki rakakāi hawē huīti nīka, ana huīti tī ikama rakakē.

Ha shawe benikaū, hi ewapa bemaya, nia betxitā kashū, bema betsauri shātuani kiaki. Hanushū awa puku txapuai mana katsirā. Ha shātua pewatā, benimai nawani kiaki, shawe nawairā, ha inu harapi nishū nīkaya.

- Ē awa reteshuki, txapuaya hawē puku ē pishanai! Ini kiaki. Haskatā nawairā eskani kiaki, shawe nawairā:

- Puku pikatsi! Puku txia txiari! hawē puku pikatsi. Ē awa rete shuki, hawē puku pikatsi, awa puku pikatsi, puku txia txiari, puku txia txiari, awa puku pikatsi, ikaya. Haskaya ha inu hui niti ishū, nīkani kiaki, shawe nawai nīka kinā. Ha inu iki:

- Harakiri shawe nawai mekāi, nīkapa! Ini kiaki. Ha inu haska kirā nīkaya; ana ini kiaki, shawē nawa tupikinā.

- Puku txia txiari! hawē puku pikatsi! awa puku pikatsi! puku txia txiari! Ikaya. Haskaya ha inū nīkatā, tashni kirā shawe yukani kiaki:

- Shawē, harakiri mī nawai ikai? Aka. Haskaya, ha shawe neseni kiaki. Haskaya ha inawā ana yukani kiaki:

- Harakiri mī nawai ishūmē, shawē? Aka. Ha shawe pesrakani kiaki. Haskaya inawā akī:

- Ana nawawe, nīka nunā? Aka. Shawe nawa shuni kiaki:

- Hawē puku pikatsi! puku txia txiari! awa puku pikatsi! puku txia txiari! Ikaya. Ha inu iki; habia ē txaī puku pikatsi iki kiaki, ishū xināni kiaki. Haskaya ha inu ana ētxaima kaya sheketā;

- Shawē, mīnawarā, harakiri kaya mekāi, ana nawawe, nīka nunā? Ani kiaki. Haskawa ha shawe ana nawani kiaki:

- Hawē puku pikatsi, puku txia txiari, awa puku pikatsi, puku txia txiari, ini kiaki; shawe rateismarā. Haskaya inawā nīkatā, mawa sinatani kiaki. Haskatā shawe hani raka mekāi ishū, bena bauni kiaki. Haskaya ha shawe hi bemanu, shātua xina, tukuama rakashū nīkanū. Haskaya, ha inu niti ishū nīkaya, ha shawē usāni kiaki. Ha usātā; ē awa retea, txapuaya hawē puku ē yaniwai kai, ini kiaki. Haskaya ha inu sina bitā:

- Mī ē txai retei mamē, mī hawē puku pikatsi ikai, txapuyarā? Ani kiaki. Haskawa ha shawe ratei, kashani kiaki. Kashakī xinākī; hawakatsi hawē txai ē retei mamē? Buni ē nawaya, nīkabirā ea pikatsi iki mekāi? Ika kashaya. Haskatā ha inu hukirā, shawe yunukī:

- Beniwe shawē, mia pinunā! Aka. Shawe benitā, unāshubira huaya. Ha inu sina nishū:

- Kuxiwe, mia pinunā! Aka. Haskawa ha shawe kuxiama, unāshubira huaya:

- Mī kuxia maraka? Itā. Inawā shawe shutua tī ikaya, hawē petxiki keyua, shawe iki:

- Hanu ruakē, hanurā ē isiāmabī ikaya. Haskaya ha inawā yukakī:

- Hani mia keyupa? Aka. Shawē yuiyama ikaya. Hanukukāi hawē ixkeshkānu kepesha; shawe bis ikaya. Ha inawā hanu keyukī, muxa, muxa aka rebuaya. Inu iki:

- Ana ẽ txai reteshawẽ shawẽ! Ani kiaki. Haska nibu kiaki; shawe inũ, awa inũ, inurã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

SHUYA KAXI RAMINI

Kaxirã eskamis kiaki, matu yuinũ nĩkakawẽ. Kaxirã shuya rami mis kiaki. Shuya ewanai, mestebu kayatã, ana harakiri rayashũ pitima, mixinã mis kiaki. Ma ẽ mestebu ana ẽ haska raya timaki, ẽ hamapai betsa rami katsi ikai, ika. Hawa ramipa ishũ xinã mis kiaki. Ẽ mexu merã nikatsis ikai, habu tsuã ea uĩyama inunã, itã. Haskatã xinãkĩ:

- Ẽ mǎpã pananã, habu habiaska nuwẽ, hatũ piti ẽ piaya, ea rete tirubuki. Ẽ runu pananã, runurã mexumerã nismaki. Haskakenã hawapa! Ika.

- Kaxirã, mexumerã nikĩ, mani huxĩ pikĩ, barã pimiski, haskakenã ẽ kaxiai! Imis kiaki. Haskatã ramirã eskamis kiaki: txishukiri runua, tsisa besua runu miski shuyarã. Haskatã ixi, ixi iki runu mis kiaki. Haskaya kaxi betsa hushũ uĩ yumis kiaki. Ha uĩyua, shuya haskaya, kaxĩ akĩ:

- Shuyã, hawai mĩ ea mawai hanu ixi, xi iki, runua?
Aka.

- Ẽ mia mawamaki, ẽ kaxi pai ikai! Imis kiaki.

Haskatã ha shuyã, hawẽ hina paketã, peiya miski, hawẽ nuya katsirã. Haskaya kaxi betsa kashũ, hawenabu yui mis kiaki; shuya ramiai ẽ uĩ biranai, nukube hiwẽ katsirã, hatu amis kiaki.

Ha betsa kashũ hatu yuiya, kaxi rasi itxatã, uĩ bumisbu kiaki. Ha uĩtanũ ika buaburã, ma ramia betximisbu kiaki. Haskakã shuya yuka misbu kiaki.

- Mĩ ma ramishume shuyã? Akabu.

- Ĕ ma ramiabĩ, ě nuya pai ratei ikai! Ikaya. Haskaya kaxĩ yuikĩ.

- rate ama nuyawe, pekirã, amisbu kiaki. Haskawabu nuyapai saki, saki, iki runukẽ. Kaxi betsã yusĩkĩ:

- Shuyã, nuya katsirã rate timaki, mia yusinunã. Mĩ puyã rabe beka, beka, awe, nuya katsirã; akabu. Haskawabu hẽ itã, hawẽ puyã rabe beka, beka, aki yurã mis kiaki. Haskai yurãtã, nuyarã mawa peki, imis kiaki shuyarã.

Shuyarã haskani kiaki, kaxi ramirã, haskani na mexumerã nia nũ uĩmis kiaki.

Haskani mexumerã nishũ, mani huxĩ pikĩ, barã huxiã pikĩ, ni bimi pikĩ, na yuinaka himi kukukĩ, na nuku ushãtã, nuku himi kuku miski. Haskani kiaki, shuya kaxi ramirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

KUNU HUKŪINÃ ESKANI KIAKI

Kunu ramirã, eskani kiaki: tara txapuki kunu hukũinã, eska miski; tara txapu mexumerã, rasiatã iki, iki, iki, iki.

- Kunupa, kunupa, ě kunuai, ě kunuai! Imis kiaki, tara txapurã. Haskai ma hawa kuxira, kunu peshea, unu hushu rakamis kiaki. Haska xini penaya, uĩ yãburã, unu hi keyu bia, hushu rakamis kiaki.

Kunu ramirã, haska miskiaki. Kunurã kenaya xarabuki: kunu ewaparã, kunuwãki, betsarã kũtsuki, betsarã hashpaki, betsarã kamã pabĩ kiki, betsarã kunuwã paepaki, ha tsuã pis bumaki. Kunu ramirã haskani kiaki, na eskatiã tara txapuki, nea nũ uĩmistrã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

SHAE ANA RAMINI

Huni kuī piayaka, nimerā nawa txapuni, hawē shau besti manikē. Huni kuī hawē bakebe piaya kashū betxi nibu kiaki. Ha shau betxishū, retxikī keyutā, rauwē txeshābu, shae ramitā kuxi kainaya, ratei kashani kiaki.

Huni kuī piayaka, mawa nāta kuī piayaka; nimerā kakī mekenē hi txaxi kūbaina. Mawa nata kuī, baiwa kasima, txikixtā ana baiwama. Unu nāta kaya kai, ma tetarasha, ūpash akatsis iki, ūpash bena kasima. Mawa tetarashi, haskawashu ana tene tima, harakiri tene tima, mawani kiaki. Ha piaya kaxiā ana huamakē, hawē bakebū mana kasima, bai tibi benakī, sai akabu hatu kemamakē. Hawē bakebu nimerā kashū benakasima, hawē ibu aību yuikī:

- Ewā ē eparā, piaya karā benuismaki! Ikaya, hawē ibu aībuā hatu yuikī:

- Matū epa mā benuimaki, ea bena shūtākawē! Hatua.

Hatu haska watā, hatū ibu aību sāi iki, hui menuaya. Hawē bakebū bena kasima, henei makē, unu nāta keshū hawē betsā bakē, shae retenibu, hawē shau besti mania uī birā. Hawē bakebu yuikī:

- Epa nimerā ka mawai makē, ē bena kasima maīmaki, ikaya. Hawē betsa mashku yuikī:

- Habia raki epa mawaima, hawē shau besti mania, ē uī birāshuki! Hatua.

- Habia mekāi, uī nukawe! Aka. Hawē betsa iushū, shau uīma.

- Habia epaki, na shaurā ramiwa nawē! Itā. Betsā shau retxinū, betsā rau benani kiaki. Ha shau retxikī keyutā, rau nakashū shau sekē tibi, txeshā nibu kiaki. Ha txeshā keyushū, beniabu, shae rani txuka sheni, beni kawā, tekerē, tekerē iki, nini kiaki.

Haskaya ha huni rabe, ratei kuxi kawã nishũ uĩ nubũ; ha shae haskatã hamakiri kuxi kaini kiaki. Ha shae kuxi kainaya, inũ benibu kiaki. Ha hikitã hatũ ibu aĩbu yuinibu kiaki:

- Shae shau betxishũ, habia ẽ epa mawaima shau rabanẽ. Marias shae ẽ ramiwa, kuxi kãishuki! Hatuani kiaki. Haska ibu aĩbu yuiyabu, ana hatu piayaka, nitxiãma ini kiaki.

Haskawa nibu kiaki; hatũ ibuã shau rabanẽ, shae shau betxishũ, ramiwakinã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

REI INŪ MASHE

Rei hawẽ mashẽ ikaibũ, huni kuĩnẽ atxishũ, hawẽ hiwetã iuwa. Iã newã merã iuwa, ratei kashaya, reĩ rau washũ hawẽ shau tũku tibi txeshãshũ. Iã mera reĩ peutã, haya hene merã, habe puku kaina. Na habia keskaki pakeã, rei hawe nabuki nukua, hawenabu bushkurũti ikai buki nukua. Huni kuĩ aĩbu, reĩ yunua, bushkurũti iki, hene bãu kawanai. Henebãu kawani, mashashki shau rurukui, ubisita manikẽ.

Rei hawẽ ratekaĩ uĩtã, hawẽ shau tupitã, retxinibu kiaki. Retxitã ramiwa nawẽ ishũ, rau bitãshũ, ũpashki mutsashũ, hawẽ shau mamaki hukanibu kiaki. Haskawabu ha huni kuĩ bestẽ kawã, usãi nini kiaki. Haskaya ha reĩ peubã, hawẽ hiwetã nitxĩ tani kiaki. Haskawa kaya, ana atxiama hene nibu kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

BIXKU TXAMINE INŪ, SHETE PINŪ IKA INI

Huni kuĩbu hiweabu, hatũ hiwe inũ, hatũ shanẽ ma shenikẽ. Mae betsanu hiwewakĩ, na bai benawakĩ atã, habiati maei keyukĩ, bestitxai txamini rakakẽ, ha baxi bainibu kiaki. Ha baxibãikĩ, hawẽ aĩ mawa haweruakẽ, habesti iu nibu kiaki. Hawẽ bene mawa txamikẽ, ranãkĩ baxi bainabu. Ha itxapabu maei keyui bukĩ, hamesti hiwe sheni merã baxi bainabu rakakẽ. Mawa pisi mayaya, shetẽ betxishũ, hawẽ txami pinũ ika. Ha pisi mayai shetebãi, hawenabu yuitana. Shete rasi beshũ, ha huni kuĩ baĩ yui rakakẽ. Shete betsã ixmĩ yuitana, ha ixmĩ hatũ shanẽ ibu, mawa hawerua, txami pinue ishũ yui tanabu. Hawẽ rau xarabu, mawa hawerua sawea, ana shete betsã yuitana.

Ana shete betsa kashũ yuitana, hanũkaĩ hawẽ nanewẽ kenetã. Ana shete betsa kashũ yuitana, hanũkaĩ hawẽ mashewẽ pusheaya. Ana betsa kashũ yuika, hanukãi hawẽ tari saweaya. Ana betsa kashũ yuika, hanũkaĩ hawẽ kakã peutã huaya. Haskaya ha shete rasĩ manai tsau wabukẽ. Haskaya ha huni kuĩ txamini baĩ yui rakakẽ, hune hi sẽke tsuma rakakẽ. Ixmĩ hanũkaĩ, hawẽ aĩbe hui; ainĩ hawẽ kakã peuwa huaya. Hanũkaĩ ixmĩ mawa haweruai keyua, hawẽ tari sawe, sawe, aka huaya. Shete rasi haki nukutã; nenurã mawa peki akabu. Ixmĩ butushũ ha huni kuĩ uĩyã pisi mayai rakakẽ. Ixmimã hawẽ tari pekakĩ keyutã. Hawẽ kakãki mabu nanetã, hawẽ mabu nane keyutã, kakã kepĩtã. Ha huni kuĩ txamini rakakẽ, ixminẽ hawẽ beru tseka tanũ ika, harapi nituxiai, huni kuĩnẽ hitekewẽ, ixmĩ kuxa, hawẽ mabu biama nuya kaini kiaki. Haska kainaya, huni kuĩ benikãi, hawẽ mabu bitã aruni kiaki. Haskaya ha shete xarabu, ratei inũ bunibu kiaki. Ha ixmĩ haskawa, hawẽ mabu maki ka, ana huamakẽ. Haskaya ha huni txamini,

mexumerã hamesti hiwe sheniwẽ rakakẽ. Shetẽ betxishũ, yuka yuini kiaki.

- Ë txamini pisi mayaya, eki rakekĩ, ea besti baxi baini mabuki. Emesti ẽ rakakẽ, shetẽ ea pinũ ika beabukẽ, ẽ betsa kuxa bua buki.

Enabũ emesti ea baxi bainabuki, ẽ aĩ mesti iukĩ, ea besti baxi bainabuki; aka. Shuya haskawa, ha shuya hawẽ rabanã ikĩ, hawẽ rau atãshũ, hawẽ txami tibi txeshãni kiaki. Ha shuyã rauwa xina, ushaxini bestẽtã, ha hawẽ txami, hanũkaĩ niri iki, hamesti shubu mera, niku kui. Ana yame betsã, shuya hushũ ana rauwẽ ratxesha. Haskawa xinabu, ha yame tibi, hawẽ txami niri ikũkaini, yura shũpĩtã, hanũkãni naxia nikẽ. Ixminẽ mabu bima, ha sawea, hawerua nikẽ.

Haskatã hawenabuki nukui kani kiaki. Ha hawenabuki nuku tuxia, yukanibu kiaki.

- Mĩ tsuame? Akabu.

- Habia ẽ txami nikẽ, eki rakekĩ mã ea baxi birãkĩ, ẽ aĩ besti mã iwei makẽ, atimas petã ẽ huai! Hatuani kiaki. Haskaya hawẽ aĩ ma bene betsayaima, habe hiwekẽ. Hawẽ bene txami pexina, ixminẽ rau sawea hawerua nikẽ, ha hawẽ aĩ bene yaima, ana haki nukuni kiaki. Haki nuku xina, hanũkaĩ hawe nabube hiweshũ, baiwashũ pi hiwe nibu kiaki. Txamini shuyã pewakinã, haskawani kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

TSUNÃ KËTI

Tsunã miyuirã eskakiaki: enaburã hiwe hayama, na kãti hayauma ikaibũ, haskai tsunã kãti betxi nibu kiaki. Ha betxitã; na tsunã kãtiki, ikaibũ ha tsuna hushũ hatu tsumĩ

paya, kuxinibu kiaki. Ha kuxiaibũ, tsunã hatu txibãbaĩ hatu yuini kiaki:

- Mĩ hiweya katsi ikai? Hatua.

- Ê hiweya katsi ikai tsunã! Ikaya.

- Matu yusinũ mã hiwewa nubunã! Hatuatã. Mapu bitã kawẽ, matu kētiwa shununã! Hatua. Haskaya mapu bitanabu, tsunã hatu yusĩkĩ:

- Enabũ, uĩ kawẽ ẽ kētiwairã! Hatua. Ha huni kuĩbũ tsaushũ uĩ nibu kiaki, tsunã hatu kētiwa shunairã. Hatu haskawa shuna, haki pitiwashũ pinibu kiaki. Haskawatã huniburi hatu yuikĩ:

- Mapu rasi bitã kawẽ, matu hiwewa yusinunã! Hatua.

Hatu haskawa mapu itxapa bitanabũ, tsunã hatu mai hiwewa yusĩni kiaki. Hatu haskawa shuna, hawẽ hiwe nibu kiaki. Hatu haskawa shũxiã, huni kuĩbu benimai: tsunarã mawa umã nepaki; hatũ nuku hiwe yusĩkĩ, na kēti nuku yusĩ shuki, inibu kiaki.

Enaburã mawa hawa menima, shuishũ pikĩ, na unã numas usha misbukẽ, tsunã hatu kēti inũ, hiwewa yusĩni kiaki. Hatu haskawa nikenã, enabunã tsunarã, reteis bumaki. Tsuna betxi riamarã, nuitapa paunibuki; shui bestishũ pikĩ, unanumas usha paunibu kiaki. Habĩ ha tsunã hatu haska yusĩ marã, ana unanumas ushama, hiwewa hamerã ushai, na yuinaka ashũ huashũ pikũ biranabu kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná

Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

INAWÃ SHANU PINI

Huni kuĩ piaya kashũ shebũ betxibirã, shebũ kayawã, yuinaka xarabũ pia. Haska uĩ birã, hawẽ hiwetã hushũ. Bari kaya hawẽ aĩ yuikĩ:

- Yuinaka akatsi ẽ shebũ shubuai kai, ea manai kawẽ! Abãikĩ iuwa; ni benewãtã tsautã: hanushũ ea manawe aka. Haskawa ha aĩbu hẽ ika tsaukẽ, ha benẽ hepe bikakĩ tsaũbaina tsaukẽ. Haskaya inu keneya hukĩ, ha aĩbu tsauwa betxitã yukakĩ:

- Mĩ hawai hanu tsauwa? Aka.

- Ẽ benẽ shebũ shubuakĩ ea iwea ẽ ikai. Hepe bikakĩ ea baxi baina ẽ manai ikai! Aka. Haskaya ha inawã yuikĩ:

- Hanu tsauwama, ẽ mia iuwai ẽ hiwe uĩ kawẽ! Atã. Ha aĩbu peu baini kiaki. Haskawa baĩkĩ, nãta kaya hiweshũ iukĩ, hikima tuxini kiaki. Ha iushũ yuinaka nami inã pini kiaki, yuinaka xarabu amis nãti xarabu mania. Haskaya ha inawã ibu aĩbu, yunu bitani hikitã, pinũ ika tekerẽ, tekerẽ ikaya. Haskaya, hawẽ bakẽ yuini kiaki:

- Ewã, aĩbu ẽ iweaki, ea piã yamawe! Aka. Haskawa hẽ itã, yura rasibis sheteni kiaki, bushka shetekĩ, besu shetekĩ, mekẽ shetekĩ, tae shetekĩ, yura rasibis sheteaya. Ha aĩbu ratei kashai tsaukẽ, hatũ iweatũ yuikĩ:

- Kasha yamawe ẽ ewanã mia piama kirã! Aka.

Haskawa kasha nesea tsaukẽ, hunĩ aĩ washũ, mawa ruawakĩ, pashkama habes nia. Haskai habes nikĩ, bakewani kiaki.

Ha bake waima kaĩyãyã, hawẽ yaya inu, ẽtxaima tsaushũ hawẽ himi tashukĩ, na bake shabã pini kiaki. Haskawashũ risĩ hanashũ, uĩkĩ ewawakĩ, benẽ yuini kiaki:

- Nukũ bakerã hamapai wakinã, iubaũ, baũwẽ, ẽ ewã nuku piã kikirã! Aka. Haskawa hẽ ishũ; hawẽ bake baxiama, yunu bikĩ iukĩ, ũpash bikĩ iukĩ, na pui kakĩ iukĩ, haskawa ha bakeixta ma beni nikukuaya. Ana ũpash bikakĩ, hawẽ yayaki, hawẽ bake baxi baini kiaki, hawẽ shanukira.

- Yayã, ẽ bake nia kiki, ea uĩ shuĩrawe, ũpash bitanunã! Aka. Hẽ ika tsaukẽ, xumu bibaini kaya, benikawã hawẽ

baba reteshū, pikī keyutā tsaukē. Haskaya hawē babawā ūpash bitani hikitā, hawē bake benatuxitā, yuka ini kiaki:

- Yayā hania mī baba, ē miki baxi bainarā? Aka. Habiātū pibia.

- Ē ūi yamaki, ē babarā, ikaya. Haskaya ibuā bena kasima, betxiama sāi iki rakakē. Bene piaya katani huaya, aī sāi iki rakakē. Bene hikitā yukakī:

- Hania nukū bakerā? Aka.

- Nikukuaya, ūpash bikakī, mī ewa ea ūira shūwē, abaini ē ūpash bitani

hua. Yamakē natiā ē bena baishuki! Aka. Haskaya bene iki:

- Ē ewā nuku piāki nukū bakerā! Ini kiaki. Haskatā hawē ibu atxishū, kuxa, kuxa, aka, sāi iki rakakē. Haska xīshū ana bake waxina, kaītā yumeai, ana ibuā piā yama kiaki. Haskaya sina kawā ibu rete paya, iburā yura kuxi ini kiaki. Pia bitāshū tsaka; pia txaxi kaī tī ikaya, haxiwē txatxi paya, sēkekaī tī ikaya, paka pashutiwē txatxi paya, sēke kaī tī ikaya, binuwē kuxa paya, sēke kaī tī ikaya, ruewē rera paya, sēke kaī tī ikaya, matxatu bitāshū rera paya, sēke kaī tī ikaya, nupewē txatxi paya sēke kaī tī ikaya. Haska washū ibu rete tima, yukani kiaki:

- Ewā askawashū mia retepa? Aka.

- Ea rete katsi ikinā, karu akū itxawawe, karu nawashū mī ketiā, hi iki keyu tanaya, hamerā ea shutuwe menununā! Ani kiaki. Haskawa hē iwanā, karu akū itxawatā, nawakī menetā, ketiā hi iki keyu tanaya, ibuā kenashū yusīni kiaki.

- Ē bakē, mī ea menuai, huneira shawē mī aīberā, mia rete kanarā. Enabu bekani kiki, ea benairā! Ani kiaki.

Haskawa hē ikaī nishū, karu kua menui, hi iki keyu tanaya:

- Hanū ea shutuwe, txi merānā! Ani kiaki. Haskawa hē iwanā, ha txi hi ikaimerā shutua, ha yushabu menuaya.

Ha hawē bake, hawē aībe, shashu beuwa merā, hikia mani nibu kiaki. Haska rakakē, ibuā enabu sāi ikū birānibu kiaki. Harukū huirā utsa huni kiaki; utsa aībe bebushū betxitā, yui nibu kiaki:

- Mia retea bumaki, nenu ē tsauwai! Ani kiaki. Haskatā shashu mamaki tsaukē, ha yushabū enabu itxa ibā, birāni keyu itxatā: tsuā nukū ibu, nuku menū bainame? Ika, sāi ikaibū.

Na ketsī inu hui, na texī inu hui, na bimi pia inu hui, na bixi inu hui, na inu keneya hui, na txashu inu hui, ikabu. Hati beabu kashabai, inū buaibū, aībe tashni kawā, hanu hiwe nibu kiaki.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatū miyui yuini: Muru inū Ibā

INU MAUSTAMEA TSEKANI

Huni kuī yupa natiā piaya kashū, inawā txashu shau pi, maustameima haska washū pitima, betxini kiaki. Txashu shau pi maustameima, haki kuima, haska washū pitima, raka betxini kiaki. Ha raka betxitā, yukani kaiki:

- Mī haskai hanuraka? Aka.

- Haskamaki, txashu shauwē ē maustameima, haska washū pitima, ē isī tenei raka ikai! Ani kiaki. Haskawa huni kuīnē uīkī:

- Mia tsekanū tenewe! Ani kiaki.

- Ea tsekawe! aka. Haskaya ha huni kuīnē, rispiwē shau neshatā, hi keya tapawē ina kāi, rispi taka ani kiaki. Haskawa shau tseke kirā, tī ikaya, ha inu tekerē, tekerē, ika ixtxu, ixtxu iki, tī ika rakakē. Huni kuī butushū yukani kiaki:

- Ē mia tseka shumē? Aka.

- Mĩ ea tseka shuki! Ikaya. Haskawa ha inawã hawẽ mane haxi inãni kiaki. Mane haxi inatã, yusĩni kiaki. Na mane haxi ẽ mia inãi, yuinaka xarabu ashũ pishawẽ, ishũ yusĩtã. Yuinaka xarabu ashũtã, mane haxi inani kiaki. Haskawa huni kuĩ benima kirani kiaki. Haska beimashũ, mawa yuinaka txatxi pauni kiaki. Huni kuĩnẽ inu maustameima, tsekakinã haskawani kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

RĂTĂ IKA

Rătã ika hawẽ aĩbes hiwea, rispi biruã, huni kuĩ piaya hua, huni kuĩnẽ birũ ruke bainai, birumã neshani kiaki. Huni kuĩ rispipã tanesha, harakiri katima, tĩ ika rakakẽ. Tĩ ika rakashũ rispi pekapaya, rispipã menesha rakakẽ. Rispipã neshakĩ keyua rakakẽ; Rătã ikapã hawẽ birũ uĩtanu ika ka. Huni kuĩ bia, hawẽ kukiki nane birani kiaki. Haskawa birãkĩ beshũ hawẽ aĩ uĩmama, nãtiki nanea rakakẽ. Hawẽ aĩ shapu turu aki tsaukẽ, hawẽ bawa rexĩ huiya, txaniama ishawẽ ishũ yuiya tsaukẽ. Ha huni kuĩ nãtiki nanebãi, hawẽ rue sharabãi, karu akũ peshakĩ atã, ia birã, birãkĩ, mãtxĩkĩ akaya.

Rătã ikã, karu txixte hawẽ nãti namã, sheketĩ baina hushumayai rakakẽ. Haskawa baina ha huni kuĩ, kuĩnẽ aka tsas, tsas, iki rakakẽ. Haskai rakakẽ aĩbũ nikabãi, nãti yanu uĩ kubaina, huni kuĩ neshea rakakẽ, hawẽ besu uĩyã hawenabukẽ. Nupe bitãshũ neshe xarabu meshte, meshte, akĩ keyutã, hawẽ tapu mamaki ainitã, kēti ewapa hamamaki, beũkĩ pewani kiaki. Aĩbũ haskawakĩ keyutã, hawẽ bawa hãtxapa yusĩni kiaki:

- Bawã Rãtã ikã mia yukarã, yui yamashawẽ, mĩ yui yayarã mia bushteshũ puta kikirã! Aka. Ha bawa haskawatã, hawẽ shapu turu aki tsaukẽ. Rãtã ika karu bitani hukirã uĩ yanã, hawẽ miturã ma haniraki ka, benani kiaki. Rãtã ikapã benabirani, hukirã aĩ yukani kiaki. Ha yuka ẽ uĩyamaki, ikaya.

- Mĩ ea yuiyama ika, ẽ uĩyamabĩ! Aka. Haskawa rãtã ikapã, hawẽ bawa yukakĩ:

- Bawã, ẽ hawara bearã, mĩ uĩ yamamẽ? Aka. Haskaya ha bawa iki.

- Ẽ uĩ yamaki! Ikaya. Haskaya rãtã ika sinatã, hawẽ ina xarabu bepeã buirã: runu rasi, inũ, xinashuku rasi, mais rasi, hima rasi, mãpã rasi.

Haska xarabu ubisita watã, sina tsaukẽ, ha hawẽ ina xarabũ benai, ubisita baunaibũ. Haskai unu bena keyua, betxia bumakẽ, rãtã ikapã, ana hawẽri hatu aruni kiaki. Ha aĩbũ tapu mamaki aruimarã, habianushũ mekĩ, bakewani kiaki. Ha bakewa xina, mexumerã inũkani kiaki. Haska kainima, ana nata niama ipauni kiaki.

Rãtã ikapã huni kuĩ birumã, bikinã haskawani kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

YAUXIKU NAWA

Yauxiku nawa inaburã, runu inũ, bina inũ, kape inũ, runuwã inũ, shawã inũ, inu inũ, yawa inũ, awa inũ, txashu inũ, hati ini kiaki. Yauxiku nawarã, mawa yunu rasi hayakẽ, huni kuĩ yunu hayamakẽ, hatuki yauxi pauni kiaki. Huni kuĩbu bunikĩ, yauxiku nawã hiwetã kashũ, atsa ea akĩ:

- Yauxiku nawã, ea atsa inawẽ ã buniarã! Aka. Haskaya ha yauxiku nawã, atsa ewapama shuishũ inã. Haskawashũ ha huni kuĩ inã hushũ, aĩ yuikĩ:

- Yauxiku nawarã, mawa yauxiki. Ë atsa ea akarã, ewapama shuishũ ea inã shuki! Ishũ hawenabu yuikĩ. Haskatã xinãkĩ; mexumerã atsa tashu yumetsu nũkawe itã. Mexuaya huni rabe kashũ, atsa mebi sêkeshũ, beshũ hatũ baiyanu banakĩ atã. Yauxiku nawa mani ea anũ kawe ika, bushũ ea akabu. Ha kashũ ea akaburã, eskarabe huxiã shuishũ, hatu inãpauni kiaki.

Huni betsa atsa yumetsuika, binã bexpiwa kuxikã, henẽ pukuni kiaki. Ha ianẽ pukua kapetã pipaya, nesheke kirã isĩ tenei, ana henẽ pukua, kape ramini kiaki. Kape bexpi xaraburã, habianu binã pini imis kiaki.

Nisheke kani kiaki, yauxiku nawa hiwetanã, ha ka tsaukẽ, yauxiku nawã yunukĩ:

- Nishekepã, ã sheki ea sheme shuwẽ? Ani kiaki. Haskawa ha nishekepã, sheki shemeai uĩ, harapi tsauni kiaki, yauxiku nawarã. Ha shemeai uĩ tsaushũ, sheki beru betsa tĩ ikai, tupishũ txitxãki nanei tsaukẽ. Ha yauxiku nawa hamakiri besu tanaya, sheki beru betsa tukũni kiaki, nishekepãnã. Haskawakẽ ha yauxiku nawã, benashũ yukani kiaki:

- Nishekepã, hania sheki beru betsarã? Aka.

- Ë uĩ yamaki, sheki beru betsarã! Aka.

- Uĩ yamamaki! Ika beni kã, hawẽ nupe bitãshũ. Nisheke atxishũ, keris ashũ, meris ashũ, huris ashũ, sheki bena, betxiana ini kiaki.

Haskawa nisheke mawakẽ, yauxiku nawã barĩ puta, txuxiaya binã tũkua, bestêtã kuxi kaini, hawenabuki nukuni kiaki. Ha hikitã hawenabu yuikĩ:

- Enabũ, ã yauxiku nawaki baika. Kenashũ sheki shemeyuwe eawa, ã shemeshunaya earapi tsautã, sheki

beru tī ikai tupishū, nanei ikaya. Hamakiri nasuke tanaya, sheki beru betsa ē tukūkē, ea yuka ē txaniamakē, ea meris akī, ea keris akī, ea huris akī, ashū ea barī puta. Barī ea txuxiwai ē rakakē, binā ea tūkua, bestētā ē kuxi kirāshuki! Hatuani kiaki. Ha sheki beru besti bushū banaima, ma keyatapa tanaya, tauru tātākī, unu kani txuxi tanaya, bai betsa washū bana nibu kiaki.

Habī txi bikinā, txerē bini kiaki. Yauxiku nawā uī yāyā, txere sheta txaipa, nuya kirā tsauwaya. Haskakirā hi shanaki tsautā, “she! she!” iki tsaukē, yauxiku nawa aīnē nīkatā, txi txixte bibirā, ha txere hawē tsaka. Haskawa ha txerē txi txixte, nuyakirā tukū bainaya, yauxiku nawā aīnē betxitā:

- Ū unu txerē, txi nuku buāi! Ikaya.

- Mī hawakatsi txere txi bumai? Ika. Haskaya ha txere, hawē hiwetā nukuirā, hawē sheta ma menui txixte kainaya, ha txi putatā, txatxaki shepukū ika rakani kiaki. Haskaya shapu bikinā, pinū bini kiaki; hanu shapu betxi riamarā, enaburā tariuma, na risiuma, inibu kiaki. Huni betsa iki:

- Ē yauxiku nawa nua shapu bikai, mā batxi wanunā! Ika kashū. Yauxiku nawā hiwetā hikitā:

- Yauxiku nawā ea shapu inawē, ē aī batxi haya makirā! Aka. Haskawa yauxiku nawā, shapu bestitxai kūtesh-shū inā, ha huni sina kirani kiaki. Haskakirā hawē hiwetā hikishū, hawenabu yuini kiaki:

- Enabū, ē aī batxi haya makē, yauxiku nawa ē shapu ea akika, shapu bestitxai kūtesh-shū ea inā, ē sina kiranaki! Hatuani kiaki. Haskatā hatu yuikī; ē pinukāi shapu heshe yumetsui kai! Hatuani kiaki.

Haskakāi shapu heshe biaya, yauxiku nawā betxitā:

- Ū unu pinū nukū shapu biwanai! Ikaya.

- Hawakatsi mī pinu shapu bimai ikai? Ikaibū. Ha pinū shapu heshe bestixai bushū, banaima hukūtā ewai, unu shuru tanaya, hawē aī yuini kiaki.

- Ē aīnē, shapu ē mia bana shunimarā, ma shuruaki bitawē? Ani kiaki. Haskawa benima kāi, shapu bitāshū kūtesh-shū, batxi washū saweni kiaki.

Haska ūi yubaka nibu kiaki, yuinaka xaraburā. Haska xina harukū huirā; Kana yaix hunū, tetsukiri yaix hunū, pāku hunū, na habia yaix xarabu itxanibu kiaki. Haskaya yawa hunū, txashu hunū, awa hunū, na habia yuinaka xarabu itxai keyutā; yubaka nibu kiaki. Isku shūska huni kiaki. Ha itxatā yubakai mania, tetsukiri yaixī hatu yuikī.

- Yauxiku nawa rete nūbukawē, nenushū kini wabāikī, hawē risi rapi pesa nūbukawē! Hatuani kiaki. Haskatā kana yaix rukūtū, taewa baini kiaki, kini wakinā. Haskawa bāikī, unu henetā, ma ē hī ikaki, mītseri butawē, ani kiaki pāku akī. Haskaya ha pākupā bukī, unu henetā, ma ē hī ishuki ikaya. Haskaya ha tetsukiri yaixī bukī, unu hawē risi rapi pesani kiaki. Pesa tani hushū, hatu yuini kiaki, tetsukiri yaixinā:

- Ē ma hawē risi rapi pesa tanai! Ishū hatu yuiya; tsaka taewakinā, iskū ani kiaki.

Ha isku eā atanū ika hiki kāi, yauxiku nawā risi rapi nikē, ha yauxiku nawa hukirā nituxiaya, iskū pia bixkua kakī, txutxu namā tsakani kiaki. Ha tsaka bis ika ri ikaya, Kana yaix hukirā namekī, huītiki tsakani kiaki. Haskawabu bis iki rakakē, pākupā pukuki tsakani kiaki, haskaya tetsukiri yaix-xī, hawe aī ikawanai, huītiki tsaka, bis ika ri ini kiaki. Haska wakī keyutā, tashnikawā itxai keyutā, yauxiku nawa shateshū, nāke Isa yuini kiaki.

- Ē yauxiku nawa taxipi bishuki, ē hawē matu xikia! Ini kiaki. Haskaya txashu hawē himiwē pushea, mari hawē txiki menua, shawe hawē himiwē pushea, inu hawē himiwē

tu, tu, ika, hasĩ hawē hina, txi mapuki, tsiwaskiri ika, nea hawē txi mapuki tsiskia. Haskai itxai keyutā, txani nibu kiaki: earā ē hasĩ kainai, earā ē nea kainai, earā ē pinu kainai, earā ē nāke Isa kainai, earā ē mari kainai, earā ē txashu kainai, earā ē inu kainai, earā ē yawa kainai, earā ē awa kainai, earā ē pāku kainai, earā ē tetxukiri yaix kainai, earā ē kana yaix kainai, earā shawe kainai, haskai keyutā. Kana yaix-xĩ, kari binū, pinū shapu binū, txerē txi binu, anibu kiaki.

Yuinaka xarabu kena ramirā, haskanibu kiaki. Haskatā hunibu rami, na aĩbaibu rami nibu kiaki. Ha rami keyutā, yauxiku nawā yunu xarabu, keyu binibu kiaki. Atsa bikĩ, kari bikĩ, mani bikĩ, sheki bikĩ, haska xarabu bikĩ keyutā, hanu hiwei penibu kiaki.

Haskanibu kiaki; enaburā, pinū shapu bika, yauxiku nawā inamakē, yubaka kawā retetā, rami kanirā haskanibu kiaki.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatū miyui yuini: Muru inū Ibā

HUNI KAPE RAMINI

Huni rayakapā baiwashū atsa tashu banaya, bunā beruki pia, kuxikāi henē pukuni kiaki. Ha pukua, tashni tanaya bunā pia, hiki tātani ikaya, ha bina yane buamakē, haska nesheketima, haribi kape ramini kiaki. Ha kape rami, hinayatā, ha binā pianu, bexpi xarabu tūkurasitā, habia henē hiwei yurāni kiaki. Ha rami ikayarā, runū pimakĩ, risi inākĩ anū, mapĩ tari inā sawei yurāni kiaki. Haskaya I haki sinatakĩ, retenū ika ini kiaki, haskaya runu yauxini kiaki, hawenabu kenā. Kunirā haki sinatariakĩ, kuxanu ikaya, runu yauxini kiaki. Hene meranua hatū shanē iburā,

bakawā kiaki, haskakē baka xaraburā, haki ratemis kiaki. Bainā hawē betsa kiaki. Haskaya runuānē hatu mabesh washuna, akabu rasibis pāe nibu kiaki. Haska nibu kiaki, rami kanirā.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatū miyui yuini: Muru inū Ibā

HUNI KUĪ KUNI RAMINI

Huni kuī kuni ramirā, eskani kiaki. Huni kuni ramirā, mawa huni sinatapa ini kiaki. Huni betsā hawenabu naxi aibu, hatu uī nikē. Ha huni mawa heneki rakemis, naxisma hatu hene kesha nishū uīnikē. Haska kashū hatu hene kesha nishū uī nikē; huni betsā hatu yuikī.

- Enabū, ua huni heneki rakemis, ē shutuai uī kawē! Hatuatā.

Ha huni heneki ratei, saki, saki, ikaya, hawē petxiuri hushū, shutuni kiaki. Haskawa ha huni haska mapeke tima, hasa, hasa, iki haska huīsina tima, hene merā hikikē. Haskaya ha huni bakā tsumiā, ha hunī hawē taewē, baka shutua. Haskaya kapetā uītanū ika huaya, kape kuxapaya kuxiaya. Haskaya baka xarabū tsumīpaya, bakawā hukirā yauxini kiaki. Yauxikī hatu yuini kiaki, baka wānenā.

- Na huni huarā, tsumiāma ikawē? Hatua. Haskaya ha huni bakawā yauxini kiaki. Habī bakawā hushū yauxiamarā, baka betsa xarabū tsumīkī rebuakani kiaki. Haskaya ha baka xarabū ana huni meama inibu kiaki. Haskakī ha bakawānē enabu xarabu uīkī keyuni kiaki. Bakawānē enaburā, hati kiaki: kape inū, bāi inū, shawawā inū, runuā inū, make inū, meshku inū, ibū ini kiaki. Ha hunī bakawā enabu uīkī keyutā, hunī yukani kiaki. Huni sinata ka, bakawā binu yukani kiaki:

- Bakawanē, enabu ē kuxai kai, binu ea inawē, hatū ea shutukī pukua hushū ē minabu keyu uī shukirā! Atā. Haskaya bakawānē, binu inā; askayarā ha hunirā, ma kuni ramia ini kiaki. Ha kashū hawenabu bena, ana hatu uī yama ini kiaki. Haskairā hawē shaurā, ma babui keyua, ma yura matsi keyua, ini kiaki.

Haskatā hanūkai hene nua merā kani kiaki, hene matsi meranā. Haskatā kunipa ika, saki, saki, iwanā hawē binu tsuma nini kiaki. Haskakī hene matsiwaya, baka xarabu haki ratei, keyunibu kiaki. Haskaya bakawā ratekī, yukani kiaki:

- Hunī, askakī hene nuawashū, matsiwa shumē? Ishū xināni kiaki. Haskatā bakawānē, huni kuī uītanū ika, kani kiaki. Ha kashū uīyānā, huni sinatakī ha baka xarabu, kuyā, kuyā akai uīni kiaki. Haskakī hunī baka rasi kuyā, kuyā, aki mekai, ishū uī nini kiaki. Haskaya ha bakawānē hatu yuikī:

- Mā ea tsumiāya, bakawā ea yauxi xinaki, ē matu kuxai, hatuaya. Haskaya bakarasi ratei, pasha nibu kiaki. Haskai hawē pustu ma babua, hawē bushka ma mīkua, hawē tae ma hina, ha hawē hinanu, binu tsamīni kiaki, hawē hatu kuxatirā. Haskaya bakarasi ratei, pashanibu kiaki. Ha huni kuni ramitā, hene nua merā hiwea, hene matsi merā hiwea. Haskaimakē hunibu itxatā bakawai buabū, kuni hushū betsa kuxa bis, bis, itā xinanea rakani kiaki.

Haskaya ha huni betsabe, kunī kuxai kiki ika, ratei kuxi nibu kiaki. Kunī huni kuxa kinā, habia hatū shutukī henē pukuima ani kiaki. Kunirā mawa sinatapa kiaki, baka haki ratei, na huni kuību haki ratemisbu kiaki. Bakawānā rateisma kiaki, habia hawebabu kiaki.

Haskaya kaperā, haki ratemiskiaki. Hanu kuni hiwearā, henerā mawa matsi kiaki. Kunirā hawē namirā, mawa babu txai, hawenabu kuxakinā, hawē hina rebuwē

hatu amis kiaki. Kuni ramirã, habia huni sinatapa inikiaki; naxisma heneki ratemisrã. Kuni miyuirã hatishũki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

YUPA AĪBU HAWĒRUAYA

Banẽ aĩnã mawa hawẽrua, ha Bane mawa txikix, hatũ yunu besti pi ikaya. Piaya nibia hawa tsakama, yuinaka betsa taska akama. Piaya ka ibai, mais hukirã, hukiranaya, shumani betxini kiaki. Ha betxixina, yuinaka ashũkĩ; awa ashũkĩ, yawa rabe ashũkĩ, txashu rabe ashũkĩ, hasĩ ashũkĩ, kuma rabe ashũkĩ, hati ashũtã rabukũ, atximatã, rabukũ tetũtã beshuni kiaki. Ha awa rabe haribi rakakẽ, txashu inũ, yawa inũ, hasĩ inũ, kuma besti beni kiaki. Haskawa birã hawẽ hiwetã mãtxĩ tuxiaya, hawẽ aĩ benimakawã, hawẽ ibu txashu inatã, hawẽ betsa yawa inãni kiaki. Hawe nawakinã; txashu betsa inũ, yawa betsa bishũ, bawashũ hatu pimani kiaki. Haskaya ha Bene, ushaxini bestẽkãĩ, awa hatu bima tani kiaki. Haska xina ana piayaka, ana shumanĩ awa rabe ashũkĩ, txashu rabe ashuã, beshũ hatu pimani kiaki. Bane hanũkaĩ metsapa tanaya, shumani bariri ushãni kiaki. Itxapabu hatube ushai kashũ, awa rabe ashũ shateshũ bawaibũ. Ana kashũ habiaskariwa shuni kiaki.

Haskai nimerã usha rasikĩ, yuinaka rasi ashũ bawakĩ, Bane bestitxaitũ shumani beta, yuinaka rasi hatu ashuã. Bawashũ hatũ kaki keyatapa washũ, hatu iwekĩ, hatũ baiwẽ hatu iwea. Ha banẽ kaki keyatapawa, shãkama bei, huĩ rukuĩ tsaukẽ, hawenabũ binu birã, birã nabũ, shumani beshũni kiaki. Ha natiã ma beabũ, shumani Bane tepe sekema birãkĩ, ma hawa kuxira bebũ pesamatã, hatu manai tsaunibu kiaki. Haskatã ha beaibũ, hatuki nukutã, hatube

hukī, ana hatu binū birāni kiaki. Haska kirā hiwetāshū hatu manani kiaki. Haskai ha txipu hiki birā, birānaibu, hatu usāi rakani kiaki. Haskai usha rabetā, ana shumanibe piaya kani kiaki. Haska kaini ha Bane shumanī hiwetā hikiaya, ha shumanī hawē āi yununi kiaki, habe ushanunā. Ha shumanī hawē āi yunutā, risī hamesti ushaya, ha Bane shumanī aībe ushani kiaki. Ha Bane shumanī aībe ushashū txutapaya, ha shumani aību, shebi shui ewapama pixtakē, askawashū txutatima, aību mexumerā kasha xinaya. Hawē benē yukani kiaki, shumaninā:

- Mī askai kasha xinai? Aka.

- Banē ea txutapaya ē ixiāi! Ani kiaki. Haska xina ha shumani, Banē hawē hiwetā iushū, hawē āi yunu riani kiaki, habe usha nunā. Banē aībe ushaxini piaya kashū, awa ashū hatu ia shubirānaya, ha Bane txipu hukī, hawē pia beshuāyā. Shumanī awa ia biranaya bebuaya, Bene txipu hukī. Txaima hene kesha, mawa mamakishū, riri ikai yanushū, mawa mamaki nishū, Banē shumani shutuni kiaki.

Shumani awayabi riri ikai yanu, nua mera, awayabi shumani pukua. Haskaya ha bane mawa mamaki nishū, usāi nikē, ha shumani atimas tashnitā, huīsinatā, ana hiki kāi, hawē awa rabanē, marias kapetawā ia birani kiaki. Ha iabirā uīyā, kape tawā hashpa shenia rakakē, basi taska hene mera putani kiaki. Haskatā ha shumani hūi rukūtā, ana hiki kāi, hanukāi hawē awa neshe birani kiaki. Haskai ha Bane ana awa ashuāma, ana hawē hiwetā iuwama, Banē ana hawa akama, ikaya, ana ma yupa xina, hawa reteama ikaya.

Shumani hawē atsa yumetsuaya, Bane shumanī hiwetā hikishū, shumani atsa hua kukatsa ikaya. Banē kēti kukatsa ikai bitā, shumani bushkaki pusani kiaki. Haskawa ha shumani bis ikaya, Bane kuxi kirani kiaki. Haskawa xina, shumani usha rabe kawā, hawē mapu bitxi niri iki, ha shumani mawani kiaki. Haskaya shumani āi, hawenabuki nukuni kiaki. Haskaya ha

Bane mashtekei, betsa taska heneama, mawerē iki keyutā, shumanī hiwetā kani kiaki. Haska xina kaya, shumani mawa hawē benima nibu kiaki. Haska hiki tuxiaya:

- Txaī, mī mawa mashtekei pekaya huai! Anibu kiaki. Haska ūi hawē benimai, ikī yuka nibu kiaki.

- Txaī, hawawē mī mashte xinamē? Akabu. Haskaya Banē hatu yuikī:

- Ē mapu bitxi ea marash nuabuki! Ani kiaki. Haskawa, shumani iki:

- Txaī, eari awe, mī mawa pe kuiyākīrā! Ikaya.

- Mī huīti kuxipame? Mia mapu bitxi raxpe nunā.

Ē mia mapu bitxi raxpearā, mī bis ikamamē? Aka. Shumani ē bis ikamaki ikaya. Mī nupe kenuwe! Ani kiaki, shumani yunukinā.

Haskawa shumani hawē nupe kenuni kiaki, ha kenushū inā, Banē shumani mabitxi senushū, maraxpeni kiaki. Ha maraxpetā, haya kuxi kirani kiaki, Bane huirā, haya kuxi kirākī, hawē hiwe ētxaima hana birā txaniaya. Haskawabirā txaniaya, hawenabu kashū benanibu kiaki ma biwanabu kena. Haska xina ana hatu ūi tanū ika ka, shumani retepaya, kuxi kirā nanewē inani kiaki. Ha nanewē inakē, shumani shawe nuta rue bitāshū, rera ri ikaya, ha Bane kuxi kiranaya, atxi payabu hatu beamani kiaki. Haska kirā hawenabu hatu yuini kiaki.

Haska xina Bane ana ka, shumani bakū babenū ika, manaūri ina betxini kiaki. Ha betxitā hunea nikē, shumani bakū babea, tī ikaya, ha Bane kashū hawē, bakū bitā haya kuxini kiaki. Ha haya kuxikirani hukī, bai tsisumē hana birani hushū, hawenabu yuiya, bitanū ika buaburā, hawē pui besti mania bena tanibu kiaki. Ma hawa kuxira hushū biwanaburā.

ĪKĀ TXASHU MIYUI

Īkā txashu hawē nabube hiwearā eskani kiaki; hawenabu nimerā piaya buabū, haribi ushai buabū, ha Īkā txashu baxikua. Nimerā ushai kakī, Īkā txashu kenabu, kama baxikua. Na mekēti aībaibuya baxikua, aībaibū atsa aki kashū, bimi kayawā betxishū. Īkā txashu yuinū kawē, habu nuku tsanas ashununā; ika hushū, yui nibu kiaki:

- Īkā txashū, mawa bimi kayawā ē uī biranai! Akabu.

- Hē! mexukiri, hē! uī tanū! Hatuatā. Takara keuwaya hē! ē kai. Takara keuwaya, hē! Bimi kayawā uītanū, hē! Inashū uī tanū ika kanikiaki. Kashū inashū uīnū, awarabe hushū pibai kaya, txashu rabe hushū pibai kaya, hē! inū katanū, mexukiri akiushū, ika huni kiaki. Ha ka ibai huaya, aībaibū yuka nibu kiaki:

- Īkā txashū, mī hawa uī shumē? Akabu.

- Hē! Yawa rasi, hē! Uī shuki, txashu rabe ē uī shuki, awa rade ē uī shuki, hatuatā. Hē! Mexukiri ē matu ashū kai, hē! Takara keuwaya, hē! Kai ikaya. Haskaya ha aībaibū nīkanū, takara keuwaya, kena nibu kiaki.

- Īkā txashū, ma takara keu kiki bestē riwe! Akabu.

- Hē! Ma ē besteāki! Itā. Hawē nupe bitā, hawē pia mesputā, kani kiaki. Haskakāi hepe ashū, shubu wakī keyutā, petxux bishū, hawē shubu bepukī keyuni kiaki. Haskawatā shui wakī keyutā, yuinaka manai tsauni kiaki.

Haskaya txashu rabe huaya; hē! Pukuki tsaka panā, puku txakabua miski, teshuki tsaka panā, pia sēke, sēke, abaini kuxi tiruki. Hē! Mia huītiki anū ishū, ha yuinaka xarabu huai, ashū hi bemaki hatu puta pakeni kiaki.

- Hē! ē matu awa ashuāki, pirikawē, hē! hawē puku besti ea inākawē! Ikaya. Haskaya aībū yununi kiaki.

- Īkā txashū, karua tawē hawē awa bawa nunā? Aka.

- Hē! Matu karua shunū, bibekawē! Hatuatā. Haska kaini kashū karu peshaya, aībū kenakī:

- Īkā txashū, ea txutawe! Aka.

- Hē! Mia haskawashū txutapa? Ikaya. Aībū itxakī:

- Mī mawa unaismapaki! Atā kaya. Haskaya aību betsa hushū:

- Īkā txashū, ea txutawe! Aka.

- Hē! Mia haskawashū txutapa? Ikaya. Aībū itxabaīkī:

- Mī mawa unaismapaki! Abaini kaya. Haska kaini kaya betsa hushū:

- Īkā txashū ea txutawe! Aka. Txutamakē:

- Mī mawa unaismapaki! Abaini kaya. Haskawakī ha ĩkā txashū karuai keyu buabū. Usha xini penaya, aībū kenakī:

- Īkā txashū, ē ūpash bikai ea mayuwe! Aka. Hē! Mia mananū kawē ika kakē:

- Īkā txashū ea txutawe? Aka.

- Hē! Mia haskawashū txutapa? Ikaya. Aību xarabū txutama paya, hatu txutamakē, mī unaīsmapaki iwanā, itxabu. Haskaya aību betsa patapatū, yuikī:

- Īkā txashū, ūpash binū ea manayuwe! Aka.

Ha Īkā txashu manaika, ha aību patapatū yuikī:

- Īkā txashū ea txutawe! Aka. haskawashū txutatimakē, aībū bikawakī, ĩkā txashu txiash kani kiaki. Ha txiashka bis, iki mawakē, ha aību kashū, aību betsa yuini kiaki.

- Īkā txashu ē txiashka mawa shuki! Ishunā. Haskaya ha aību ratekī, mī haskakatsi reteshumē ishū yuitā. Ratekī maiwa nūkawē ikaī, maiwatā yubakai; hawenabu yuka ikayarā, habia mia txibā, benua mawai maki, anashawē inibu kiaki.

KUÍ RUME TENENI

Rume kuí tenenĩ, huni kuí mawa sinatapa, aĩbu hawẽrua aĩwã. Hawẽ aĩ atsa akikashũ, hawẽ atĩ xinu ashuã, aĩbũ hawẽ kakãki nanetã, atsa bemaki naneshũ beni kiaki. Haskawa birã, hawẽ hiwetã hikitã, kakã tsaũtã, risi paketã raka ushani kiaki. Ha bekua raka namai, ushayabi namai, usãi rakakẽ, ibuã uĩni kiaki, ha uĩtã yukani kiaki:

- Ę bakẽ, mĩ haskai ushayabi usãi? Aka. Haskaya aĩbũ hawẽ ewa yuikĩ.

- Ewã, ẽ namai ikai! Ani kiaki. Haskaya ibuã yukani kiaki:

- Ę bakẽ, mĩ hawa namashumekãi, ea yuiwe nĩka nunã? Ani kiaki. Haskaya yuini kiaki:

- Ewã, namairã eska ẽ ishuki: atsa ẽ akika, xinu ea ashũabu, kakãki naneakiki, uĩtawẽ! aAni kiaki. Ibu haskawa kashũ uĩyã, xinu kakãki nanekẽ:

- Ę bakẽ, mĩ namarã, txanimaki, xinurã na nanea! Ani kiaki. Haskaya aĩbu benima kirã, xinu bishũ siwani kiaki. Haskaya, rume kuí tenenĩ, xinu siwa itsa mayai shetetã, беру txikeshkanã uĩyã, aĩnẽ xinu siwakĩ sanã baunaya. Ha rume kuí teneni benikirã, hawẽ aĩ yukani kiaki. Aĩnẽ kenarã pai ini kiaki.

- Paĩ, tsuã mia xinu ashuãmẽ? Aka.

- Tsuã ea shuãmaki, atsa atani hukirã, ushakatsis iki, ẽ risi tewea, rakatã usha namai.

Kakãki xinu nanea, namakirã ẽ ewa ẽ yuiya, hushũ xinu nane xara betxia, ẽ siwai ikai! Ani kiaki. Rume kuí tenenĩ nĩka keyutã, kakaĩ hawẽ kenãki tsautã, pia rasiwani kiaki. Haskaya aĩnĩ, xinu atsayabi huakĩ babuashũ, kenani kiaki. Ha kena hukirã, xinu pini kiaki. Ha xinu pia mexuaya, hawẽ aĩki inatã, txuta paya ixi, ixi, ikaya, rume kuí teninĩ yukani kiaki.

- Mī haskai ixi, ixi ikai, paĩ? Aka. Pai iki.

- Ea txuta yamame, ě bushka isĩainā! Aka. Haskaya txutama habe usha xini penaya. Rume kuĩ teneni butukawā, hawē pia rasi peiwakī keyuni kiaki. Haskaya paĩ rume kuĩ teneni, teperewe runua bitā, teperewe mawani kiaki. Haskawaya rume kuĩ tenenī, aĩ yukani kiaki.

- Paĩ, mī hawakatsi ě teperewe mawai? Aka.

- Ĕ betxikixkī aki ikai, ana betxikixama ikatsirā Ani kiaki. Ha teperewe mawa menetā, hawē xumu bitā, tetsaume kaini, ũpash bai tana baini kiaki. Haskakainaya, rume kuĩ tenenī uĩnũ, huni betsa hawē aĩ txibāĩ kani kiaki. Haskaya ha rume kuĩ tenenī, hawē pia henetā, benikāi hawē haxi inũ, binu bitā, hatu yuiyama butu kaini kiaki. Rume kuĩ tenenī unāshubira ũ kubaina, ũpash biti keshashũ, huni betsā hawē aĩ txutayā. Rume kuĩ tenenī hawē haxi bitā, unāshubira txatxikāi, había rabe haxiwē txatxikī, maiyabi seuni kiaki.

Hatu haskawa bis, bis, ikaibũ, binuwē hatu kuxa birani kiaki. Hatu haskawa birani hiwetā hikitā, hawē pia xarabu inũ, hawē maiti xarabu bitā, hawē pei bunāti bitā, hawē kanũ rasi bitā, hawē binu rasi bitā, hawē inu keneya maiti bitā, hawē isku hina maiti bitā, hawē yumē rasi bitā, hawē bui rasi bitā, hawē nupe rasi bikī keyutā. Haskatā hawē atxi yuini kiaki:

- Atxī, ě haskarakia mī bake aĩwanishũ. Mexumerā ě haki ina, ixi, ixi ixī, barikeya hawē ati teperewe mawashuna, nĩkatā txibāika. Unu hene kesha tashkāki hutis ika raka kiki, uĩtawē! Ani kiaki. Haskaya ha yushabu, hawenabu kenani kiaki: rume kuĩ tenenī, ě bake retebaini kiki, retei bekawē, ikaya. Rume kuĩ teneni, bai kesha hunea tsaukē, tsuā txibāmakē, tashni kaini kani kiaki, hawē itxuki nukui kairā. Hawē itxu hiweanu hikitā, yukani kiaki.

- Itxũ, nenurā haskaramē? Aka.

- Hutxī, nenurā ti ika nawā, nuku nabu rete miski.

Hi buru rabe raka, nuku nabū peshai, ti ika nawa kini merānua, tashni kirakī; ti, ti, ikūkirā, hatu matxatuwē teshte miski! Ani kiaki.

- Rate yamawe itxū ē retei kai ea rue ināwē, karua tanunā! Ikaya.

- Hutxī, kayamawe, ti ika nawā mia rete kikirā! Aka.

- Rate yamawe! Aka.

- Ea reteamakirā, eāi rete tanunā! Ikaini. Haska kaini kashū, karu peshaya, ti ika nawa kini meranua, tashnia: ti, ti, ikūkirani huaya. Rume kuī teneni karu peshai, tuash ashū betsa harapi hanatā betsa peshaya. Haskaya ti ika nawa; ti, ti, ikūkirani uīnū, hawē matxatu bitā, rume kuī teneni, teshtepaya. Ha rume kuī tenenī ixtxutā, ti ika nawa karu bishū kuxani kiaki.

Haskawaya hawē itxu benimai:

- Ē hutxī ti ika nawa retea, raka kiki uī bekawē! Hatuani kiaki. Haskatā rume kuī tenenī hatu yuikī:

- Na raka uībekawē, ti ika nawa ē rete shurā! Hatua. Ha ti ika nawa karuashū kuanibu kiaki. Haska xina ha rume kuī teneni, hawē itxu yuini kiaki: mexu kiri ē inū kai ishunā. Haska kaini kashū, hawē itxu betsa hiweanu, nuku tuxitā, yukani kiaki.

- Itxū, nenurā haskaramē? Aka.

- Hutxī, nenurā takanawa hiwea kiki. Taka nawā hatu rete katsirā, eskamiski: amē atāshū, aīnē amē huaya, humiski txanirā. Hushū nuku nabu hatu yui miski, hatu rete katsirā. Hushunā hatu eskawa miski; taka nawanā:

- Enabū ē amē atāshū, ē matu yui yuai, matu betā amē pikatsirā! Hatuamiski. Hatu haskawashū, iushū, hatu retetā hatū taka besti pimiski. Haskaya nukū yurarā, puta xina shetē hatu pimiski. Ani kiaki.

Taka nawarā, usha rabetā, usha rabetā humiski, nuku nabu reteshū, pikatsirā. Taka nawarā, mexu kiri hui kiki, mia kenarā kayama shawē hutxī, mia rete kikirā, ani kiaki. Haska xina txanima huni kiaki, taka nawarā. Haska kirā hatu yuikī:

- Ē amē akaki pinū bekawē! Hatuaya. Ha rume kuī teneni iki:

- Ē pikai itxū, ē mī bake iuwai! Ani kiaki.

- Kayamawe hutxī, kayamawe mia rete kikirā! Aka.

- Retea maki, eaī rete tanū, ea baxia mawe, ē retei kairā taka nawarā.

Haska kaini hawē hiwetā hikitā, taka nawā yuikī:

- Ē aīnē atsa huai kiki, naxinū kawē, hushū nū piununā! Ani kiaki. Haskatā rue bitawē, karuashū nū benunā, ishū rue buni kiaki. Haska kaini kashū, hene kesha heu kini betxishū, taka nawā yununi kiaki:

- Na heu kini mera mekē mistue! Aka. Haskaya ha rume kuī tenenī, mekē mistu bainaya, taka nawā hawē rue bitā, rume kuī teneni bushte paikī. Rume kuī tenenī betxitā, BASITASKA hawē mekē tsekatā. Rume kuī tenenī ixtxu kainaya, taka nawā hawē rue besti maiki pā ani kiaki. Ha maiki pā aka mesteā rakakē, taka nawā tseka paikī, nini, nini, akaya, rume kuī tenenī, ixtxu kirā taka nawa, hawē rue mebīshū kuxani kiaki. Ha kuxa bis itā tī ika rakakē. Rume kuī teneni, sai, sai, ini kiaki ē taka nawa rete shuki ikarā. Ha sai, sai, ikaya, taka nawā aīnā, benimani kiaki, taka pinū ikarā. Benē rume kuī teneni retea rabanenā, hawē taka pinū ika haumes benimairā. Haskaya ha rume kuī tenenī, mapeke kirā taka nawā aī kuxani kiaki.

Haskatā rume kuī tenenī, hawē itxū bake iuwa yuini kiaki:

- Bebushū ē itxu yuiri kawē, habu ana kashama inunā! Ani kiaki. Haskawa hushū hawē ewa yuiya, ana kashama

ini kiaki. Haska xīshū rume kuī tenenī, hatu yuini kiaki, ẽ inūkai ishunā. Haska kaini hawē itxu betsanu hikitā, yuka tuxini kiaki:

- Nenurā haskaramē itxū? aka.

- Hutxī, nenurā tete pawā kumā newā, texparā hiweshū. Barikaya bake ixta hemaīti nia, hushū biu miski, tete pana! Ani kiaki. Haska wabu nīka keyutā, hemaīti hi buru nia, mashewē rapushkī keyutā, tsistewē beruakī bake ixta itsawatā. Bake ixta mashtetā, hawē buwē, ha hiburu bu tsamīkī, habia bake ixta itsawani kiaki. Haskawatā hunea nikē, barikaya tete hukirā, kumāki tsautā keuwaya. Ha rume kuī tenenī betsā betxishū yuini kiaki, betsarā.

- Hutxī, teterā ma huaki, kumā texparā tsauwa keukiki. Mī pia txitimawe, huai tsaka shunā, aka. Haskawa ha rume kuī tenenī, hē ika hawē pia txitima rakakē.

Haskaya tete nuya kirā, hi buruki tsau tuxiaya, betsā betxishū, rume kuī teneni yuini kiaki:

- Hutxī, teterā ma huaki, ha hi buruki tsau shuki tsakawe! Aka. Haskaya tsakashū, bitawē ani kiaki. Bitani hukirā, rume kuī teneni yuikī:

- Hutxī, teterā eskarabeki, betsarā ma hui kiki manawe! Ani kiaki. Haskawaya ha tete nuya kirā hi buruki tsautanaya, rume kuī tenenī tsaka tī ikaya, hawē itxu yununi kiaki.

- Itxū, tete betsarā ma ẽ tsakashuki bitāwē, nū kua nunā! Ani kiaki. Haskawatā hawē bake i akāi paketani kiaki, harikabi kua katsirā. Haskawa xina usha rabetā, hawē itxu yuini kiaki:

- Itxū, ẽ inū kai, itxu betsa ẽ uī kai! Ani kiaki. Haska kaini hawē itxu betsanu nukutā, yukani kiaki.

- Itxū, nenurā haskaramē? Aka.

- Hutxĩ, nenurã isuwã ewapa, barikaya hua usha xini, penaya kamiski. Haskaya nuku nabũ txibãbaina, hatu benua mawa misbuki! Ani kiaki.

Haskawakĩ hawẽ hutxĩ yuikĩ tapĩma. Rume kuĩ tenenĩ nĩkatã, xinãni kiaki. Xinaĩ tsaubai, ana hushũ betsa yukani kiaki.

- Itxũ, ana ea yui pewawe, tapĩnunã? Aka.

- Hutxĩ, isurã eska miski: bari kaya, unu nãta rũke tani, bari kaya hui keu tuxi miski: ewa! Ewa! Ikũ kirãmiski bari kaya huirã. Haskakirana, usha xini, penai shaba kiranaya, ana kamiski, unu nãtakea bimi xarabu pikairã. Haska kainaya, nuku nabũ txibã, nãta kaya hatu iuwa, ana harakiri hutima, haribia mawa, txapu misbuki, aka. Haskawa rume kuĩ tenenĩ, tapĩ pewani kiaki. Haskatã betsa yuini kiaki:

- Itxũ, mĩ aĩ yuiwe, habu ea pitiwa shununã, mexukiri ẽ isu txibãinã! Ani kiaki. Haskawa hawẽ itxũ, hawẽ aĩ yunua, piti rasi bawa shuni kiaki: misi rasiwashũ, atsa huashũ, mani huashũ, hawẽ kakã pixtaki matawa shũni kiaki, rume kuĩ teneni inãni kiaki.

Haskaya ha isurã, unãshubira huni kiaki. Haskaya, rume kuĩ teneni iki:

- Isũ nãta ea iutani mẽkaĩ! Ini kiaki.

Haskaya isu barikaya, ma hiwe kema kirani, sai, sai ituxini kiaki: ewa! Ewa! Ikũ kiranaya. Rume kuĩ teneni, betsarã ana hawa piama, kashabai isu hui ewa, ewa, ikũ kiranaya, nĩkatã tanai kani kiaki, hawẽ betsa huama rabanenã, uĩ kairã. Kakĩ uĩ kubaina, hawẽ hutxi betxitã, kuxikaĩ ikutã, haya kashani kiaki, benimairã. Haskaya rume kuĩ tenenĩ, hawẽ paka txitimatã, bixkua kakĩ isu tsaka, bis, bis, iki runua, hi puyã hawẽ hinawẽ sebia, rununi kiaki. Himi sa sa, iki runubai, atimas tĩ ikai, bitãshũ kua nibu kiaki. Haskatã hawenabu miyuini kiaki; haska xarabu uĩ ketãshurã, rume kuĩ teneninã. Hatu miyuikĩ:

- isunā nāta ea iutani kiki, mawa hene rasi ea pukema tani kiki, manā rasi ea kapukema tani kiki, nuku nabu benua mawaima, shau mania uīkī, na rama rebuxina pisi mayai raka uīkī, ē hatu uī tanai! Hatuani kiaki. Hatu haskawkī, hatu tapīma nīka nibu kiaki. Haskakī mawa aību hawērua betxini kiaki, haska betxitā hawenabu yuini kiaki: mexumerā ē aīyai ishunā. Haskatā aību yukani kiaki:

- Aībū, mī mawa hawēruaki, ē miki kemuai, mī ea benewa katsi ikai? Aka.

- Ē mia benewa katsi ikai! Ani kiaki. Haska xina habe usha rasiā, aī yukani kiaki, mī ebe kakatsi ikai iwananā. Haskawa ha hawē aī ē kakatsi ikai, ikaya iuni kiaki. Haska kaini hawē itxu betsanu hikishū yukani kiaki.

- Itxū, nenurā hawamē? Aka.

- Hutxī, hawamaki, nenurā maxpi buī ewapa rabe, na hi būtuwē hiweaki. Bari kaya bake mixtību, hemaīfī beyusaibu, hushū hatu tsumī miski! Ani kiaki. Haska yuiya nīkatā, yukani kiaki.

- Itxū, hatiā humismē maxpi buīnā? Aka.

- Bari kaya humiski! Ani kiaki. Haskawabu nīkatā, hawē aī yuini kiaki.

- Ē aīnē, na hepe petxux tsumawe, maxpi buī huaya nekeri sanā shunā, nekeri rabekeai ē tsakairā! Ani kiaki. Haskaya Bari kaya, maxpibuī hukirā hi shanawē tsau tuxini kiaki. Haskya ha aībū, petxux sanayā, maxpibuī rabekeai, rume kuī tenenī tsaka tī ikaya, bitāshū hana nibu kiaki. Haskaya ha betsa nuya kirā, tsau tuxiaya. Aībū petxux sanayā, maxpibuī petxux betxitā rabe keai, rume kuī tenenī tsaka, tī ikai bitāshū habia rabe kuanibu kiaki. Haskawayarā, hawe naburā mawa benima nibu kiaki, maxpibuī tsuminā retea yarā.

Haskatā usharasiā, hawē itxu betsa uī kani kiaki. Haska kaini hawē itxu betsaki, nuku tuxiaya, hawē benima

kawã, risi keneya teweshũ hanani kiaki. Hawẽ aĩnã habiaska riwa shunibu kiaki. Haskawashũ, piti xarabu inã nibu kiaki: mabesh inãkĩ, atsa mewa inãkĩ, mani hua inãkĩ, mani huxĩ pasha inãkĩ, mani huxĩ mutsa inãkĩ, atsa mutsa inãkĩ, na tama tsui inãkĩ, tama metu inãkĩ, tama MISI inãkĩ, sheki patxi mabesh inãkĩ, na hawẽ misi inãkĩ, na hawẽ ima inãkĩ, na sheki tuba inãkĩ, kari hua inãkĩ, yubĩ hua inãkĩ, pua hua inãkĩ, pua shui inãkĩ, nami hua inãkĩ, na nuki yutxi inãkĩ, baka hua inãkĩ, awa hua inãkĩ. Hawẽ aĩbe piti rasi inãbu, yaniwatã risĩ rakani kiaki. Haskatã hawẽ itxu kenani kiaki:

- Itxũ, nenerã hawa mẽkaĩ, ea yuiwe? Aka. Hawẽ itxu hushũ yuini kiaki.

- Hutxĩ nenurã, unu bai putxinĩ, shunuwã niawẽ, nibuã hiwea kiaki, hari nuku nabu buabu, hanu ushaibu hatu pimis kiaki! Ani kiaki.

- Itxũ, ea ana yui pewawe? Ikaya. Ana tapĩmani kiaki.

- Mĩ kemaya miki mexuaya, hanu ushaibuã, nibuwã hushũ hatu pimis kiaki. Shunuwã namã hiwe pixta tsau wanu, ushaibũ hushũ hatu pimis kiaki! Ani kiaki. Haskawa nĩka xina, usha xina, hawẽ itxũ hiwetã ibai. Haskaxina bari kaya, hawẽ itxu bĩ ea-ashũ, kēti betsa ea-ashũ, txi ea baini, hawẽ aĩ bebua bai tanai kani kiaki. Haska kãĩ nãtashũ uĩ kubaina; haki mexu kiranaya, aĩ yuini kiaki:

- Nibuãnã hanuki uĩ rawe, ma nukuki mexui kikirã! Ini kiaki aĩberã. Hasktã ha hiwe ewapama pixtanu hikitã, bĩ rekushũ kētiwẽ beputã, hawẽ aĩ yusĩni kiaki.

- Ē aĩnẽ, nibu butua yarã mia timanũ, bĩ bepẽ shawẽ! Ani kiaki. Haskawa aĩbu hẽ ika tsauke, ha rume kuĩ tenenĩ, hawẽ haxi tsuma tsauni kiaki. Haska tsaukẽ, nibuwã unãshubira butu kũkirã, mã nitã meshu kiranaya; rume kuĩ tenenĩ aĩ timani kiaki. Haskawa ha aĩne bĩ bepeãyã, rume kuĩ tenenĩ, hawẽ haxiwẽ nibu huĩtiki txatxini kiaki. Haskawa

ha nibũ haxi tsekatã, ina kainai nĩkanũ, unu manauria hanã, hanã, ikai nĩkanũ. Ha shunuwã puyã tibi anua, hawẽ bake mixtĩ, sai, sai, inibi kiaki; nukũ ibu nuku reteãki ikarã. Haskai nĩkanũ, ha nibu mawatã maĩ kawanaya, penani kiaki. Haskaya ha rume kuĩ tenenĩ, nibu kuatã, aĩ bebua huni kiaki. Haska kirani hawẽ itxũ hiwetã nukutã, yuini kiaki:

- Itxũ nibuwã ewapa reteshũ, ẽ aĩbetã ẽ kua biranai, mĩtseri minabu iushũ, shunuwã hatu rera matawẽ, mawa nibu bake mixtĩ hayakirã! Ani kiaki.

Hawẽ itxu yusĩkĩ:

- Itxũ, mã shunuwã rera marã, nibu bake mixtĩ yumetã, hari ushaibu hatu ana pitiruki! Ani kiaki. Hatu askawa nĩkatã, rue rasi kenutã; na rabe inũ, na rabe inũ, na rabe inũ, na besti hatu iuni kiaki. Hati hatu iushũ, shunuwã tapuashũ rerabu kai, ri ikaya uĩ buaburã, nibu bake mixtĩ rebui keyua, uĩ tanibu kiaka.

Haska waimabu ana nibuanẽ hatu piama ini kiaki. Haskai mabu hatũ hiwetã hiweabu, rume kuĩ teneni raki xinani kiaki, huni betsanã:

- Na hunirã mawa sinataki, yuinaka sinatapa xarabu, rete keyu xinaki. Nuku rete riatiruki, ẽ tenãĩ kai! Ini kiaki. Haska xinã xĩshũ, huni piaya kashũ, shete abirã hawẽ aĩ yunua huani kiaki. Haskawashũ ha rume kuĩ teneni txanimashũ, hawẽ shutxi hirabi inã, keyu pixiã, na mekẽti usha xina, hanua isĩ berukuni kiaki. Isĩ tenei imanai, paxĩ kainaya, betsã kenashũ yukani kiaki.

- Hutxĩ, mã askai isĩ tenei ikai? Aka.

- Ẽ askamaki, habia ẽ isĩ besti tenei ikai! Inikiaki. Haska xina, rume kuĩ teneni, mawani kiaki.

KENA KUÏ; AKURUA

Nuku Huni kuï, hawē kena kuï Akurua, mawa rayakapa, mawa metsaparã, aĩ rasia, bake rasia, mawa rateisma, hamesti nãta kuï kashũ yuina reteshũ nane katsi. Hawē aĩ yuikĩ:

- Ea sheki tubã shuwē! Aka. Sheki tubã shuna; aĩ betsa yunukĩ: ea atsa hua shuwē! Aka. Aĩ betsa yunukĩ: ea atsa hua shuwē! Aka. Aĩ betsa ea mani hua shuwē! Aka. Aĩ betsa ea sheki tubã shuwē! Aka. Aĩ betsa ea kari hua shuwē! Aka. Aĩ betsa ea pua hua shuwē! Aka. Aĩ betsa ea yubĩ hua shuwē! Aka. Aĩ betsa ea tama tsui shuwē! Aka. Hati piti xarabu hawē kukiki nane keyutã, hawē risi tepetã, hawē matxatu inũ, hawē nupe kukiki nanetã, hanukã hawē pia inũ, kanũ sebitã, hawē aĩ inũ hawē bakebu iuwama.

Akurua hamesti yuinaka ashũ nanekĩ, bai waikakĩ, hawē aĩ baibu inũ, hawē bakebu yuikĩ:

- Hanu shubi ea mana kawē! Hatuatã. Hatu haskawatã kai unu bai putxinĩ, haki mexua ushani kiaki. Haska xina ana kai unu haki ana mexua ushani kiaki. Haska kũkaini kakĩ, hene kesha mae pepa betxitã bai wani kiaki. Hanushũ yuinaka nane katsi hiwe wakĩ, na nãti rasi wani kiaki. Haska xĩshũ awa akĩ, txashu akĩ ashũ naneni kiaki. Haskawa xina baya, ana kashũ yawa akĩ, isu akĩ atã naneni kiaki. Haska xina ana kashũ ru inũ, yaix yabi kape beshũ bawani kiaki. Haskawa xina huĩ rukũkĩ kaki xarabuani kiaki. Haskawa xĩshũ hawē bakebu hatu yuitana peu rabewa pauni kiaki, ha yuinaka xarabu nane xinarã.

Hatu haskawa shuna, hawē aĩ baibũ, huashũ hatu pima pauni kiaki. Akuruã aĩ rasi hatu yunu bimai kashũ, hawē ati txuta paya, awa shuke shetawē, Akurua beshabu, bis ikaini ka risĩ bepu kua rakani kiaki. Haska kirani hua rakakē, hawē aĩ baibũ yukabu hatu yuiyama; hãtxama,

piama, isũama, pui yama, kemu mitxu ama, tukuama rakakē. Haskaya hawē ai baibu, hawē ratei sãi ikaibũ, hawē bakebu habiaska rianibu kiaki. Haskakĩ hawe nabu yuitanabu, itxai keyutã sãi apauni kiaki. Haskai unu usha rasiã, aĩ baibũ yunu bi buabũ, pui mashkubes baxikua, butukawã hatu uĩyã tsua haya makē, hatu yunu pauni kiaki. Ea kanũ mawe shũkawē ishunã; hatu askawa mawe shunabu, mesputã kuxikaĩ hi bemaki hunetã puiyarã, hi bema matawakĩ, hawē isũ yabi kemu buãkĩ, pashku rebu matawa haba baini kiaki. Haskatã inũ hukĩ txashu abirana, aĩ inũ, hawē bakebu benima kawã, yunu yabi huashũ pinibu kiaki. Akurua askawa niburã ana hawē ati txibama, hawē aĩ besti apauni kiaki, mekinã ana aĩbu betsa bena marã.

Ë hutxĩ miyuirã hatishũ ã nĩkaniki, ã hutxirã Shane iniki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná

Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

SANĨ WAKA BANE

Hawē betsa parã, pia mespua kaya, aĩbũ shawe hua, hawē batxi yabi hua; hanũkaĩ habu rabe risĩwē raka usã nanã maniabũ. Aĩbu yuikĩ:

- Shawe batxi huariwe nũ pinunã! Aka.

Aĩbu ia ikã, shawe batxi hawē ibuyabi bawashũ, tapuki tsauwã. Habu rabe risĩ raka menamei, usãnanã maniabũ, hawē betsa natiã bimi benabai, bika kayatã, unãshubira uĩ kubirãnarã, habia rabe risĩ raka:

- Hariria shãu, shãu kirã, kirãwē! Akai nĩka tuxini kiaki. Haskaibu uĩtã, hi sēke bitã huni rukũ ani kiaki kuxa kinã, askawa bis ika kuxi kawanaya, aĩburi kuxa kashaya. Hatu

haskawatã ha huni sinakĩ shawe hua hawẽ batxiabi keyu piaya. Ha huni kashabai beni kirã, aĩbu yuikĩ:

- kasha yamawe, sinakĩ nuku kuxa shukirã! Ani kiaki.

Kasha bai nesetã, betsã aĩ yunukĩ:

- Sinakĩ nuku ashuki hari kawa shaka beriwe! Nũ natash nunã! Ani kiaki. Haska kaini ha huni hawe nabuanu kani kiaki, hi sêke tsuma kasha kũkainaya. Hawe nabũ yukakĩ:

- Mĩ haskai kasha kũkiranai? Akabu.

- Habia ẽ betsã ea kuxa ẽ hui ikai! Hatuatã xinaneaya, haki itxatã kashãkĩ, rauwakĩ pewa nibu kiaki. Haskawa xinabu penaya, inũ huni kiaki; ha hiki tuxiaya, betsã yukakĩ:

- Mĩ hani katanai? Aka.

- Enabu ẽ uĩ tanai! Aka. Betsã akĩ:

- Mĩ txaniki uĩrawe, mĩ txani txaka tani mekãinã? Aka. Hawa hãtxama ini kiaki. Haska xina rakakẽ ibu aĩbu huni kiaki, ha hushũ yukakĩ:

- Mĩ betsã mĩ kuxa xina kiakirã? Aka.

- Ẽ kuxa xinaki, ea parã ẽ kakẽ, ẽ aĩbe risĩ raka pixkĩ nanaibũ ẽ hatu axiãki, kuxa kinã! Ani kiaki. Haska yuiya ha ibu kakẽ, ha betsã yuini kiaki; mĩ mawa txaniki ishunã. Haskawa kashaya, yuini kiaki; sinakĩ ẽ mia axiãki ishunã.

Haskani kiaki enaburã, hanu bai teirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

AĨBU IAYA

Aĩburã iayarã eskani kiaki, maraxpekesũ ia bimisrã. Habu rabes hiweaburã; hawẽ bene piaya kakẽ, hamesti baxikushũ, maraxpekesũ ia bibãu bauni. Hawẽ benẽ txiteti xinã yuini kiaki: - Ẽ benẽ, hanu piaya katani hiwe

kema kirakinã, hi bema kuxa, kuxa abã, bãiwẽ; benimakĩ atsa hua nunã! Ani kiaki. Haskaya hawẽ bene ia ixiã, usha xina piaya kani kiaki. Haskaya ha aĩbu butukawã, hawẽ mabitxi maraxpeketã ia bi tsauni kiaki, atsa huamarã. Haskaya ha bene kema kirãkĩ, kumã bema tũ, tũ ashuã, kuxikãĩ atsa bishũ huamis. Haskaya ha benẽ yuinaka bea huashũ nai misbu. Habia hanu piaya kakẽ haskamis. Haska mis ha hunĩ ana hawa akama hukĩ, xinãni kiaki;

- Ē ana bana bima maki, hawai imis mekãĩ uĩtanũ! Ika huni kiaki, txitenũ ikarã. Haska kirãkĩ, txatxi kirãkĩ uĩ kubirananã, maraxpekea tsaukẽ. Huni iki:

- A! haska kayai imismẽ? Ika. Haska uĩtã, manawe teku imanunã ishũ, txatxi kirã ketu ima, ha aĩbu bis itã hawẽ bu hamakiri saweni kiaki. Hauri rabanẽ, hawẽ betũku bitxi teshuri bitxikinã. Haskawakĩ txakabuani kiaki, haskamarã nũ habiaska riwakanai, haswama iniburã. Haskani kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

HUNI KUĨ RUNUWÃNĒ SHEANI

Huni kuĩ hamesti piaya kashũ, iã kesha bimi kayawã shubua tsaukẽ. Awa huai uĩ nikẽ, runuwã hene merã nua nesheke kawanaya, awarã atxia, atxishu heneama ini kiaki. Haskaya ha huni kuĩnẽ uĩtã kuxiaya, runu betsã huni kuĩ txibãkĩ, ma punu nukawa, runũ atxia, haskawashũ mepama tima. Runuwãnẽ atxishũ shea, runu shãkĩ mera nua mawama, runu huĩti nasa ha runu mawani kiaki. Haskawatã ha Huni kuĩ runu shãki merã nua kaĩ kawã, ma babua unãshubira sai ini kiaki. Haskaya hawẽ betsã kema, ha sai iki heneamakẽ, hawẽ betsa haki nukuika.

Ma babua rakakē, hawē betsā peu birā risi teweshū hanani kiaki. Haskawa xina haska washū pitima, babu xina piamas, imana kūkaini mawani kiaki. Haskaya betsarā eskani kiaki: hamesti piayaka, manaurishū runū isku mawai ikaya, ha Huni kuīnē kemai ikaya. Ha runuwā manauria tī ini kiaki; haskaya ha Huni kuī kuxi kiranaya, runuanē txibā birani kiaki. Haskawa birana, ha Huni kuī haskawa birana, babutā xinanei tī ikaya, runuānē yayushū heneama ini kiaki. Hawē bushka besti tashnia sai ikaya, hawe nabu kashū runuwā reteshū hiwetā iu xinabu, usha rabetā rebuni kiaki.

Haskaya Huni betsarā, eskani kiaki: hawē kena Busēnā, pama kayawā betxini kiaki, iā newā kesharā. Pama kayawā yuinaka rasi tū pia betxitā, hepe atāshū shubuatā shuiwai tsaukē, runuwā keuwei nīkani kiaki. Haskai nīka betanā Busēnē rei mawai nikē, ha rei huai tsaka peke, peke ikaya. Ha Busēnē bitanū ika tashni kawanaya, iā newānua runuwā tashni riakawani kiaki. Haskai betxitā ha Busēnē rei basitaska urētā, hawē pia habiaska riwatā, kuxi kirani kiaki.

Haskaya ha Busēnē matxi rasi kapukea, ma hī itā, nasuketā uīyānā, runurā hatxu hui ini kiaki. Ha betxitā ana mati betsa kapukei kani kiaki. Haskai ma hī ika, ma punu nuka, ana harakiri kuxi tima. Haskaya ha runu ma habiaskaria kaya, ha Busēnē hi txapu shākiā ri ikima raka betxitā, hamerā hiki kaini kiaki. Haskatā hawa hātxama rakakē, huīti besti tī iki rakakē, ha runuwānē bena kasima, habia hi rapi rakani kiaki. Haskai atimas xinā mestē watā, ha Busē hi shākī mera nua sai ikaya, nāta kea ikai rabanē ha runuwā kuxini kiaki. Ha huni tashni kawā uīyānā, runurā ma ka uītā, tashni kaini hawē baikei pesetā, hawē hiwetā, hatu yuini kiaki. Haska nirā, Busēnā ana tashni ama ipauni kiaki. Haskani kiaki nuku naburā.

RUNU PINI

Runuwānā eskani kiaki: runuwānē aību hawērua aīwā, aībū kenarā: Pai akima ini kiaki. Runu nawa mawa metsapa, haskatū bimashū pimaya. Ha runu nawā mawa pia wasi rakakē, aīnē yukani kiaki:

- Ē benē, mī hawawakatsi pia akūwāi ikai? Aka.

- Paī, hawē mia yuinaka ashūkatsi ē akai! Ani kiaki. Haskawa ha hawē aī benimani kiaki. Haskaya pia rasiwatā, kanū rasiwatā, rispi rasiwatā mawetā, pia rasi kenukī, nawa tete peiwē, keyu pia wani kiaki. Ha hawē hamapai xarabu bunātikia bishū ani kiaki: yumē inū, bui inū, pei xaraburā. Haska xīkē ha hawē aī; Pai pītsikī yunuki kiaki:

- Ē mawa pītsiai ea hawaira shūtawē ishunā. Haskawa ha bene ia itā, hawē pia mesputā, hawē nupe bitā kakī, yuini kiaki:

- Mia xinu ashūtanu, hanu mani huakī, atsa huawe! Abaini, kani kiaki. Haska kainaya, aībū atsa huakī, mani huni kiaki. Haskaya ha bene piaya karā, runu xarabu uī kūbaini kiaki, rete katsi ikamarā. Haska kūkaikī, inu keneyā txashu atxia, tekerē, tekerē ikaya, pakawē tsaka rebuni kiaki. Haskaya ha txashu inu inū, txashu shatetā tetūshū beni kiaki. Haska kiranaya, hawē aī benimani kiaki, tetū keyatapa peuwa huayarā. Haskawashū beshuā naneshū pini kiaki, hawē aī nenā. Haskawa xīshū aī betā pibāu bauni, ha runu nawā ma runu manua, runu pikatsi atāpa ika kani kiaki. Haska kākī aī yuini kiaki:

- Ma ē runu pikatsis ikaki, ē betsa atxikai piu katsirā! Abaini kiaki. Haskakāi, xanu ewapa betxishū, kuxashū, teshtetā hawē hina rebu sēketā, namakias meshte, meshte ashū kawashū beni kiaki. Ha beshū hawē aī yuikī:

- Paī, na nerumawā ē beai, hari ea bawa shuriwe! Aka. Ha aī ia ikaī bawashuna, ha runu nawā kawa bukuarā,

unu nuemaya kiranai sheteni kiaki. Haskaya ha runu nawā
aĩ yukani kiaki:

- Paĩ mĩ pikatsi ikai? Aka.

- Ē pikatsi ikai! Ikaya, sēke betsa inā pikinā, shepu
kaya meni kiaki. Haskaya ha benē yukakĩ:

- Haska nue mĩ meai? Aka;

- Nue maki, mawa shepu ě meai! Ani kiaki. Haskawatā
ana runu piama, yuinaka nami pini kiaki.

Haskakĩ, hanu piaya kashunā runu xarabu ashunā,
habia bushka yabi beshũ pipauni kiaki. Haskaya hanu
nami yama tanayarā, aĩnē yunua kashũ, ashũ pauni kiaki,
yuinaka xaraburā. Haskakĩ ana xanu betsa kuxashũ, sēke,
sēke ashũ, yawa namiabi kawashũ beshũni kiaki, aĩ beshũ
kinā. Haska beshũ aĩ yuikĩ:

- Paĩ, na ě yawa sheni mia kayashũ beshuāi! Aka,
benima kawā bawani kiaki. Haska pimarā, unu paxĩ pei,
imana kaini kiaki. Haskaya ha benē yukakĩ:

- Paĩ mĩ haskai paxĩ inũ, mĩ imanai? Aka. Aĩnē yuikĩ:

- Habia mĩ ea yawa sheni kawashũ beshuā ě pima
ikai! Ikaya. Runu nawā usāni kiaki. Haskaya aĩnē yukani
kiaki:

- Ē haskaya mĩ ea usāi? Aka.

-Habia yawa sheni yabi mĩ runu pima ikai! Ani kiaki.
Haskawa ha Paĩ runu nawa retenũ iwanā, rue bitanaya
mepamani kiaki. Haskatā pai inũ kani kiaki, hawenabuki
nukuirā. Ha hawenabuki nukutā, mawani kiaki, pai mawairā,
runu nami pimarā haskani kiaki, nuku naburā.

HUNI MUKAYA, YUSIÃ

Huni mukayatũ, hawenabu pĩtsiaya, nãta kea yawa hatu itani kiaki. Hatu itanarã hawe nabũ reteshũ pinibu kiaki. Mukayatũ yawa parãkinã eskawani kiaki:

- Yawã ã mae anurã, mawa yunu xarabu itxai kiki; mani huxĩnã, karirã, shekirã, puarã! Aka. Hatu haskawa, ha yawa benimatã, huni mukaya txibã bira nibu kiaki. Ha huni mukayã haskawashũ hatu iwekĩ, hiwe kematã, bai tsumẽ hatu baxi birani kiaki. Haska kirã hawe nabu yuiya, hatũ pia bibaĩ, yawa tsaka nibu kiaki.

Haskaya ha huni rauyarã, risĩ bepukua raka pauni kiaki. Ha yawa bai tsumẽ baxi birana, mani huxiã pai ashũ, ia birã hiwetã mãtxiãbu manishũ, beru shupa akabu txani pauni kiaki. Ha yawa nami bawashũ piaibũ, ha huni mukaya ea nami tũku betsa inãkawẽ ikaya inãbu, pi mikãni kiaki. Ha huni mikãtã, ana piama ini kiaki, ratekinã. Huni mukayarã, yusianã haskani kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

HUNĨ YUXĨ UĨNI

Huni betsarã eskani kiaki, hawẽ ati mawaimakẽ, piaya kashũ shebũ betxishũ pia pekẽ. Ha shebũki inashũ pakeaya, shebũ hene kesha nia akaya. Pashku namakia yuxĩnĩ tamã betxini kiaki. Haskaya ha yuxĩ mapeke kirã, shebũ betsa shukashũ pini kiaki, yuxĩninã. Ha yuxĩnĩ shebũ pikĩ, teskãtãkĩ betxini kiaki, ha huni kuĩ betxikinã, ha betxitã yuini kiaki, yuxininã:

- Ma ẽ mia betxiaki buturiwe! Ani kiaki. Haskawa ha hunĩ shebũ bitã tsaka, tsaka aka, ha yuxĩ itxuaya. Haskakĩ yuxĩnĩ yuini kiaki:

- Ea tsaka yamawe! ẽ mia uĩyãĩ butuwe, nũ hãtxa nunã! Aka. Haskaya ha huni ratei, yuxĩnĩ ea atxia haskapa ishũ xinãĩ. Haskaya ha yuxĩnĩ shebũ namã nishũ keshea nikĩ, ha huni butu kũkiranaya, ha yuxĩnĩ atxinũ ika mexã, mexã ikaya. Ha huni itxu kainai atxini kiaki, ha atxishũ yukani kiaki.

- Haskai eki rakei mĩ kuxiai ẽ mia atxishumẽ? Ẽ habia mĩ ati rebui mabĩ! Ani kiaki. Haskawa ha hunĩ unãtã, hawẽ hiwetã iuni kiaki; unu hawẽ hiwe kematã yuini kiaki:

- Yuxĩnĩ, enabũ mia rete tiruki, aka. Ha yuxĩ iki:

- Ea retea maki, mĩ petxiuri hunea ẽ kai! Aka. Haska kaini habeka, rakakẽ, piti inãbu piaya habetã pini kiaki. Haskaya ha hunĩ hatu yuini iaki:

- Ẽ yuxĩ iweaki rate yama kawẽ! Hatua rateama inibu kiaki. Haskaima habe ushamis, unu atimas bakewani kiaki. Ha yuxĩ bake kãimashunã, hatu ushamama ipauni kiaki. Haskaya huni betsã yuini kiaki:

- Mĩ yuxĩ bake waimarã mawa hatu usha tenemai kiki, nãta iushũ benu tawẽ! Ani kiaki. Haskawa xinabu nãta kaya iushũ, ha yuxĩ parãkinã:

- Ha runu raka turi katawẽ! Aka. Ha yuxĩ kuxikãĩ unu bebũ ma haki nukua ikaya. Ha bina runu aka, kuxikãĩ unu bebũ ma haki nukua isaya. Haskai ha yuxĩnĩ hawẽ bake hashkã iketani, unu mawa mamaki nitã; na uĩyuwe aka. Ha yuxĩ hukirã uĩyã shutua, unu henẽ pu ikaya, ha huni kuxini kiaki. Haska kirã neri nãtashũ nĩkarã, unu sai ikai nĩka kũbirani kiaki, yuxĩ sai ikairã. Haskai unu mexuaya ana huama ini kiaki. Yuxĩ miyuirã haskaniki.

TXUNŪ BAKE IXTA NAI YANU IUNI

Nuku nabu hiweshū bai ewapawa xinabu txuxiaya, kua nibu kiaki. Ha kuaburā, hawa rakama keyu menui keyuni kiaki, unu shūpī peirā. Haska xīkē, ha bake ixta butukāi, ha bai kua benanu, beyusaya, txunū mishea tanū ika beaya, ha bake ixtā hi sēke bitā txunu tsaka bauni kiaki. Ha tsakakī bikawa, txunu rami kirā, yui tuxini kiaki:

- Ea tsakayamawe! Ē mia nai yanu iu tiru kirā. Minabu inamisbu mī hatu uīnunā! Aka, ha bake ixta haskawa, benimani kiaki. Haskawa bake ixta benimaya, mia iunū ishū, txūtxumā yuini kiaki:

- Ē pei tsumawe, mia nuyā bainunā! Aka. Ha bake ixta ia itā, txūtxumā pei tsumaya, abaini kiaki, nuyā baīkinā. Haskawa baīkī iukī, unu nai anu ti atuxini kiaki. Ha ti atā hatu yuikī:

- Ea bepē shūkawē? Hatua. Bepē shunaburā, na habia nū uīyaī keskaki pesani kiaki; hiwe rasi tsaubaina, unu mapu baīnubū, hawē ibu betsā bake betxi tuxini kiaki. Ha hatu betxi tuxia, yuka nibu kiaki:

- Haskai mī hua? Akabu.

- Habia txunu ē tsaka bubuaya, ea ramiwatā iwea ē huai, hatuani kiaki. Hatu haskawa nīkatā, hanu misma nibu kiaki, hamapai xarabu uī makinā. Haska xarabu uī makī, rebua hanu ina misbu uī manibu kiaki. Ha shui bepētā uīwē akabu uī yānā, nuku nabu mai anu niarā, mawa peshe mixtī uīni kiaki.

Nenushū mai anu mapuabu nū hatu uī pananā, nukū betūkuki inū, rekīki inū, tabuki hunea imis kiaki.

Haskamarā nū hatu uī kani kiaki, nai merā mapuaburā. Nai meranā mawa pe kiaki, yunu txakama uīkī, na hatū shanē ibuā hatu raya mai uīni kiaki. Haska kinā yuxininā, nuku nīka keyu mis kiaki, na nū hātxai nīkakī, nū basheshai

nīkakī, na nuku ū keyu mis kiaki. Na nukunabu mawayarā, habia hawenabū iwā misbu kiaki, peu baīkī hatu iuwaya, imisbu kiaki, na ma shetxi kiki imisburā.

Bake ixta rami kaīnā, haska ū tani kiaki, nai meranā kashunā.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatū miyui yuini: Muru inū Ibā

NAI TARE NAWA

Nai merānā, nai nawa hiweabu kiaki, nai nawaburā txāpa mixtī inū, ewapama mixtī kiaki. Itxapabu hiweshū nai rera misbu kiaki. Ha nai tapuashū, itxapabū reramis kiaki, ha rerabu ri inū ika tē itanaya hene misbu kiaki. Na bariā bestiwai rē ikirā haskawabu imis kiaki, nairā. Teke kaya pananā, ha shātua birā xinabu, nakashē buya mis kiaki. Ha nakashē buya, ana shaba betsa kashū, rera tātani imisbu kiaki.

Nai yanurā, hene kaya xarabu kiaki, iā xarabu haya kiaki, bitxuā haya kiaki. Yane ui ikamarā, hanu bitxuā iā neshmāibū imis kiaki. Hamē na ui ikirā, hanu bitxuānē iā neshmamakē imis kiaki. Nai meranā mawa pe kiaki, na nuku nabu ina misburā pei hiwe misbu kiaki. Nai meranā hawa isī hayama kiaki, haskai unu ewana misbu kiaki, ana rebua marā. Yunushū pikī, yuinaka reteshū pimisbu kiaki. Haskai beyusi hiwe misbu kiaki; umā txaniwa beyusi, txirīwa beyusi, haskai mani kana kiaki.

Na rē ikaī kainirā, ha rama buxiābu, manu namei kashaibū imis kiaki, hatū ewabu manui, hatū ibubu manuai bunā. Haskai na habianu imisbu keska misbu kiaki, ha huni shanē ibū hatu raya manū, ha aību shanē ibū hatu raya mamis kiaki. Haskai hiweshū neri mai yanu nuku ū

yāburã, nũ ewapama mixtĩ nuku uĩ misbu kiaki. Habuãñã unu nai yanushunã, na mairã nai yuimisbu kiaki. Haskaya nenushũ nũ hatu uĩ panã, nukũ betũku nũ keya tapa imis kiaki. Haskai hiweshũ nuku uĩ yãibũ, nũ isĩ tene txaka yamai ikaya, butushu nuku temuski rebuatã nuku iu misbu kiaki, nuku nabuãñã. Hamẽ na yane rebu amarã, yura betsã nuku iuwa nũ imis kiaki, rebutã bestẽ kirã kirãñirã, bai betsa nuku iu payarã. Haskaya nukũ yura bakarã, nai yanu kaisma kiaki, habia mai yanu baxikumis kiaki. Hanu baxiku nishũ nuku aki imis kiaki, nũ ushakẽ nuku uĩkĩ, keke makinã. Ha yura bakarã habia nibiakẽ nũ uĩyama imis kiaki; yura baka xaraburã

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

KANA YUXIBU

Kanarã shanẽ ibu ipauni kiaki, huni keyatapa shuarawã hatũ shanẽ ibu ipauni kiaki.

Hatũ nai merã hatu hiwe tanarã, shanẽ ibu sinatakẽ haki rate paunibu kiaki. Hatũ hatu hiwe tãnarã, mawa shũpĩ hiwe paunibu kiaki, nai merãñã. Nai merã ha kana hiwea nurã, mawa mae pepa kiaki, ha kanarã yuxĩ buya hiwea kiaki. Ha sinata inũ, yuxĩ buya hiwekenã, tsua haki bama ipaunibu kiaki. Kanarã bu hayama kiaki, mawa mãku taxi sheni ipauni kiaki, hawẽ bushkarã.

Ha kana haskakẽñã, hawẽ bakeburã hatũ burã; taxipabu ipauni kiaki. Na kana tũ iki kiki nũ imisrã, kanapã hawenabu kuxaya nũ nĩkai imis kiaki. Hamẽ na kana beri, beri ikai nũ uĩ misrã, kana usha tani besteãya imis kiaki. Haska kiaki kanarã, sinatakẽ tsua haki bais buma kiaki, ea rete kiki ikarã, haska besti yuiyaibu ã nĩkaniki, kana miyuirã.

ĪKĀ YAME BINIBU

Enabu hiwei taeirā mexuisma, bari kuisma, matsismakē ipaunibu kiaki. Habiaskanu hiwe rasi watā hiweabu. Haskaya mae betsā pena kini rapi hiwea, betsā mexu kini rapi hiwea, betsā barī kini rapi hiwea, betsā matsī kini rapi hiweabu. Ha haskanu hiweshunā, hatuki sinata kinā, betsā matsī kini bepenū, betsā barī kini bepenū, betsā yame kini bepenū, betsā pena kini bepemis ipauni kiaki.

Haska misburā eskanibu kiaki, enaburā: betsā piaya kanū, betsā bai waikanū, betsā atsa taurui kanu. Aībaibu iki; betsā ūpash bikanū, betsā naxikanū, betsā bai kanū, betsā pui kanū, betsā isūī kanū, hatiri inu bunūbū. Mexu hukatsirā eskani kiaki: mukayatū yame kini betxishū, xināni kiaki. Yame kini ē betxiaki bepēpa? Habu enabu; piaya buabu hatuki mexunūbū! Ishū xināni kiaki. Haskatā bepeānā, hatiri māī tī ika bibiski iki mani nibu kiaki. Haskaya ha piaya buabu haribi tī ika maninūbū, betsā baka waika haribi henē nunua rakanū, ha nāta buabu haribi tī ika mani nibu kiaki.

Aību betsā ūpash bika, hanu bai rabanē unanumas kakī hewē xumu hiki pusakī, na bexpini kiaki. Haskatā bis iki habianu hi namā usua kasha xini kiaki. Haskaya betsā puika, hawē pui mamaki tī ika raka xini kiaki. Haskaya betsā isūīka, habiari nixiāya.

Ha betsā pena kini kesha hiweshū, mawa mexu kayakē, habu penanū bepēni kiaki, ha bepeā pana kirani kiaki. Ha penaya benibu kiaki, habu piaya buxiābu bekanirā. Haska kirā txani nibu kiaki, haska xinaburā; ha puika pui mamaki tī ika raka xinai hatu yuini kiaki, ē haska xinai ishunā. Haska nibu kiaki, enabū mexu bikī taewakinā.

Habĩ enabũ mexu biama inirã, mexu nima ikani kiaki. Hanu mexu biria bumarã, habia bariri pitiwashũ pitã usha mani paunibu kiaki. Habĩ mexu binishũ, bariri rayabai mexumerã usha misbuki. Ha mexuaya ushai nũ huĩrukũ miski, bariri rayabai punu nukarã. Mexu biama iniburã, hatiri ushanubũ, hatiri raya kanaibu, ha usha katsi ikamarã. Haskaya ha huni betsa kani kiaki, huni betsa pena kini rapi inũ, mexũ kini rapi hiwea yusĩ tanũ ikarã. Haskakaĩ yuikĩ:

-Mĩ hiwetã ẽ bai hushuki, nũ hãtxa nunã! Aka. Haskawa ha huni yukakĩ:

- Mĩ hawa ea hãtxawa pai ikai? Aka.

- Habia ẽ matube hãtxa katsi ikai, ha huni betsa xarabu hatu txanimawe! Ani kiaki. Ha barĩ kini rapi hiwea inũ, matsĩ kini rapi hiwea yuirã.

Haskawa ia itã hatu kenakĩ keyuni kiaki. Haska nibu kiaki, enabũ mexu bikinã, habia mai txiti ikanu hiwea ipaunibu kiaki. Haska yuiyaibu ẽ nĩkaniki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

ĨKÃ MIYUIRÃ

Ĩkarã mawa yuxibu ipauni kiaki, Huni kuĩbu rapi hiwea ipaunibu kiaki. Hatu rapi hiweshũ, hatu para pauni kiaki; bushku rũti inuwe ishunã. Hatu haskawa bãi, hatube busku rũti iki, hawẽ nawarã:

- ĩka! ĩka! Buã! Ikaibuã. Haskai ha bushku rũti inikarã, ha reteama ipauni kiaki, habĩ ha bushkurũti ismarã, ha reteshũ pipaunibu kiaki. Haskayarã ha Huni kuĩbu haskawa burã, nãta kaya hiwei bunibu kiaki, ĩkaki rate kaini pashka bainibu kiaki.

Haska bainimabu, mawa pei hiwe nibu kiaki, hawa nĩkamarã, bai ewapa washũ yunu txakayamashũ pi hiweabukẽ. Haskaya Ĩka hamesti hiwea, hatũ matsi bixtu inũ, yame bixtu arua. Yutã haki nukua; ha yutã yuikĩ:

- Yutanẽ mĩ ebe hiwe katsi ikai? Aka.

- Mĩ hiwe peyame? Aka.

- Ę hiwerã peki, ẽ emesti hiweaki ẽ aĩbesrã, tsube hiwetimarã! Aka. Emesti hiweshũ ẽ mia betximaki, mĩ ebe hiwe katsi ikai? Aka. Haskaya ha yutã iki:

- Mĩ hiwe ẽ uĩkai, mĩ hiwe pekẽ mibe hiwe katsirã! Ani kiaki. Haskawatã ha ĩka iuwa, ha ĩka kashũ hawẽ hiwe uĩ bubui ikaya. Haskaya hawẽ aĩnẽ yukani kiaki:

- Mĩ tsua iweamẽ? Aka.

- Yutã ẽ iweaki, nukube hiwe nunã! Aka. Haskatã ha yutã bawa shuni kiaki; sheki patxi huashũkĩ, misiwa shũkĩ, mani hua shuĩ, tama tsui shũkĩ, atsa hua shũkĩ, na mabesh washũkĩ atã. Haskawa shuna, ha ĩkã pikĩ keyutã, yaniwatã, ha ĩkã bai xarabu uĩ bubuni kiaki. Ha uĩ bubua, mawa yunu hayakẽ. Haskaya ĩkã hawẽ matsi inũ, yame bixtu uĩ mani kiaki. Haska uĩmai mawa benimani kiaki yutãnã, ĩkabe hiwenũ ikarã. Haskawatã ha hawẽ matsi bixtu inũ, yame bixtu inãni kiaki, ĩka inãkinã. Haskatã hawe hiweni kiaki. Haska inãni bepeã imiskiaki, na yutã nukuaki ika nũ matsi memisrã. Ha yame bepeã mexuai nũ uĩ misrã, haska xarabu ĩkã binishũ aka imis kiaki, na mexui inũ, yutã nukuirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

SHETË BARI BINI

Shetë bari bini miyiki narã; shetë bari bikinã eskawani kiaki, ĩkã bari biãkinã. Ĩka bari arukinã, bixtu keyatapaki

aka ipauni kiaki. Haskaya shete haki baikarã, mawa mãku matxi kaya hiki tuxini kiaki, ãkã hiwe tanã. Haska hiki tuxiaya, ãkã yukani kiaki:

- Shetẽ haskai mĩ mawa mãku matsi kaya huai? Aka. haskaya ha shetẽ yuikĩ:

- Ë hanu meribiki, ã yura matsiki, ã hiwetãnã barismaki, habia matsi bestiki! Ani kiaki. Haskawatã ãka yukani kiaki:

- ãkã mĩ baria mekã, rabukũ ea inawẽ! Ani kiaki. Haskawa ha ãka haki yauxini kiaki, shete bari inã katsi ikamarã. Haskatã yuikĩ:

- Shetẽ ã barirã bixtu keyatapa bestiki, haskawashũ ã mia rabukũ inãtimaki, habia bestiki. Mia inãnũ iwanã ã bepeãnã, ubisita tiruki! Ani kiaki. Haskawa ha shete ãkaki sinakĩ yuini kiakai:

- ãkã matsi tene mis-shu, ã mia bari rabukũ ea aka, mĩ eki yauxiai! Ani kiaki. Haskaya ãkã shete akĩ:

- Kariwe shetẽ! Aka. Ha shete kakẽ, bixtu betsaki rabukũ maewani kiaki. Haskawatã hawẽ bunãtiki aruni kiaki, ha shetẽ huneshũ uĩnunã. Haskawatã ha ãka hawenabuki bai kani kiaki. ãkã enaburã tete kiaki. Ha ãka teteki baika, ha tetepã ãka bari bixtu bepẽshuni kiaki. Ha nawa tetẽ ãka bari bepẽ shunarã, ãkarã mawa benimani kiaki, nawa tetekirã. Haskaya ha nawa tetẽ ãka yuini kiaki:

- Nawa tetẽ, sheterã eki baika, mawa mãku matsi inũ, mekẽ matsikẽ, mĩ bari hayamamẽ ã aka, ã hayamaki itã. Ea bari rabukũ ea aka, ã haki yauxishuki, aka. Haskawa ha tete iki;

- Shetenã pisi besti pimiski, hawẽ hiwetanã pisiki! Ani kiaki. Sheterã bari inã yamawe, yuinaka pisi besti pimis kirã, yura pisi kirã! Ani kiaki. Haskaya ha shete inũ huni kiaki. Haskaya txana sheteki bai huni kiaki.

Txana ĩkaki bai huaya, mawa mexu mexui, rē iki, mawa tĩ ikāi kainaya, ui ikatsis ikaya. Haskaya ha txana ĩkā hiwetā hikini kiaki. Haskaya ha ĩkā yukani kiaki:

- Txanā mĩ huai? Aka.

- Ĕ miki bai huai! Ani kiaki.

-Txanā mĩ huayarā mawa mexu mexui, ui ikatsis ishuki! Ani kiaki. Haskaya txanā ĩka yuikĩ:

- Ĕ hiwe tana mawa mexu bestiki, haskaya na ē miki bayuaya, mexu mexui ui ikatsis ishuki! Ani kiaki. Haska yuitā inũ kani kiaki, txanarā. Haskaya ana mexu mexuama, ana ui ikatsi ikama, habianu shabani kiaki, ana mexuamarā.

Haskaya ha ĩkā hawē bunātiki mexu bixtu benarā, yama benani kiaki, ma shetē hune buānā. Ha bena nixmakē, unāni kiaki; narā habia shetē ea buāxinaki! Ini kiaki. Haskaima hiwea bukē, ha txana hawe nabube, txirĩ ikaibũ, shetē hatu uĩ tanũ ika kani kiaki.

Hanu txana beyusai buānā, mawa mexu, mexumis kiaki, txana txirĩ aibunā.

Haskaya ha shetē hatu uĩtanũ ika ka, hawēruaibũ, ha shete hatu naxui ikainaya, hawē pisiki rakei, ubisita bāumisbu kiaki, unu pua ibaunaibuā. Haskaya imis kiaki, na mexu, mexutā, nai txishaba kiranirā, sheteki rakei pua ibaunaibuā iki imis kiaki. Haska nibu kiakai; matsirā shetena kiaki, hamē mexu inũ, uirā txanana kiaki, habĩ bari inũ penarā, ĩka inũ nawa tetena kiaki. Haska yumetsua kakenibu imis kiaki; na eskatiā bari inũ, mexu inũ, matsi inũ, ui nũ uĩ misrā. Haska nibu kiaki.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibā

USHE RAMINI MIYUI

Nuku nabu kena Yube ini kiaki: Huni kuī itxapabu hiweabu, hatu itxawatā hatube rete name paunibu kiaki. Huni kuī hene ena; amē yawē hiweabu, bari iā yauxikī, Bina nawabu mexumerā ushai keyua maniabū, huni kuī mexu merā hushū binuwē hatu kuxa keyuaibū. Bestitxai ushayabi beste kawā, hawē matxatu bitā ha yube nawa teshteni kiaki. Haskawa ha hawē yura rakakē, hawē bushka besti tarame kirani kiaki. Haskawabu ha hawenabu yura pe xarabu bebui kuxi aibū, ha Yube nawa bushka tarame kūkirani kiaki. Haskaya hawenabu hawē nui kasha kūbiranibu kiaki.

Ha rete nameikairā, kaya ewapa xarabu puke kūbai nimabu kiaki. Ha yube nawa teshteshū hawē bushka habia hawē yura yabi maiwa birānaburā, habia maiwakī mestē wātā, beaibū, tashnitā hatu itxū hui sai ikū kirani kiaki. Haska ha hawenabū nīkatā, bina nawa itxapabu beaibu rabanē, pia txitimatā huneshū mananubū, habia busha besti huaya. Ana huni akū itxatā ana maiwa birani hukī, ha kaya puke bainimabu, bai mata xina natiu si ikaya, nunakī puke biranibu kiaki. Ha puke kirā, hatū hiwe bepukī keyua maniabū, ha ma ushai keyua maniabū, sai ikū kirani kiaki, yube nawa bushka huirā. Ha hatū hiwe bepukī keyua maniabū, harakiri hikitima, sai ikukui unu bikatā. Yumē ea ini kiaki; ha yumē bushka hawē bushka rapi puta shunabu. Ha yumē bitā hawē shetawē bitā, unu nai merā ureni kiaki. Ha urētā hawē runu kāikī, hatu yusībaini kiaki.

- Na mekē rabetitā, ushe rakakē, na ushe raka iamai bukawē.

Na yube nawa bushka raka iki bukawē, hari ikama mā; ushe raka kiki, ikayarā, aībaiburā shawā hinawē txinu, txinu akabu, himi pui bukani kiki. Hatu haska xarabu yusītā,

yumē tukū, tukū aki, unu nai merā irukāiki; hawē beru tsekatā bixi watā, hawē himi nawā bai tapīni kiaki. Haska xina na mekēti usha rasiā, nai beisabu rakani kiaki, yube nawa bushka ma ushe xinarā. Haska rakakē, yube bawa bushkarā ikama, usherā ikaibuā, ha aībaibu, hanu himi iki tae nibu kiaki. Haskanikē ha aību himi ikaya txutaburā, bakeya mis kiaki.

Hatū miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatū miyui yuini: Muru inū Ibā

KŪTA NAWA INŪ, MARI NAWA RETENAMENIBU

Kūta nawā Mari nawa rete paya, ha Mari nawa hune kai nimakē, Kūta nawā Mari nawa raewanū iwanā pia rasi beshūni kiaki. Haskawa ha Mari nawa benima kawā, pia mebītā manaūri rūtani kiaki. Haskawatā ha Kūta nawabe hātxai, habetā miyui rae kayani kiaki. Ha hawē miyui nīka keyutā, yubani kiaki:

- Mari nawā, miari ē hiwetā eki bai kawē! Ē aīnē mia uī katsis iki kiakirā! Aka. Haskawa ha Mari nawa benima kawā, hawē isku hina maiti maitā, ikirani kiaki. Kūta nawā Mari nawa bebua birākinā. Haska kirākī, nimerā hiki kirākī, nixpu bitā pikū birākī, hawē sheta mawa mexua kayani kiaki. Haska hui, Kūta nawā hiwe kematā, rakei niti ika nikē, Kūta nawā yukani kiaki:

- Mī haskai niti ikamē? Aka.

- Ē haskamaki, habia mī aīki rakei ē ikai! Ikaya.

- Rakeama kawē Mari nawā! Abirākī iweni kiaki.

Haskatā ha Mari nawa buesheketā, hawē pushti sawea, raui keyua huni kiaki. Kūta nawā Mari nawa bebuashū iwekinā.

Haska kirã, sheshakayã risi keneya ewapa teweshũ, tsauni kiaki. Haskawatã ha Kũta nawã hawẽ aĩ yuikĩ:

- Mari nawa ẽ iweai, hari piti xarabu bawa shuwẽ, habu haya rebununã! Ani kiaki. Haskawa ha aĩ ia ikawã, kẽpu ewapa mash matawa shũbirã inã, ha Mari nawã netsuni kiaki. Haskawaya, hanushũ atsa hua beshũkĩ, mani hua beshũkĩ, tama tsui beshũkĩ, tama metu beshũkĩ, nixi barã hua beshũkĩ, pua hua beshũkĩ, sheki tubã beshũkĩ, sheki misi beshũkĩ, na habia piti rasi inãbu.

Haskawabu ha Mari nawã rabukũ pitã, rabukũ rakuni kiaki, hawẽ hiwetãshũ pitã katsi rakukinã. (Haskarã Mari nawã burã txaipabu ipaunibu kiaki) Ha piti inãbu pibai, ma inũ kakatsis ikĩ, Kũta nawa yuini kiaki:

- Kũta nawã ma kai! Aka. Ha Kũta nawã akĩ:

- Mari nawã ẽ mia nitxĩ kai! Aka. Ha Mari nawa ia ika nikẽ. Haskatã ha Kũta nawã aĩ yuikĩ:

- Ma ẽ kai! Aka.

- kariwe! Ani kiaki. Haskatã ha Mari nawa bebuaya, ha Kũta nawã hawẽ matxatu kenu kaya tsumatã, hawẽ pia mesputã kaya. Ha Mari nawã yukani kiaki:

- Kũta nawã hawakatsi mĩ hatiura matxatu bui? Aka.

- Mia nitxĩ tani hukĩ, hi pepa betxishũ, rera birã katsi ẽ buai! Ani kiaki.

- Hawa katsi mĩ hi pepa beai? Aka.

- Habia takeshwa katsi ẽ beai! Ani kiaki.

Haskawa ha Mari nawã piti xarabu rakushũ ikua kaya, ha Kũta nawa hatxũ kakĩ, ma hawẽ hiwe kemai kanũ. Kũta nawã hawẽ matxatu bitã, teshteni kiaki, Mari nawarã. Haskawa ha Mari nawa harakiri kuxitima, hanubis nia saki, saki ikaya, ha Kũta nawã hawẽ petxiki kuxa, tĩ ini kiaki. Ha tĩ ikaya, hawẽ bushka rabeshũ uĩyã, beshmi pẽpẽ akaya, hi siri meshteshũ hawẽ buska txinutã, bai namaki nitxĩtã, ikirani kiaki, Kũta nawa huirã. Haskaya ha Mari nawa betsa

piaya katani hukī, bai tana birākī, uī tuxini kiaki. Ha bu txaipa teshteshū, nitxī baina, niwekī bu peta, petawai betxi kinā. Haska betxitā, hawa yuxibu rabanē, rūke birani, bai betsaki pesetā hukī xināni kiaki. Hawa kaya mēkaī ana uī pewa tanū, ika kashū uī kubaina, hawē yura betxini kiaki. Ha betxibaī hawē busha uī yanā, hashpai keyua, beru pē, pē iki iyama kiaki. Haskaya haya kashakī, yukani kiaki:

- Mī haskaya mia teshteshū, mī bushka besti keūshū nitxiā bume? Aka. Haskawa ha busha harakiri habe hātxa tima, beru besti pē aki rakakē. Haskaya hawe nabu yuitanū ika kuxi kirani kiaki, ha bushka teshte keya habiaska kashai, beū tuis ikayarā. Haskakirā hawenabu yuini kiaki:

- Enabū; tsuāraki nukū betsa teshteshū, hawē bushka besti nitxī baina ua nia! Mawama nīkaya, ē hawē nui kashabai hushuki, hatua.

Hatu haskawa ha hawenabū bitanū ika bunibu kiaki. Haska kāikī; betsā haxi bunū, betsā binu bunū, betsā pia mespu bainū, betsā kakā bunibu kiaki. Ha bitanū ika sai, sai ikū bainaibū, ha Kūta nawā hatū tesheatū, nīkatā, ashu keyatapawē inani kiaki, hanushū hatu uīnū ikara.

Haskaya ha Mari nawa xarabu, ha bushka rapi pēpēmē itā, kasha nibu kiaki. Haskatā ha betsā bushka tsumanū, betsā hi tsumatā, tsekatā urē nibu kiaki. Haskaya ha Kūta nawā ashu rebuashū hatu uī tukuama tsauni kiaki. Haskatā ha bushka kakāki nanetā bei, haya saī ikū biranibu kiaki. Haskawa birākī beabu, kakā bashne baū tī ikaya, ana kakā betsaki naneabu, habiaska riaya. Haskaya ha hawē yura, eskarabe baxikutā, mai shākīwatā, maiwa nibu kiaki. Haskaya ha hawē bushkarā habia kakā rabe ketashshū, naneshū beaburā, bashne bāu tī ikaya. Ana neakī, beshekī pewashū nane bainabu, shetawē ha kakā meshtekī keyui, ha keyu mashekī keyutā, marias hunī txishu meshteni

kiaki, kakā rabanenā. Haskawa ha huni bis itā, urēni kiaki, bushkarā. Haskawa rakakē, huni betsā xinani kiaki:

- Na bushka eskai nū hiwetā buarā, nuku ramiwa tiruki, habianu baxi bainā kawē! Ishū hawebu yuiya. Haska kenā bukawē itā bai keshā uretā bunibu kiaki.

Haskatā beaibū, ha bushka ea manakawē ika taramē kiranaya, ha betsā niti ishū uīyā, mese kiranaya. Narā nuku ramiwa pai iki kiki ika, kuxi biranibu kiaki. Haska biranaibū, ha bushka iki:

- Enabū ea mana yukawē, ē matube kairā! Ikaya ha uī yama ibirā nibu kiaki. Ha shunū birākī, pashku baimata puke birā naibū. Xekex keyatapa unu bimi ikū nikē. Ha bushka pashku keshā nia kashaya, harakiri puke timaki ana kuxiama bukawē ikaibuā. Ha bushka pu itā nuna, nuna ikirani kiaki. Haskai betxitā bukawē ika hukī, ha xekex keyatawē ina nibu kiaki. Haskaya ha bushka puketā, xekex namā nitā:

- Enabū butu rikawē, ma ē matu betxia kirā! Hatuani kiaki. Haskaya ha huni betsā xekex shu tsekashū inā, ha bushkapā shea paya kuxikē, hatu yuini kiaki:

- Narā shuki ea huxiā betsā inā kawē! Hatua. Xekex betsā huxiā tsekashū inā nibu kiaki. Ha inābu shea paya, hawē texpi shui anu tī ikaya, habiaska ana betsā ea inawē ikaya, tsekashū hene namaki urē shuni kiaki. Ha urē shunabu, askawashū bitima, hatu yuini kiaki:

- Hene namaki mī akarā, ē haswashū bitimaki, nenu ea ashuwē! Hatua. Haskaya betsā xekex ewapa kaya tsekātā, nāta urē shuni kiaki; ha nāta urē shuna bitanū ika taramē kainaya, tuturikai bukawē ika butui keyutā kuxi birānibu kiaki.

Haska birāni nāta kaya kawā, niti itā, ana haska neri hutimaki ika mani nibu kiaki. Haskaya ha Kūta nawā ashuki inashū hatu uī bai, butu kaini kiaki, hawē hiwetā

kairā. Haskaya ha bushkapā xekex bitani hushū, hatu bena yamakē, bai tanai taramē kirani kiaki. Ha taramē kūkirāni, atimas hatuki nukuni kiaki. Ha hatuki nukui taramē kiranai betxitā, ha busha huai ika, ana kuxi biranibu kiaki. Haska bainaibu betxitā, bushkapā hatu akī:

- Enabū, kuxi ama ea mayukawē! Hatua, manama kuxi birā hatū hiwetā hitā, hiwe bepukī keyua mani nibu kiaki. Haskaya ha bushka atimas nukutā, hatu hātxawakī:

- Enabū ē ma hushuki ea hiwe bepē shūkawē! Hatua tsuā bepē shunama. Ha bepē shuna bumakē, hiwe txirawai taramē kuku bai, kasha betanā hiwe txirawai, unu beū habai, hawē buē hawē beū hene tere ani kiaki. Haskatā hawe nabu yuikī:

- Ea hiwe bepē shūkawē, ē mabu besti ē biairā! Hatua, tsuā bepē shunamakē, kashai. Ha kashakī xināni kiaki; ē ramiai itā. Hawenabu yuini kiaki:

- Enabū, Kūta nawā ea teshtea, habiaska hushū ē matu uīpaya, mā eki rakei, ē ramiai hatua. Haskaya hawe nabū yukakī:

- Mī hawa ramiyai? Akabu.

- Ē xinā yuai, rami katsirā! Itā. Hanushū hatu yuini kiaki:

- Ē himi ramitā, ē beru ramitā na ē bushka ē ramiai ikaya. Ē himirā nawā bai ēwai, askaya ē beru inū, e bushkarā ē hawawai ishū ē xinaī. Ē inu pananā mā ea pitiruki, ē atsa pananā mā ea pitiruki, ē na yunu xarabu panānā mā ea pitiruki, ē yuinaka pananā mā ea pitiruki, ē baka pananā mā ea pitiruki, ē pui kamā pananā mā bakawa tiruki, ē mai pananā mā haki yunu tiruki, ē runu pananā ē matuki sinatakī keyua, mā ea rete tiruki, na habia yuinaka xarabu yui keyuni kiaki. Hasktā, ē himi nawā bai watā, ē beru bixiwatā ē bushka ē ushei kai, hatuani kiaki.

Haskawashū hawenabu yuini kiaki;

- Ē ushei kai, haskayarã na matũ aĩ inũ, na txipax burã, himi iki keyui bukani kiki; hatuani kiaki. Haskaya aĩbaibu ratekĩ yukanibu kiaki:

- Mari nawa bushkã, nũ haskai himi iki keyu shanai? Akabu. Haskamaki, habia ě ushe xĩkẽ, ua ushe bena nia mã ika, mã ishanai! Hatuani kiaki. Hatu haskawa nĩka keyu nibu kiaki. Haskatã, hawẽ himi bitã, kẽtxaki himi manetã, mai bewaxa ini kiaki, na nawã bai tapirã. Haskatã hawẽ beru tsekatã, manãkiri ureã, ma hawa kuxira bixia unu tsasha rakani kiaki. Haskaya hawẽ bushkarã, hawenabũ yumẽ bushka rabe inãbu, manauri ureã kaya, basikũ nuya kirã, tukũ bãi, nai merã kashũ tsuma shuna, hawẽ ina kãikĩ hatu yuini kiaki:

- Enabũ, ma ě ushei kai uĩ rakawẽ, matũ aĩ himi ishãkani kikirã. Hatu haswatã runu kainaya, hawenabu hanũkaĩ hewe bepẽ birã, hemaiti nishũ uĩnibu kiaki, unu runu pakesairã. Haska kaĩxina usha rasiã, ushe bena betxi nibu kiaki, ha betxiabukẽ, ha neriri aĩbu himi iki tae kirani kiaki. Ha himi ixiã hatũ benẽ hatu txuta, hanu bekeya biranibu kiaki. Haskani kiaki, Mari nawã bushka usheirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

AĨBŪ BUSHKA USHE RAMINI

Ushe ramirã, aĩbũ buska ramini kiaki. Enabu bai taeirã, ushe inũ, bixi inũ, nawã bai hayama ini kiaki. Haskaya usheirã aĩbu beneya katsi ikama, rami kaini kiaki. Ibuã hawẽ bake bene yawa paya, ha aĩbu rananãi, risiwẽ bepukua raka usha kaĩ kainaya. Ibuã bene yawe aka, ha aĩbu beneya katsi ikma kashaya, haki sinakĩ kuxa, kuxa aka. Ha aĩbu bai tanai kasha kũkainaya, ha ibuã bari kaya

haki hiwe bepukī keyua rakakē. Ha aību unu katani hui kasha kūkiranaya, haki hiwe bepua bukē. Ha aībū ibu kenakī:

- Ewā ea bepē shuwē, hikinunā! Aka. Ibuā yuikī:

- Ē mia bepē shunamaki, ē miki sinai, mī beneya katsi ikama kenā, haribi ushawe! Aka. Ha aību haska tima, bai tanai, kasha kūkai. Ha nua ana hushū ha bepuabu, mekenē tū, tū aki, hiwe txirawai kashai ikaya. Haskai txix tapaya, ibuā bepēshū kena huaya, matxatuwē teshteni kiaki. Aibū kenarā Yasa ini kiaki.

Haskawatā ha hawē yura sharabāi henē ureā, nunu kainaya,

hawē bushkari urēpaya tarame kainaya. Ha ibuā hiwe haki bepua rakakē, ha aību bushka, hiwe txirawai, hu ikukuaya. Haskai xinā betsani kiaki, aīburā: ē ramiai ikarā. Na habia hamapai xarabu xinātā raminu ishū xinā, hamapai watirubukē. Ē usheai ini kiaki; haskatā hawē ibu kenakī:

- Ewā, ma mī ea teshteaki, eki sinama, ē yumē rabe ea inawē, butanunā! Ani kiaki. Haskaya hawē ibuā yumē bushka rabe urēshuna, ha aībū shete kenani kiaki. Ha shete kena nuya kirā harapi ti itā:

- Haskakī mī ea kai? Aka. Ē ewā ea teshtekē, nai yanu ushei kakatsi ē mia ashuki! Ani kiaki. Haskaya ha shetē akī:

- Nai merāshū mia tsuma shunū, mī shetawē tukūtā runu kaīshawē, rateamarā! Ani kiaki, shetē akinā. Haskawatā ha shetē yumē rabe tukūtā, nuya kaini kiaki. Ha kashū yumē urē shuna, ha tukūtā kani kiaki. Ha kakatsi ibu yuini kiaki:

- Ewā mī eki sinakī ea teshtea, ē nai merā kai. Nai merā kashū usha rabe kawā ē matu uī rakakē. Ua she bena raka, mā ika, hanu mā himi iki keyu shanai, ha himi nesetā mā txuta namea mā bakeyai kai, hatuani kiaki.

Hatu haskawa tashni kirã uĩnubũ, yumẽ tukũtã unu runu kaini kiaki, nai merã kairã. Haska kaĩkĩ, hawẽ himi nawã bai watã, hawẽ beru tsekatã bixi wani kiaki. Haskatã hawẽ bushka ushe ramini kiaki. Haska kaĩxĩke, benakĩ betxitã; ushe benarã ua raka ikaibũ, ha aĩbaibu himi iki keyu nibu kiaki. Haska ha himi tũku xinarã, bake ixta kaĩyã, mexupa ini kiaki; habĩ hura tũku xinarã, hushupa ini kiaki, bake ixta kaĩnã. Haskani kiaki, ushe ramirã.

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

HENE KARABEKENI

Nukunabu Huni kuĩ hiweaburã, haskanibu kiaki; mae pepawẽ hiweabukẽ. Ui iki taeni kiaki; ha ui beruku xinarã yane hene ama ini kiaki. Bariri ui ibai, mexumerã ui ixinũ ikaya, ha nukunabu txai bainama hiweshu uĩnubu. Kana ta iki, na rẽ iki mese kaĩ kainaya, ratei maniabũ. Nai teke kirani kiaki; ha nai tekekirã hatu retekĩ, yuinaka xarabu retekĩ, baka xarabu retekĩ, betsa taska heneama hatu rete keyutã.

Ha nai namã butunũ, ha mai manaũri kani kiaki, ha mai nainũ, ha nai mai ramirã. Haskakĩ ha nuku nabũ yuxĩ iunibu haskani kiaki, hatu haskawa nai kiaki karabeke kinã. Hatu haskawaima hiwei penibu kiaki, iãnewã kesha hiwe nibu kiaki. Haskaya ha mai yanu mawa hawama kuĩkẽ, aĩbu tuya kuxashũ mai yanu urẽnibu kiaki. Ha aĩbu retekinã, kanapã ani kiaki, haskaya mai yanu urẽabu rakakẽ, ha shaka kini rapĩ urẽabu rakakẽ. Shaka tashni kirã uĩyã, aĩbu tuya rebua rakakẽ, hawẽ nupe bitãshũ puteni kiaki.

Ha aĩbu putearã, hawẽ bakerã nĩkai ini kiaki, tsupibu bakerã, huni inũ aĩburã. Haska bibãĩ hawẽ aĩ inãni kiaki, shakapãnã. Haskawa ha hawẽ aĩ benima kawã, hawẽ

risi paketā habia rabe hanani kiaki. Kashai buā hatu mabeshwashū hatu ama, ha yaniwatā maniabū. Ha shaka betsa xarabu hua ea ikaibū, hatuki yauxi betanā yumewani kiaki. Haskai habiarabe ma keyatapa tanaya, hanubi hawē pui bimani kiaki, tsua hatu bima timarā.

Hatu askawaima, huni ewatā manā pepa betxitā hari baiwatā, hiwewatā hiweni kiaki, hawē pui aīberā. Haskaibū, ha shakarā hawē aībe hene merā hiwe nibu kiaki, hatū kini wenā. Haskaya hawē pui aī waimashū, habetā yumātā yunu pawani kiaki, na habia eskatiā yunu xarabu nū bana misrā. Haskakī hawē aī bake wani kiaki; huni bake rukunā, ana akima aību bake ini kiaki. Ha askaima yumei unu ewaibū, hanubi hawē pui bimani kiaki. Hatu askawa atimas pa kūbainibu kiaki. Hatū hatu bawa taewakinā, hunirā hawē kenarā Shaka ini kiaki, askaya aīburā, Maxi ini kiaki, askaya hawē bake huni narā, Pekā ini kiaki, hawē bake aībunarā Iriki ini kiaki, askaya hawē bake betsarā, hunirā Mana ini kiaki, ana aību betsarā, Matsiani ini kiaki.

Hatibū nuku nabu bawa nibu, na eskatiā nū kena rasia hiweabuki. Haskai panibu hiweabu, hawama hiweabu, xiu hayama hiweabu, mexuismakē hiweabu, habia bariri ushamisbu. Askaya, na hamapi xarabu eskatiā nū ūmistrā; habuā nuku pikī itimaskawa misburā, xiu anua runu pianāna, mexurā, Manā hene betsanua inābu bitāni kiaki. Runuānē inānu, yuxinī ina beshū, hawē hene namaki nitxiā pa nibu kiaki. Askaya mexu hatu bishūīma, mexuaya usha paunibu kiaki. Haskai tsua hawama hiwei pe paunibu kiaki, isī tenea marā. Haskai hiweabū, ewanai rua benebu maniabū, Manā hawē ibu yukani kiaki, rua shenia tsaukē:

- Epā! Hawatiā mī mawa shanai? Aka.

- Ē yane mawa maki, hawaira paepa ea beshū kawē, ha pia mawanunā! Aka. Ha hawē bakē, shakara atxishū beshuā,

ha shakara ratxuma shuishū pia, hanu hanā berukua, ana pema metākī, hatu yuikī, hawē bake kenakī:

- Epā? Aka,

- Hawamē! Ikaya,

- Mī ea retea ē mawia, mawatā ē nai merā kai. Ē sāi ikū kainai, ea nīkatā, ea kema shākawē. Sāi iki shuku shukuwe ika ē ikainai, mā ea nīkakī ea kemarā, matū bitxi ewanai, mā rashnu tiruki. Hanubi ana bitxi bena kirā, kirānirā, yane rebuama ikatsirā; habī mā nīkama ikarā, shukuama mā rebu tiruki, hatuatā mawani kiaki. Haska xina maniabukē, hanu hawē yuxī inai; rē iki tae kawāni kiaki. Haskaya ha hawenabu inū hawē bakebu iki:

- Eparā hanūkaī inai kiki, kemanū ika, hemaīti bututā sāi ikaya. Ha iki:

- Shuku shukuwe, ikaya, hawē bakē nīka txakatā, betsa yukai:

- Harakiri ikimēkai? Aka, betsā yuikī:

- Keyu keyuwe iki kiki! Aka

- A! nū keyui kai, rebui keyuirā, hatuani kiaki. Ha hawē yuxī inai haska kaixīkē, hawē yura maiwa nibu kiaki. Shuku, shukuwe ikai nīka kinā: ashu inū, runu inū, nishkepā besti nīkani kiaki, habu besti shuku nū barikatsirā.

Habī nuku mawairā, Manā nīka txakani nū mis kiaki. Nīka pewanirā; mestebu tani inū, yushabu tanirā, nū bitxi rashnuku kani kiaki, ana berunaī inū, ana txipaxirā. Haska beruku kiranikē nū imis kiaki, na eskatiā isī tenetā mawa kūkainirā. Haska nibu kiaki enaburā.

Enabu Huni kuībū, na miyui xaraburā, huni yusinā xarabū, nukū hātxa kenea unākī kene xinabu ē hatu unaki kene shūxinaki uīkī, yuitā tapī kawē. Nukū miyuirā akū inū, txixtema xarabu ipauniki, hanu nuku nawabū betxishū ubisitawa riamarā, īka meste xarabu habu miyui meniburā, miyui yuirā yame kapuke paunibuki. Haska yuikī ha berunā

xarabu hatu nīkamaki, hatu meniwa paunibuki, na eskatiā ana tsuā hatu haska yuis bumaki. Haskawē taearā, nukū miyui akū inū, txaipaburā keyu kūkaini kiki.

Haskakē na eskatiā nukū hātxa kenea meni tākī, hati miyui tese xarabu menibu hatu yukatā keneaki ishū xināimashū, kene unāi shuku xīshū, bestibu yuka ishuū, tese xarabu kene xinabuki. Haska xarabu kenekinā, habia hiwe hanushū kene unāti merāshū, habu rama ibiranaibu hatu yuikī inū, hatu tapīma bainaki ishū axiā buki.

Haska xarabu kenetā, habu rama ibiranaibu nū hatu meniwarā, nukū miyui tese xaraburā, nū ana beiwa tirumaki. Ha tese kene xinabu yuitā, hati keyu yuiyama ixiābu yuka itā ana retxi kubainaki uīra shākawē. Raku nawa, hushu nawa xarabunā, hanu kene menitā hatū miyui xarabu kene niburā, habia nuku yuimaibu nū uī miski. Haskakē nukunarā nū habiaska riwaturuki, nukū miyui xarabu kene keyukinā.

Haskakē matu yuimakinā, na unurirā, nuku hātxa kenearā ha meni penākawē, nukū miyui xarabu keneti inū, hatu yusī pewatirā. Haskama nawā hātxa besti nū meniaburā, nukū beya betsa betsapa xarabu nū beiwa shākanai, nawana besti akawē ishū nuku yunuabu akūbirākinā, ma nū uī tanai, nukū beya xarabu inū, nukū hātxa xarabu ma hakama kani kiki. Hatiri mae betsa xarabu hiweaburā, nawana besti beyai maburā, na eskatiā nukuna hātxa pai kasteyawai mapuabuki. Haskaibu hatu nīkakinā “portu kuī” hātxa kani kiki ika hātchai mabuki. Haska kenā ana “porto kuī” ikama ikatsirā habia hātxa rabe hatu meniawaki; nukunarā habia nuku huni kuī buyas hātixati meniaki, “portugues” menirā habia nawabuyas hatube hātixati meniaki. Haska xarabu hatu meniawakinā, habia una shubu merāshu hatu abainaki uīra shākawē. Nū hatu haskawa marā, hati meniama ixiāburā habia huni yusināki ishākani kiki, kayairā hatū ea hawa meni wama ixiāki

ikarã. Haska kenã, na unurirã nukũ beya xarabu inũ, nukũ
hãtxa kenea meni pe nãkawẽ, hatu yusĩ pewatirã

Hatũ miyui keneima: João Capistrana de Abreu / Joaquim Maná
Hatũ miyui yuini: Muru inũ Ibã

HUNI KUĨ

NUKŪ MIYUI TESE XARABU LITERATURA 2

Na tsamĩ una kene kinã, habia nukũ hãtxa meni kũkãikatsi axiãbuki. Na habia unurirã, habia kenewẽ hãtxa kaĩtirã. Nuku Huni kuĩnã nũ itã rabe mae anu hiweabuki, habiati keyurã ma nũ 14.000 hayaki. Haskakẽ na unurirã, habia nukũ beya xarabu yusinãnã kaĩkatsi nũ aki ikanai, una xarabu kene kinã.

YAPAWÂNÃ
AWA HUNU
KAMINIBUKIABI